MARIN PREDA

VIAȚA CA O PRADĂ

editura albatros

Coperta: GH. MARINESCU

Aventura conştiinţei mele a început într-o zi de iarnă cînd o anumită întîmplare m-a făcut să înţeleg deodată că exist. Era multă lume în casă, fiinţe mari aşezate în cerc pe scaune mici şi care se uitau la mine cu priviri de recunoaştere, dar parcă îmi spuneau cu ostilitate, te vedem, eşti de-al nostru, dar ce faci ? Atunci am auzit o voce : „Lăsaţi-l în pace ! Na, mă, şi pe-asta !" Şi cel ce rostise aceste cuvinte a luat de undeva de pe sobă o pîine mare şi rotundă şi mi-a întins-o. Atunci mi-am dat seama că ţineam strîns ceva în braţe, tot o pîine, şi că asta era cauza privirilor rele îndreptate asupra mea. Pusesem mîna pe pîinea de pe masă care era a tuturor şi nu mai vroiam să dau la nimeni din ea. Iar acel om, de care ascultau toţi, în loc să mi-o ia cu forţa, cum furioşi se pare că vroiau ceilalţi, făcîndu-mă să scot răcnete, îmi mai dăduse una : „Ia-o, mă, şi pe-asta !" Parcă m-am trezit dintr-un somn. M-am uitat la toţi liniştit şi am pus încet şi cuminte pîinea din braţe pe masă. Nimeni nu m-a mai luat după aceea în seamă, au început să rupă din ea şi să mănînce.

Din această întîmplare ar reieşi că instinctele de acaparare m-au dus departe de viaţă, ceea ce nu s-a dovedit. Totuşi aventurile vieţii noastre sînt ale con-

științei, deși viața ei adevărată nu e niciodată liberă de instincte și nu o dată e neputincioasă în fața lor, în rău, dar și în bine.

N-aș putea să spun cui datorez faptul că deși am fost dat la școală la opt ani, cu scopul mărturisit de tatăl meu să învăț doar să mă iscălesc și pe urmă, asemeni fraților mei mai mari, să ar pămîntul și să cresc vite, totuși întreaga familie a renunțat mai pe urmă la această idee. Fiindcă în primul an abia am trecut clasa, deși m-am trezit cu uimire citind.

Atunci de ce m-au dat mai departe să urmez și clasa a doua pe care abia am trecut-o? Ulterior toți au spus că învățam bine. Dar asta nu era adevărat. Numai eu știu ce-am putut trăi în anul următor, la ce tortură am fost supus și cum soarta mea s-a decis parcă ignorîndu-mă. De la începutul anului nu putusem învăța nimic, nu aveam cărți. Mama îmi făcuse rost de cinci lei, mi-i dăduse și-mi spusese să-mi cumpăr cu ei „măcar *Citirea*". M-am dus acasă la învățător, pe care l-am găsit în curte cu alții, beau cafele și jucau tabinet, și l-am strigat. A venit la gard. I-am spus ce vroiam, și el a întins mîna și i-am pus în palmă mica monedă galbenă.

— Ce să-ți iau eu, zice, cu cinci lei? O *Citire* costă vreo douăzeci și cinci de lei.

— Dom' învățător, i-am spus eu atunci, care mă gîndisem o clipă că ar putea da de la el restul, dar îmi spusesem în același timp că nu putea să facă așa ceva, că nu eram fi-său, luați-mi un maculator să am măcar pe ce scrie, că de învățat pot să mă mai împrumut, dar de scris nu pot să scriu în caietele altora.

— Așa e, zice, bine, cînd o să mă duc pe la Roșiori, o să-ți cumpăr un maculator. Da' tac-tău de ce nu-ți dă bani de cărți, că nu e om sărac?

— Mă mir că mă lasă să viu și așa, darmite să-mi mai cumpere și cărți.

— Așa e, a zis învățătorul senin, și a dat creanga de măr pe sub care venise la mine la o parte și s-a întors la masă să-și continue jocul întrerupt.

În iarna aceea hotărîrea tatălui meu de a nu mă mai lăsa să mă duc la școală a devenit, practic, un fapt, deși din gură nu mă oprise ; nu aveam cu ce mă încălța. M-am dus doar cînd am putut merge desculț, și atunci am trăit acele ore de spaimă despre care am pomenit al cărei motiv dacă s-ar fi dezvăluit s-ar fi petrecut o catastrofă. Conștiința măsura proporțiile dezastrului care ar fi urmat, iar instinctele tremurau : nu se știe ce-aș fi ajuns în viață dacă jocul întîmplării, al cărei erou eram, s-ar fi destrămat și eu aș fi apărut în ochii învățătorului așa cum eram și nu cum, prin nu știu ce mister, credea el că sînt. Adică dintre cei mai buni... Se apropia sfîrșitul anului și dascălul examina toată clasa, să vadă pe care trece, pe cine premiază și pe cine lasă repetent. Scotea cîte cinci sau șase la tablă și îi asculta. Jumătate din ei parcă învățaseră ceva, cealaltă jumătate însă parcă nici nu trecuse pe la școală și atunci învățătorul începea să-i bată la palmă cu o nuia de corn foarte ageră, de care tot unul dintre noi făcuse rost. Era atît de furios încît uneori îi bătea la palmă pe toți cei care erau scoși odată, deși unii dintre ei protestau indignați că ar fi răspuns bine la întrebările puse. Așteptam tremurînd să-mi vie rîndul. Nu știam nimic și ascultam înfiorat plînsetele care umpleau clasa. Băieții suportau bine loviturile în clipele cînd le primeau, dar în bănci nu mai puteau, fluturau mîinile înroșite în aer, sau și le vîrau deznădăjduiți între genunchi. Plîn-

geau cu înverşunare şi obidă nedefinită fiindcă nici unul nu ştia să urască, durerea lor era pură şi în ea puteai ghici cel mult protestul împotriva ei, a durerii în sine, fiindcă durea, şi nu a învăţătorului sau a şcolii, cu cărţile şi istoriile ei care trebuiau învăţate cu sila.

Prima zi a trecut fără să fiu scos şi eu la examen. A doua zi, văzînd cum stau lucrurile, în loc să fug şi îndărăt să nu mă mai uit, am venit totuşi la şcoală, deşi ştiam ce ar putea să mi se întîmple. Nu m-a scos nici în acea zi şi nici în cele următoare. Şi pentru ca această întîmplare să fie dusă pînă la capăt, în nefirescul ei, la sfîrşitul anului m-am pomenit printre premianţi.

Faptul uimi pe ai mei şi tata nu mai zise nimic, cînd, în toamnă, îi spusei că vreau să urmez şi pe-a patra. Dar tot nu-mi luă cărţi. Încetul cu încetul însă se răspîndi întîi printre copii, apoi şi printre vecini ideea că eu aş şti atîta carte încît era clar că după terminarea cursului primar trebuia să fiu dat să urmez mai departe, la liceu sau la şcoala normală de învăţători. Începui şi eu să cred acest lucru, cu atît mai mult cu cît viaţa de ţăran, în ciuda faptului că se petrecea într-un spaţiu liber, mie mi se părea că se petrece într-un ţarc. Dar eu nu vreau să povestesc aici „amintiri", ci doar lucruri pe care le contemplu şi azi cu un sentiment de nelinişte că s-ar fi putut totuşi să nu aibă loc, şi atunci nici lumina care le însoţeşte azi în amintire să nu fi existat...

II

Nicăieri nu a fost timp în cele o mie de pagini ale *Moromeților* să povestesc călătoria pe care a făcut-o Niculae (erou a cărui copilărie era a mea), cu tatăl său, la vîrsta de doisprezece ani, la Cîmpu-Lung, unde dorința lui de a evada din familie și din sat trebuia să devină un fapt. În realitate această călătorie avea să se termine cu un eșec din care însă soarta mă ferea de o prăbușire.

Nu există ființă care să nu fie înzestrată cu instinctul primejdiei. La oameni el agită presentimentele cu atît mai mult cu cît rațiunea nu-și dă seama de nimic. Tatăl meu era posomorît și nu scotea un cuvînt mergînd pe lingă cai. Nu se uita la mine, se ferea de ochii mei, a căror expresie îl împiedica, pesemne, să înțeleagă avertismentele turburi pe care le simțea zdruncinîndu-i credința în steaua mea. Ce eram eu ? Ce putea să-i spună lui încrederea naivă a unui băiat că într-acolo unde mergeam ne aștepta lumea cu brațele deschise, să confirme adevărul înzestrării fiului din căruță, de care în sat nimeni nu se mai îndoia demult ? Și dacă toată lumea se înșela ? Învățătorul acela care mă premiase fără să știu nimic murise demult și luase cu el în mormînt secretul comportării lui ciudate. El, tatăl, nu fusese

niciodată convins că nu se petrecuse atunci ceva nefiresc. Ai mei toţi ştiau bine că sînt un bleg, totuşi de ce mi s-ar fi pus pe cap o coroană pe care n-aş fi meritat-o ? Asemenea gesturi le pot face oamenii obişnuiţi din prostie sau din părtinire, dar ce l-ar fi putut îndemna pe un învăţător care nu era mai bun decît alţii, ba chiar era mai rău, suferind de piept, şi folosind foarte des nuiaua, să mă scoată din blegia mea vizibilă şi să mă împingă de la spate în faţa satului ? Patul său de moarte pe lîngă care am trecut toată clasa şi i-am sărutat mîna acestui om slăbuţ, stins în floarea vîrstei, cu o mică mustaţă neagră şi cu o expresie ca de icoană pe chipul său supt de suferinţă, nu-mi apare niciodată în amintire fără un adinc fior : e pentru mine semnul că pe această lume, destinul orb nu e atotputernic, că hotărîrile lui pot fi smulse, că fulgerul intuiţiei noastre îl poate abate din mersul lui implacabil. Şi că, o dată înfrînt, el cedează mereu netezindu-ţi drumul nu fără a-ţi lăsa în conştiinţă de fiecare dată o spaimă, semn că nu te va proteja la infinit.

Această spaimă o trăia pe drum tatăl meu, înaintea mea. El se apropie la un moment dat de botul cailor şi trase căruţa la marginea drumului. Alături era o poiană şi o fîntînă. O fată desculţă îşi spăla picioarele, apariţie parcă de vis pe aceste ţinuturi necunoscute cu văi adînci şi dealuri uriaşe. Se sui apoi lîngă mine. Rămase cîtva timp tăcut fără să mă privească. Îmi puse însă mîna lui mare pe picior şi mă mîngîie cu o milă nesfîrşită pe care a trebuit să treacă douăzeci de ani ca s-o înţeleg. Apoi îmi spuse cu o duioşie pe care i-o dădea numai tristeţea pricinuită de hărţuiala la care îl supunea de la o vreme

familia noastră cu trei soiuri de copii, şi pe care numai eu şi mama i-o cunoşteam.

— Domnule, unde ne ducem noi acum ?

Am înţeles fără să mă turbur ce vrea să spună : era oare ăsta drumul nostru ? Ne duceam bine acolo unde ne duceam ? Cine ne spunea nouă că din zecile de căruţe care se îndreptau ca şi a noastră spre oraşul de munte cu renumita lui şcoală, a noastră nu va face parte din cele care se vor întoarce cu speranţele pierdute ?

— Îţi pun această întrebare, a continuat el ca şi cum mi-ar fi spus pentru întîia oară ceea ce avea să urmeze, cînd de fapt totul fusese demult răsucit pe toate feţele, ca să ştii că n-ajunge să reuşeşti să treci din trei sute, cîţi am auzit că sînt înscrişi, printre cei patruzeci admişi. Trebuie să fii printre cei şapte-opt cu bursă. Fără bursă nu pot să te ţin !

Mi-am dat capul pe spate :

— Heeee ! Şi de-aia ai tras tu căruţa la marginea drumului ! ! Din mers nu puteai să-mi spui, heeee !

Şi l-am arătat cu mîna ca să-l mai vadă şi alţii şi am continuat să behăi.

— Nu, că putem să întoarcem caii şi să ne ducem acasă ! a zis el atunci cu simplitate, vrînd parcă, cu o ultimă sforţare să rămînă în mijlocul acestei simplităţi care ne-ar fi izbăvit de toate grijile şi de toate temerile. Spunem că n-au mai fost locuri şi gata. Altfel îţi închipui ce rău o să fie. Ce-o să te faci tu, cum o să te arăneşti ? Lăsînd la o parte faptul că n-o să se poată să nu-ţi pese de toţi proştii care or să rîdă de tine.

Mă uitam la el şi ca totdeauna glasul cu care îmi spunea aceste cuvinte mă făcu să înţeleg mai puţin ceea ce spunea. Cum o spunea, asta era uimitor. O

veşnică surpriză. Reieşea în acele clipe că lumea n-ar fi atît de greu de suportat, dacă n-ar fi împănată cu proşti. Ei, ce-o să fac ? Sînt eu în stare, aşa ca el, să nu-mi pese de ei ? N-o să fiu, cum o să fiu ? Sînt un copil, puţini sînt cei care cu adevărat se pricep să le facă faţă. Şi atunci ?

— Şi ce vreai tu acum de la mine ?

— Te întreb. Ştii ? !

— Ce să ştiu ?

— Cum ce să ştii ? Păi despre ce vorbim noi aicea ? Ştii tu carte ?

Am tăcut. Cum puteam să-i alung îndoielile ? Să-i spun că ştiu să rezolv ecuaţii de gradul întîi, sau că ştiu toată istoria evului mediu aşa cum se predă ea în clasa a doua de liceu ?

— Ia spune-mi tu mie, aici, a zis el atunci tresărind parcă el însuşi că această idee nu-i venise mai demult în minte, care sînt bogăţiile ţării ?

Vroia să mă examineze el, să audă cu urechile lui că ştiu şi să se liniştească.

— Care sînt bogăţiile ţării ? Eeee ! Heeee !

Şi l-am arătat iar cu mîna, să fie martori şi alţii, şi să rîdă şi ei de întrebarea lui. A început să rîdă el însuşi, redevenind senin şi a pus mîna pe hăţuri. Convingerea mea îl subjugase.

La Cîmpu-Lung am ajuns pe seară şi am tras sub şoproanele unui han. Era frig, am început să tremur, m-am învelit cu cerga, care nu ţinea însă deloc de cald.

— Ce e cu tine ? m-a întrebat.

— Tu nu vezi ? i-am răspuns eu cu dinţii clănţănind. Mi-e frig, pune dulama pe mine şi ia cerga asta de-aici.

Mi-a adus să mănînc doi mici şi mi-a pus o ceaşcă în mînă.

— Bea şi tu, zice, mi-o dădu mocanu' ăsta de-alături. A tras şi el cu căruţa ca noi, e de prin Răchiţele. Are şi el un copil să-l dea la şcoală. A venit cu el în căruţă şi cu un butoi, eu zic că are o sută de chile. Ei, adăugă el, pot eu să fac faţă? Se duce şi dă la unul şi la altul şi ţuică şi bani şi admitem cazul că şi băiatul e bun. Între tine şi el nu-l alege pe el?!

N-am putut nici să mănînc, nici să beau şi nici nu mai auzeam bine ce spunea. Dimineaţa m-am trezit mirat că nu prea îmi simţeam greutatea corpului. Ştiam ce e, dar această boală, frigurile, îmi trecuse demult şi niciodată nu mă apucaseră toamna, ci totdeauna în iunie. Nu i-am spus tatălui meu nimic, nici nu prea credeam că sînt iarăşi frigurile, de astă dată am mîncat bine şi starea aceea de slăbiciune mi-a trecut.

Am plecat la şcoală. Curtea era imensă, plină de copii şi de părinţii lor. Vederea mocanilor cu pălăriuţele acelea ca nişte ceaunuri şi cu pantalonii de aba albă strînşi pe picioare m-a înveselit şi am uitat că fusesem aseară bolnav. Tatăl meu însă era din nou îngrijorat : se adeverea ceea ce auzise, în timp ce el mai crezuse poate că n-o fi adevărat, şi că n-or fi avut toţi ambiţia să-şi dea copiii aici şi nu în altă parte : păreau nu trei sute, ci parcă o mie.

Programul din ziua aceea, după cum citirăm pe un afiş, era apelul şi vizita medicală. Nu trecu mult şi ieşi un ins care ceru foarte autoritar să se facă linişte, după care începu să ne citească numele după o listă. Erau într-adevăr foarte mulţi, nu se mai terminau. Cît timp să fi trecut? O jumătate de ceas? Cutărescu Ilie, prezent, Panţirescu Toader, prezent,

toaderii ăștia erau foarte numeroși. Tocmai mă miram de ce mocanii își spun Toader și nu Tudor, cînd deodată peste curtea mărginită de ziduri înalte cu ferestre mari și cu copaci bătrîni cu frunza de un verde bogat și negru, se lăsă liniștea. Se strigase un nume și nu răspundea nimeni. În clipa următoare insul care citea de pe listă repetă, ridicînd vocea, un nume care nu-mi spunea nimic.

Tăcerea reveni în timp ce mă miram de ce-o fi lipsind cel strigat. O fi renunțat de bunăvoie sau n-or mai fi putut ai lui să-l dea ? Atunci de ce s-o mai fi înscris ? În clipa următoare o voce dramatică se auzi înaintînd din spate de unde se retrăseseră părinții, și o mînă brutală mi se înfipse în umăr.

— Răspunde, mă, prezent ! Ce e cu tine ?

A ! Da, eu eram ăla ! Cum de uitasem ? Omul care făcea apelul ridică fruntea din hîrtii și îmi spuse ceva neplăcut. Refuzai să înțeleg ce anume, găsind în sinea mea, cum aveam să fac totdeauna, gata pregătită nepăsarea și justificarea ei : am știut eu de ce nu mi-am înțeles numele. Iar pe ăla... și n-o să-i dau eu lui explicații de ce l-am făcut să mă strige de două ori. Așa, uneori trebuie să strigi pe cineva de mai multe ori, nu toți oamenii seamănă unii cu alții. N-am auzit, fără să fiu surd. Ei și ?

Îndată după aceea am intrat la vizita medicală care s-a terminat pe la orele trei. Dezbrăcați, eram cercetați fugar de doi doctori, dintre care unul, care purta ochelari groși, ne punea o carte în față : trebuia să citim din ea de la o anumită distanță. N-am putut citi de la distanța vrută de el și atunci mă apucă de ceafă, spunîndu-mi să nu mă aplec. Cum puteam să nu mă aplec, dacă nu vedeam bine ! ?

Revenind după cîteva ceasuri în aceeași curte, același ins care ne făcuse apelul citi apoi o listă cu nouăsprezece candidați respinși la vizita medicală. Mă aflam printre ei. De astă dată îmi auzii clar numele.

— Cum ? De ce ? făcu tata întrerupîndu-l. Ce-a avut copilul meu ?

— Copilul dumitale, zise insul, n-are ochi buni ! Poate să și-i strice și mai tare dacă intră la școală. N-avem dreptul să ne luăm răspunderea.

Va să zică medicul cu ochelari nu admitea ca și alții să mai poarte ochelari și să învețe carte. N-am înțeles de ce s-a purtat astfel cu mine. Tata părea să fi înțeles, dar eu nu eram curios să aflu. Ne-am luat actele, ne-am întors la han și am plecat.

— De unde au știut ei că n-ai ochi buni ? m-a întrebat tatăl meu într-un tîrziu.

Acum arăta liniștit. Parcă era mai bine că s-a întîmplat așa ! Nimeni n-are ce să zică ! Ochii sînt așa cum te naști cu ei, ce poți să faci !

— M-au pus să citesc, zic.

— Ei, și tu n-ai văzut ?

— Ba da, dar nu așa bine !

— În fine, ce facem ? zise el cu un glas înalt. Ce facem ? ! Că acasă, așa, nu ne putem întoarce. Ce-i facem ? ! !

III

Ce puteam face ? Nu vedeam nimic înaintea ochilor dar nici nu-mi dădeam seama că drumul spre care crezusem atîția ani că aveam dreptul să pornesc este închis acum pentru mine.

— Și dacă ne ducem noi la Miroși ? zise tata cu un glas din care înțelesei că ezitase îndelung pînă să-mi spună acest trist lucru.

La Miroși era o școală numită „de arte și meserii", cu o durată de patru ani, învățai în ea tîmplărie, tinichigerie, croitorie, cizmărie, fierărie (da, fierărie, să faci roți, potcoave, să dai zimți la seceri, să ascuți cazmale și otice, să faci căruțe, gabriolete ! Ce mai încoace și încolo, ca Iocan !).

— Acolo, continuă el, ai să iai bursă fără doar și poate, fiindcă cine vine ? De-ăia cu capetele mari cît dovlecii, care nu sînt în stare de altceva și sînt și bogați, plătesc întreținerea, aduc de-acasă alimente, plus șapte mii de lei taxele de internat. Trebuie să-și cumpere și cărți !

Se informase, deci, din timp, prevăzînd ceea ce avea să se întîmple la Cîmpu-Lung, sau auzise toate astea din întîmplare și socotea acum că acest drum era totuși mai bun decît întoarcerea acasă ?

I-am răspuns să mergem şi la Miroşi, gîndind în acelaşi timp că o să văd eu ce-o să fac pe urmă la anu, deşi îmi dădeam seama că voi avea atunci şaisprezece ani şi ce liceu sau şcoală normală m-ar fi putut primi atît de tîrziu?

Aveam să aflu curînd că tata gîndea la fel, că nu se împăca nici el cu ideea aceasta că după ce atîta vreme toată lumea crezuse că rostul meu era într-o parte, acuma să afle că nimerisem în altă parte.

Totul e ca gîndirea noastră să nu slăbească deloc şi să nu ocolească nimic, să bată cu degetul chiar şi într-un gard. Dincolo de el s-ar putea să se găsească un om care să fie tocmai cel care îţi trebuie.

Aflarăm la Miroşi îndată ce sosirăm că înscrierile nu s-au încheiat şi că a doua zi chiar începeau examenele. Hotărîrăm să nu ne ducem acasă, deşi satul nostru era la cîţiva kilometri. Trebuia să facem o cerere şi să predăm actele şi intrarăm într-o librărie care se afla pe-aproape. Un domn ne întîmpină cu o voce subţire şi energică :

— Bună ziua, ce doriţi ? Un caiet, o coală de hîrtie ? Ce e cu băiatul ? Vrei să-l înscrii aici la şcoală, moşule ! ?

Tata nu era moş deloc, iar acest domn atît de perspicace şi de elegant nu era nici el mai tînăr de patruzeci de ani, cum aveam să aflu mult mai tîrziu. În propria lui librărie stătea cu pălăria pe cap şi purta un costum gri-deschis, cu o cravată ţipătoare.

— De ce eşti necăjit, moşule, continuă el fără greş, ia spune, ce ţi s-a întîmplat ?

Tata avea privirea rotundă şi îi jucau ochii în cap ca şi cînd ar fi fost fascinat de vocea ascuţită

și atrăgătoare a acestui om, de siguranța lui, și de felul decis și protector cu care pusese el degetul pe rana care ne durea.

— Cum! exclamă în sfîrșit tatăl meu indignat, necăjit arăt eu? Necăjit ești azi și mîine nu mai ești! Ori eu, ce să fac?

Adică el se simțea lovit pentru toată viața și niciodată n-avea să-i mai treacă rana pe care o primise. Și începu să-i povestească acestui librar, care nu părea să fie ceea ce este, tot ceea ce ni se întîmplase la Cîmpu-Lung.

— Moșule, zise el cînd tata termină, îți bag eu băiatul într-o școală normală de învățători, dar trebuie să-mi dai bani.

— Îți dau, domnule, zise tatăl meu părăsind orice prudență și își duse mîna la brîu, unde avea banii, prima rată pe care ar fi trebuit s-o plătesc la Cîmpu-Lung.

— Îmi dai o mie de lei acum și o mie de lei după ce primești scrisoarea de la școală că fiul dumitale a fost admis, zise falsul librar. Moșule, eu sînt profesor la București și știu unde să mă duc la minister ca să aflu la ce școală din țară sînt locuri libere. O să intre chiar fără examen de admitere, numai pentru bursă va trebui să candideze. E bun băiatul? Cum te cheamă? mi se adresă... Ia scrie tu, șezi colea...

Și îmi dictă una din acele obișnuite fraze din care se putea vedea dacă știai sau nu să desparți un verb de un pronume prescurtat. Dar Ștefan cel Mare la ce an s-a urcat pe tron și ce bătălii a dat?

— E bun, moşule, o să ia şi bursă, eu chiar mîine plec la Bucureşti şi mă întorc cu aprobarea în buzunar, dacă nu, îţi dau banii înapoi.

Tata scoase o mie de lei şi i-o dădu. Falsul librar (mai tîrziu aveam să aflu că era şi fals profesor) îmi dădu o cutie pe care o deschise tot el şi luă din ea un fel de alviţă moale şi albă îndemnîndu-ne şi pe noi să mîncăm.

— Mîine băiatul să se prezinte aici la examen şi să-l dea, ca în caz că nu reuşesc eu să obţin un loc undeva (şi trebuie să te aştepţi, moşule, să fie cine ştie pe unde, dar ce-ţi pasă ; dacă costă scump trenul în vacanţe n-are decît să stea şi el pe la vreun coleg mai bogat) să nu piardă anul şi să înveţe aici, unde trebuie să ştiţi că predau şi eu şi profesorii sînt foarte severi. Nu se învaţă numai meserie, se învaţă foarte multă carte ! Studiile de-aici sînt egale cu cele secundare, dacă se dă o echivalenţă. Aşa că fii fără grijă, o să fie bine oricum, dacă nu acum, la anul. Să ia aici medie mare, fiindcă s-ar putea să am nevoie să-i spun ministrului : „Domnule ministru, are zece ! Vă rog respectuos să aprobaţi !"

Am mas noaptea în căruţă la marginea satului şi a doua zi am intrat la examene. N-aveau deloc capete de dovleci concurenţii. După probele scrise, a doua zi am intrat la cele orale. Ne-am întors acasă spunîndu-ni-se că vom primi rezultatul prin poştă. În acest timp falsul librar se întoarse şi el de la Bucureşti şi veni după noi.

— Moşule, strigă el din poartă, am reuşit. Băiatul dumitale va pleca cu mine chiar acum la Abrud la şcoala normală, am repartizarea în buzu-

nar. Trebuie să-l duc eu, fiindcă nu știu ce e acolo și e necesar să fiu de față, să insist dacă va fi cazul. Trebuie să-mi dai bani de tren! Ia vin încoace, Marinică!

Și mă luă de braț și mă duse mai încolo, zicînd că are să-mi spună ceva secret. Îmi șopti :

— Bine că n-ai intrat la examene la Cîmpu-Lung. Examenul de-aici de la Miroși n-a fost greu și cu toate astea abia ai luat șapte la matematică și opt la română, iar la oral șapte. Ți-am văzut notele. Sînt rele. Șapte e nota de admitere, dar pentru bursă aveai nevoie de nouă. La Cîmpu-Lung ți-ar fi dat patru.

O nedumerire grea se abătu ca o negură asupra mea. Cum adică, nu știam? Convingerea mea fusese deci o iluzie? Sau nu cumva știam ce nu trebuie, lucruri foarte grele care nu eram obligat să le știu și în schimb nu știam, sau știam prost acele lucruri care se cer la examene, și care trebuiesc foarte bine știute? Într-adevăr, salvarea mea a fost acel medic cu ochelari. Dacă nu m-ar fi respins el, nimic nu s-ar mai fi putut drege pentru mine. Și nu fiindcă m-ar fi așteptat imediat acasă tăiatul cocenilor, apoi aratul, și tot timpul îngrijitul cailor, țesălatul lor, rînitul la grajd, ci faptul că n-aș mai fi avut cum să iau după aceea o carte în mînă, chiar dacă toate aceste treburi ar fi fost făcute bine și fără silă. Lîngă noi era unul Cîrstea al lui Ion Dumitrache care avea acest obicei de a citi. Avea și un cufăr plin cu cărți. Ei și? Tot Cîrstache era, nu-i folosea la nimic acel cufăr. Și cel puțin el nu căzuse la nici un examen, și îndeletnicirea aceasta a

lui nu era considerată ca o tristă zădărnicie, ci ca o plăcere a lui, aşa cum altora le place să crească porumbei sau să cînte din cimpoi. Se presupunea că el înţelege ce citeşte. Despre mine s-ar fi spus de aici înainte că nu, nu înţeleg ce citesc, dovadă că am fost pus acolo la examen şi n-am ştiut, iar încercarea mea de a le dovedi că se înşeală ar fi fost primită cu rînjete batjocoritoare, sau cu milă, aşa cum facem cînd avem în faţa noastră un rătăcit sau un nebun inofensiv. Gîndul, aspiraţia de a afla ce e lumea şi cine eram eu însumi, cu ajutorul cărţilor, cine ar fi înţeles o astfel de stare de spirit într-o lume cumplită, care trebuia să muncească pe brînci ca să existe? Cultura era pentru ei o meserie mai bună şi nu o formă de viaţă a spiritului şi cine eşua aici, practic, nedevenind nimic, nimic nu era. Nu se cunoşteau pe ei înşişi sau nu preţuiau în mod deosebit acele valori care adesea ţîşneau chiar dintre ei, spontan, gîndirea uimitoare a unuia (cum era aceea a tatălui meu), puterea credinţei, smulgerea din temporal... Nu, reveneau repede pe pămînt... vacile, oile, caii, supunerea faţă de natură, iernile grele, ploile...

IV

N-am plecat direct spre Abrud, ci întii spre București, falsul librar cu trenul, iar eu cu autobuzul, cu „chioara“, care trecea prin sat totdeauna seara, dar nu oprea, avea stație la Rîca. I se spunea așa fiindcă de cînd o știam mașina asta n-avea decît un far.

În București am tras la falsul librar și au trecut două săptămîni pînă ce am plecat spre Abrud, timp în care am rătăcit de dimineața pînă seara prin marele oraș fără să-l cunosc, trăind doar sub fascinația vitrinelor lui, a clădirilor lui înalte, a marilor bulevarde, a vieții lui secrete din care veneau spre mine doar strălucirea și mișcarea vie a reclamelor orbitoare și frumusețea fetelor și femeilor.

Ne-am urcat într-un accelerat și falsul librar mi-a spus că mi-a făcut rost de un carnet de elev care îmi dă dreptul să plătesc numai cincizeci la sută din bilet. Mi se pare că l-a prins un conductor, căruia a trebuit să-i dea ceva. Nu mi-era gîndul la viața lui, ci la a mea. Abia am observat cum a cucerit în cîteva ceasuri o elevă în tren. Ulterior am aflat că avea două neveste, una la București și alta la Miroși,

cu copii şi o mulţime de alţi copii prin toată ţara şi că era totuşi institutor, şi din cînd în cînd profesor suplinitor la liceul „Mihai Viteazul". I-am scris mai pe urmă din dorinţa de a avea un mentor, dar în afară de muieri şi de astfel de aranjamente pe care le făcea folosindu-se de informaţii de la minister, cum îmi făcuse mie, nu se pricepea la nimic. Era însă un om inimos şi dacă n-ar fi avut reaua inspiraţie să se bage în politică, fanatizat de idei care în fond îi erau străine, nu şi-ar fi pierdut cîrma după război şi ar fi îmbătrînit cucerind mai departe fete şi muieri.

Era noapte cînd ne-am dat jos într-o staţie de munte, ca să schimbăm trenul. Gara frumoasă, aşezată la poalele unor dealuri încărcate cu brazi, era la ora aceea pustie şi trebuia să aşteptăm cîteva ore. M-am aşezat pe banca de lemn din faţa peronului şi am stat aşa tot timpul, copleşit de o emoţie puternică în timp ce o cădere de apă de undeva departe îmi însoţea, intensificînd-o, această stare de singurătate şi fericire, care venea din sentimentul că evadarea mea se înfăptuieşte şi că e fără întoarcere.

Am continuat apoi lunga călătorie. Stăteam la geam, roţile păcăneau, oraşe şi sate, şi văi adînci sau brazi înalţi îmi ieşeau gonind înainte izbindu-mi ochiul, repezindu-se uneori cu violenţă asupra ferestrei mele şi făcîndu-mă să mă trag înapoi înspăimîntat.

La Turda ne-am dat jos şi ne-am urcat într-un tren mic care oprea foarte des şi mergea foarte încet. Era plin de moţi, cu muierile şi fetele lor,

urcau și coborau neîncetat. Ai fi zis că e trenul lor, făcut de ei, anume așa de mic ca să urci și să te dai jos din el din mers, cum se și întîmpla. Seara, pe la orele nouă, această „mocăniță“ și-a terminat drumul și s-a oprit la Abrud.

Peste oraș cădea o ploaie măruntă. Am găsit ușor clădirea școlii, care era pe un deal la marginea orașului și portarul ne-a arătat care era locuința subdirectorului școlii, profesorul Mayer.

— Cine e acolo ? ne-a întrebat el.

— Cineva din București, i-a răspuns falsul librar și a adăugat : sînt profesorul...

Ne-a primit înăuntru și în cîteva minute am devenit elevul acelei școli. A doua zi falsul librar a plecat, iar eu am aflat că era adevărat ce spusese el, la această școală nici măcar nu se dădeau examene de admitere, fiindcă locurile nu erau complecte. În clasa întîia aveam patruzeci de locuri și elevi abia douăzeci și șapte. Se dădeau însă examene de bursă și bineînțeles m-am înscris și eu. Profesorul de matematici pe care îl chema Lokspeiser vorbea prost românește, punea totdeauna viitorul înaintea oricărei acțiuni în care ne implica. Unui elev care a declarat că el nu poate rezolva tema și renunță la examen și că ar vrea să iasă afară, i-a răspuns :

— Veți rezolva tema și veți tăcea. Veți fi disciplinat și veți stătea pînă la sfîrșitul orei.

Examenul de istorie cu profesorul Mayer a fost însă foarte obositor. Mă săturasem să-i tot răspund. Mai pe urmă am aflat că el nu dădea niciodată nota zece și că mie a trebuit să-mi dea fiindcă deși întrebările lui mă vîrau adînc în istorie. scuturam capul și ieșeam ușor la suprafață.

Am ieşit din clasă împleticindu-mă şi seara în dormitor am simţit iar că de fapt nu adorm, ci îmi pierd cunoştinţa, aşa cum mi se întîmplase la Cîmpu-Lung. M-am trezit tîrziu cu o senzaţie apăsătoare de chin. Nu ştiam unde sînt şi am luat-o spre fereastră, pe care am deschis-o şi am sărit jos în stradă. Am căzut pe brînci şi mi-a clănţănit bărbia de pavaj. Asta parcă m-a mai răcorit. Am intrat îndărăt pe poartă şi m-am întors în pat. Dimineaţa m-am uitat să văd de la ce distanţă sărisem. Mi s-a părut că am visat, deşi aveam bărbia vînătă şi mă dureau coatele şi genunchii. Nu înţeleg cum de n-am murit, sau nu mi-am rupt picioarele.

A doua zi spre prînz s-a afişat în hol lista celor reuşiţi la examenul de bursă. Eram în capul ei, pe toată şcoala, cu media generală zece. M-am îndepărtat nedumerit : atunci de ce ieşise aşa de prost la Miroşi ? Fuseseră acolo examenele mai grele ? Şi dacă şi la Cîmpu-Lung aş fi ieşit ca aici ? Mai poate cineva să spună că n-ar fi fost tot aşa !?

Şi în minte îmi veni, o dată cu un surîs şi înainte ca toate acestea să rămînă definitiv în urmă, o scenă care se petrecuse acolo în curtea şcolii din Miroşi. Cîţiva din cei vechi ieşiseră afară din ateliere să-i vadă şi să stea de vorbă cu cei noi. Că de pe unde sînteţi, c-o fi, c-o păţi. În acest timp un domn corect îmbrăcat, dar nu prea îngrijit, nu prea tînăr şi parcă neras, cu pantalonii burlan, puţin adus de şale, se apropie tiptil ieşind de undeva şi cînd ajunse în spatele celor care părăsiseră lucrul îi cîrpi năprasnic după ceafă şi făcu acelaşi lucru cu picioarele trîntind vreo doi-trei din ei la pămînt, care se du-

seră de-amboua, imprimîndu-le parcă în același timp și mișcarea de ridicare, care îi retrimise glonț prin ușile atelierelor.

Și îmi amintesc expresiile lor. Păreau, în orice caz, veseli ! Cine știe ? Poate că într-adevăr era veselă viața lor acolo, cu acest sistem moștenit de la romani, în care învățătura severă de carte sau de meserie era însoțită de pumni cumpliți după ceafă și picioare îndesate în spate.

V

Ceea ce pasionează un elev în școală și e revelator pentru înzestrarea pe care o demonstrează el mai tîrziu, e un simplu accident, alteori e o bizarerie. În școala primară, la cererea de asemenea ciudată a celui de-al doilea învățător al meu, domnul Georgescu din Balaci (pe primul despre care am vorbit mai înainte îl chema Ionel Teodorescu și era originar din sat) am scris vreo optsprezece pagini despre istoria invențiilor. Toată școala a rămas uluită. Domnul Georgescu m-a pus să-mi copiez lucrarea, s-o publice el undeva. Ar reieși că ar fi trebuit să ajung fie inventator, fie, în orice caz, un specialist în această materie. N-am ajuns !

În ceea ce privește literatura, colegul meu Ion M. Ion, cel căruia fratele său i-a ieșit într-o zi înainte să-l anunțe cu o extremă încîntare că acasă „mai e mămăligă", a scris tot sub temă dată, cea mai bună „povestire neobișnuită" din toată clasa. După ce a citit-o, au intrat la noi și ceilalți învățători, chemați de domnul Georgescu, să asculte și ei. Rîdeau toți, afară de mine, care nu înțelegeam de ce rîd ceilalți : tot ceea ce citea colegul meu mi se păreau minciuni, lucruri incredibile, și mă miram că nimeni

nu bagă de seamă. Cum s-a luat după un cocoş care a zburat peste coşar, cum l-a apucat un cal cu dinţii de fund şi l-a aruncat afară din grajd, cum a căzut într-o fîntînă şi a ieşit de-acolo deşelat şi răscăcărat...

Credeam că la maturitate o să se lase de astfel de istorii, ca să descopăr uluit că nu, dimpotrivă, le avea şi la douăzeci şi cinci de ani. Însă abia atunci mi s-a dezvăluit misterul acestui personaj. Îi făcusem o vizită la Roşiori, unde era maestru mecanic. M-a invitat la el acasă şi la întrebarea mea de ce instalaţia electrică nu e îngropată, mi-a răspuns că n-o avea, a instalat-o el personal şi n-a vrut să mai spargă zidul. A început după aceea să-mi povestească istoria acestei instalaţii, deşi nu mai vedeam ce se mai putea adăuga neobişnuit despre o asemenea chestie. Am văzut însă că în timp ce povestea, privirile i se aprinseră de o lumină intensă, care mă subjugă :

— ...Să vezi ce s-a petrecut în ziua cînd am terminat cu montatul tuburilor şi racordul la reţea. Lucram la instalarea contorului şi a siguranţelor. Afară ploua şi trăsnea, uite-aşa alergau fulgerele în jurul casei, ca nişte şerpi de foc. Eu lucram pe viu, fără mănuşi şi fără cizme de cauciuc. Trece curentul prin mine şi eu nu simt nimic. La şcoala de maiştri demontam întrerupătorul de lîngă uşă, puneam două degete pe fire şi cînd intra cineva, hai noroc, mă, îi spuneam, şi îi întindeam mîna şi ăla mi-o strîngea şi fleaşc ! cădea jos bîţîind. Nevastă-mea, zice, Ioane, vezi să nu păţeşti ceva şi n-apuc să-i răspund, că o dată, bum ! un stîlp de foc trăs-

nește în mijlocul casei și intră în pămînt și lasă în urmă fum, flăcări și miros de pucioasă...

Și privirea lui se lărgi în acea clipă și se uită la mine dînd puțin capul înapoi, dar nu prin îndoire, ci prin recul, ca în fața unei realități invizibile profanilor, așa cum fac dansatorii indieni cînd mimează lucruri obișnuite, dar care prin spirit devin misterioase. Luminița stranie din privire i se mărise și ea și ardea incandescent.

— Și nu ți-a luat casa foc? zic eu.

— Nu!

— Și nici tu n-ai pățit nimic?

A clătinat din cap și a negat mut, posedat de viziunea care îi trăia înaintea ochilor (acel stîlp de foc imaginar) și care îi dilata nu numai pupilele, ci și sufletul său turburat de această predispoziție nestinsă de trecerea anilor: pornirea irezistibilă și inconștientă de a ieși din real și de a intra în lumea închipuirii, în care însă începi să crezi și tu că e tot reală și nu te trezești din ea, povestești și altora ceea ce vezi...

Dar oare nu asta e și predispoziția artiștilor? Am văzut mai tîrziu, prin albume și prin muzeele Europei, girafe în flăcări, nuduri deasupra orașelor, oameni care în loc de capete aveau un cuier de pălării, petreceri de coșmar, pictate cu o minuție halucinantă, iar la noi stranii himere ale pămîntului, ale văzduhului și ale apei. Nu m-am întrebat niciodată dacă toate acestea au vreun sens. Sensul lor e că există și ne uimesc, cum mă uimea atunci fostul meu coleg care deodată și fără motiv aparent a lăsat să țîșnească din imaginația lui o viziune, fă-

cîndu-mă să simt brusc intrusiunea fantasticului în viața reală. M-am simțit, uitîndu-mă în ochii lui, parcă exclus din această lume aleasă. Imaginația mea n-a luat-o razna niciodată în felul acesta. Nu eu trebuia să ajung scriitor, ci el.

Abia astăzi aflu că, elev fiind, scriam și eu scrisori prin sat foștilor colegi într-un stil nu prea obișnuit. „Voi ce mai beți, ce mai mîncați ? Soarele tot de la răsărit răsare ? Popa Alexandru tot cu ață albă își coase izmenele ?"

Ar trebui să le văd aceste scrisori, ca să cred că nu sînt inventate de alții.

Fantastice pentru mine nu erau viziunile lui Ion M. Ion, care nu mișcau nimic în lume, ci felul și mobilul cuvîntului zilnic rostit de oameni. Am devenit scriitor descoperind treptat forța lui magică, pînă ce într-o zi, spre șaptesprezece ani am încercat să-l fixez pe hîrtie. Chiar cuvintele care îmi treziseră viața conștiinței nu fuseseră ele misterioase ? Dacă eu luasem în brațe o pîine și nu mai vroiam s-o dau celorlalți, cum să mi se mai dea încă una ? Firesc ar fi fost să mi se smulgă din brațe. În loc de asta am auzit : „Na, mă, și pe-asta !" Și forța magică a cuvîntului astfel rostit mă făcuse să las din brațe ceea ce luasem și să devin conștient că exist.

Explorarea lumii, a vieții proprii de copil care a urmat, era legată de această primă tresărire. Vedeam cum veneau la noi oameni, care vorbeau cu tata și cum din ceea ce spuneau izbucneau hohote de rîs, sau înjurături de admirație, sau sticliri de ironie în priviri, dispreț sau satisfacție secretă, o plenitudine

a trăirii, o jubilaţiune intensă, adesea pentru un singur cuvînt rostit de al lui Başă, capiule şi ce i s-a răspuns, căscăundule, ce putea spune cutare şi în loc de asta a spus, ce bă?! Cu degajări nu o dată spectaculoase de furie, că i s-a zis prostule, sau pe mă-ta, cirnule, cu muierea şi copiii tăi cu tot... Numai ceea ce intra în aria cuvîntului rostit; măciucile care se ridicau în aer, sapele care se încrucişau pe o pîrloagă, tăierile (l-a tăiat!) nu încîntau pe tatăl meu, pe prietenii lui şi pe mine, erau altceva, străin, fără înţeles, nedemne de cuvînt. Şi vitele se repezeau cu coarnele unele în altele şi cîinii se încăierau. Cu ce se deosebeau ăia de ele?

Aşa înţelegeam eu însumi. A prins-o cu altul în grădină, sau la poartă, n-o mai ia, i-a rupt picioarele, sau i-a spart ăluia capul... A fugit cu alde cutare, (adică s-a măritat fără voia părinţilor)... a gonit-o de-acasă, s-a întors la mă-sa... a fătat... a murit întîmpinat... Evenimente fără importanţă covîrşitoare. Dar cînd tatăl meu stătea pe prispă şi trecea unul pe drum şi îi spunea: „Bună ziua mă, nea Tudore", şi tata cu toată sinceritatea: „Bună să-ţi fie inima, mă, Cîrstache, tare, apoi pentru el însuşi încet: te'n c... pe mă-ta de zăltat", asta da, era ceva senzaţional, căci descopeream cum forţa cuvîntului îmi dezvăluia brusc că omul poate gîndi simultan două lucruri care se băteau cap în cap, urarea să-i fie bună inima aceluia, şi înjurătura că era un smintit. Putea fi înjurată muierea cu tandreţe. şi i se făceau obrajii roşii şi se învîrtea pe loc ca o găină beată că era iubită, şi dimpotrivă, un cuvînt blînd dar rostit cu o cruzime rece o făcea palidă şi o încremenea de spaima înstrăinării.

Uneori, în calmul tindei noastre, ascultam venind de afară și cuvîntul torențial, degradat. Îngrozită, mama nu știa unde să ne spună să ne ducem, ca să nu auzim... Era un spectacol grandios al deșănțării umane ceea ce își spuneau doi vecini cu muierile lor. Totul era terfelit și mînjit, viața intimă, inocența copiilor și a fetelor, credința în Dumnezeu și ai fi spus, dacă ai fi crezut pînă atunci altfel, că trivialitatea și josnicia în care era aruncat cuvîntul era fără limite... Taia se ducea prin grădină, își vedea de treburi, mama ne chema la masă, căci se făcea seară, mîncam și unul din noi ieșea afară ca din întîmplare și se întorcea cu știrea : „äia tot se ceartă!" „Tot n-au terminat, nu s-au potolit ?" „Nu, mai rău !" Fiindcă își spuneau povești lungi, cum a fost el pe la Pitești și s-a întîlnit cu alde Jugravu și ăsta, Jugravu, avea el o purtare așa, nu știu cum... De ce, mă ? Nimic, nu vroia să spună. De ce mă, Jugravule ? Lasă că știi tu, zice, și se apucă și-mi spune... și cînd am auzit eu ! E, he, he... Așa vasăzică ! Bine ! Bineee ! Și tonul povestitorului cobora, ai fi zis că un sentiment cu adevărat omenesc de imputare își va face loc și după recriminări reciproce vor înțelege că sînt oameni și se vor redresa printr-o împăcare tot în văzul lumii, dîndu-ne de înțeles că ura a obosit, forța otrăvită a cuvîntului s-a consumat și că neînțelegerile nu sînt numai ale lor...

Dar deodată pălălaia reizbucnea fără legătură, proaspătă, ca din senin, din amintire... Cum, mă, să-i spui tu ăluia că nu i-am dat fi-mi vițeaua pe care a crescut-o ea de mică trei ani de zile și că i-am vîndut-o și am băut banii ? Ai fost tu, mă, la nunta ei să vezi ?... N-am fost că nu m-ai chemat... Cum

să te chem eu pe tine, mă, puturosule, să te îmbeţi acolo ca un... şi să începi să... Fac şi dreg pe nunta fi-tii, nici n-aş fi venit, să mă fi chemat cu şapte lăutari...

Apele, rîurile, bălţile nu-mi vorbeau, nu puneam deci mare preţ pe ele ; nici ploile, nici pădurea, nici soarele... Îmi şopteau doar că sîntem împreună şi că sîntem fericiţi, mare lucru, vedeam şi simţeam şi singur că aşa este. Cînd am înţeles că eu şi natura n-aveam o soartă comună, că adică eu voi dispărea în cele din urmă şi ea va rămîne, *am văzut-o* şi a început să-mi placă dar nu pentru că era frumoasă, ci pentru că va dăinui şi aşa cum m-am născut eu, avînd multă vreme fiorul eternităţii, se vor naşte şi alţii şi *o vor vedea* ca şi mine. Animalele, în afară de cai, nu-mi vorbeau nici ele căci mugetul sau behăitul lor nu-mi spunea decît că le e foame sau sete sau că trebuiau date la taur. Vîntul, vijelia, trăsnetul, zăpezile, nu-mi dădeau un fior cosmic, mi-erau familiare. Nu mă contopeam cu ploile, să cadă apa peste mine şi eu să stau sub ea şi să gîndesc că sînt fiul naturii, cu nimic deosebit de animale şi păsări, de peştii din baltă şi raţa sălbatică... Nu credeam că pămîntul e în mod egal al meu şi al lupoaicii din pădure... Singurul lucru care mă făcea să rămîn mut de fascinaţie era cuvîntul rostit de oameni. Obiectele nu-mi spuneau nimic, un scaun, un pat, un lanţ, n-aveau pentru mine nici o semnificaţie, în afara aceleia că în pat te culcai, pe un scaun şedeai, cu un lanţ legai o vită. Vitele erau vite, măreţul bou, o zeitate pentru cei vechi, (boul Apis) era pentru mine un animal cu inutile coarne uriaşe, cu utilă ceafă de pus sub jug şi dacă n-ar fi

trebuit hrănit și rînit pe urma lui băligarul ar fi fost mult mai bine, vaca trebuia să dea lapte, de-aia era vacă și abia calul îmi spunea ceva, îmi plăcea zvîcnirea de inteligență a capului lui în clipa cînd îl încălicam : urcă, băiete, parcă îmi spunea, ești stăpînul meu, te duc unde vrei, în zbor, știu că și tu ai grijă de mine, să pasc, să beau apă și să mă potcovești cînd încep să-mi cadă caielele din copită... Îmi plăceau nopțile cînd înainte de a adormi afară pe prispă mă uitam cu tata să vedem pe cerul înstelat Carul mare și Găina ; auzeam sforăitul cailor. Nu înțelegeam de ce dorm ei în picioare, deși cîteodată găseam dimineața unul din ei culcat. Acel sforăit liniștitor parcă într-adevăr era ca și cînd mi-ar fi vorbit : „E noapte, e liniște, dormim toți, am păscut, am băut apă, am sfărîmat cu dinții și fleștecăit sare din drobul de pe prispă, acum ne e bine, dormim și noi, caii, visăm cum am fost odată armăsari (căci dorințele rămîn) cîndva, cînd nechezam după iepe și ele ne răspundeau din zarea cîmpiei cine știe de pe ce miriște îndepărtată". Ne duceam la ei și întorceau capetele în întunericul grajdului, întîmpinîndu-ne cu nechezături joase, de recunoaștere. Tata le vorbea, le punea mîna pe spinare, îi întreba ca pe niște oameni ce vor, ceva nu e în regulă, s-au încurcat în vreun lanț, nu mai aveau fîn ?... Totul era în ordine, ne întorceam și adormeam și noi de îndată în timp ce astrele luminau, cu lumina lor de noapte, bătătura tăcută.

Abia mult mai tîrziu, cînd l-am citit pe Tolstoi, am înțeles că nu numai cuvintele exprimă sufletul uman, ci și lumea în care el se proiectează în afară sau îl acoperă ca niște văluri și cum natura și me-

diul social în mijlocul cărora își duce viața, obiectele și animalele care îi aparțin, chiar propria lui înfățișare, mustața pe care și-o lasă, hainele pe care le poartă (și le poartă într-un anumit fel) îl reprezintă, îl ascund sau îl exprimă după același mobil uneori misterios, alteori limpede și rațional cu care rostește cuvinte. Desigur, dar asta cînd am început *să și învăț* să fiu scriitor, nu numai să fiu pur și simplu, cu unicul dar care mă făcuse să înțeleg că exist, cel al auzului...

VI

Din ciocnirile sau prieteniile mele cu profesorii descopăr cel mult că se învață bine cu profesorul care inspiră simpatie, dar se învață în cele din urmă bine și cu cel rău, de frică. În nici una din ciocnirile sau prieteniile de care îmi amintesc nu descopăr un conflict sau o afinitate între aspirațiile încă în fașă ale viitorului romancier, cu obtuzitatea sau, dimpotrivă, înțelegerea protectoare a cutărui profesor, afară de una singură, dar asta avea să se întîmple mai tîrziu.

Mie îmi plăceau de pildă istoria și matematicile, dar amîndoi profesorii de la aceste materii erau personalități lipsite de har, cel dintîi era urît, cu capul mare, buzele groase, răsfrînte și cu o expresie parcă de grăjdar care petrece, deși se străduia să zîmbească și să ne atragă. Avea pe deasupra două cusururi, unul că îi plăcea prea mult materia pe care o preda și nu mai rămînea în mintea lui nici un pic de loc ca să-i mai placă și de noi, și al doilea, avea mania să ne arate pe hartă locurile pe unde se petreceau evenimentele istorice, amestecînd deci istoria cu geografia, lucru care ne plictisea pentru că geografia o învățam cu alt profesor. Cel de matematică era un îngîmfat și pe deasupra de o solemnitate deplasată, de parcă ai fi zis cînd intra în clasă că a intrat într-o biserică.

Şi lui îi plăcea prea mult materia. Ne vorbea mereu cu admiraţie de marii matematicieni ai antichităţii, dar şi de ai noştri, de pildă despre Gh. Ţiţeica, pe care îl diviniza, dîndu-ne să înţelegem că pe un om mare nu-l poate admira unul mic. Într-adevăr făcea acest lucru strivindu-ne în acelaşi timp prin ironii muşcătoare şi calificative care ne înjoseau; că, de pildă, niciodată vreunul dintre noi nu va ajunge nici un Euclid, nici un Gh. Ţiţeica. „Bine că ai ajuns tu!" îi răspundeam eu în gînd şi nu învăţam nimic. „O să te lase corigent!" îmi spuneau ceilalţi speriaţi. „Ei şi? O să învăţ pe trimestrul III şi o să fie silit să-mi dea zece şi îmi iese media de trecere. Şi n-o să-i fac eu lui pe plac..." Şi îl trimiteam la origine să predea acolo matematica şi geometria.

Aşa s-a şi întîmplat: în primele două trimestre mi-a dat trei.

— De ce nu înveţi, urîtule? m-a întrebat fără mirare. O să te las corigent.

— N-o să fiu nici primul, nici ultimul corigent din lume.

Nu m-a auzit bine (răsfoia catalogul), mă înecam de furie că mă făcuse urît şi credeam bineînţeles, că îi dădusem un răspuns ucigător. Ar fi trebuit să-i spun, ca să exprim exact ceea ce simţeam, că mi-e atît de neplăcută vederea lui încît aş fi în stare să rămîn repetent de atîtea ori pînă s-ar căra el din şcoala noastră.

Pe trimestrul trei am început însă să învăţ. Groaza de corigenţă era mai mare decît repulsia faţă de antipaticul profesor. Rămîneam seara singur în clasă şi învăţam elementele lui Euclid şi teorema lui Pitagora, care n-aveau nici o logică; suma pătratului

catetelor este egală cu pătratul ipotenuzei ! Perfect ! Dacă s-a aflat chestia asta şi a rămas literă de lege că aşa e, atunci la ce bun să mai faci vreo demonstraţie ? Era exact ceea ce nu ştiam şi profesorul nostru cu înfăţişarea lui de ţigan distins, uita să ne explice. Pe această trudă a mea, ne-am pomenit că ne anunţă să ne pregătim pentru teză. Cînd în ziua respectivă ne-a dictat cele trei probleme pe care trebuia să le rezolvăm, o tăcere îngrozită s-a aşternut asupra clasei. Unul din puţinii lui simpatizanţi s-a ridicat atunci în picioare şi i-a spus că teza e prea grea, n-o să poată nimeni să rezolve toate problemele.

— Atunci o să ia toată clasa nota trei, a spus profesorul cu un glas din care reieşea clar în evidenţă că dintr-o asemenea premisă nu putea să decurgă decît o asemenea consecinţă, încît pentru întîia oară am uitat că il detest şi am chicotit.

Exprimarea spontană a unei gîndiri care ţîşneşte pură ca un izvor mi-a plăcut totdeauna la oricine, chiar şi la ticăloşi.

S-a întors spre mine surprins.

— Rîzi ! ? În templul matematicii şi al geometriei nu se rîde, chiar dacă eşti un profan !

Şi m-a întrebat cum mă cheamă, s-a dus la catedră, s-a uitat în catalog şi a făcut un mic semn cu creionul, după care şi-a reluat plimbarea printre rînduri, dominînd şi speriind cu statura lui mare orice intenţie de a copia ceva de la vecin. Am terminat cu o jumătate de oră mai înainte, am închis caietul şi m-am rezemat de bancă uitîndu-mă provocator la profesor. Pe urmă m-am ridicat, am depus caietul pe catedră şi am ieşit. După teză, nimeni nu mă lua în seamă, nimeni nu discuta cu mine ce făcusem. Toţi arătau jalnic, foarte puţini rezolvaseră una sau două pro-

bleme și nu erau siguri că le-au rezolvat bine nici pe-acelea și nici unul pe toate trei. Eu, le-am spus, eu le-am rezolvat. Să vă arăt cum. Dar nici unul nu avea încredere și nu era atent la spusele mele. Mi-am dat atunci bine seama de umilințele pe care trebuie să le îndure cel care este pe nedrept printre ultimii într-o profesiune sau pe scara ierarhiei sociale. El nu are cuvînt, chiar dacă își dă seama că se află în posesia adevărului. El nu e auzit chiar dacă se exprimă. Nu-l crede nimeni, sau zice că a auzit și el asta de undeva. El nu există, e un simplu figurant, condamnat să asiste neputincios, strivit de împrejurări sau de demonul său interior, la spectacolul afirmării celorlalți.

În centrul atenției era colegul nostru Nasea, cel care protestase că teza e prea grea. Arăta foarte posomorît : era un băiat ambițios și părea deprimat că nu-i ieșiseră bine toate soluțiile.

— Dumneata ai copiat, mi-a spus apoi la ora următoare profesorul cu obișnuitul său sîsîit disprețuitor, oprindu-mi teza.

— De la cine, domnule profesor ? l-am întrebat eu în sfîrșit cu o ironie la care nu mi se mai putea răspunde.

— Cum de la cine ? De la vecini !

— Vecinii mei au patru !

— O să vedem. Dacă ai copiat o să-ți dau trei, să ai media generală anuală trei.

— De unde puteam copia ? Vreți cumva să spuneți, dom' profesor, că am copiat din manual ? Sau de pe vreo fițuică ?

A tăcut. Singur ne spunea că la tezele lui (și avea dreptate), temele erau în așa fel concepute de el încît nici dacă ai fi stat liber cu manualul pe bancă și tot

nu ți-ar fi folosit la ceva. În acest timp priviri nedumerite, dar nu admirative, se ridicau spre mine. Stăteam mai în spate și cei din față se răsuciseră și se uitau increduli, nu prea curioși, strîmbi ca în fața oricărei întîmplări care iese din albia obișnuinței : dacă putusem învăța de zece (fiindcă, mîrîind de neplăcere, profesorul mă anunță că îmi dă zece, dar că mă va verifica îndată printr-un examen oral) atunci de ce luasem în două trimestre, trei ?

Oamenilor nu le plac astfel de deturnări. Trei ai luat, cu trei să rămîi ! Și mulți au continuat să creadă, chiar și după ce am dovedit că știam, că eu cel adevărat eram cel din primele trimestre și nu cel din ultimul, și cea mai mare furie pe care o puteam stîrni în sufletul lor era să determin mărturisirile de recunoaștere ale altora. În satul meu natal s-a întîmplat același lucru, mulți continuă să creadă și acum că cel adevărat era blegu-ăla pe care îl știau ei deacasă și oricît m-aș preface n-o să-i păcălesc eu pe ei, deși recunoșteau că alții se lăsau păcăliți. Da, o fi, dar... și aici acești detractori pe care aveam să-i descopăr curînd și în orașul lumină, făceau așa un semn cu degetele desfăcute la tîmplă, că adică ceva n-ar fi în regulă cu gîndirea mea. Considerați de toată lumea normali, acești inși au acest obicei curios să ne arate pe noi, cei normali, cu degetul la tîmplă. Tocmai ei, despre care afli, azi despre unul, mîine despre altul, că și-a omorît nevasta, că a fost internat pentru reale turburări de comportament pricinuite de sifilis, că a înfundat pușcăria, sau a ajuns pe cea mai umilă treaptă în profesiune din pricina beției sau a vreunei muieri oarecare...

VII

De ce îmi plăcea istoria ? Fiindcă aveam sentimentul că trăiesc de atunci, de pe vremea egiptenilor şi asirienilor. Aveam cincisprezece ani, dar îmi simţeam gîndirea milenară (sentiment miraculos, care se micşorează pe măsură ce începem să trăim) şi îmi dădeam seama că la capătul viu al acestui fluviu care înainta spre necunoscut eram eu. Asta era neîndoielnic : nu eu eram punctul la care ajunsese pînă atunci istoria ? Cine altcineva ? Cei dinaintea mea erau bătrîni şi vedeam pînă unde o aduseseră. Era acum rîndul meu.

Stăteam rezemat de bancă şi mă uitam, în timpul orelor, la profesori fără să-i văd şi adesea fără să-i aud, copleşit de acest sentiment divin care ne face atît de bătrîni fiind atît de tineri şi din care ni se formează pentru totdeauna idealurile şi visurile. Totul e posibil pentru noi. De ce nu ? Şi una din cele mai frumoase ore din cei patru ani de şcoală normală pe care i-am urmat nu se poate reda, fiindcă relief au numai lucrurile negative, iar lumina din sufletul nostru, cu cît e mai puternică, cu atît mai mult subţiază toate contururile din amintire şi ne descurajează să le reconstituim. Profesorul nostru de istorie de la Cristur-Odorhei, unde fusesem transferat în urma

desfiinţării şcolii normale din Abrud, era un om mic de statură, chiar foarte mic, la limita dintre un pitic şi un om normal, cu toate acestea nu se întîmplă nimic rău între el şi noi, reuşi să ne impună respect fără să fie silit să ne determine să ne fie frică de puterea pe care o avea, ca orice profesor, de a ne da note pedepsitoare sau subiecte grele la teze. Pentru un om pîndit de complexul staturii sale, desigur că asta era o victorie pe care o apreciam doar cu instinctul, ţinînd la el în mod nejustificat, deşi în privinţa notelor era la fel de sever ca orice profesor care nu doreşte să aibă în clasa lui corigenţi. Nici măcar nu-mi amintesc să-mi fi dat seama că pînă la ora aceea ar fi ştiut atîta istorie încît să ne facă la orele lui să-l ascultăm cu răsuflarea tăiată.

Şi într-o zi intră în clasă un necunoscut însoţit de directorul şcolii, un domn ale cărui picioare păreau mai înalte decît profesorul nostru întreg. Directorul s-a retras şi acest necunoscut s-a urcat la catedră şi a început să urmărească tăcut desfăşurarea orei. Era, desigur, un inspector. Micul nostru profesor începu să se plimbe liniştit printre bănci, deşi de obicei se ferea, fruntea lui abia se zărea dintre noi. Cu un glas al cărui timbru mă atinse ca o surpriză niciodată trăită de mine, îmi rosti, în tăcerea care se lăsase, numele. Glasul său era aproape frăţesc, părea să-mi spună : „Uite, tot ce gîndeşti şi simţi tu, eu ştiu de mult, dar te-am lăsat şi nu ţi-am dat note mari fiindcă mi-am dat seama că dacă te turbur poate că nu vei mai iubi atît de mult istoria, care e secretul lecturilor tale, dar acum am nevoie de tine şi trebuie să-mi spui ce ştii". M-am ridicat în picioare şi în clipa aceea toate culorile pe care le îmbrăcau lucrurile şi chipurile celorlalţi parcă s-au intensificat

brusc, lumina geamurilor înalte a devenit parcă violetă, cotoarele albastre ale manualelor de pe bănci au prins dungi roșii...

— Pe cine, a rostit micul nostru profesor punctîndu-și întrebarea prin apăsări cu pumnul în podul palmei, a chemat Ludovic al XIV-lea să redreseze finanțele și cînd, în ce moment al domniei sale?

Mi-am dat seama că nu trebuie să mă laud cu știința mea și răspunsul să nu fie o demonstrație, dar nici sec să nu fie. Trebuia să arătăm că știm și nu că am învățat.

— Ludovic al XIV-lea, am început eu, a anunțat în consiliul de miniștri, în 1661, că are intenția să domnească de-atunci încolo prin el însuși și una dintre primele lui măsuri a fost să-l destituie de îndată pe Fouquet, care era un jefuitor, și să-l numească în locul lui la finanțe pe Colbert.

— Cine era Colbert?

Cum să nu știu cine era acest om care, după ce făcuse atîtea pentru Franța și regele său, murise în dizgrație, fiindcă încercase (de altfel zadarnic) să-l împiedice pe monarhul cheltuitor să nu ruineze regatul? Abilă manevră a profesorului, care prin răspunsurile mele reîmprospăta memoria celorlalți și obținea apoi de la ei ceea ce dorea și fără să insiste în mod deosebit, ca și cînd toată clasa era pasionată de materia lui... După care a început să vorbească el însuși, intrînd în materia lecției următoare, în timp ce, cu un mormăit gros, de satisfacție nedefinită, omul cu picioare înalte de la catedră se ridica și o lua spre ieșire.

Nici un semn de complicitate nu s-a schițat între noi după plecarea lui, micul profesor și-a continuat lecția și la sfîrșit și-a luat catalogul prea mare pen-

tru el, şi-a pus pălăria pe cap şi a ieşit, în timp ce noi toţi ne-am ridicat în picioare. Odată uşa închisă şi rămaşi singuri, ne-a apucat pe toţi deodată o sminteală, am răcnit literalmente de entuziasm şi am început să ne încăierăm azvîrlind unii în capetele altora cu ce ne venea în mînă, manuale, caiete... A intrat pedagogul, care ne-a întrebat foarte nedumerit din uşă ce era cu noi, innebunisem ?

Cîteva luni mai tîrziu, micul nostru profesor deodată a lipsit. Şi atunci am aflat cu tristeţe că a fost chemat în concentrare. Nu s-a mai întors la noi pînă la sfîrşitul anului şi nu ştiu nici azi dacă s-a mai întors vreodată undeva, din războiul care avea să înceapă curînd...

VIII

Nimeni nu scapă de violența altora, după cum nimeni nu scapă ocazia, cel puțin pînă la vîrsta în care devenim morali, de a fi violent cu alții. După această vîrstă, violența e o slăbiciune. M-a impresionat totdeauna acest fenomen.

Într-o zi profesorul nostru de geografie mă scoase la lecție numai pe mine singur. N-am înțeles de ce, avea obiceiul să scoată cîte trei-patru odată. Era un domn trecut de patruzeci de ani, mai degrabă blînd și cu maniere alese. Geografia mie nu prea îmi plăcea, dar nu eram singurul care repudia acest obiect de studiu. Mai tîrziu a început să-mi placă și răsfoiam ore întregi atlasuri bogate încercînd să-mi imaginez existența reală a uriașelor fluvii și orașe despre care, singură, geografia nu ne spune mare lucru. La Hanoi, unde nu credeam că am să ajung vreodată, cînd am intrat în oraș am rămas timp de aproape un ceas fascinat de ceea ce oferea ochiului viața străzii, cu toate că ceea ce vedeam nu avea în sine nimic senzațional : erau bărbați și femei pe biciclete. Da. Dar asta trebuie văzut, fiindcă bărbații erau mici și păreau toți tineri, iar femeile, datorită halatelor lor multicolore, păreau toate fete. Cuvîntul halat sună însă nepotrivit, trebuie precizat că era vorba de un

vestmînt închis sever pînă sub bărbie și despicat în două părți în așa fel încît pantalonul, violet sau alb, care înlocuiește la ele fusta sau rochia, să se vadă de la șold în jos. Acest vestmînt ușor flutura în urma bicicletei, fără să jeneze pedalarea. Nici o urmă de mașină, nici un zdrăngănit de camion de mare tonaj, nici un autobuz al cărui motor Diesel îți zgîlțîie creierii nu se vedea și nu se auzea pe străzile acestui oraș. Cînd se întîmpla să treacă, o dată la o oră, de pildă, un *Gaz*, apariția și dispariția lui îți amintea de un bondar care a nimerit într-un stup de albine, de unde repede este alungat. Cine poate să-și imagineze, învățînd geografia, sute de ochi oblici, frumoși în limpiditatea lor expresivă privindu-te într-o trecere continuă în care mersul bicicletei fîșîie doar atît ca să-ți dea senzația de vis, de ireal? Trebuie mers acolo, în orașul sau pe fluviul arătat pe hartă pentru ca geografia să ne pasioneze.

Nu știu dacă bătrînul domn care mă scosese lîngă uriașa hartă agățată într-un cui alături de catedră fusese vreodată măcar pînă colea în Grecia, leagănul civilizației noastre, dar era clar pentru mine că undeva pe pămînt tot dorise el să se ducă, altfel de ce și-ar fi ales, ca profesor, chiar geografia? S-o fi dus, nu s-o fi dus? Începu să mă sîcîie cu întrebările. Știam atît cît era necesar să fiu lăsat în pace. Dar nu mă lăsa și sîcîiala deveni chin. Că pe fluviul acela ce orașe se mai găsesc? Le spusesem pe toate. Și în orașele acelea ce fel de locuitori mai trăiesc? Îi spusesem pe toți. Mai erau însă orașe și locuitori pe care nu-i spusesem, să mă mai gîndesc. Se lăsă o tăcere nefirească în marea încăpere de clasă. Timpul trecea, profesorul stătea neclintit la catedră și aștepta. Totul parcă încremenise. Ce vroia de la

mine? Atîta știam, atîta spusesem, n-aveam la ce mă gîndi.

— Gîndește-te! mă somă bătrînul domn ca și cînd mi-ar fi ghicit gîndurile. Și deodată răcni: gîndește-te.

Și se dădu jos, se repezi la mine, mă lovi cu pumnii în cap, înghesuindu-mă în uriașa hartă la care nu vroiam să mă gîndesc, apoi făcîndu-și din degete gheare mi le înfipse în abdomen horcăind bestial:

— Îți scot mațele din tine!

Vroia într-adevăr să mi le scoată, fiindcă, după ce mă îndoii și îmi ferii burta, se retrase la catedră și-și reluă, gîfîind, interogatoriul: ce orașe se mai aflau încă pe fluviul acela? Și în orașele acelea ce fel de locuitori mai trăiesc? Să spun. Clopoțelul sunase, dar el continua să mă tortureze. Acolo pe hartă, la marea cotitură a uriașului fluviu, se găsesc niște așezări omenești și niște locuitori. Ce știu despre ele? Degeaba mă uit că a sunat sfîrșitul orei, pînă nu spun nu scap... Apoi, deodată, și-a luat catalogul și a ieșit din clasă.

M-am dus în banca mea și m-am așezat și abia atunci un val de ură mi s-a urcat în inimă împotriva bătrînului domn. Ce-avusese cu mine? Ce rău îi făcusem? Adică de ce să-mi scoată el mie mațele din mine? Mă făcuse el, îmi plătea el taxele, muncea el din greu să-mi cumpere haine și cărți? Numai tata avea acest drept, fiindcă numai pe el putea să-l exaspereze ceva și să mă amenințe, dar nu acest străin, care, dacă nu știam, n-avea decît să-mi dea notă proastă, dar să nu se atingă de mine.

În jurul meu se strînseseră șapte-opt băieți cu care eram prieten și tăceau toți turburați de strania în-

tîmplare. Cînd, intră monitorul, un elev dintr-a opta, şi spuse din prag că elevul cutare, adică eu, să poftească în biblioteca profesorului de geografie, care mă chema. Avea o astfel de bibliotecă specială plină cu cărţi de călătorii, hărţi şi atlase şi globuri pămînteşti de muzeu. I-am răspuns monitorului că nu mă duc. Acesta ieşi şi reveni după cîtva timp.

— Domnul profesor, zise el, te roagă să pofteşti numai cîteva minute.

Simţind că se petrece ceva neobişnuit, m-am sculat din bancă, am ieşit pe coridor şi am intrat fără să bat în uşă în mica bibliotecă geografică. Bătrînul domn mă întîmpină în picioare, dar întors în profil, cu faţa spre rafturi şi aşa rămase în timp ce rosti :

— ...N-am vrut să-ţi fac nici un rău... dar îmi dau seama că ţi-am făcut... nici eu nu ştiu ce mi-a venit împotriva dumitale... te rog, dragul meu, să mă ierţi...

Şi vocea i se sparse şi din ochii bătrînului domn ţîşniră lacrimi şi îi inundă profilul său blînd şi distins îndreptat ţeapăn spre cotoarele cărţilor. Nu ştiam, pe atunci, nici să acuz şi nici să iert, încît am tăcut cîtva timp, apoi fiindcă nici bătrînul domn nu mai spunea nimic m-am răsucit spre uşă şi am ieşit. Nu-l mai uram, dar nici nu-l iubeam.

IX

...Şi într-o zi, fără să-mi spună, tata luă hotărîrea să se despartă de mine. Era în septembrie 1940... Înainte să ajung s-o fac eu, istoria, turbure şi amenințătoare, dădea buzna peste noi : şcoala normală unde învățasem, din Cristur-Odorhei nu mai exista, împreună cu jumătate din Ardeal... Primisem o hîrtie în care eram anunțat că sînt înscris în Bucureşti... Plecasem cu căruța spre gară şi tata lăsase caii la pas foarte încet... Nu înțelegeam nici de ce plecasem aşa devreme...

— Domnule, începu el, te duci la Bucureşti...

Şi tăcu vreme îndelungată. Nu eram atent la el, dar nu eram nici neliniştit. Nu credeam în adevărul evenimentelor care se petreceau, aşa cum nu credeam în lucrurile nefireşti. Acest sentiment de neîncredere care mi se năştea în conştiință în acea toamnă era adînc şi cu anii a devenit foarte stabil şi m-a eliberat pentru multă vreme de presiunea timpului tragic... Răsturnări nefireşti... puteau avea o durată... nu puteau avea viitor...

— Te duci la Bucureşti, reluă tata...

Şi cu o insistență cu care vocea sa groasă se ferea să mă sperie, dar nu şovăia să mă facă totuşi să înțeleg că începînd din clipele acelea mă aflam pe un

drum pe care urma să merg singur, începu să-mi spună că mai mult decît făcuse pentru mine pînă atunci nu mai putea, că el de bani nu mai avea cum să facă rost; chiar atunci cînd mă însoțea să mă urc în tren nu avea să-mi dea nici un leu, nu avea, înțelegeam sau nu înțelegeam?!

— Bă, tu auzi ce spun eu aicea?!

Nu auzeam. Adică auzeam, dar nu înțelegeam. Nu mi se părea că nu mai auzisem ceea ce îmi spune el. Nu avea bani! Ce mai noutate! Parcă avusese vreodată!? Parcă îl auzise cineva spunînd, chiar dacă avea brîul plin (și se întîmplase să-l aibă) că are? N-am! Asta parcă chiar și gîndea în clipa cînd mîna lui pipăia miile foșnitoare în chimir. Că să mă duc și eu la noroc, continuă el, intru în școală și spun că n-am acuma bani de taxe și de internat, dar că voi avea, o să primesc de-acasă și să stau și eu cît m-or ține... Și dacă n-o să mai pot să mai stau, și or să mă dea afară din școală, ei, era așa rău? Nu era, cum să fie? Un om cu patru clase secundare nu se aseamănă cu unul care n-a învățat nimic și nu știe să care decît cărămizi cu spatele, ca bietul Nilă, care pe urmă a avut noroc la blocul Algiu, de pe „Cheia Roseti", l-a luat proprietarul la el, l-a făcut portar... Admițînd cazul că o să pot și eu, tîrîși, grăpiși, să termin și pe-a patra după sistemul lui cu fonciirea, prin amînări și promisiuni... Ei, nu se schimbă? Cu patru clase am capacitatea, dacă vin și intru undeva funcționar, dimineața mă duc la slujbă, după masă mă întorc în odăița mea cu cărțile mele și mă apuc să învăț... Ce treabă am? Și cu capacitatea luată, pot să dau liceul în particular, să trec pe-a cincea, în particular nu sînt atîtea taxe și din leafa pe care o s-o cîștig, ei?! N-o să-mi mai rămînă acolo

cîteva mii de lei într-un an și să rezolv daravela? Numai dacă n-o să capăt darul beției, ca alde fratimeu Ilie, că atunci bineînțeles că nu numai că n-o să am cu ce plăti, lăsînd la o parte faptul că nici de învățătură n-o să-mi ardă, dar nici n-o să-mi ajungă să-mi duc zilele și o să-mi curgă hainele după mine jurăbii... Dar nu sînt eu ăla, ei și ce? Strică dacă îmi spune?! Măcar dacă n-are bani să-mi dea, el ce să zică?! Sînt băiat mare, pot să înțeleg ce-au pățit alții și să nu pățesc și eu... Înțeleg?...

— Bă, tu înțelegi ce spun eu aicea?! Sau tu nici n-asculți?

Ascultam, dar cuvintele lui îmi treceau pe de lături, fiindcă nu erau destinate pentru clipa de față și nici pentru viitorul apropiat. Cum să înțeleg eu chiar imediat că el, tatăl meu, își lua în acea oră mîna de pe mine și că mă trimitea în lume cu gîndul nemărturisit că îndărăt n-aveam ce mai căuta? Sigur că mai devreme sau mai tîrziu un lucru ca acela trebuia să se petreacă, dar, chiar așa, venise într-adevăr acea clipă? Mă uitam la marea de porumburi printre care trecea șoseaua spre gară, și în nici un fel n-aveam sentimentul că lucrul pe care-l dorisem atît de mult, adică ruperea de familie, se petrecea definitiv chiar în acea oră și că mulți ani de-atunci încolo n-aveam să-l mai văd pe tatăl meu și nici stînd cu el astfel în căruță, simțindu-mă adică tot mic, deși nu eram, n-aveam să mai stau.

De ce adică, continuă tatăl meu, să nu pot și eu să izbutesc, chit că prea bun la treabă n-am fost eu, dar de aia au cheltuit toți și au muncit pentru mine, și el, și mama și Mița și Ilinca și pînă și băiatu-ăla mai mic, Sae, a avut săracu grijă de vite, ba chiar a dat și la secere și la sapă, ca să pot eu să învăț, să nu

trebuiască să mă întorc după ce toți au răbdat de pe urma mea, și să umblu prin noroi în opinci. Ce adică, a izbutit bietul Nilă, care abia știe să se iscălească, și n-o să izbutesc eu ? De ce adică să nu izbutesc ?!

— De ce să nu izbutești, mă, Mărine ? ! Sau tu nici nu asculți ce bălmăjesc eu aicea ? ! !

Auzindu-l cum se ia singur peste picior, tresării, mă uitai la el și văzîndu-i chipul îl apucai de umeri și veselia mi-o auzii singur printr-un fel de strigăte pe care le scosei și care speriară caii parcă adormiți... Asta, da, înțelegeam, iată, să stai să-ți dai singur seama că bălmăjești de pomană și că în nici un fel nu poți face pe cineva să înțeleagă prin cuvinte ceea ce i se întîmplă... Tu îi vorbești și el se uită înainte și nu vede decît spărele și cerul și fundul cailor bătuți de cozile lor în ritmul pașilor și al căruței... Tata se miră, cu o expresie de deznădejde veselă pe chip, dînd din umeri, vrînd parcă să spună că el și-a făcut datoria, dar dacă ăstuia îi arde de rîs... cine să-l mai înțeleagă... Dumnezeu știe ce s-o mai alege și de ăsta...

— Eu știu, zise el, la ce te gîndești tu !

— Ei, la ce mă gîndesc ? ! răspunsei eu batjocoritor.

Și el se intimidă și tăcu. Mai văzuse și el elevi prin sat, dar nici unul nu făcea ca mine... Umblau în grupuri, rîzind, sclifosindu-se... organizau baluri, serate... E drept că nici n-aveam cu ce să mă îmbrac și să mă încalț ca să mă duc și eu, dar chiar de-aș fi avut și chiar de m-aș fi dus, credea el, neștiind că de fapt asta era suferința mea ascunsă, nu acolo mi-era mie gîndul... Dar unde ?... De fapt nu știa ! Dibuia, și ar fi vrut să afle măcar în ultima oră de la mine dacă era sau nu ceva în capul sau în sufletul

meu, un gînd sau o tărie ca să-i facă despărțirea ușoară. Cum puteam să-i spun ?! Marile taine nu se dezvăluiesc nimănui... Ne purtăm chiar cu cei mai apropiați, ca și cînd nu le-am avea, chiar cu riscul de a fi luați în derîdere, batjocoriți sau umiliți...

— Mă rog, zise el atunci în fața tăcerii mele : Eu sper (și ți-o spun asta ca să mă ții minte), că m-ai înțeles !... Că dacă nu m-ai înțeles, exclamă el cu totul detașat de astă dată, o să fie vai de capul tău...

Între timp ne apropiasem de gară, dar mai era un ceas pînă la sosirea trenului. Tata deshămă, dădu cailor să mănînce niște mohor și ieșirăm pe peron. Bani de bilet avea, scosei biletul și ne așezarăm în față pe o bancă. Peronul era plin de elevi și eleve, care, ca și mine, terminaseră vacanța și plecau spre orașele în care învățau, la licee sau școli normale... Veselia care anima altădată peroanele, la sfîrșit de vacanță, era acum umbrită de o melancolie gravă care abătea privirile în lături sau în pămînt... Știam toți... Clujul nu mai era al nostru și toți aflasem că-l pierdusem fără să tragem un foc de armă... Că ministrul nostru la Viena, unde forțe mai puternice decît noi ne dictaseră condițiile lor, leșinase văzînd harta cu trupul ciopîrțit al țării. Că soldații, retrăgîndu-se plîngeau și se rugau de ofițeri să-i lase să lupte...

Trenul sosi. Urcîndu-mă în el cu grabă să nu se pună în mișcare și să-l pierd, cu geamantanul meu de lemn, vopsit în negru, în mînă, uitai de tata, cînd îl auzii că mă strigă. Lăsai geamantanul pe culoar și ieșii pe platformă. Trenul se urni și începu, lin, să părăsească gara. Tata îmi spuse cu un glas împiedicat, parcă nesigur, pe nume, ca și cînd nu m-ar fi recunoscut, urcat cum eram, că sînt copilul lui. Își duse brațele în sus, tot cu o mișcare frîntă. Pornire

trizie de îmbrățișare care nu avusese loc, nu se gîndise din timp... Îmi repetă numele strigîndu-mă și făcu cîțiva pași pe lîngă vagon, în timp ce mișcarea lină a trenului se accelera.

N-am schițat nici un gest și nu i-am adresat în prima clipă nici un cuvînt. Nu-l recunoșteam nici eu... Nu știam că poartă cu el, pentru mine, astfel de îngrijorări deodată patetice, care să-i smulgă un astfel de strigăt sugrumat însoțit de o astfel de mișcare neconvinsă a brațelor, care ar fi vrut să mă apuce de-acolo de pe platformă și să mă tragă îndărăt...

— Ei, i-am răspuns strigînd și eu, ce este ?

— Vezi... Trenul...

Atît l-am auzit că zice și l-am pierdut din vedere pe după coroana bogată a salcîmului care străjuia peronul...

X

— Scriitorul care aspiră spre o viziune totală asupra lumii se trezește, după o dramatică experiență, în fața unui obstacol de temut : abjecția umană, îi spuneam opt ani mai tîrziu unui proaspăt prieten, Paul Georgescu, care susținea că un scriitor poate fi un ticălos, dar poate în același timp să scrie o carte bună.

— Din ce resurse ? l-am întrebat. Abjecția alungă din el inocența, principalul său scut.

— De ce ? mi-a răspuns. Cunoaștem scriitori abjecți care au descris foarte bine lumea și dimpotrivă, inocenți care n-au putut s-o facă.

— Uite de ce, am continuat eu beat de furie (el admira un astfel de scriitor abject al cărui nume îl trec sub tăcere și intransigența mea morală se extindea asupra operei), un scriitor, dealtfel ca oricare om, dacă nu mai are înaintea sa nimic de învins (și un individ abject ce mai are de învins dacă abjecția e victoria sa finală ?), nici nu mai poate fi în stare de un gest creator, în afară de cel cu care l-a dotat în mod mecanic natura, adică de a-și perpetua specia și de a rămîne un bun tată al copiilor săi.

— Și ce, e puțin ?! mi-a replicat el.

— Nu e puțin, dar era vorba de un scriitor. Inocența odată pierdută, mai poate descrie și el mora-

vurile, adică suprafața care e plată, înălțimile și abisurile îi vor scăpa. Shakespeare e sublim fiindcă a fost lovit ca și Hamlet de prostia unei fete, Ofelia, de căderea reginei. Băgate la moravuri, aceste fapte sînt vulgare, dacă n-ar exista o conștiință pură, care să se cutremure.

— Există cutremurare și în viciu, mi-a răspuns. Și apoi existența e diversă și din această bogăție de culori se naște fascinația pentru viață, cînd ne atrage mai mult omul deșucheat, tocmai prin asta, și ne plictisește virtuosul. Rîdem ! Petrecem ! Spectacolul e amestecat. De ce n-ar rîde și n-ar petrece și cititorul cu o carte cum e *Satyricon*, unde nici o conștiință nu se cutremură ? Ți-amintești cum începe ? Povestitorul, care e un tînăr și ai zice curat (nu e tinerețea expresia inocenței ?), după ce ascultă niște discursuri incoerente, părăsește adunarea și se apropie de o femeie : „Bătrînico, o întrebă, nu cumva știi unde stau eu ?" „Cum să nu, zice bătrînica, uite aici". Și îi arătă o casă. Era un lupanar. Și astfel, cu acest dialog strălucit începe vesela carte.

— Mai întîi că nu veselă, i-am răspuns. E străbătută de sinceritate, tînărul latin își povestește degradarea sa și a altora, cu sentimentul că a pierdut ceva, dovadă formidabila scenă din templul vestalelor unde se dusese să se vindece de viciu. Rîdem, e adevărat (cum să nu rîzi cînd citești ceea ce i se face acolo) dar nu uităm că e nefericit. Da, e adevărat, cunoaștem scriitori care, în viața obișnuită, priveau foarte filozofic spectacolul viciilor umane (la care cîteodată luau parte din gros, fie prin moravurile lor, împinși de propria natură, fie prin scepticism filosofic, insinuat în conștiință de lipsa de moralitate a contemporanilor) și care acasă la ei, fără

dificultate, lepădau din spinare haina lor murdărită şi începeau să scrie trimiţînd interogaţii lui Dumnezeu.

— Vezi ? ! a exclamat. E posibil. Un sceptic român spune că inteligenţa înseamnă adaptare, iar experienţa e sursa cunoaşterii. Spiritul uman are inepuizabile feţe şi multiple mijloace de a-şi păstra un echilibru interior într-o lume care l-ar ameninţa. Ce este *Comedia umană*, dacă nu opera unui om adaptat?

— Nu vreau să mă adaptez, i-am răspuns, dacă o să încerc, sînt pierdut, fiindcă alţii sînt mai puternici.

Nu înţelegea ce-i spuneam sau înţelegea, dar vroia să înţeleg şi eu ceea ce susţinea el.

— Uite, zice, un scriitor are nevoie de o casă, cum ai tu, să poţi scrie. Te-am apărat *undeva* şi din sală prozatorul (nu-ţi spun care, dar clipind din ochi ca şi cînd ar fi ieşit din apă, mi l-a spus) a întrebat : „Şi n-are nevoie şi de o maşină ?"

Am rîs.

— De ce rîzi ? a exclamat el fixîndu-mă cu frumoşii lui ochi bulbucaţi. Adaptarea ar însemna să nu rîzi, ci să te îngrijorezi, să prinzi ură pe prozatorul... să-l ţii minte şi să-l înlături. Altfel nu vei avea niciodată o casă.

Ne aflam la *Capşa*, în anul debutului meu în volum şi ne întîlnisem să ne luăm la revedere, plecam pentru mai mult timp la Sinaia. Beam cafea filtru, un truc pe care nu-l cunoşteam, şi pe care el îl reînnoia de cîte două, trei ori, mereu nemulţumit de calitatea lui. Avea un prieten printre chelneri, ilegalist, care ne servea şi cu care schimba cuvinte confidenţiale. Acest chelner era un filozof, vruseseră să-i dea sarcini mai mari, să-l facă, pentru început, responsabil al restaurantului, dar el refuzase („de ce,

zicea el, să-mi iau belea pe cap să nu dorm liniștit acasă ?“). Paul Georgescu îl asculta atent, apoi ridica ceașca : „Asta nu e filtru, îi spunea, du-te pe-acolo să ne facă altul, dar cu cafea adevărată“. (Avea dreptate, după două, trei filtre de-astea credeam că o să pot citi și eu măcar cîteva ore, înainte de a adormi, cartea însă îmi pica din mînă în chiar minutul în care încercam s-o abordez.)

— Ura leagă, i-am răspuns. De ce să-mi leg cu sufletul de ura băloasă, puturoasă, a unei brute ? Găsesc eu o casă !

Nu mi-a răspuns, s-a sculat, ca în Caragiale și a dispărut cîteva minute. Avea astfel de tăceri, ca și cînd n-ar fi auzit răspunsul.

— Și la cei care te apără nu te gîndești ? reluă el apoi. Ai să vrei să scrii o nouă carte, crezi că n-o să fie complicat s-o publici ? Cu *Intîlnirea din Pămînturi* ai nimerit pe o fază romantică, încă estetică, cu toate că ai văzut cum ai fost primit. Acum faza romantică s-a încheiat. Ce-ai să faci ?

Avea dreptate. El mă întîmpinase la radio, unde lucra în primăvară, cu două emisiuni care semnalau cu o emoție reținută dar cu atît mai convingătoare, apariția unui nou scriitor, ca și Crohmălniceanu într-o cronică în *Contemporanul*. Dar alții traseseră tare asupra mea să mă elimine de pe scena literară, cu falsa certitudine pe care le-o dădea lozinca, la care cu zel începuseră să se închine. Magia literei moarte, cum spunea Pasternak, începea să cucerească climatul literar.

— N-o să fac nimic, i-am răspuns. De ce trebuie să fii neapărat scriitor ? Ei, na ! Parcă asta ar fi totul... Am citit într-un apel pe care l-a făcut un prieten de-al meu din sat care fusese exclus din

partid şi vroia să fie reprimit; zicea: „...tovarăşi, nu cred eu că sînt Arpad şi Omega.."

Paul Georgescu se uită la mine cu o ironie care îi sticlea ascuţit în priviri. Să fie adevărat? Nu mă credeam că sînt Arpad şi Omega? Atunci ce mă credeam? parcă mă întreba.

— O să văd eu, am spus cu nepăsare, dar cu o încredere secretă pe care n-o dezvăluiam, ca atunci, în căruţă spre gară, cînd şi tatăl meu încercase s-o dibuie, ca să se liniştească.

Paul Georgescu nu era îngrijorat, dar era atent, lucid şi, bun prieten, vroia să-mi îndrume paşii, într-o lume pe care o ignoram... El vroia să-mi inculce ideia că nu trebuia s-o ignor, că pericolele existau în chiar aceste lucruri care mie mi se păreau meschine, cum ar fi faptul că un prozator pe care nici măcar nu-l cunoşteam ar fi vrut să nu am o casă, că dacă vroiam casă, o să am pe urmă pretenţia să mi se dea şi o maşină. Ura unui necunoscut întrucît mă privea? Pe el îl preocupa.

— Bine, mi-a mai spus, o să vezi, dar gîndeşte-te. Nu te crezi tu Arpad şi Omega, dar alţii cred că te crezi, fiindcă ei se cred şi or să te urmărească cu necruţare.

— Bine, dar nu le-am făcut nimic!

— Da, dar poţi să le faci!

— Ce să le fac?!

S-a uitat într-o parte şi nu mi-a mai răspuns. Totdeauna făcea aşa, în desele noastre întîlniri, cînd vroia nu să aud totul de la el, ci să încep să gîndesc eu însumi, singur, la toate acestea. Nici nu-mi trecea prin cap! Da, bine, n-o să ignor lumea fiindcă nu mă va ignora ea pe mine... Şi ce să fac? Am înţeles că el făcea, dar nu-mi dădeam seama ce.

Ne-am despărţit cu promisiunea că o să ne scriem, deşi... hm !... a mai spus el, scrisori în zilele noastre nu se mai scriu, din multiple motive...

— Eu o să-ţi scriu, i-am răspuns fără să-l mai întreb care ar fi acele multiple motive...

Spre sfîrşitul unei întîlniri avea o oboseală, arăta puţin absent, atins de o vagă şi curioasă plictiseală... Fuma fără plăcere, nici cafeaua filtru nu-şi mai făcea efectul... semnalul pentru mine că trebuia să ne despărţim...

XI

În aceiași după amiază am luat trenul și am plecat. Era în decembrie 48. După debut petrecusem vara la Bălcești, să scriu un roman. Îl scrisesem, era un eșec, la întoarcere, în septembrie, nu-mi mai plăcuse deloc. Acum părăsisem Bucureștiul, și ce era și mai grav, și serviciul, și mă retrăsesem în munți, s-o iau de la cap... Eșecul din vară nu mă neliniștea, fiindcă trăiam încă sub euforia debutului în volum, care oricum, în ciuda injuriilor, fusese un succes. Starea mea de spirit se echilibra. Aveam douăzeci și șase de ani, trecusem printr-un război în care nu murisem, debutasem în literatură chiar în toiul acestui război, aveam iluziile întregi...

Din primele clipe după ce mi-am desfăcut geamantanul, m-am simțit liber, deși încătușat nu mă simțisem decît în armată și gîndul a apărut parcă lingă mine cu întrebarea : ai venit să scrii ; ei, ce-o să scrii ? Mi-am făcut foc în sobă, m-am așezat la masă să văd dacă stăteam bine pe scaun și mi-am aranjat pe ea cărțile cu care venisem, hîrtia, sticla cu cerneală și stiloul. Aveam ceva bani în buzunar de care însă n-aveam nevoie, fiindcă atît odaia cît și masa erau gratuite, focul ardea în sobă trosnind și mă simțeam cu desăvîrșire singur și fericit de tinerețea

mea. Venisem acolo la recomandarea ministerului de unde plecasem, a lui Mihai Novicov, care mă simpatiza. El citea presa literară și în general toată presa şi fără să-l cunosc mă chemase la el prin iunie.

— Văd, zice, că presa ţi-a acordat multă atenție și s-au cam repezit asupra cărţii dumitale. Nu e aşa de important ce zice presa. zic și ei ce li se spune. ca niște idioţi. Mai important e viitorul dumitale şi la asta ei nu vor să se gîndească. Uite, zice, avem la Bălceşti o frumoasă casă pe care ne-a cedat-o o rudă a lui Bălcescu. Du-te acolo și lucrează. Stai cît vrei, pînă termini noua carte. Ai acolo brazi, grădină, dealuri, te plimbi şi te inspiri...

— Hm ! i-am răspuns, mă bucur că sînteţi un om care crede în inspiraţie şi nu în lozincile cu care m-au întîmpinat Niculae Corbu şi J. Popper. Acesta din urmă a scris chiar în *Flacăra,* unde sînteţi director. Deci dumneavoastră l-aţi pus să mă înjure.

A rîs, cu entuziasm parcă. Deci aşa era.

— O să mă duc la Bălceşti, i-am mai spus, dar ce fac cu serviciul meu de funcţionar la „Societatea scriitorilor ?"

— Nu e nimic, se aranjează, zice.

Am crezut că aranjează el. Cînd i-am spus preşedintelui, Zaharia Stancu, şi secretarului general, Ion Călugăru, de intenţia mea, mi-am dat seama că nu aranjase nimic.

— Da, da, da, mi-a răspuns preşedintele ca şi cînd s-ar fi aşteptat să-l întrerup, da, da, am auzit că ai debutat. Da, da, dar pînă să ajungi scriitor, îţi mai trebuie. Da, mult îţi mai trebuie. Trebuie să înduri. N-am citit cartea, să văd dacă e bună sau proastă, aşa că te duci la Bălceşti şi stai numai o lună. Da, o

singură lună, pe urmă te întorci să vedem ce-ai scris.

Totul spus pe un ton agresiv. Dealtfel, cînd fusese instalat tot așa vorbise și la adunarea scriitorilor, veniți să-l audă. Striga la ei. Vorbea tare. Îi amenința. Încît nu m-am mirat. Ion Călugăru îl aproba. Nici el nu era altfel. Cînd intrasem prima oară în biroul lui cu hîrtii și începusem : „domnule Călugăru..." „Eu nu sînt domn cu dumneata", mă întrerupsese el. „Tovarășe Ion Călugăru..." „Eu nu sînt tovarășul dumitale". Cunoașteți geniul meschinilor ? Acesta e, să te facă să nu mai ai ce să le răspunzi. Într-adevăr, ce puteam să-i mai spun ? Și totuși îmi plăcea de el ca scriitor, publicase tocmai atunci o nuvelă, „Măseaua stricată", titlu care se inspira dintr-o lozincă a acelor ani : să scoatem dintre noi măselele stricate. Avea însă o replică de bună ironie : la o manifestație masele cîntau : *Hai la lupta cea mare, rob cu rob să ne unim !* Și un reacționar de pe margine bolborosind : „Ei și dacă ai să te unești rob cu rob ce-ai să faci ? !"

Nu credeam că e atît de ranchiunos. Fiindcă ăsta era sentimentul pe care ți-l inspira. Dealtfel ironia soartei îl adusese tot în preajma lui Zaharia Stancu și anume în rol de subaltern, cum îi prezisese teleormăneanul cu mulți ani înainte. Că, amenința autorul *Cailor lui Cibicioc,* o să vedeți voi cînd o să venim noi la putere. Călugăre, îi replicase Zaharia Stancu, cînd o să veniți voi la putere, tot eu o să-ți comand".

Surîdeam privind acești bătrîni fără umor, sau cu umor acru sau involuntar. Îmi citiseră sau nu cartea, cert era că nu le plăcea de mine că vroiam să scriu așa repede alta. Mi-o spuneau în față : trebuia să îndur.

Nici nu mă gîndeam. „O să îndur poate altele, dar nu de la voi“, îmi spuneam. Într-adevăr, după o lună primesc o scrisoare de la șeful serviciului, domnul Răzășanu, în care îmi scria, nu fără îngrijorare, că situația mea era „extrem de periclitată“ dacă nu mă întorceam imediat. Nu m-am întors și am fost dat afară, dar în septembrie Mihai Novicov m-a angajat la el la minister, ca secretar de presă. În același timp el a pus pe Willi Moglescu să scrie un lung articol : „Despre un viitor roman al lui...“ adică al meu, bazat, lucru senzațional pentru un tînăr autor, doar pe o simplă conversație dintre mine și reporter. Subiectul evolua în lumea de la țară, unde eu mă străduiam neapărat să descriu un Feodor Pavlovici Karamazov român. Nici nu mai vroiam să aud... Articolul a apărut în *Flacăra* pe o pagină întreagă, cu titlu pe cinci coloane. Nu l-am citit, nu din lipsă de respect pentru Mihai Novicov sau Moglescu, ci pentru că știam dinainte că nu poate exista în el nici o substanță din moment ce nimeni nu-mi citise romanul. Dealtfel, nici unul nu mi-l ceruse să li-l dau. Era perfect !

Nu făceam chiar nimic la minister, dar într-o zi mă pomenesc că primesc la lectură un manuscris intitulat *Desculț*, de Zaharia Stancu. Și ce să fac eu cu el ? am întrebat. Nici nu știam că eram cenzor, că eram plătit pentru asta. „Citește-l, mi-a spus o colegă și fă un referat. E de pe la voi de la țară“. „În ce sens să fac referat ? Ce mă privește pe mine că e de pe la noi de pe la țară ? Treaba lui !“ „Dacă e adevărat, dacă merită să apară“.

Am început să citesc, am luat prima frază : „Tudoreee... deschide poarta ! Apoi aliniatul următor : Pe tata îl cheamă Tudor. Dar el rareori se află acasă.“

M-am oprit. Pe tata îl cheamă Tudor, dar el rareori se află acasă. Şi ce dacă îl cheamă Tudor ? Şi ce dacă el *rareori* se află acasă ?

Asta îmi amintea de compoziţiile noastre şcolăreşti. Mama e o femeie foarte bună, dar ea *rareori* se duce la biserică. Fratele meu e mare, dar el *rareori* ne bate, etcetera, etcetera. Rareori ! Bravo, zic, începe bine, (să te ferească Dumnezeu să ajungi pe mîna tinerilor, la discreţia lor ; mai tîrziu avea să mă lege de Zaharia Stancu o strînsă prietenie literară cînd loviturile îndreptate împotriva lui aveau să-l domolească şi să caute sprijin în generaţiile tinere, să-l facă mai înţelept). Să vedem mai departe, mi-am zis eu atunci rîzînd. Cică „fuioare de fum scoteau pe nări telegarii". Zic „telegarii" e formidabil de bine zis şi încep să citesc cartea şi intru în miezul ei. Dau peste o scenă în care ţăranii erau puşi să culeagă via boierului cu botniţe la gură. N-am înţeles. Cum cu botniţe ? Sîntem un popor de idioţi ? Şi după ce am terminat, am început să scriu un referat dur. Se respinge ! Bătrînul meu tată şi alţi bunici cunoscuseră şi ei pe boieri, dar asemenea chestii nu-mi povestise nimeni niciodată.

Noroc că tocmai cînd îmi scriam eu referatul a venit cineva şi mi-a luat pur şi simplu manuscrisul de sub nas şi l-a dus cu sine. Unde ? Spre tipar, fireşte, şi astfel a început cariera de excepţie a acestei cărţi fără să ţină seama de opiniile tînărului ei cenzor.

Pe la începutul lui decembrie am simţit că ora mea a sunat. N-aveam ce căuta la acel minister. Eşecul meu de la Bălceşti era uitat, îmi aminteam de promisiunea făcută cititorului la sfîrşitul volumului meu

de debut, că acei eroi din ultima nuvelă vor fi urmăriți într-un conflict mai larg.

Și acum stăteam în odaia mea din Sinaia și după primele ore de exaltare, care ne stăpînesc totdeauna cînd sîntem într-un oraș necunoscut și nimerim și într-o odaie mare și frumoasă, ceva am simțit că se micșorează și cade în starea mea de spirit : nimic nu mai zbura, iluziile se retrăgeau... M-am ridicat de la masă și m-am culcat. Conflict mai larg ? îmi spuneam, care conflict ? Nu există nici un conflict. Ce poate să facă un țăran ? Să dea unuia cu sapa în cap că i-a călcat răzorul sau i-a jefuit ovăzul. În *Ion*, de Liviu Rebreanu unul îi dă altuia cu sapa în cap că a venit la muierea lui, pe care o iubea mai dinainte. S-a scris ! În *Țăranii*, de Reymont, o muiere e pusă goală pe o grămadă infectă de bălegar de porci fiindcă nu avusese purtări frumoase. Ei na ! Mare subiect ! Premiul Nobel ! Ca și scena bătrînului țăran care se duce să moară pe glia lui. Atît de previzibil ! Marinarul vrea să moară pe mare, minerul în mină... Hotărît, eram pus pe nimicirea capodoperelor, și numai *Fructele mîniei* de Steinbeck scăpa, deși nici acolo nu-mi mai plăcea finalul forțat, cu un bărbat amenințat de inaniție care suge lapte din sînii unei tinere femei. Fără să știu, eram obosit de drum, de urcușul de la gară cu geamantanul în mînă pînă în dealul *Furnica* unde erau vilele destinate tuturor artiștilor. Chiar în aceeași zi vroiam să mă și apuc de scris ! „Mai e și mîine o zi“, mi-am spus amintindu-mi de frumosul final din *Pe aripile vîntului* cînd Scarlett, copleșită de loviturile pe care i le dăduse viața, se întreba ce să mai facă. Aveam silă pînă și de debutul meu. Eu însumi descrisesem cu lux de amănunte uciderea unui cal, violul unei

fete pe cîmp, isteria unui muribund, ţicneala unui băiat care are halucinaţii pe o colină scăldată în ceaţă, eţetera, eţetera. Un punct luminos păstram doar pentru o schiţă intitulată *Salcîmul*, apărută în *Timpul*, dar neinclusă în volumul de debut. De ce ? Ce era cu schiţa asta de o lăsasem deoparte ? Nu-mi mai plăcuse ? Dimpotrivă, consideram că era lucrul cel mai inspirat pe care îl scrisesem... cînd tata... într-o zi... cel mai frumos salcîm... cu securea... de ce oare ?... Da, Mircea Grigorescu, redactorul şef al *Timpului*... Cu Miron Paraschivescu la el în birou... Ia ascultă domnule, cît costă un salcîm ?... Bonom... entuziast... Două mii costă ? Du-te la casierie şi-i încasează... Săracul Mircea Grigorescu... Ce-o fi făcînd... După război... exclus din presă...

Brusc, m-am trezit dimineaţa. Adormisem fără să ştiu cu lampa aprinsă, cu aceste gînduri. Le şi uitasem. Afară ningea. Brazii verzi erau încărcaţi de zăpadă. Pămîntul era alb. Oameni negri treceau agale prin această lume în care cerul cu pămîntul se contopeau. Zarea pierise în pădurile din faţa ferestrei.

M-am îmbrăcat şi am ieşit afară. O surpriză. O ştim, zăpada, dar cînd o vedem din nou, albul ei parcă ne spală gîndurile. Chiar dacă nu vrem, ceva alb pătrunde şi în noi. Ne ninge ; pînă şi pe chipul omului murdar apare un surîs : ochiul lui uimit de întruchiparea a ceea ce e imaculat îl face să-şi aducă aminte că şi el a fost odată curat şi e nedumerit că iată, poate fi din nou, cel puţin atîta timp cît de sus cade asupra lui, anume parcă pe căciula pe care o poartă pe cap, peste umeri şi peste genele ochilor fulgii de zăpadă care de sus, din cer, în căderea lor, şi-au păstrat minunatele forme de stele mici, care i

se topesc ca o părere pe mîini și pe față. E, poate, o atingere diafană de care n-a avut parte? Sau pe care a gonit-o înrăit ca un cîine care a primit numai lovituri? „Iată paradisul! am gîndit, care e locul tău în el?..." Am intrat în vila în care ni se servea masa. Am mîncat unt cu pîine și dulceață, cu cafea cu lapte. Nu era încă nimeni în sufragerie. Mi-am continuat plimbarea prin ninsoare. Curînd am auzit o voce interioară pe care o cunoșteam de mult, din lungii ani pe care îi petrecusem pe cîmpia scăldată în soare. O uitasem fugind de ea și anii o acoperiseră. Cînd mă culcam pe pămînt și muțenia lui îmi șoptea: „Și tu vei fi mut și vei fi una cu mine. Noi doi sîntem prieteni, te las să trăiești, bucură-te, dar ești al meu. Nu acum, cînd ești un copil, mai tîrziu... Restul, viața care ți-a fost dată îți aparține, faci cu ea ce vrei, dar dacă mă uiți, cu atît mai mare îți va fi surpriza după ce anii tăi vor trece, cînd ne vom întîlni din nou și va trebui să-ți dai seama că nimic nu ți-a mai rămas afară de mine. Nu mă uita și atunci ai să vezi că tot ceea ce vei trăi, îți va apărea ca un dar și nu ca o cucerire a ta smintită. Nu e așa că e plăcut să stăm noi de vorbă împreună? Cînd te întinzi cu spatele pe mine și deasupra vezi cerul și norii? N-o să ai niciodată mai mult decît ceea ce simți în aceste clipe, nu uita, o, nu uita, și atunci cînd va trebui să ne revedem și să-ți dau adăpost, vei fi ca și acum și nu te vei speria..." „Bine, am zis, înotînd în ninsoare, mă plictisești, îți cunosc glasul demult... Florile cîmpului îmi șopteau și ele același lucru, ca și cîntecul greierilor sau apariția berzelor în grîu, strigătul pitpalacului și țipătul ciocîrliei, nu te uită nimeni, fii fără grijă."

În nopţile lungi de iarnă săream din somn chemat de un glas pe care îl auzeam aievea, glas de fată care îmi striga numele la geam. Nu era glasul *lui*, al pămîntului, erau ielele, şi mă piteam lîngă spatele lat al tatei şi aşteptam îngrozit să mă mai cheme odată. Dar tăcerea casei şi auzul meu treaz mă făceau să înţeleg că glasul strigase din mine şi nu de la fereastră, mă linişteam şi readormeam. Într-o seară am întîrziat prea mult pe mirişte şi n-am băgat de seamă că noaptea căzuse pe neaşteptate şi nu mai era nimeni pe cîmpie, totul era pustiu în jur. O clipă n-am mai ştiut încotro e satul şi nici care era drumul spre el, la dreapta sau la stînga. „Trebuie să ştie caii", am gîndit şi m-am apropiat de unul din ei, să-l despiedic şi să-i pun căpăstrul în cap. Cînd să i-l pun, deodată, calul a avut o mişcare de nesupunere. În clipa următoare i-am auzit glasul : „Ia, bă, mîna de pe mine !" mi-a spus. Nu era nici supărat, nici furios, pur şi simplu îmi cerea să iau mîna de pe el. Am înlemnit alături, în timp ce el şi-a lăsat capul în jos liniştit şi a continuat să pască. Am încercat din nou şi mintea mea buimăcită de angoasa cîmpiei s-a limpezit ca şi cînd s-ar fi făcut lumină. Am strigat să-mi aud propriul glas, i-am legat, am încălicat şi de astă dată cuminţenia şi sforăiturile lor de cai m-au liniştit cu totul, am început să cînt fluierînd şi pînă acasă am şi uitat ce păţisem. Iată însă că şoapta *lui* reapărea şi asta mi se întîmpla adesea şi totdeauna numai în mijlocul naturii. Uneori o acceptam resemnat, o cunoşteam prea bine, alteori însă era o surpriză totală, mă pomeneam exclamînd : „Hai, taci, doar calc pe corpul tău, toţi călcăm, ştiu că viaţa e un dar, e inutil să-mi reaminteşti".

Feeria din jur nu era un vis, nu se spulbera, fulgii dansau, ai fi zis chiar că se zbenguiesc și expresia „natura în sărbătoare" care mi-a venit în minte, m-a făcut să surid cu ironie. Da, natura poate fi in sărbătoare pentru iubitorii ei închipuiți, care se credeau eterni, sau voiau să uite că sînt muritori, crezînd o clipă că se puteau aranja cu ea.

Am trecut pe lingă un restaurant a cărui firmă avea in mijloc pictată o pisică. Am citit firma care era scrisă cu trucul suprarealiștilor : Restaurant la pisica D. Pasăre și berărie neagră N. Coliban. Pe urmă am văzut că pisica încurca sensul, trebuia citit : Restaurant și berărie la „Pisica Neagră" D. Pasăre și N. Coliban. Am intrat înăuntru. Vesel, am băut o bere și m-am întors. N-am făcut o plimbare lungă să mă pierd în ninsoare și să mă rătăcesc, cum i se întîmplă lui Hans Castorp din *Muntele magic* a lui Thomas Mann și n-am s-o descriu în lungi capitole interminabile, ca să fac să ningă în aceste pagini. Aveam de dat un răspuns la o întrebare : Ce să scriu.

De ce să scriu, nu mă întrebam. N-aveam nimic de răzbunat, nici nu simțeam că trebuie să vorbesc despre osemintele bunilor mei vărsate în mine, vîrsta testamentului era departe. Tatăl meu nu spintecase burta boierului sau vechilului în timpul răscoalei, să bage fasole în ea, și nu știam nici cine e bunicul și cum trăise el, nu-mi povestise nimeni nimic. Nici pe bunica n-o cunoscusem, muriseră de tot, niciodată n-am știut nici măcar cum îi cheamă. Nici pe bunicul sau bunica după mamă nu-i cunoscusem, dar mama ne povestise totuși lucruri deosebite despre ei. Din alt sat. Oameni înstăriți, frați vajnici (morți și ei parcă, atît de îndepărtați mi se păreau). Cum să scrii despre ceva care nu trăiește decît în

amintirea mamei, secret copleşit de familia ei grea, cu copii diferiţi, o fată din prima ei căsătorie, o altă fată pînă la convieţuirea ei cu tata, apoi trei copii cu care venea tata, şi apoi alţi trei copii făcuţi împreună, o fată şi doi băieţi, unul din ei, cel mijlociu, fiind eu.

M-am întors în vila mea, m-am aşezat la masă şi am rămas cu privirea pierdută în ninsoarea de afară. Gîndurile blocate, inerte, sufletul cu elanul prizonier. Ce să scriu ? A scrie inspirat de Dostoevski cum încercasem, văzusem ce-mi ieşise. Nu cumva nu mai aveam nimic de spus ? am gîndit. Şi atunci mi-am amintit de trei scriitori pe care îi zărisem într-o zi, după debut, chiar în acel an, prin vitrina unui restaurant. M-am dus la ei. Îi cunoşteam, petrecusem împreună prin cafenele ore de ameţeală şi entuziasm şi mă bucuram să-i revăd... Dar nici nu m-au lăsat să deschid gura. Ce mi-a intrat mie în cap ? m-au luat ei în primire, cred că dacă am publicat o carte... Şi o ploaie de injurii la adresa cărţii, cuvinte urîte la adresa mea, prevestiri că o să mor într-un şanţ... Ce eram eu ? Ei, ce credeam că sînt ? Era singura întrebare care m-a împiedicat să ies imediat afară. De unde să ştim noi ce sîntem ? ! Marile întrebări le pun şi ticăloşii, cu un aer triumfător. Cine poate să răspundă ? Nu pentru ei, ci pentru tine. Ce era mai curios, şi ceea ce mă reţinea, era faptul că nu se înţeleseseră între ei dinainte, reacţionaseră cîteşitrei spontan îndată ce mă aşezasem la masa lor. Iar eu crezusem că numai gloabele literare păstrează în ele un venin distilat. Am plecat în cele din urmă. Prin geam, din stradă, arătau gravi, tăcuţi, ai fi zis că erau nişte conspiratori care puneau ceva la cale. Deşi tineri, i-am văzut

bătrîni, într-o străfulgerare. Unul avea o lucire de nebun în ochi, altul gras, blond, privire porcină, al treilea sumbru, posac, buze subţiri, figură care nu prevestea nimic bun... Se înţeleseseră între ei prin afinităţi scabroase care îmi scăpau, să mă întîmpine astfel, cu o ranchiună care nu ştiam de unde vine, fiindcă nu le făcusem nimic...

I-am uitat imediat atunci, dar acum ura lor se insinua : şi dacă au dreptate, mi-am spus, şi n-o să mai scriu nimic ? Vertiginos, alungînd imaginea celor trei, gîndul mi s-a îndreptat spre un om care, pe deasupra micimilor umane, era pasionat de cuvîntul scris. Acolo, în faţa hîrtiei, mai puternică decît marmura, îmi spusese el odată, artistul forţează natura, dîndu-i un înţeles, în timp ce ea, oarbă, nu are unul... Miron Paraschivescu !

Ce-o fi făcînd ? Ultima dată, prin septembrie, fusesem cu el la o piesă şi acolo, în plin spectacol se ridicase şi strigase să iasă Arghezi afară din sală. Fireşte, Arghezi nu era acolo, ci doar în mintea turmentată de febră a poetului. L-am scos eu din sală şi l-am dus la el, în blocul *Aro*, şi pînă să vină medicul, cu ajutorul telefonului a început să dirijeze mari mase de oameni în revoluţie. El era un conducător... Ieşea şi pe balcon şi dînd din mîini cînta „Internaţionala“ în faţa unei mulţimi închipuite adunată să-l aclame ca pe Troţki, sau ca pe Malraux, idolul său. Pe urmă revenea la telefon şi cu glas măreţ continua : „Ana, tu preiei conducerea în sectorul galben, Luca, tu te pregăteşti să intri în foc venind de la uzinele Malaxa... Dej, tu...“ Curînd se vindecase şi dispăruse la Cluj. Ce căuta el la Cluj ? Vroia să conducă acolo, mai modest, o revistă, pasiunea lui lucidă.

Gîndul mi-a zburat apoi la Ion Caraion. Ce-o fi făcînd şi Ion Caraion ? Locuisem împreună, prin '45, mai multe luni, într-o frumoasă cameră de Aleea Suter, pe urmă ne despărţisem ca să ne revedem prin aprilie sau martie '48, în birourile editurii „Cartea Românească" care înainte de decretul din iunie avea un director nou, Lăzărescu, şi redactori de asemenea noi, Caraion, Constantin Streia (căruia îi apăruse romanul său *Zbucium*) şi Sen Alexandru, un tînăr cu care ulterior aveam să am lungi discuţii asupra rolului personalităţii în istorie.

Caraion m-a întîmpinat cu vădită surpriză, că iată, ne vedem din nou şi în ce situaţie fericită pentru mine... „De ce ?" „Ei de ce, a rîs neîncrezător de mirarea mea, şi brusc : păi n-ai dat un volum aici ? Şi aproape că a ţipat : va apărea !" Era adevărat, volumul meu de nuvele *Întîlnirea din Pămînturi* care întîrziase mult la un cunoscut şi fad foiletonist literar, dar influent, trecuse apoi printr-un concurs la *Cultura naţională*, stătea de cîteva luni la „Cartea Românească", director Toneghin. Acum nu mai era Toneghin, cu trei luni înainte de naţionalizare cunoscuta editură avea deja în ea oameni noi. În două luni l-au publicat în două ediţii.

XII

Intenţiile mele asaltau din toate părţile viaţa pe care o cunoscusem pînă atunci fără să reuşesc să intru în miezul ei. Imagini groteşti îmi veneau în minte. Văzusem odată un cal mort într-o văgăună, cu o grămadă de căţelandri schelălăind de foame şi de neputinţă care se repezeau în el să-l sfîrtece. Dar de oriunde îl apucau, nu reuşeau nimic, calul rezista. Îşi înfigeau dinţii în burtă, în pulpe, în spinare, se propteau în picioare bîţîind din cap şi scheunînd. Prima îmbucătură, care ar fi deschis drumul celorlalţi, le scăpa. De unde ? Din ce loc ? Am stat mult să-i văd ce fac şi mă uitam la ei rîzînd. Nu era printre ei nici unul bătrîn şi experimentat care să-i înveţe. Desigur, viaţa nu e un cal mort, dar e, pentru un scriitor tînăr, o pradă care nu cedează dacă nu ştii de unde s-o apuci. Deşi tatăl meu se despărţise de mine în acea zi de septembrie '40 cînd mă condusese la gară şi îmi spusese că nu mai are bani să mă ţină mai departe la Şcoala normală, despărţirea era neştiută de mine, şi rămînea şi atunci, în '48, la fel de enigmatică, mai ales că în toţi acei ani, în timpul războiului, pînă în '45, nu mai dădusem niciodată pe-acasă, nu-i mai scrisesem şi nici el mie.

Numai instinctul mă prevenise că despărțirea era irevocabilă, n-aveam ce mai căuta în sat, eram aruncat în viață și trebuia, ca orice viețuitoare, să aflu singur secretele pădurii. Ce făcusem ?

Intrasem totuși la Școala normală din București de pe strada Sfînta Ecaterina, fără să depun taxele de internat. Directorul, I. Ionașcu, mă amenințase :

— Ce-ai făcut cu banii ? Nu te-a trimis tatăl dumitale fără bani de internat.

I-am răspuns că ba da, și în felul tatălui meu care amîna impozitele cu anii printr-o strategie complicată a promisiunilor patetice, l-am rugat să mă amîne cîteva luni pînă ce părinții mei vor culege porumbul, vor vinde nu știu ce oi, nu știu ce rațe...

— Ce rațe ? s-a răstit el la mine. O să scriem acasă și dacă se dovedește că ai avut bani și i-ai cheltuit cine știe pe unde, te dăm afară din școală și s-a terminat cu viitorul dumitale.

Și și-a întors fața de la mine.

Știa el ceva. Auzisem și eu și chiar și trăisem. Înainte de Cristur-Odorhei (unde absolvisem pe-a doua și a treia) trenul stătea cîteva ore în gara Sighișoara și anul trecut, într-o vacanță, o fată îmi făcuse semn de jos de pe peron să mă dau jos și să mă duc cu ea... Nu mă dusesem, dar alții coborîseră... Astfel de sirene, gîndea pesemne acum directorul, mă lăsaseră și pe mine fără bani, mai ales că Bucureștiul, cum scria Octav Dessila, era „orașul prăbușirilor". Totuși omul din fața mea nu era sigur. Ceva patetic avusese și el în glas, dincolo de cuvinte. Mi-am dat seama că dacă mai vorbesc, o să mă asculte. Era un bărbat încă tînăr, plăcut la înfățișare, elegant îmbrăcat, dur, ca un bărbat adevărat pe care nu-l puteai

înşela, cu o infirmitate la un picior, sever, dar... Acest *dar* era singura mea şansă. I-am spus că tata nu e un om sărac şi că poate să facă rost de bani dacă şcoala îi scrie şi îi cere imperios acest lucru. Nu o simplă întrebare dacă mi-a dat bani sau nu (nu mi-a dat!) ci o scrisoare hotărîtă, ca din partea unei autorităţi superioare, care, împreună cu el, cu tatăl meu, au în grijă soarta unui tînăr... Ştiam din experienţă că nici la început tata nu avusese bani. Că împotriva lui o ridicasem pe mama, pe preot, pe învăţător şi că la toţi aceştia se raliaseră vecinii, prietenii lui, pînă şi cei mai dispreţuiţi dintre ei şi că întreaga familie cedase. De unde, de neunde, făcuse rost de bani şi timp de trei ani mă ţinuse. Şi i-am dezvăluit directorului intenţiile mele de viitor. Să termin acest an şi îmi voi continua studiile singur. Aveam optsprezece ani, puteam munci şi lua examenele în particular.

— Bine, îl aud că-mi răspunde. Dacă ai fi avut un certificat de paupertate puteam să-ţi obţin o bursă de la minister. Dar aveţi cincisprezece pogoane de pămînt.

Aşa era. Încercasem să obţin acel certificat, dar...

— N-avem voie să primim în internat elevi care nu achită taxele. O să scriu acasă tatălui dumitale. O să mai vedem...

Şi mi-a făcut semn că pot să plec. Am plecat liniştit. Au început cursurile, orele de meditaţie în care n-aveam ce să fac. N-aveam cărţi. Din pricina asta secretele chimiei şi algebrei mi-au rămas străine. Gîndul plecării din şcoală îmi stăruia mereu în minte în timpul orelor, mai ales că diferenţa de

vîrstă dintre mine și colegii mei începuse să mă jeneze. De pildă avusesem într-o zi în hol o vizită a soției falsului librar, o femeie cam de vîrsta mea, trimisă de el să vadă ce mai fac. Trimisă de el sau nu, stai și explică... Subdirectorul m-a apostrofat și m-a amenințat că mă dă afară din școală. M-am întors în clasă și am început să-l înjur și eu cu sete de mamă. Am fost turnat. Am aflat mai tîrziu, deși eram mai mare și ar fi trebuit să-mi dau seama de la început că în fiecare clasă exista o rețea întreagă de turnători pe care acest subdirector o cultiva ca un polițist. Eram uluit cum tot ceea ce discutam eu cu alții el afla imediat și tot timpul trăiam sub amenințări.

Am început să scriu un roman... Eroina principală era soția falsului librar, după destăinuirile ei, ca în *Une vie* de Maupassant, (citită atunci). Într-o seară de noiembrie eram de planton și scriam scena finală ; femeia își ucide soțul lăsînd noaptea geamul deschis cînd bețivul dormea. Firește, era ger. Mai tîrziu scena mi s-a părut ridicolă, ca să descopăr anii trecuți că un scriitor maghiar, tradus la „Gallimard", procedează absolut identic. Am rămas visător.

M-am culcat apoi, și am căzut într-un somn greu. M-am trezit spre dimineață. Dormitorul era pustiu, tavanul căscat și în jurul meu și pe pat, moloz și cărămizi. Am ieșit afară înspăimîntat. Toată lumea era adunată în curte, era încă întuneric, o atmosferă de sinistru domnea peste tot. Ce era ? Ce se întîmplase ? Cum, nu știam ? Unde-am fost ? Nu m-a trezit cutremurul ? Ce cutremur ? Cutremurul de pămînt... Nu mă trezise nimic. Putea să-mi cadă și tavanul în cap (niște cărămizi tot căzuseră pe lîngă mine !) În oraș, se zicea, blocul Carlton se prăbușise

pînă la temelie... sute de morți... se închide școala pînă după sărbători...

Bineînțeles că între timp tata primise scrisoarea directorului și îi răspunsese că n-are bani, dar că... o să aibă... să-l mai păsuiască... O să trimită negreșit, nici vorbă... cum să nu... cu stimă, Tudor Călărașu. Posomorît, în spatele biroului său, directorul tăcea, uitîndu-se în jos, foarte supărat, dar nu scotea un cuvînt, nici o amenințare. Tăceam și eu cu scrisoarea în mînă. Îmi venea să-i spun că tata n-o să-mi mai trimită bani niciodată, îmi aminteam vag de despărțirea noastră în drum spre gară, de insistențele lui să-l înțeleg că nu mai are de unde, în fața acestui om tăcut care căuta poate o soluție pentru mine îmi dădeam seama că strategia mea împrumutată de la tatăl meu era inferioară îngrijorării acestui intelectual care era silit să mă arunce în stradă cu studii neterminate și ce să fac să nu pierd anul !... Școala se numea normală „pentru învățătura poporului român". Ei, cum era pentru învățătura poporului român ? De unde bani ? Cine să mi-i dea ?

Nu-i plăceam directorului. Era vădit. Nici eu nu-mi plăceam mie însumi. Făcusem niște poze și mă văzusem. Poziția corpului era strîmbă, mîinile ca niște cazmale, chipul emaciat. Colegii cu care eram în grup, afectați, vicioși în priviri, stupizi. Nu încercasem să-i forțez directorului voința. Dacă cineva are o răspundere, să și-o asume. Nu pentru persoana care îi stă în față, dezagreabilă, pe care poate s-o arunce pe ușă afară dacă dă cel mai mic semn că viciul, tentația murdară a vieții l-a marcat (pedagogul experimentat știe că în asemenea cazuri truda e zadarnică și că el nu s-a născut să îndrepte ceea ce

e iremediabil pierdut de la natură ; fie asta pentru idealiştii care recuperează unul în viaţă şi acela îndoielnic, în loc să-şi îndrepte efortul spre cei care sînt doar fragili, expuşi ticăloşiei umane) ci pentru sine, pentru bănuiala că poate să comită o greşală ireparabilă : de ce ai fost numit director al unei şcoli în care peste trei sute din cei mai buni copii ţi-au fost încredinţaţi ? Mă simţeam rău în faţa acelui bărbat, care deşi infirm, avea un chip cu trăsături energice şi hotărîte, înnobilate de o gîndire matură şi îndrăzneaţă, care medita în singurătatea gîndurilor sale cum să facă să rămînă curat şi drept faţă de un elev care, în mod vag, îi sugera că îi place învăţătura şi că era ameninţat să fie îndepărtat de ea pentru totdeauna.

— Domnul Lascăr mi-a raportat că îl înjuri de mamă şi că scrii romane în loc să înveţi, mi-a spus el deodată, aruncîndu-mi, ca un fulger, o privire întunecată de reprobare şi neînţelegere.

Am rămas încremenit. De unde ştia domnul Lascăr ? Aşa îl chema pe subdirector. Am tăcut. Totul era adevărat. Dar cum să-i povestesc acestui om că n-aveam nici o vină, că în orele de vizită mă căutase o doamnă care... Ca un zbir trecuse domnul Lascăr prin hol şi faţă de ea chiar mă umilise poruncindu-mi să mă retrag imediat... Dacă era sora mea ? Nici nu m-a întrebat... Dar eu ştiam că nu era soră-mea şi el a ghicit că nu era şi pe acest echivoc al comportării mele de adolescent, mă făcuse să mă simt vinovat... Era totuşi o doamnă, soţia unui profesor ca şi el...

— Mi-a cerut să te dau afară, a continuat directorul, să te elimin...

— Eliminaţi-mă, am bolborosit eu gîtuit de un val de ură a cărei adresă nu era precizată.

— Şi ce-ai să faci ? În aceste vremuri turburi unde-ai să te duci ? Să te faci legionar ?

Strigase. Am strigat şi eu :

— În clasă s-a format o „frăţie de cruce" legionară. Întrebaţi-l pe Dobrinescu ce părere au despre mine.

A tăcut. Dobrinescu era protejatul lui, şeful clasei, un orfan care avea bursă integrală de la minister. Eram prieteni.

— Eşti băiat citit, a încheiat el în cele din urmă. Dobrinescu mi-a spus că ai discuţii cu cei dintr-a opta, care te vizitează şi că ai citit tot felul de filozofi. Cum se împacă filozofia cu înjurăturile de mamă ?

Aş fi vrut să-i răspund că totul a pornit de la vizita acelei doamne şi că... Dar nu aveam gînduri limpezi ci doar o stare de spirit de revoltă care nu-şi găsea cuvintele.

— Domnul Lascăr vorbeşte în plin consiliu de eliminarea dumitale. Cum să te apăr ? Ce să-i răspund ? Nici măcar nu conteşti că l-ai înjurat.

Cum să contest ? Îl înjuram mereu, deşi vedeam bine că mă urmărea cu ura lui. Tocmai de aceea...

— Nu-i adevărat, am bolborosit, refuzînd să accept că secretele noastre erau sfîşiate tot de unii dintre noi, crezînd mereu că în realitate domnul Lascăr nu ştia nimic sigur şi că mă ura fără motiv. În privinţa asta aveam experienţă : descoperisem de mic că ura e spontană şi iraţională, e o atracţie, te poate urmări cineva cu ura lui fără slăbire, pînă se stinge singură, aşa cum a pornit, sau vine

pămîntul şi-i astupă gura lui infamă... Dar nici el, directorul, n-a vrut să-mi ia pînza de pe ochi şi să-mi dezvăluie că din clasă se ştia tot ce facem. Poate că şi el proceda la fel ca subdirectorul său? A tăcut, ca şi cînd l-aş fi convins că nu era adevărat că il înjuram de mamă pe domnul Lascăr. Mi-a făcut semn să ies. Şi abia în hol mi-am dat seama că găsise o soluţie pentru mine să rămîn în internat, altfel mi-ar fi spus că în urma scrisorii de acasă nu mă mai putea ţine şi că trebuia să plec.

XIII

Am rămas în Bucureşti după ce s-a închis şcoala. M-am dus la frati-meu Nilă, la Bloc Algiu, de pe „Cheia Roseti". Nu purtam ochelari, deşi ar fi trebuit. Explicaţiile care se scriau la tablă nu le vedeam bine şi pierdeam astfel înţelesul unor lecţii. Dar cum să te hotărăşti să pui pe nas o „bicicletă" ? Aveam semnele mele cu care recunoşteam un om de la distanţă, felul cum mergea, legănatul corpului, mişcarea umerilor... Bucureştiul, din această pricină, mi se părea fascinant. Chipul oamenilor, în general, nu-şi arăta pentru mine urîţenia. Al femeilor şi fetelor cu atît mai puţin. Un nas mare, o gură strîmbă, un rîs dizgraţios nu le sesizam uşor, gama de expresii era învăluită într-o unică expresie, nu vedeam antipatia decît dacă era prea pronunţată, ca şi celelalte reacţii, de aversiune, simpatie sau duşmănie. Mă uitam totdeauna departe, peste capul omului, cînd nu coboram privirea în jos, fără să mai văd nimic în jur ore întregi.

Cutreieram oraşul... Nu mă interesa nici numele străzilor, nici al marilor bulevarde. Nu intram în magazine nici în librării şi nici la cinema. Nu mă uitam la vitrine. Singură viaţa străzii îmi plăcea.

Cînd seara începeau să țîșnească luminile reclamelor, aș fi vrut să intru într-un cinematograf dar nu vedeam bine ce se scria jos... Uitam să mănînc... O dată s-a oprit lîngă mine un camion și șoferul m-a strigat. Era un băiat de la noi din comună. M-am urcat. A, ce faci Gheorghe, ce faci Mărine ?... Ce să fac, mă plimb... Tu nu mai ești la școală ?... Ba sînt, dar s-a închis din pricina cutremurului... Hai cu mine !

Era un băiat voinic, copilărisem împreună, deși era mai mare cu un an sau doi. Părinții noștri erau prieteni, tatăl lui brutar. Din asta trăia. Mama mult mai tînără, prilej pentru unii să-i pună tatălui lui Gheorghe, într-adevăr puțin cocoșat de o bătrînețe timpurie, întrebări grosolane, dacă n-ar fi mai bine să le-o dea lor, așa din cînd în cînd pe nevastă-sa... Se făcea că n-aude.

Gheorghe demară și pornirăm.

— Și unde stai tu ? îl întreb.

— Pe strada Tunari numărul 12.

— Unde vine asta ?

— În Ferentari.

— Și Ferentarii ăștia unde vin ?

— Urci spre Rond cu tramvaiul...

Și îmi explică de unde pot lua tramvaiul și cum de la Rond mai aveam doar două stații...

— Vino pe la mine duminică, zise.

— Am să vin... Tac-tău e supărat că te-ai însurat așa repede. Cică trebuia să-ți faci întîi armata, să-ți faci un rost și pe urmă...

— Mi-am făcut un rost... Am carnet de șofer, cîștig bine și nevasta lucrează și ea într-o cofetărie... Acum e însărcinată !

— Tocmai, zic, o să pleci militar şi ce face ea singură ? Aşa zicea alde nea Simion...

Era singurul băiat al lui nea Costică brutarul, încolo avea numai fete, vreo trei. N-aveau pămînt şi Gheorghe trebuise să plece din sat să se arănească şi el prin Bucureşti. Surorile erau prietene cu surorile mele, se pricepeau la croitorie, aveau o maşină de cusut... Toată ziua erau pe la ele, se supăra mama... că le era gîndul numai la rochii...

Curînd ajunserăm pe o stradă unde coborîrăm şi intrarăm într-o curte. Cîţiva oameni descărcară lăzile. Auzeam cuvinte, camarade în sus, camarade în jos... camaradul Gheorghe e chemat la camaradul... strigă la un moment dat cineva.

— Hai şi tu cu mine, zise Gheorghe cînd totul se termină.

Ieşirăm din curtea aceea şi o luarăm pe stradă.

— Ce e aici unde lucrezi tu ? îl întreb.

— Sediul Legiunii.

— Tu eşti legionar ?

— Da.

— De cînd ?

— Din septembrie.

— Şi de cînd eşti şofer ?

— Mai de mult.

— Bravo, măi Gheorghe !

Ştia oare Gheorghe unde intrase ? În sat nu-l auzisem că i-ar fi plăcut aşa ceva. Uite că intrase ! Eram curios să văd sediul şi ce era înăuntru.

— Şi camaradul ăsta, zic, la care te duci, cine e ?

— Un şef...

— Pot să viu şi eu ?

— Cum să nu.

Sediul avea un portar care ne opri. Gheorghe îi spuse unde era chemat și ne dădu drumul. Era o clădire mare, care se curba după curbura străzii. Străbăturăm lungi coridoare, de asemenea curbate ca și pereții, întîlnirăm legionari liniștiți, în cămăși verzi, care intrau și ieșeau din birouri. Gheorghe intră și el, fără să bată, pe o ușă. Nu-mi spusese să aștept afară, așa că intrai și eu. Gheorghe salută familiar, cu un mic gest „de la inimă la cer" și rosti :

— Trăiască Legiunea și Căpitanul !

În spatele biroului un ins fără cămașă verde și diagonală, cum erau unii pe care îi întîlnisem pe coridoare, lucra cu capul în hîrtii. Două telefoane se aflau lîngă coatele lui. Nu răspunse la salut.

— Gheorghe, ai adus armele ? zise el într-un tîrziu.

— Le-am adus, camarade...

— Mîine dimineață te duci la adresa asta și ridici lăzi de muniție.

Și îi întinse o hîrtie. Și atunci mă văzu și îl văzui și eu. Era un bărbat tînăr, cu păr bogat, dar care nu-i stătea claie în cap, cum văzusem la grupurile de legionari pe care îi întîlnisem pe străzi, ci îi cădea pe lîngă tîmple. Cu o mișcare și-l dădea pe spate.

— Cine e domnul ? zise.

— Un prieten de-al meu din sat, îi răspunse Gheorghe. E elev pe clasa a patra la Școala normală. Acum e liber, din pricina cutremurului.

— Pe clasa a patra ? Așa mare ? Cîți ani ai ? mă întrebă el.

I-am răspuns că optsprezece.

— Ai rămas repetent ?

— Nu, zic, am făcut șapte clase primare în sat.

— Și acolo în școală aveți „Frății de cruce“ ?

— Desigur !

— Bine, Gheorghe, îl aud că zice, poți să pleci ! Apoi adresîndu-se mie : mă interesează cum merg „Frățiile de cruce“ la voi în școală. Ia loc să-mi spui.

Ăsta crede că fac parte din „Frățiile de cruce“, am gîndit, de aia îmi vorbește așa, ca și cînd mi-ar da un ordin. Dacă îi spun că nu sînt, o să mă întrebe ce caut acolo și o să mă dea afară. Ori eu tocmai că eram împins de o avidă curiozitate să stau de vorbă cu un astfel de șef mare. Cunoscusem numai din cei mici, un tîmplar din sat al cărui frate, și el legionar, mi-era prieten de mult, nașu-meu Tîlvan, student întîrziat care mă amenințase odată că pot s-o pățesc și eu ca și omul acela pe care tocmai îl bătuseră în fața primăriei cu frînghiile ude (era prin septembrie) dacă mă ridic împotriva Legiunii. Nu mă „ridicasem“ cum spusese el, ci îl întrebasem doar dacă știa că omul acela pe care ei îl umiliseră astfel murise. „N-a murit din pricina bătăii, mi-a răspuns el, era cam bolnav, dar tu ești sănătos, ia vezi...“ Era liniștit, nu mi se părea fanatic. Mînca singur mămăligă cu brînză și nu mă invita și pe mine, măcar de formă, cum cereau legile ospitalității. Student însemna pentru mine un om al cărui spirit se lumina în preajma cărților. Putea fi legionar, treaba lui, dar eram amîndoi intelectuali, fără să mai vorbim că mi-era și naș, putea, oricum, să-mi vorbească altfel... „De ce mă amenințí, nașule, i-am zis, nu ți-am făcut nimic.“ „Fine, zice, îți cunosc ideile...“

De unde le cunoştea, şi care idei, fiindcă nu-mi recunoşteam idei clare şi distincte, cum spune Spinoza, ci numai idealuri, care erau ale tatălui meu : omul să rămînă om, adică să n-o ia razna împotriva altora, să stea la plugul lui, dacă era plugar, la cinstea lui de om, dacă era om de omenie, adică iubitor de alţi oameni, la cartea lui dacă era cărturar, la nevasta şi copiii lui, dacă îi avea, la casa lui, dacă nu vroia să se facă de rîs prin hoţie, trădare, beţie, lene şi minciună ; adică să rămînă om prin tot ceea ce cîştigasem ca să nu ne pierdem, urmînd legile naturii : cine se ridică împotriva altuia se ridică împotriva lui însuşi, fiindcă oamenii au descoperit de mult legea armoniei în tot ceea ce există, din care şi-au făcut legi morale ; *Exodul*, ce era în conştiinţa mea de tînăr care îşi pierduse credinţa, citind *Biblia*, dacă nu un drum care durase patruzeci de ani în Egipt pînă în Ţara făgăduinţei ? Ce era această ţară ? Visul umanităţii ! De ce întîrziaseră aceia atîta în pustie, cînd drumul putea fi străbătut în cîteva luni ? Lunga lor aventură era plină de rătăciri şi trădări şi omul care îi conducea murise fără să-şi atingă visul. De ce întîrziase el atît ? Ce îl împiedicase ? De ce spărsese el tablele legii furios ? Iar în faţa mea aveam un om care nu avea nici îndoieli, nici remuşcări. „Da ? zic. Îmi cunoşti ideile ? Care idei ?“ „Alea pe care le ai ! Ştii tu !“ „Bine, naşule, văd că mă cunoşti mai bine decît mă cunosc eu, cu toate că ne întîlnim pentru întîia oară de cînd eram mici. O să-mi urmez soarta, orice-ar fi, cu ideile mele. Să vedem ce-o să se întîmple cu ale tale !“

Şi am plecat...

În clasă cei din „Frățiile de cruce" erau încîntați că puteau purta o cămașă verde (un coleg, băiat ai cărui părinți erau bogați, deși nu era primit în acele „frății", o purta totuși și el, îi plăcea, era verde și aspira și la o diagonală și la un pistol; poate că le-ar fi avut, dacă lucrurile nu s-ar fi precipitat...). Aveam un alt coleg de o blîndețe și o candoare deosebită. Pe el îl recrutase primul pedagogul, legionar neștiut pînă în 6 septembrie, după cum declarau cei din cursul superior. Profesorii se fereau de el, toți, nu era, printre ei, nici măcar un simpatizant al „mișcării". În anii trecuți „mișcarea" pătrunsese totuși în școli, însă Carol al II-lea înființase „străjeria" și reprimase fără cruțare cadrele didactice sau elevii care citind *Pentru legionari* și *Cărticica șefului de cuib*, interzise, se simțiseră tentați să adere. Erau eliminați din toate școlile. Le citisem eu însumi, dar mult mai înainte citisem *Discurs asupra metodei...* de Descartes și *Dialogurile* lui Platon. Mi-ar fi plăcut și mie să pun întrebări și să aud răspunsuri, ca Socrate, ori în aceste cărți nu se puneau nici întrebări și nu se dădeau nici răspunsuri. Exprimau totuși o stare de spirit care se întindea pe căi care îmi scăpau. Li se inculca unora din noi doar o credință nicidecum definită, un mit care se crea în jurul unei singure idei și anume de răzvrătire, care cerea sacrificiu și supunere... Atît! Cristos și Țara și dușmanii și ai lui Cristos și ai țării, evreii. Era o mișcare religioasă? mă întrebasem. Nu era clar. Religioasă era și mama. Dar cuvintele „mila Domnului", „virtutea", „păcatul", „iertarea", „să întinzi și obrazul celălalt cînd ți se dă o palmă", n-aveau nici o legă-

tură cu tîlharii şi jidanii care „ne tot sug mereu, mereu". Cine erau aceştia, în afară de evrei, care erau singurii numiţi? Iar faptul că şeful lor, Căpitanul, era invocat ca o zeitate şi i se cerea să facă o ţară „ca soarele sfînt de pe cer" trezea întrebări. Adică cum s-o facă? Prin ce mijloace? Nici un răspuns. Cine erau, în fapt, acei tîlhari, de care pomeneau ei? Mult mai tîrziu am aflat că regele era unul. Dar ceilalţi? Era o mişcare spirituală care vroia să modifice natura umană? Iarăşi întrebarea, cum? Printr-o nouă religie? Care? Satele aveau biserici şi preoţi care de două mii de ani încercau acelaşi lucru. Şi nu fără succes. Umilinţa în faţa credinţei frîngea adesea grumazul celui care se credea nemuritor pe pămînt. Cu sau fără credinţă într-o viaţă viitoare, fii mai puţin trufaş, pămîntul tot te aşteaptă, o să ai aceeaşi soartă cu cel pe care îl umileşti sau îl despoi. Ce era deci nou în „mişcare"? Atunci cum se crease mitul? Nu înţelegeam. Moartea pentru Căpitan, de ce era necesară? De ce trebuia să ne fie „cea mai dragă nuntă dintre nunţi"?

Acum, în sfîrşit, după ce omorîseră pe mulţi şi fuseseră şi ei omorîţi, luaseră puterea. Şi mă aflam în faţa unuia din şefii lor. Curiozitatea mea era flămîndă, dar ascunsă. Dacă ar fi înţeles că singură această pornire mă adusese acolo în clădire, bineînţeles că nu mi-ar mai fi spus nimic şi m-ar fi dat imediat afară. Numai Cristos şi bineînţeles numai în relatările apostolilor, îi spune el diavolului, invariabil, timp de patruzeci de zile, *retro satana*. Întîi că nimeni nu are, la optsprezece ani, certitudinile şi iluminarea lui Cristos (la drept vorbind nici ale lui nu erau de nezdruncinat, dovadă că în

grădina Ghetsimani, îl întreabă pe Tatăl său dacă n-ar fi posibil să treacă de la el paharul acela ; iar pe cruce teribila îndoială : „Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit ?“). Ori generația mea abia deschidea ochii. Ce vroiau să facă cu noi ? Tabla valorilor absolute, libertatea, arta, filozofia, religia in care credeam era răsturnată. Tablele legii sparte, dar nu de un profet îndurerat, ci de unul violent, intolerant, obscur în intențiile sale. Poate o să aflu că avea noi table...

XIV

Rămas singur cu acest șef urmase o tăcere. Avea hîrtii în față, termină ceva de citit, apoi răspunse la un apel al unuia din telefoanele care sună pe biroul său.

— Cine e acolo la voi șeful „Frățiilor de cruce" pe școală ?

Îi spusei numele pedagogului care le organizase, strîmbîndu-mă cu un dispreț neascuns, ghidat de instinct, pentru a nu intra în detalii despre „Frățiile de cruce", detalii pe care nu le cunoșteam și pentru a-l intriga și abate discuția spre idei și nu spre fapte din școală.

— Ce, zise, nu se poartă bine cu voi ?

— Nu știe să răspundă la întrebări, zisei, nu se poate fără întrebări...

— Da ? zise. Ce fel de întrebări ?

Întrebări aveam multe, pe care nu i le pusesem niciodată pedagogului verde, dar mă prefăcui frămîntat. Mi-am frămîntat chiar mîinile pe genunchi și am tăcut posomorît.

— Ei, ia zi-i !

— Să presupunem, am spus eu atunci, că în țara noastră n-ar fi fost nici un picior de evreu. S-ar mai fi născut mișcarea legionară atunci, în '22 ?

Ştiam ce spun. Citisem *Pentru legionari* şi descoperisem că pentru ei, evreii erau şi rămăseseră o mare obsesie.

— Aşadar, cunoşti istoria *Mişcării*, zise el, şi ţi-a rămas neclar acest lucru.

Nu i-am răspuns. El îşi aprinse o ţigare şi puse mîna pe telefon. Nu spuse nici un nume, dar chemă pe cineva. Nu se mai uită la mine, reîncepu să citească hîrtii. Curînd intră un individ a cărui înfăţişare mă izbi din primele clipe. Foarte tînăr, să fi avut cîţiva ani mai mult decît mine, de o rară distincţie, cu chipul oval, părul lins şi nu claie cum îl aveau alţi legionari, frunte înaltă şi ochi mari, şerpeşti, cu cozile parcă întinse să se unească cu urechile. Se apropie de birou şi se aşeză în fotoliu în faţa mea. Purta cămaşă verde cu diagonală, dar fără pistol, pantaloni strîmţi de cisme şi cismele oglindă.

— Gheorghe, şoferul meu, mi-a adus băiatu-ăsta, care e un elev întîrziat, zise omul de după birou. Are o întrebare, dacă în ţara noastră n-ar fi fost jidani, s-ar mai fi născut mişcarea legionară, atunci în 22 ? Ia-l în birou la tine şi explică-i. Pe urmă vii şi-mi spui ce e cu el.

Ne ridicarăm şi ieşirăm. Intrarăm într-un birou şi urmară lungi minute de tăcere. Individul fuma şi stătea nemişcat pe scaun ca un sfinx şi părea să nu ia în seamă prezenţa mea. Pîndeam cu coada ochiului figura acestui şef mai mic, totuşi şef, dar nu văzui nimic, omul părea să fie însăşi tăcerea, chipul lui arăta ca o placă de plumb, ca o mască înţepenită într-o expresie impenetrabilă : „Sînt legionar şi nimic din secretele mişcării la care am aderat nu vor fi exprimate, părea el să spună. Sînt

un gînditor legionar, nu un legionar de duzină. Gîndirea mea e metafizică, intemporală, ca și spiritul Căpitanului, care trăiește în mine. Orice s-ar întîmpla peste veacuri, nimic nu mă va clinti... Să presupunem că vînturile istoriei ne-ar alunga de pe scenă, ei și? Dacă nu voi muri, mă voi adapta, schimbînd masca, dar esența gîndirii mele va rămîne nealterată. Exprim un destin, nu o simplă viață..."

— Întrebarea dumitale e o prostie, vorbi deodată, foarte grosolan, sfinxul, dar totuși fără să i se strice masca. Bineînțeles că mișcarea legionară tot ar fi apărut. Ea este născută din adîncurile acestui popor și exprimă aspirația lui spre eternitate. Ea a apărat ființa neamului de jidani în acel timp, dar și de corupția democrației și a moravurilor politicienilor.

Aici mă uitai și eu în jos. Așa era, înaintea lui Hitler, în mod irațional *Mișcarea* intrase în conflict și cu politicienii vechilor partide. Știam din poiana fierăriei lui Iocan despre viața deșănțată a regelui, cu Lupeasca lui, și că regele jefuise țara, era unul din cei cîțiva oameni bogați din lume, avere dusă de aici din timp. Dar acum Carol al II-lea fusese alungat... Un general energic venise la putere și adusese cu el *Mișcarea*. Ei bine, care fusese primul lor gînd ca să exprime aspirația eternă a neamului? Înființaseră „poliții legionare", să bată oamenii în piața publică. Un mare negustor din Roșiori, Colțatu, o pățise astfel, deci întîmplarea de la noi din sat nu era izolată. De ce „poliție legionară"? Cea obișnuită, care să respecte legile, nu era de ajuns? Pe cine amenințau ei cu aceste poliții, împotriva cui erau îndreptate acum după ce erau la putere?

Ce vroiau să ne facă? Mai ales că vechea poliţie era în picioare. Două poliţii... Fireşte, împotriva oamenilor, asta era clar...

— Dumneavoastră ştiţi ce spune Rousseau, m-am pomenit eu zicînd: „Omul s-a născut liber, dar pretutindeni e în lanţuri".

— Ce vrei să spui? tresări el.

Nici eu nu ştiam clar ce vroiam să spun. Poate să-i arăt că mişcarea legionară vroia să-l pună pe om şi mai mult în lanţuri cu ajutorul poliţiei legionare şi să-l cobor puţin din eternitate, spre realităţile regimului al cărui spirit îl încarna.

— Văd că n-ai de pus numai o întrebare, ci mai multe, zise el, şi masca începu să i se strice. Nu cunoşti drumul pe care trebuie să-l străbată un legionar, de care vorbeşte Căpitanul, cum trebuie să urci în genunchi şi să te purifici? Piscurile spiritualităţii noastre sînt îndepărtate şi numai prin jertfă ajungi la ele. Şi mulţi din ai noştri s-au jertfit şi am învins. Nicadorii, Decemvirii, Moţa, Marin...

Da, ştiam:

Moţa, arhanghel şi munte,
Marin ca o flacără mare!

Muriseră amîndoi în războiul civil din Spania. Se cînta acest cîntec şi pe la noi prin pădure, unde cuibul de legionari din sat îşi ţinea şedinţele şi făceau şi instrucţie...

— Niciodată, zic, omul nu va înceta să pună întrebări.

— Nu mai spune! Ce fel de întrebări? Întrebări se prefac că ne pun şi duşmanii. În realitate

vor să răspîndească îndoiala, dubiul. Legionarul care are îndoieli n-are ce căuta printre noi. Spiritele dubitative nu vor ajunge niciodată pe culmile credinței, continuă el, fii atent să nu ajungi în această categorie. Fiindcă dimpotrivă, vîrsta ar trebui să-ți dea elan, spirit de sacrificiu... Ce ne interesează pe noi Rousseau? Noi nu facem contracte sociale, noi sîntem însăși țara, pe care o vom călăuzi spre destinul ei măreț și veșnic... Acum avem de curățit putregaiul pe care l-am moștenit. Vom face asta fără cruțare și o s-o spălăm de lepra trecutului...

Începeam să mă plictisesc. Sperasem într-o mare întîlnire și cînd colo acest șef nu se deosebea prea mult de nașu-meu din Siliștea, cu toată înfățișarea sa care vroia să sugereze acele culmi de care vorbea. Asta m-a făcut să mă uit iar în jos, ca și cînd spusele lui m-ar fi turburat. El se arătă îngăduitor:

— Pe ce clasă ești?

Îi răspunsei că eram pe-a patra normală și că aveam optsprezece ani.

— Școala e de vină, zise el, că gîndiți astfel. Dar o să schimbăm noi și școlile.

Nu mă îndoiam. Pătrunseseră repede în ele. Pedagogul verde intra în sala de mese ca un adevărat stăpîn, subdirectorul Lascăr se ferea din calea lui, iar directorul Ionașcu stătea mai mult închis în casă (care se afla în incinta școlii), nu prea îl mai vedeam prin clase.

— De la Rousseau ajungi repede la jidanul de Marx, zise el mai departe, luîndu-mă în privirea totală a ochilor lui șerpești. Te pomenești că l-ai și citit.

— Nu, zic, n-am avut de unde!

Răspunsesem ca tatăl meu, cu ironie în glas, dar el nu băgă de seamă.

— Asta a dus Rusia la ateism, continuă. Era singura țară din lume care avea graniță cu Dumnezeul Au distrus această graniță. Ce le-a rămas?

„Hm! am gîndit, graniță cu Dumnezeu pentru o țară, nu e rău zis."

El continuă:

— Sînt atei și urmăresc distrugerea națiunilor, ca să domnească peste pămînt jidovimea... Unii cred că noi avem ceva cu măruntul ovreiaș care are o prăvălie în colț. Dar au intrat în cultură, au acaparat medicina, au infectat conștiințele cu internaționalismul lor subminator de popoare. Noi am luptat pentru *numerus clausus* în universități, conduși de Căpitan, care a văzut pericolul încă din '22, și dacă atunci n-am învins total, e pentru că jidovimea avea presa în mîna ei, banii, aurul, industriile. Acum însă o să le tăiem labele lor pistruiate.

Auzindu-l vorbind astfel nu mai simțeam plictiseală, ci o apăsătoare și nedefinită neliniște. Tata nu era un om foarte umblat, totuși făcuse un război și străbătuse oricum țara în care trăia. Nu-l auzisem niciodată spunînd ceva despre rădăcina răului de care sufeream, care să semene cu ceea ce auzeam acum de la acest șef legionar.

— Și ce-o să le faceți? Îi omorîți? l-am întrebat.

Se uită la mine bănuitor. Spusesem *faceți* și nu *facem*, dar nu mă luă totuși în seamă să mă dea adică afară ca pe unul care nimerisem acolo întîmplător și tratat deci ca atare. Trecu peste asta.

— Îi pedepsim, zice cu beție stăpînită în glas. Le luăm puterea și îi gonim. Le luăm averile și fabri-

cile. Și aceia dintre ei care n-or să vrea să plece, avem noi ac de cojocul lor.

— Unde să se ducă ?

— Nu ne interesează ! În Palestina, în Rusia bolșevică, în Statele Unite... Un număr mare a venit la noi din Polonia, și guvernele jidovite i-au primit cu brațele deschise... Te pomenești că ai prieteni jidani.

— Nu, de ce ?

— Văd că îi aperi !

Cînd îi apărasem ? Dar gîndeam totuși că dacă ar fi fost vreun evreu în sat la noi n-ar fi zis nimeni nimic. Din istorie știam că sîntem rezistenți. Am înghițit multe imigrări, nu ne-a stricat nimeni nici firea nici obiceiurile. Aveam în sat un bulgar, un sîrb, țigani și un ungur, pe Cornel, bărbatul Anghelinii Bibinii, și chiar și un turc, îl chema chiar Turcin. Și Aristide poate era grec...

Și atunci m-a fulgerat o idee : acest sfinx care în sfîrșit vorbise, era el chiar român curat ? De unde știa ?

— Dacă din întîmplare, i-am spus, ați descoperi că aveți sînge evreiesc... dumneavoastră sau vreo rudă apropiată, ce-ați face ?

Masca se refăcu, se îndepărtă de mine. Totuși îmi spuse cu un glas de gheață :

— Du-te și vezi-ți de treabă. Nu știu de ce ai venit și cine ești, n-avem timp să ne gîndim la *dacă*. E a doua oară cînd aud că îți iese din gură acest cuvînt. Sigur că aș rămîne tot legionar, chiar *dacă* aș fi aruncat în rîndul jidanilor.

— Și ei ce-ar zice ?

— Probabil că m-ar blestema și m-ar goni. Fiindcă n-aș trece de partea lor !

Era vizibil că nu-i plăcuse deloc situația stranie în care gîndul meu îl aruncase cîteva clipe.

— Și dacă legionarii v-ar omorî ?

— Ar face foarte bine !

Și mă privi cu duritate, cu un fanatism care îl făcea murdar. Mă așteptasem să spună că în acea postură s-ar fi sinucis, neputînd suporta în conștiința lui o astfel de surpare. Ar fi fost mai uman... Dar și răspunsul lui stîrnea neliniște.

M-am ridicat, am luat-o pur și simplu spre ușă fără să mai rostesc vreun cuvînt, și am ieșit afară...

XV

Afară vedem totdeauna cerul albastru, sau norii, care ne protejează cu ploile lor și simțim pașii noștri stăpîni pe lume, pînă nu sîntem loviți și inima nu ne bate să ne spargă pieptul.. Trăisem astfel de lovituri ; palma grea, țărănească, înjurătura, cuvîntul trivial, josnic, la adresa mamei mele, se abătuseră adesea asupra mea. Familia însă, cît era ea de dezbinată, mă protejase. Astfel de oameni pe care nici un gînd înalt nu-i călăuzea, erau disprețuiți de tatăl meu. Îi cunoșteam pe toți oamenii prin el. Bizdoveică era cu măciuca. Stan Moameș cu beția. Ion al lui Miai cu neștiința : „Tatăl nostru care ești în ceruri“ și toată rugăciunea, era pentru el niște cuvinte „încurcălate“. Altul era deștept „nevoie mare“, expresie intraductibilă pentru vîrsta mea de atunci, dar înțelegeam că era o ironie, că dimpotrivă, omul acela era departe de deșteptăciunea pe care o afișa. Ene degeaba se ducea la biserică, tot Ene rămînea, dar bine că se ducea : „e și el un creștin“. Stancu își băuse tot pămîntul, deși avea unsprezece copii. Îi mai rămăseseră două pogoane, punea tutun pe ele. Fumau toți, „ce să facă ?“ Se apucase de cismărie. Cei violenți și josnici erau ocoliți. De ăștia trebuia „să fugi“. Erau în afara oamenilor. Tata nu stătea

de vorbă cu ei. Încît uitam totul numai cît îl vedeam, nu-i povesteam nimic... Mi-era de-ajuns să-i aud glasul liniştitor : „Ce faci, mă, copile ?“ şi lumea întunecată, a cărei perdea se dăduse o clipă la o parte şi văzusem urîtul şi abjecţia, se închidea la loc şi înceta să mai existe pentru mine.

Era frumos în acea zi de noiembrie şi am rătăcit pe la şosea, prin preajma lacurilor. L-am uitat imediat şi pe acel şef legionar şi pe Gheorghe al lui nea Costică... Am uitat şi de mine însumi, absorbit de contemplarea lacului şi stăpînit, fără gînduri, de bucuria de a trăi. Eram fericit că scrisesem un roman de la început pînă la sfîrşit (fiindcă mai începusem şi altele, dar nu le terminasem) şi această certitudine îmi ajungea. Eroina, soţia falsului librar, bineînţeles că nu-şi omorîse soţul şi nici nu se gîndea s-o facă, dar mă gîndisem eu în locul ei, fiindcă îmi povestise viaţa lui plină de trădări... copii împrăştiaţi pe ici pe colo... trăia simultan cu mai multe femei (chiar la Bucureşti avea una cu care făcuse doi copii şi pe cea mai tînără, eroina în cauză, o ţinea la Miroşi, la librărie). Mă întrebam unde stătuse ea în Bucureşti cînd mă vizitase la şcoală... Avea şi cu ea un copil... Falsul librar era cuzist, avea casa înconjurată de zvastici în relief, colorate, iar pe unul din fii îl botezase Hitler. În septembrie îl vizitasem la Miroşi. Avea aerul că a venit la putere, era euforic, vorbea de înnoirea neamului ; nu purta totuşi cămaşă verde şi la întrebarea mea dacă e legionar, s-a ferit să-mi răspundă. „Este, este, mi-a şoptit soţia lui cu un aer misterios, cînd el a dispărut cîteva minute prin curte. Este, a repetat, azi a vorbit...“ Unde vorbise ? N-a apucat să-mi precizeze, fiindcă i-am auzit paşii falsului librar întor-

cîndu-se, dar a dat din cap că da, și a repetat că în sfîrșit și-a dat pe față ideile care demult coceau în el... Îi plăceau și ei acele idei ? Nu era clar, dar era mîndră... Acum acest bărbat care nu făcuse altceva decît să alerge după fete, prin trenuri cînd le prindea în drum spre școli, și le deturna de la destinul lor, prin internate, prin medii obscure, cum o găsise pe cea din București, avea să ajungă ceva mare... Nu era un simplu țap... Numai că, ciudat lucru, nu ajunsese nimic... O întrebasem atunci în hol și ea îmi răspunsese foarte neliniștită : „Nimic... N-a ajuns nimic..." N-am mai putut să aflu ceva din pricina domnului Lascăr... Ce se întîmplase ? Nu era legionar ? Dar atunci de ce fusese în ziua aceea de început de septembrie atît de euforic și mai ales unde „vorbise" ? Cum însă „politica" pentru mine nu făcea parte din valorile absolute (în poiana fierăriei lui Iocan îmi apăruse ca o comedie), gîndul la soarta falsului librar n-a stăruit prea mult în conștiința mea. Dimpotrivă, mi-am amintit de soarta fratelui soției lui, de care ea îmi vorbise des, Pavel, orb care locuia la *Vatra luminoasă*, om deosebit care își pierduse vederea de mic într-un accident neelucidat... „Să nu-l întrebi, îmi șoptise ea, la prima vizită pe care i-o făcusem împreună, într-o duminică, e foarte sensibil, îi face rău această amintire". Și nici ea nu vrusese să-mi spună. Cultiva misterul în jurul ei și al familiei din care provenea, de pe undeva din Moldova și nici cum ajunsese ea, tocmai în Miroși, sub forța de atracție a bărbatului pe care îmi sugera că îl ura, dar pe care nu-l părăsea...

Am lăsat lacul și am luat-o spre *Vatra luminoasă*. Taina în care era învăluită viața fratelui orb și a

sorei lui mi se părea insondabilă. Nici nu vroiam s-o dezleg ; mă duceam la Pavel atras de puternica lui personalitate, care se formase citind nu atît mult (biblioteca lui din cărţi uriaşe scrise cu cuiul nu era mare), cît reflectînd asupra vieţii de a cărei lumină din afară era lipsit... „Fără îndoială, îmi spuneam ascultîndu-l, e un om superior“ căci nu mai auzisem niciodată pînă atunci de la cineva idei mai severe despre literatura contemporană cum auzeam de la el (abordasem de la început acest subiect cînd îi fusesem prezentat de soră-sa drept „un tînăr care scrie“) şi îl ascultam uluit, fiindcă aflam pentru întîia oară că Liviu Rebreanu era în declin, Ionel Teodoreanu eşuat într-un lirism fără frînă, cu subiecte fanteziste, şi Cezar Petrescu în vorbărie fără noimă... Îi plăcea în schimb doamna Bengescu, Camil Petrescu, Sadoveanu, Mircea Eliade... Tocmai citisem şi eu *Maitreyi* şi *Huliganii*. „Scriitorul trebuie să ne iniţieze în ceea ce există dincolo de realitatea vizibilă, spunea el... Revelaţia lucrurilor deja ştiute s-a produs în secolul trecut prin Balzac şi Flaubert, exceptîndu-i pe ruşi, care cei dintîi au explorat fantasticul realităţii. Corespondenţa dintre cei doi cîini ai lui Gogol ne face pe toţi cîini, şi Tolstoi devine şi el cal şi ne face şi pe noi cai, dar inferiori unor cai, în *Holstomer*. Fiindcă el se întreabă : la ce foloseşte un om ? Să taie coada cîinilor, să castreze animalele, să strice ce-a făcut natura ? De ce ? Ca să-i facă lui plăcere ? Să-l ducă pe el cu droşca, uitînd să-i dea apă, biciuindu-l să alerge după o femeie desfrînată care îl părăsise ? Swift a fost primul care a imaginat o lume în care animalul om, numit yahoo are stări de suflet capricioase şi inexplicabile,

la care caii se uită uimiţi şi îl ţin în grajd aşteptînd liniştiţi să-i treacă isteria şi ţicneala... Un spirit turmentat, pe care nu trebuie să-l urmezi. Eşti băiat tînăr, ai iluzii şi idealuri, Swift te va turbura prea tare, nu-l citi... dar citeşte-i pe ruşi... Sînt îngrijoraţi de destinul omului, pe care îl văd din subterană, ca Dostoevski... Dar mărturia nu e rece, soarta omului nu e iremediabilă, ca la acest englez care a mers în declin după Gulliver, ci patetică, cu ochii spre Dumnezeu... Tolstoi e mai echilibrat, nu-i citi acum nici pe Gogol nici pe Dostoevski. Tolstoi e mai aproape de natură, mai curat, el n-a violat o fetiţă de nouă ani ca Dostoevski, şi nici n-a căzut în biserică, în criză, ca Gogol, speriat de monştrii care îl vizitau şi pe care îi crease. Toţi aceşti Bobcinski şi Dobcinski de care ar trebui să rîdem, nu ne stîrnesc deloc rîsul... indivizi de coşmar... caricaturi... Dar nebunul care e lovit în cap şi îşi aduce aminte de maică-sa... o, mamă, cine m-a făcut aşa ?... Tu m-ai făcut ?... Mă bat... Nu-l citi !"

Să-i dai unui adolescent un sfat... Va face exact contrariul ! Am început să umblu prin anticării după Swift, Gogol şi Dostoevski şi îi citeam în mica odăiţă a fratelui meu Nilă, care îmi dădea şi bani. Îl evitam pe Tolstoi...

În ziua aceea l-am găsit pe Pavel cu o femeie şi am înţeles de unde ştia el atîtea despre literatură : ea îi citea... Era o prietenă, care mi-a spus mai tîrziu că vrea să se mărite cu el. Cum el era profesor acolo la *Vatra luminoasă*, şi cîştiga, ea vroia să-l scoată din acea casă (sinistră pentru cine nu era orb) şi să-l aducă la ea...

Într-adevăr pe coridoare şi chiar în odăi mirosea parcă a orbi, un miros straniu, de ciment umed şi

murdar, deşi murdar nu era, de ceva nespălat şi rînced. Culorile erau întunecate peste tot, deşi grija de casă o aveau văzători angajaţi, care ar fi putut pune o culoare ici colo, un ghiveci, un strat de flori sau ar fi putut vopsi altfel pereţii. Curtea era animată totuşi. Cei tineri se plimbau gînditori, singuri sau cîte doi. Numai tineri am văzut... unii erau frumoşi, cu părul într-o parte, cu fruntea aplecată, cu expresii melancolice, încă neînţepenite, cum arătau cei bătrîni, pe care îi întîlneam pe scări, coborînd sau urcînd cu mîinile alunecînd pe cimentul lustruit al palierelor, cu fruntea în sus, inexpresivi şi decoloraţi, în hainele lor care se încheiau la gît, fără croiala obişnuită, în bocancii lor negri şi grei...

— Nu vă deranjaţi, le-am spus, vin în altă zi, dacă acum...

— Nu, mi-a răspuns Pavel, stai, am citit destul... Şi m-a prezentat prietenei lui. M-a întrebat ce-am mai făcut? Femeia a pus cartea deoparte şi Pavel s-a ridicat în capul oaselor pe patul lui de fier. Stătuse lungit. M-am aşezat pe un scaun şi i-am aruncat femeii o privire rapidă. Nu era frumoasă, nici bine îmbrăcată, dar era tînără, cu un chip expresiv, cu privirea însufleţită, deşi puţin turbure... Pavel semăna cu tinerii de pe afară, deşi putea să aibă treizeci de ani. Avea însă şi el o vagă paloare care nu-mi plăcea. După război m-am dus să-l vizitez. Mi s-a spus că a murit. Suferise de ceva? am întrebat. Nu. Am înţeles că femeia aceea nu-l luase cu ea, sau nu vrusese el, se despărţiseră şi îl omorîse singurătatea. Ce-am mai făcut? A, da! Şi am început să-i povestesc întîlnirea mea cu acel şef legionar. Nu ştiam să-i redau exact discuţia, totul se

îndepărtase de mine considerabil, se şi îngropase în adîncul uitării, îmi rămăsese în minte doar amenințarea la adresa evreilor, că o să li se taie curînd labele lor pistruiate...

— Aşa a zis ? !

— Da.

— Hm ! Or s-o şi facă ! Avem şi noi semne...

Şi îl văd că pune mîna pe umărul, apoi pe părul femeii, pipăind...

— Te-ai coafat azi, îl aud că îi spune.

— Da, i-a răspuns femeia.

A mîngîiat-o...

— Unde e ziarul acela de alaltăieri, *Buna-vestire?* L-ai lăsat aici sau l-ai luat ?

— Nu, i-a răspuns femeia, ai nevoie de el ?

— Da, mai citeşte o dată ştirea aceea cu Asociația surdo-muților, să audă şi el.

Femeia se ridică şi luă de pe bibliotecă un ziar dintr-un teanc. Îl răsfoi şi citi :

— „Zilele acestea la Bucureşti Asociația surdo-muților din România a ținut şedință plenară în care s-a hotărît cu majoritate de voturi excluderea membrilor evrei".

— Cum ? ! am întrebat.

Auzisem bine, dar voiam să mai aud o dată. Femeia citi din nou ştirea. Am izbucnit într-un rîs înalt. Ştiam cum vorbesc surdo-muții, au alfabetul lor, cu degetele... Deci au ținut şedință plenară, au luat „cuvîntul" şi... Şi iar am izbucnit în rîs.

— Eşti băiat vesel, zise Pavel, nici contrariat, dar nici molipsit de reacția mea. Nu m-aş mira să apară şi dintre noi nişte bețivi care să ceară acelaşi lucru.

— Ce beţivi ? am zis fără să reuşesc să-mi potolesc rîsul.

— Avem destui beţivi !

— Aici ? !

— Da, aici.

N-am mai întîrziat mult. Mi-am dat seama că starea mea de spirit, cu rîsul acela care nu înceta (cît mă gîndeam şi contemplam în minte ridicola ştire, cît izbucneam în hohote) s-ar putea să-l jignească pe omul din faţa mea...

XVI

Dimpotrivă, Swift nu m-a tulburat și nu m-a neliniștit deloc postura în care punea el animalul numit Yahoo. Recunoșteam omul în prada pornirilor lui obscure, inferior, evident, purității unui cal. Cunoșteam caii. Eram trimis cu ei să-i pasc și ne confundam în intenții : „Voi pașteți, eu citesc. Nu intrați în porumb că vă bat." Și îi băteam cînd, atrași de știuleți, părăseau miriștea și jefuiau porumbul. Dar se supuneau, reveneau la iarbă cuminți, iar eu îmi vedeam de citit. Seara îi despiedicam și îi legam cu căpestrele. Mă urcam pe spinarea celui din stînga, nu complet, nu-l încălecam, dădeam piciorul într-o parte și plecam. De ce n-o luau razna ? Totuși, cîteodată se speriau, ciuleau urechile, băteau din picioare cuprinși de panică și sforăiau, gata s-o ia la goană besmetică și atunci copilul de pe spinarea lor, ca o zeitate protectoare și suverană, trăgea de căpăstru și îi striga pe nume : „Zamfir, Frunza, stai !" Și îi răsuceam pe loc și îi băteam cu palma pe ceafă. Nici n-aveam în mînă un bici. Ridicau capetele, panica îi părăsea și rămîneau cuminți în amurgul misterios și tăcut al cîmpiei care se pare că îi neliniștise. „Acasă !" șopteam și le îndreptam gîturile lor frumoase înapoi,

spre satul care, poate, le zburase o clipă din minte. Trăgeau singuri la fîntînă, intrau singuri în grajd îndată ce descălecam în curte. Da, erau puri, fiindcă erau castraţi. Armăsarul alerga prin curte nechezînd, izbea cu picioarele, nu puteai să-l încaleci, te trîntea, rupea gardurile, muşca... era superb, dar era smintit, ca şi omul... Iapa însăşi nu era nici ea de stăpinit pînă nu era dată la armăsar. Dacă animalul numit de Swift Yahoo ar fi păţit şi el la fel, adică dacă ar fi fost castrat, ar fi ajuns şi el docil, pur, neturburat de stări sălbatice, iraţionale... Era ceva cu Swift, aspira spre puritate şi i-am citit şi fratelui meu Nilă acel paragraf în care biograful relata stupoarea melancolică a acestui englez cînd a surprins-o pe iubita lui într-o anumită postură : Lelia... Lelia... Lelia se... Nilă a surîs şi l-a înjurat blînd pe Swift zicînd că ei şi ce dacă Lelia aceea se... Ce-ar fi vrut, adică ? vroia să spună Nilă. Ar fi trebuit Lelia să nu mai mănînce şi atunci nici nu s-ar mai fi... Dar atunci... hm... cum adică... ar mai fi trăit...

Turmentarea marilor spirite îmi dădea o stare intensă de jubilaţiune : cu o acuitate avînd de partea mea începutul vieţii, nu mă speria nebunul lui Gogol, şi contrariu a ceea ce îmi spusese orbul, rîdeam de Dobcinski şi Bobcinski, de Manilov şi de Sobakievici... Rămîneam pierdut ceasuri întregi cu coatele sub ceafă, în mica odaie a lui Nilă, de la mansardă, stăpînit de admiraţie pentru marele Gogol, ale cărui rătăciri nu mă interesau şi nu vroiam să le cunosc şi dorind să scriu ca el, să surprind şi eu, asemeni lui, spectacolul vieţii, care poate stîrni în noi acel sentiment de salvare, de eliberare, de libertate a gîndului, de triumf asupra a

ceea ce e diform și grotesc... Imaginația lui Swift îmi era străină, a lui Gogol apropiată, familiară... Desigur, n-am înțeles decît mai tîrziu de ce Gulliver, în țara piticilor, se poartă atît de blînd cu acei omuleți cît un deget, cînd ar fi fost atît de ușor să-i distrugă pe toți... În loc de asta s-a lăsat dat în judecată, s-a neliniștit de intrigile de la curte ale unor vietăți pe care, ca să poată vorbi cu ele, le lua în palmă și le ținea aproape de gură. Simțeam vag superioritatea lui în spirit, era un om care nu vroia să abuzeze de puterea lui, deși ar fi putut fi scos din sărite de faptul că stingînd incendiul palatului regal cu propria-i sursă organică de lichid, a fost acuzat de *les-majestate*. Era blînd și drept, și-a apărat cauza folosind conștiința sa de om și nu forța...

Fără să le înțelegem nici bine nici total, marile opere ne răspund, în pragul formării idealurilor, la o întrebare pe care încă nu ne-o punem, dar care se insinuează : ce este un om ? Ce este o conștiință ? Cunoașterea de sine, reacția la pierderea libertății civice și interioare, a libertății de gîndire, șocul brutal al vieții, cum putem deveni, din întîmplare sau din absența unei opoziții morale jucăria și apoi victima împrejurărilor, toate acestea apar mai tîrziu. La optsprezece ani mă îmbăta iluzia libertății mele absolute și surîdeam de blîndețea și puritatea lui Gulliver ; nu-l înțelegeam bine ! Să cîștigi de partea ta oameni pe care ai fi putut să-i strivești, fiind niște ticăloși, mi se părea desigur ușor de făcut cînd ești un uriaș conștient de forța ta, dar cînd adversarii sînt egali în putere, încearcă deci... Nu-i cîștigi niciodată. Încearcă să rămîi prieten cu un ticălos. Cu cîți n-o făcusem, (firește fără să știu ce zace în ei) și...

Plecînd în armată lăsasem celui mai bun prieten al meu tot ceea ce aveam, haine, cărți, manuscrise, fotografii, scrisori... Petrecusem împreună prin cafenele acele ore de credință comună în destinul nostru literar, cînd se spune tot și nimic, într-o euforie ințețită de pahar, pe care el cerea mereu să fie din nou umplut. Miron Paraschivescu, care ne ajutase să debutăm, spunea despre el că „are geniu“ și făcea din mînă în aer elipse largi însoțite de înjurături de admirație, adică unul ca el nu mai există și se îneca de entuziasm spunînd aceste cuvinte... Povestirile lui erau cețoase, viziuni de vis, adesea de coșmar, cu roboți care prind viață și ucid pe creatorii lor... Frankensteini văzuți la cinema, sau oameni invizibili care terorizau pe dușmanii lor... Țineam la el, avea un umor pe care îl exprima și prin tresăriri, gesturi spontane și grotești, reluări bruște de conversație după momente de depresiune pe care le alunga cu un rîs disprețuitor adresat soartei. Cum ? Noi ? Eram tineri ! Soarta ducă-se dracului ! Să bem ! Era singurul fecior al mamei sale văduve care avea grijă de el și trăiau într-un cartier sărac, dar cu o căsuță a lor cu grădiniță idilică.

În '44, după 23 August, m-am dus la el. „Dă-mi, i-am spus, ceea ce ți-am încredințat... Hainele, manuscrisele...“ „Nu le mai am“, zice. „Dar unde sînt ?“ „A căzut o bombă pe ele !“ „Ce bombă, zic, unde, văd că aici nu e nici o groapă, casa e în picioare“. „Nu, că nu le-am ținut aici, le-am dus în altă parte“. „De ce ?“ „Ca să nu cadă o bombă pe ele“. „Și a căzut...“ „Da, le-a făcut praf...“

Eram și indignat și trist că pierdusem acele lucruri. Bineînțeles că vînduse tot ceea ce îl rugasem

să-mi păstreze, alții mi-au spus, sugerîndu-mi că a făcut-o ca să aibă ce bea. Deci, mi-am zis, va să zică asta era... L-am reîntîlnit după cîteva zile la o manifestație, striga să plece guvernul și arăta prins de clocot interior. „Hai și tu cu noi, zice, treci în rînd...” „Hainele, zic, nu contează, deși vezi în ce sînt îmbrăcat (purtam o scîrboasă uniformă gri în care mi se dăduse drumul într-o permisie) dar celelalte, manuscrisele (cărțile le-ai vîndut precis și pe ele) ce-ți trebuiesc manuscrisele. Dă-mi-le!“ „Ți-am spus, a urlat el absent și nepăsător, au ars toate...“ Și a continuat să strige. Am rămas pe trotuar...

Nu trebuie să fie mari șocurile pe care le primim de la un prieten (de la alții rămînem nepăsători chiar dacă sînt infamii menite să ne culce la pămînt; nu ne culcă!), însă cele primite de la un prieten lovesc un seismograf mai adînc, pe care cu greu îl repunem în stare de echilibru. L-am văzut din nou și i-am spus: „Mitică, nu contează ce mi-ai făcut, manuscrisele nu țineam la ele, spune-mi mai bine ce mai faci tu?“

Lipsisem doi ani, nu mai știam nimic din viața literară și mai ales nu mai știam ce scrisese el în acest timp... Încercam să reiau prietenia cu el cu speranța că o sinceritate revelatoare din partea lui putea ușor să șteargă ceea ce îmi făcuse, chiar și o simplă mărturisire că îi fusese greu și de aceea... „Ce să fac, bine“, mi-a răspuns însă el cu ceva spart în glas, rece și agresiv... Și a rămas mut și străin.

Totuși n-am rupt cu el. Cine știe, mi-am zis, poate mai tîrziu, cînd o să publice o carte... Sîntem scriitori... Ne împăcăm noi... A ajuns reporter efemer, ne-am revăzut după un eșec al meu, în '50 și mi-a

spus cuvinte otrăvite, ca şi cei trei scriitori pe care vrusesem să-i văd după debut... Ca şi ei, îmi prevedea, cu satisfacţie, un viitor în care... pe marginea unui şanţ... Mi se dorea deci acest şanţ şi de către el, cu care petrecusem ore de... cu toate că nu-i făcusem nici un bine ca să se adeverească spusele lui Dostoevski că din pricina asta mă ura. Cît despre vreun rău cu atît mai puţin... N-am mai auzit de el după această întîlnire...

În copilărie eram prieten nedespărţit cu un tiz, mergeam împreună cu caii pe la loturi. Alteori ne înţelegeam ca dimineaţa să am eu grijă şi de-ai lui iar el să aibă după masă. Şi într-o zi cînd vin pe miriştе să-l schimb îl găsesc plecat, nu mă aşteptase, iar caii erau pe miriştea altuia. Pînă să-mi dau eu bine seama de ce se întîmplă (erau mai mulţi băieţi adunaţi) văd că se apropie de noi un individ negru la faţă şi îmi zice : „Mă, ăsta al lui Călăraşu, de ce paşti, mă, caii pe lotul meu ? !“ Şi pînă să-i dau eu un răspuns (sînt oameni care nu aşteaptă un răspuns) îl văd că ridică ciomagul şi îmi trage două lovituri cumplite în cap. M-am sprijinit cu mîna, dar m-a doborît. O ură năprasnică am simţit că îmi îngheaţă inima împotriva acelui ins negru la faţă, care, înainte de a lovi, nu vrusese să asculte răspunsul meu, de ce se aflau caii acolo unde nu eu îi dusesem. A plecat înjurîndu-mă şi a gonit singur caii, fiindcă eu nu mă mai puteam mişca de jos. Totuşi pe el l-am uitat imediat, gîndul meu era la alde tizu-meu... Ce se întîmplase ? Seara, în timp ce îi lăsam caii să intre în curte, l-am întrebat : „Mărine, de ce p... mă-ti ai lăsat tu caii pe miriştea ăluia şi ai plecat ?“

In loc să-mi spună ceva care să-l scoată din cauză (şi putea să spună orice, de pildă că l-a chemat tat-său acasă sau cine ştie ce altceva şi că nu el îi dusese acolo, zău, să-l... în... pe mă-sa care minte, ceea ce m-ar fi mulţumit) îl văd că rînjeşte şi îmi întoarce spatele. N-am înţeles decît mai tîrziu, de la alţii. Dinadins o făcuse, ştia că insul acela cu miriştea era un om negru nu numai la chip, ci şi la suflet şi dusese caii pe miriştea lui tocmai ca acela să mă prindă şi de aceea plecase dinainte. La o vîrstă aşa mică (să fi avut amîndoi treisprezece sau paisprezece ani) se putuse naşte în mintea lui... tocmai împotriva unui prieten cu care... coceam porumb împreună, vorbeam de fete... eu îl iscăleam pe braţ cu creion roş-albastru... el mă lăuda, că dacă ar şti atîta carte cîtă ştiu eu, alde tat-său... l-ar da încolo în şcoli...

Cu ăsta am rupt-o de-atunci, părăsind satul pe ei l-am şters din memorie ca şi pe alţii care îi semănau şi despre care mi se povesteau istorisiri la fel de ticăloase, fiind însă oameni mari. Sora mea îi cunoştea bine şi rîdea de ei toţi, cum rîdea tata, ca de o mare comedie. Am auzit că Mărin ăsta s-a însurat ca orice ţăran, a făcut copii, copiii lui au făcut şi ei copii, acum e bunic şi ceea ce mi s-a părut şi mai tîmpit, are şi televizor...

Hotărît Swift era un naiv cu Gulliver al său în ţara piticilor... Dar era frumos... O carte pentru copii, gîndeam, să-i distreze şi să le surprindă imaginaţia... Nu bănuiam că mai tîrziu, recitind-o, aveam să găsesc în ea adîncimea unui cuget care nu se gîndise deloc la copii cînd o scrisese...

XVII

Într-o zi frati-meu Nilă îmi spuse în timp ce ne pregăteam de culcare (eram numai noi doi, soția lui, însărcinată, o trimisese la țară să nască ; aici cine s-o ajute ? în timp ce acolo erau moașe și rude care se pricepeau) :

— Du-te și tu pe la Ilie !.. Al nàbii, nu știu ce-a făcut !

N-aveam nici un chef ! Nu-mi mai plăcea de el. Era cel mai mare dintre cei trei copii cu care venise tata de la prima lui muiere. După ce lucrase un timp la U.C.B. stîrnind disprețul nostru al tuturor (la U.C.B. adică Uzinele Comunale București), fusese măturător de stradă, intrase la S.T.B., Societatea Tramvaie București, unde se calificase sudor autogen. Ar fi trebuit, după această victorie, să fie mulțumit și să se împace cu familia. N-aș fi putut zice că se purta urît cu mine, dar nici bine nu se purta, ceva turbure îi apărea în ochi cînd îmi vorbea, că, îmi spunea el cu un scepticism agasat, ce cred eu că o să ajung dacă sînt la școală ? Și ăsta, ca și alții, din sat și mai tîrziu din București, vedeau pentru mine cu ochii minții un sfîrșit lamentabil. Era o dorință a lor obscură, dintr-o aversiune inexplicabilă ? Ceva din mine nu le inspira *simpatia ?* Ceva subteran,

fără nume, de care eu nu știam, o lua înaintea dorinței mele de apropiere prin simpla mea prezență, și naștea pofta să ajung rău, să sfîrșesc „pe sub poduri" cum îmi spusese acest frate cînd îl vizitasem prima oară în acea toamnă ? „Sînt elev", îi spusesem. „Ei și ce dacă ești elev ? Cîți bacaloriați n-am văzut cu cu tîrnul în mînă ?" El scăpase de acest tîrn, era mîndru și acum îi intrase în cap ideea funestă, care avea să-i scurteze viața la cincizeci de ani, să-și facă o casă în București „să le arate el lor"... Cine erau acei *lor* nu înțelegeam.

Un singur lucru mă împiedica să-l urăsc și eu : fata cu care trăia. Era o Florică frumoasă, care îl iubea, mică de statură, cu ochii limpezi, subțirică și cu trăsături neobișnuit de delicate. Era fată în casă undeva (acolo îi vizitasem, în odăița ei, unde trăiau împreună).

— Da ce-a făcut ? îl întreb eu pe Nilă, nu prea curios, cu gîndul să nu mă duc.

Nilă parcă nici nu mă auzi. Somnolent și cu un aer pierdut, copleșit de gînduri, uită să-mi răspundă.

— Ce-a făcut, mă, Nilă ?

— Ei, ce să facă, spuse el deodată îmblînzit.

Înțelesei. Ilie era frati-său, nu făcuse nimic, îl ierta. Totuși ceva se întîmplase.

— ...S-a mutat, murmură el în prada unor gînduri care nu se exprimau.

— Da ? zic. Și ?

El dădu din cap cu ceva în el care se îndoia : făcuse sau nu făcuse bine Ilie că se mutase ? Da, părea el să spună, oamenii se mai mută...

Și își luă din cap șapca lui pe care scria *portar*, o puse pe masă cu mișcări încetinite și începu să se dezbrace.

A doua zi făcui un pachet din cărțile pe care le citisem și plecai la anticar să le schimb (plăteam numai cititul, anticarul îmi dădea banii de garanție înapoi și din ei luam altele). În hol Nilă stătea măreț în spatele biroului său de portar. Îmi dădu să mănînc un sandvici cu șuncă și o sticlă de bere. Cîștiga bine Nilă pentru serviciile lui aduse locatarilor, dar nu știam de ce avea mereu acel aer împovărat. Nu era trist (fiindcă la un pahar avea un surîs de încîntare fermecător și fruntea lui lată și încrețită de o liniștită nedumerire se descrețea în sfîrșit) dar lupta parcă mereu cu gînduri care nu căpătau glas. Ducea o luptă cu sine sau cu ceva ? Nimeni nu știa, fiindcă stîrnit de frati-său nu se dezvăluia, chiar dacă acela îi spunea lucruri mușcătoare, de pildă în legătură cu nevastă-sa, căreia îi cam plăcea să bea și nici prea vrednică nu era, sau în legătură cu viitorul lui, nu prea sigur, după părerea lui frati-său. Dar și în Nilă zăcea un ins care știa să devină mușcător. „Taci că ai ajuns tu mare, mormăia el, ai tăiat Bucureștiul pe din două."

Erau vorbele tatălui nostru, de o ironie pe care Ilie o suportase greu cît stătuse acasă. „Ilie al meu, spunea el oamenilor, a tăiat Bucureștiul pe din două : jumate e al lui". Ce să răspunzi la asta ? Nimic !

— Vezi, zise Nilă, că stă acuma în Colentina, pe strada... Iai tramvaiul... Te dai jos la cap, unde întoarce. Tu mai ai bani ?

I-am răspuns că nu prea mai aveam și mi-a întins cîteva sute. În timp ce înapoiam cărțile anticarului mi-am dat seama că totuși se întîmplase ceva cu frati-meu Ilie și n-am mai luat alte cărți, hotărît să mă duc și să văd.

Am găsit greu strada, dacă stradă se putea numi, cîteva case răzlețe la jumătate de oră de mers pe jos de la capătul tramvaiului 1. Am intrat în curte unde o țigancă groasă și urîtă scutura ceva și am întrebat dacă acolo stătea Ilie Călărașu.

— Aicea stă, îmi răspunse femeia cu o voce izbitor de mieroasă, față de urîțenia balaoachesă a chipului ei. E la servici, dar trebuie să pice. Tu cine ești ?

I-am răspuns că sînt fratele lui.

— A, trebuie să fii Mărin, zise.

De ce trebuia să fiu chiar acel Mărin ? De unde dracu știa ?

— Hai în casă, zise.

— Da tu, zic, cine ești ?

— Sînt muierea lui !

M-am posomorît. Va să zică asta era. Ilie se despărțise de Florica și luase țiganca asta. Am avut o ezitare. Să mai intru sau să plec ?

— Intră, zise ea, că Ilie trebuie să vie și el acuma. Săptămîna asta lucrează noaptea, de la unsprezece la șapte, dar după ce iese din schimb se mai duce și el cu alții să-și dreagă gîtul în vreo bodegă. Muncitorul, adăugă ea, ce plăcere să aibă și el după ce iese de la muncă ? Să stea la un pahar cu alții, mai vorbesc și ei de-ale lor...

Am intrat. Urîta femeie nu era și năroadă, dimpotrivă, o mare știință a vieții se ghicea din spusele ei. Era domoală, odihnitoare, iar mierea în care își învăluia cuvintele atrăgea.

— Ce să-ți dau eu ție ? mă întrebă ea după ce intrai în odaie. O cafea, o dulceață ?

— Și una și alta, îi răspunsei.

Odaia avea pămînt pe jos, dar era curată, cu calendar în perete și nelipsitele fotografii. Se duse în

odaia de la intrare, care era bucătărie și îmi pregăti, la lampa cu gaz, o cafea. De-acolo îmi vorbea. Ce mai face tata (adică taică-meu!) dar surorile, ce mai zice Nilă... Ne știa pe toți ca și cînd am fi fost rude de ani de zile. La cafea se așeză pe pat lîngă mine cu niște cărți în mînă și îmi șopti :

— Să-ți ghicesc...

O lăsai să-mi ghicească. Că, începu ea să-mi spună toate acele lucruri care te întrebai de unde dracu le știa o ghicitoare, (fiindcă erau adevărate) mie nu mai mi-era gîndul la școală, aș vrea să plec, dar o să mai stau totuși un timp... O damă de tobă îmi purta gîndul, un crai de... Un drum cu un dar de bani... Aiurea, care drum și de unde bani? O întrerupsei :

— De cînd te cunoști tu cu nenea?

— Păi de prin primăvară!

Nu aveam, pe atunci, grija de a nu vorbi cu oamenii despre lucruri care constituiau secretul existenței lor. Mă interesa acel secret și vroiam ca pe un drept al meu, să-l aflu. Poate de aceea îmi doreau unii să ajung rău?

— Și i-a plăcut lui de tine?! am întrebat-o și am izbucnit în rîs.

Dar țiganca a zîmbit și ea, deloc turburată.

— I-a plăcut, Mărine, mi-a răspuns senină. De ce să nu-i placă? Sînt muiere tînără și știu să am grijă de-un bărbat. De Ilie trebuie să ai grijă. Așa e el.

Așa deci. Ce vroia să spună?

— Florica l-a lăsat, sau a lăsat-o el pe ea?

— El a lăsat-o!

— De ce?

— Păi de unde să știu eu? Crezi că știu?

Îmi răspundea cu blîndețe. Ar fi putut s-o ponegrească pe cealaltă. Oricum, părăsind-o pe Florica,

nenea o fi ponegrit-o fără doar şi poate, îl cunoşteam bine şi gîndeam că în orice caz n-a lăsat-o el degeaba. Ţiganca ştia, dar spre deosebire de altele din rasa ei, nu-i mergea gura la rele.

— Şi bordeiul ăsta, zic, plătiţi chirie...

— Plătim.

— Şi tu lucrezi undeva ?

— Lucrez ! Sînt muncitoare la o fabrică de mobilă. Săptămîna asta sînt după masă.

— Ai fraţi, surori ?...

— Am o grămadă.

În clipa aceea auzirăm o tuse afară. Muierea îmi şopti cu nespusă duioşie, aproape umilinţă :

— E Ilie.

Într-adevăr, el era. Intră şi nu se miră că mă găsea acolo. Mă întrebă posomorît ce mai face Nilă. Şi îmi spuse ceva neplăcut. Că dacă era închisă şcoala, de ce nu mă duceam acasă ? Îi înţelesei gîndul, că adică stăteam pe capul lui frati-său. Mi-l confirmă el însuşi.

— Crezi că Nilă e bancher ?

— O să-i dau eu, odată, banii îndărăt, îi răspunsei dezvăluindu-mi un gînd pe care îl aveam, să nu uit, adică, vreodată, binele pe care Nilă mi-l făcuse.

Fuma cu sete, nu mai zise nimic, ceru de mîncare şi spuse că vrea să se culce.

— Legionarii tăi, spuse deodată privindu-mă ţintă, l-au omorît pe Iorga. Nici trei luni nu le dau şi se duc dracului. Aşa că vezi, mai adăugă, ca un avertisment pentru mine.

Uitai că legionarii erau „ai mei“, uluit de ştire. Îl întrebai :

— Cînd l-au omorît ?

— L-au omorît, răspunse el sec, aruncînd ţigarea şi scuipînd peste ea.

Cu ăsta nu se putea vorbi. Mă ridicai şi plecai La primul chioşc cumpărai un ziar, îl răsfoii chiar acolo. dar nu se găsea în el nici o ştire despre Iorga. E adevărat, îl întrebai pe omul din chioşc, că Nicolae Iorga a fost omorît? Omul confirmă, auzise şi el, dar adăugă că în ziare nu apăruse nimic, sau îi scăpase lui. Cînd se petrecuse?... Dădu din umeri. Zilele astea. Mă îndepărtai.

Nu ştiam despre Iorga cu mult mai mult decît tatăl meu : că era un mare cărturar. Dar nu citisem mult din vasta lui operă în afară de *Istoria românilor*, iar în *O viaţă de om, aşa cum a fost* căutasem elementul senzaţional, cum promitea titlul şi nu găsisem nimic deosebit. Îmi dădeam seama că nu trebuie să fie un roman, dar oricum, cîte nu se întîmplă într-o viaţă de om mai ales *aşa cum a fost*. Rousseau, care ni se recomandase la cursuri pentru *Émile* ca viitori dascăli, în *Confessions* îşi povestea într-adevăr viaţa *dans toute vérité*, sporindu-ne nemăsurat ochiul mirării pentru sinceritatea totală pe care autorul o promitea şi nu se trăda. Mai tîrziu aveam să aflu că autorul român se teme să fie sincer pînă la capăt ; dacă se va zice : i-auzi, a furat, a înşelat, a fost viclean, a făcut şcoala de jandarmi, a primit ouă, găini... avem altă fire, ne place să rîdem de natura umană, e marea noastră distracţie. Atît ar trebui, să încerce cineva să-şi exploreze sufletul sub ochii tuturor, am avea de ce rîde... Pentru că, să reflectăm, ce-ar fi să vină un ins corupt, să facă mărturisiri ? Un ţap băşinos, o purcea sifilitică ? El trebuie să ne arate că e cult, are acest complex, murdăriile propriului suflet le varsă în capul contemporanilor. Bineînţeles că tot

nu scapă, vine unul care tot îi schițează adevărata biografie. Cînd, un an mai tîrziu, avea să apară *Istoria literaturii române*, de G. Călinescu aveam într-adevăr să fiu uluit. Nu numai opera, ci și viața autorului român avea să apară în scurte portrete geniale, unele nedrepte, era adevărat, altele șarjate, dar cît de necesare pentru cititorul tînăr fascinat de viața adevărată a unui scriitor. Nu cum și le dorea autorul (care își ferise opera cu îndîrjire, cu referiri aureolate, sau cu tot atît de vagi amintiri menite să-i confere o lumină care nu era nici măcar o aspirație), ci aruncînd fulgere de lumină revelatoare, și nu călăuzit de dorința de a scandaliza, ci de a surprinde contradicția dintre viață și operă, pentru a o descifra mai bine cititorului pe cea din urmă, și mai ales pentru a oferi o viziune totală.

Despre Iorga aflam prea puține din mărturia sa. Aveau însă alții grijă s-o facă oral. Auzisem că în timpul cît fusese el odată prim-ministru nu plătise lefurile funcționarilor statului trei luni de zile. Învățătorii din sat îl înjurau și povesteau că o delegație de profesori din București se dusese cu o jalbă după el, la mare. „Domnule prim-ministru, dacă nu ne plătiți salariile, îi spuseseră ei, nu ne rămîne decît să ne spînzurăm!“ Cărturarul tăcuse cîteva clipe, reflectînd, apoi avusese un gest: „De ce, le răspunsese el, să vă spînzurați? Mai bine aruncați-vă în mare!“ Erau, fără îndoială, cuvinte născocite de dușmanii lui, căci nu ducea lipsă, îi avea, numeroși și necruțători, și în politică și în cultură. Cei mai orbiți erau legionarii, care credeau că el era vinovat de moartea Căpitanului lor. O spuneau și cei din sat, cei mici, cu luciri de ură fanatică în priviri. „De ce

nu fugise din țară imediat după 6 septembrie ? mă întrebam. Protectorul său, Carol al II-lea, fusese detronat, la ce se mai putea aștepta ?“ Nu înțelegeam... Știam, din istorie, cum domnitori sau șefi de oști, în loc să se păzească, mergeau drept spre cursele pe care li le întindeau dușmanii lor, cum erau prinși și călăul le tăia capetele. Mă opream din citit, prins de nedumerire. În luptă trebuie să te aperi, să-ți cunoști adversarii, sau să nu ți-i faci, să nu intri în acea luptă dacă nu ești înzestrat cu inteligența necesară pentru a dibui firele comploturilor și răsturnărilor. Marele Mihai părăsise Muntenia și se aliase cu un oarecare Basta. Ucigașii îl găsiseră singur în cortul lui, nepăzit, departe de tabăra sa, care trebuia să-l apere. Îl crezuse prieten, pe acel Basta ? Și Brîncoveanu ? De ce se dusese el la Istanbul cînd știa ce joc dublu făcuse ?...

De ce intrase Iorga în politică, un cărturar, cînd știa care erau moravurile partidelor politice din timpul său ? Venise el cu un partid mai bun ? Nu venise. De ce nu-și văzuse de cărțile lui ? Era puțin lucru să scrii cărți ? Rousseau, Voltaire, Diderot, Montesquieu fuseseră mai puternici decît regii, scriind cărți. Nu ei îi inspiraseră pe Robespierre și Danton, revoluționarii care aveau să schimbe destinul Franței ? Era adevărat că nici scrierea cărților nu era o îndeletnicire pașnică, fără riscul de a fi exilat, urmărit, închis. În Rousseau se aruncase cu pietre, unele din cărțile lui interzise și i se pregătea *une lettre de cachet*. Dar de atunci moravurile societăților evoluaseră. Așa credeam... Știam că marele cărturar iubise neamul românesc, dar iată cum alții, care și ei ziceau că iubesc neamul românesc, îl omorîseră...

XVIII

În aceeaşi zi am căutat-o pe Florica. A ieşit o doamnă care mi-a spus că nu mai e la ei de cîteva săptămîni. Am întrebat-o dacă nu ştie cumva unde e.

— Nu ştiu unde e, dar mi-a spus că o să lucreze la *Filatura românească de bumbac*. Caut-o acolo...

Am găsit uşor Filatura, dar cînd portarul m-a întrebat, Florica şi mai cum, mi-am dat seama că nu-i ştiam numele de familie. M-am hotărît să aştept ora trei. Dacă lucra dimineaţa avea să iasă, dacă lucra în schimbul doi, avea să vină, mi-a explicat portarul. Nu mi-am dat seama nici cînd s-a făcut ora trei, nici cînd a venit. M-am pomenit apucat de braţ. I-am văzut chipul îngrijorat :

— Ce e cu tine, zise. Nu mai trăiesc cu Ilie. S-a întîmplat ceva ?

— Nu s-a întîmplat nimic, i-am răspuns eu ferm, înţelegînd într-o clipă că îşi închipuia că m-o fi trimis frati-meu.

A înţeles şi ea în aceeaşi clipă din glasul meu că nu eram mesagerul unei împăcări, pe care poate o dorea, ci venisem... Ei, de ce venisem ?

— Ai fost şi ai văzut-o ? zise ea intuind că ştiam eu ceva, nu venisem de-a surda.

— Da, am fost chiar azi.

— Cine e?

— O țigancă, zic.

— Și pentru o țigancă, Marine?

Pusese întrebarea ei spontan și cu un patetism simplu, ca și cînd era pentru ea un adevăr de nezdruncinat că o țigancă nu putea lua decît tot un țigan... și iată, tocmai ea fusese schimbată astfel... Dumnezeu i-a făcut pe oameni diferiți, de ce să se amestice între ei?

Valul de fete și muieri care intrau și ieșeau din schimb se subțiase. Ne îndreptarăm spre stația de tramvai. Nu mai arăta atît de frumoasă Florica. Loviți, oamenii se întunecă, ceva străin pune stăpînire pe ei, le spulberă frumusețea privirii, le ia surîsul, le chircește sufletul și le desfigurează chipul. Aș fi vrut s-o văd că arată ca înainte și i-am răspuns:

— Și ce dacă e țigancă? Parcă dacă ar fi fost o prințesă ți-ar fi părut mai bine?

Ne-am urcat în tramvai și ne-am așezat. O tristețe gravă, care îi mai armoniza chipul ei pe care îl știam frumos, se așternuse peste trăsături. Era îmbrăcată sărac, într-un palton vechi, dar cu ghete curate în picioare. Nu înțelegeam. Astfel de suferințe erau departe de mine. De ce să părăsești, mă întrebam, starea anterioară? Glasul era vesel, jocul privirii atît de atrăgător... Chiar atît de mult putem depinde de altul? Chiar atît de... Bănuiam că sufletul nostru nu e înconjurat de ziduri de netrecut, că alții, perfizi și puternici, ne puteau surprinde și sări peste el și să producă în noi ravagii, dar pe urmă îi gonești de-acolo și redevii stăpîn. Asta cînd n-o dorești, în conflictele noastre cu alții, dar de bună voie să lași pe cineva să intre fără să știi cine e? Frati-meu nu-și

ascundea firea vindicativă, lipsa de respect pentru orice fel de oameni... Pentru el nimeni nu era bun. Nu iubea pe nimeni, nici măcar pe sine, mersul său legănat se armoniza cu grimasa chipului, veșnic iritat și nemulțumit. Clipe senine petrecuse doar la țară, dar scurte, cînd fuma rînjind și îi spunea cîte unei tinere și frumoase muieri : „...bine fă, Marițo, te măritași și nu mă pusei și eu odată pe tine". „De, Ilie, dacă te puneai pe altele, ce să-ți fac ?" Avea un cinism degajat și parcă asculta și el adesea un cîntec în el, al tinereții în floare, cînd se credea, poate, nemuritor. Acum, deși nu trecuse cu mult de treizeci de ani, pentru mine era bătrîn.

— Și ce faci tu la Filatură ? Cum te-ai angajat ?

— Am citit în ziar : angajăm fete cu șapte clase primare. Ce stau eu, mi-am zis, la stăpîn... Fiindcă de la început am vrut să intru într-o fabrică, dar el m-a băgat la stăpîn, era șeful lui de la S.T.B., un inginer.

— Cînd ai venit tu în București ?

Știam că venise de la țară, dar nu știam de cînd și cînd îl cunoscuse pe frati-meu. Mi-a răspuns că pe primăvară și că tot atunci îl cunoscuse și pe el, dar că nu trăiau demult împreună.

— Bine că nu m-a lăsat însărcinată. Rămîneam cu copilul în brațe.

— Păi vezi ? zic.

— Ce să văd !

— Că ai noroc... Zic, tu ai pe cineva pe-aici, vreo rudă...

— N-am pe nimeni.

— Și acum unde stai ?

Stătea prin apropiere de Filatură, pe Pantelimon. Ne dădurăm jos, oprirăm la o brutărie de unde ea

cumpără o franzelă, pe urmă intrarăm într-o curte. În odaia ei intrai direct de pe pămînt. Proprietarul stătea în față într-o casă adevărată, iar de-a lungul curții întinse, făcuse aceste cămăruțe de închiriat. Singurul geam era cel al ușii. Sobă n-avea, dar avea o plită, sub care aprinse focul cu lemne și aerul se mai dezmorti. Scoase dintr-un mic dulap salam, sparse cîteva ouă într-o tigaie și ne așezarăm la mica măsuță de lîngă plită și mîncarăm. Avea și cafea.

— După ce mă calific mă mut din odaia asta.

— Merge greu cu calificarea ?

— Nu, dar leafă mai bună nu-mi dă decît după trei luni. Nu e grea calificarea, mașinile merg singure, dar sînt supravegheată pînă mi se dau mîinile... trebuie să scoți în viteză fusele, să legi repede firul cînd se rupe. Am avut noroc cu o maistoriță care s-a dus la inginer și i-a spus : „De ce să mature fata asta pe jos degeaba, cînd te uiți la ea și vezi că îi merge mintea, n-are nevoie să stea atîta vreme pînă se învață cu mașinile". Fiindcă așa era obiceiul acolo, cîteva luni să mături atelierul... Mi-a dat un halat alb, mi-a spus să viu îngrijită la lucru, să fiu curată și pieptănată... În trei zile a început să mă lase singură, dar se cam supăra : „De ce nu ești atentă, n-ai văzut că s-a oprit un fus ?" Nu vedeam... fusele se învîrtesc de-ți iau ochii, ai zice că nici nu merg. Și atunci cum să-ți dai seama că unul s-a oprit ? Trebuie să te uiți bine !

— Și pe Ilie unde l-ai cunoscut ?

— La S.T.B... Mă dusesem tot așa, după ziar, să intru funcționară la registratură. Dar mi-au spus că nu mă pot angaja, trebuia să am patru clase de liceu. La ieșire am stat și eu pe la poartă... Ce să fac, ziceam, unde să mă duc... Acasă sîntem șase frați

pe șase pogoane de pămînt, nu pot să mă întorc... Și atunci l-am văzut pe el, mergea agale, știi cum calcă el, așa în dorul lelii și cu capul sus, ai fi zis că e mare șef acolo. „Nu știți, zic, unde pot să lucrez și eu ?“ „De unde ești, fă ?“ zice. Era să mă supăr și să plec, dar zic, stai Florico, ăsta o fi și el de pe la țară, de-aia vorbește așa, și pe urmă ție îți mai arde că-ți zice fă ? I-am spus eu de unde sînt și am plecat amindoi. Am intrat intr-un birt și am mîncat ciorbă împreună. Pe urmă el a cerut o sticlă de vin. Nu vorbea nimic, dar după vin s-a deschis la față și mi-a spus că o să vorbească el cu inginerul, poate îmi găsește ceva... „Unde stai ?“ zice. I-am spus că dorm pe jos la cineva de la noi din sat, că nu e loc, au și ei o odaie cu trei copii... Lucrează la Depozitul sanitar, încarcă, descarcă... „Găsim noi“, zice. Mi-a plăcut de el că nu pălăvrăgea... Sta, așa, pe gînduri și bea tutun. Îi plăcea să-și răsucească încet foița și să trosnească tabacherea. Mă așteptam să mă cheme la el, cum auzisem că se întîmplă și știam că trebuie să mă feresc. Nu m-a chemat, m-a dus la Obor, să-mi arate tiribombele și am intrat și într-o baracă, cu unul care ridica o muiere în aer fără să se atingă de ea, cu o nuia în mînă... Am stat pînă pe seară, am băut țuică fiartă și am mîncat mititei. Ne-am și pozat... Cum să-ți spun, mi-a plăcut de el, era potolit, un om serios... Ne-am despărțit și mi-a spus să viu poimîine, tot așa, la poartă și să-l aștept. Am venit și mi-a spus că a vorbit cu inginerul, că să mă duc la el fată în casă pînă una alta, să nu mai dorm pe jos... M-am gîndit. Avea dreptate. Pînă găsesc ceva mai bun ce rost are să dorm pe jos și să mănînc mîncarea altuia, și-ăla sărac. Inginerul a fost mulțumit că știam să spăl și să calc, că voi, zicea, fetele astea de la țară,

sînteți bune la toate, dar nu știți să călcați o cămașă. Așa și era, dar eu am un frate mai mic la liceu, foarte boieros, învață bine, are bursă, și cînd venea în vacanțe, vroia să aibă cămășile albe ca o colilie și bine călcate, că se ducea și el cu domnișoarele să se plimbe... Împrumutam mașina de călcat de la un croitor vecin cu noi și nu mă lăsa pînă nu-i făceam gulerul țeapăn, fără nici o dungă... Și într-o zi vine Ilie pe la mine și-mi spune : „Fă, zice, tu ești fată mare ?“ „Nu sînt, Ilie, da' ce-ți veni ?“ „Ai vreun băiat pe-acolo prin sat care te așteaptă ?“ „N-am nici un băiat !“ „Hai să ne luăm !“ zice. „Cum să ne luăm, zic, așa fără forme ?“ „Facem noi și formele.“ Am stat și m-am gîndit. De două luni de cînd ne cunoșteam, tot bine se purta, venea și mă lua cînd eram liberă, se îmbrăca îngrijit, cu cravată frumoasă la gît, cu un fular de mătase... Ne întîlneam cu Nilă... Îmi dădeam seama, sîntem țărani, nu mahalagii... N-avea nici el pe nimeni, îmi spusese odată Nilă că nu era încurcat... Nilă ținea la mine și credea că ne-am și luat, îi părea bine de Ilie, uită bă, al nàbii, zicea, găsi și el o fată tinerică și frumoasă... Parcă îi părea rău. A lui nu era nici prea tinerică și nici frumoasă, am găsit-o odată acasă, cu claia de păr nețeselată... Dormea, era beată tun, nici n-am putut s-o trezesc. Era o minune, Nilă clătina din cap și l-am descusut. Că înainte de mine Ilie nu arăta așa. Bea, înjura pe ăia din sat (n-a vrut să-mi spună pe cine), avea o otravă în el, și pe el, pe Nilă îl lua peste picior... acum... hm !... Al nàbii, știi cum zice Nilă și rîdea și el blînd, se dădea pe spate și zicea : „Beți, bă ! Hai bă să bem !“ Ce să înțeleg eu ? Că Ilie nu mai înjura pe nimeni, că bea cu măsură, că îi plăcea să stea cu mine... O fi ! mi-am zis. Omul singur... Era la noi

unul în sat pe care nu vrea să-l ia nimeni, nu știu de ce ; nu numai o fată, dar și un flăcău poate să rămînă neînsurat... Am stat și m-am gîndit. De ce nu se însurase el pînă atunci ? De ce ? Cine știe de ce, o fi așteptat și el să-și facă un rost... Și-l făcuse ! Și în seara aia cînd mi-a spus să ne luăm, bine, i-am spus, ne luăm, ești om mare, știi ce faci, am încredere în tine... Dimineața i-am făcut un ceai, a plecat la servici și seara s-a întors. Îmi spunea din ziua-aia nevestică.

Florica se opri și dădu din umeri. Asupra acelor amintiri se da martoră pe sine că totul a pornit de la el și nu de la ea.

— Crezi că am pomenit eu de casă, Marine ? A început să-mi spună că noi trebuie să ne facem o casă în București, și eu să nu mai lucrez nicăieri, să ne-o zidim noi singuri, cu mîinile noastre, dar că trebuie să ne cumpărăm întîi un loc, să strîngem bani... Cum să nu ! Facem, Ilie, orice fată vrea casa ei, aia nu e viață să plătești mereu chirie. Nici nu știu cum a trecut vara. Și pe toamnă așa îl văd că începe să vie acasă posomorît. Nu mai zicea nimic de casă, iar de forme parcă uitase ce zisese. Era supărat, parcă cine știe ce i-aș fi făcut. M-am supărat și eu. Nu vrei să te însori, treaba ta, dar nu da vina pe mine. Nu i-am spus nimic, am așteptat. Cine știe ce-o fi, îi trece lui. Și acum două săptămîni îl văd că își ia hainele, își face geamantanul și cu mine în casă pleacă fără să-mi spună și el o vorbă. Florico, mie nu mai îmi place de tine, am găsit alta, mă duc...

— Și parcă dacă ți-ar fi spus era mai bine ? am zis eu.

— Da ce, sîntem cîini ! ? zise ea indignată.

— Adică la ce îți folosea ție să-ți spună ? Să te vadă plîngînd ?

— Eu să plîng ? ! zise ea cu o mîndrie neașteptată. Dar trăiești cu cineva, îi spui c-o iei, că vrei să-ți faci casă... De ce îi mai spui ? Mai bine taci !

— Da ce s-a întîmplat cu el ? zic. I-ai făcut ceva ?

— Nu i-am făcut nimic !

— Țiganca nu te-a vorbit de rău, dar mi-a spus că ea știe să aibă grijă de-un bărbat. Că așa e Ilie, trebuie să ai grijă de el.

— Eu n-am avut grijă ?

— Eu știu ? Așa i s-o fi părut lui.

Florica rămase tăcută.

— Nu l-am gîdilat la tălpi, spuse ea deodată, sarcastică, și frumusețea pe care i-o cunoșteam străluci intens pe chipul ei. Țineam la el, dar așteptam să facă pasul. De ce nu-l făcea ?

— Țiganca e foarte mieroasă, zisei și izbucnii în rîs.

Dar ea avea lacrimi în ochi și rămăsei și eu tăcut. Întru tîrziu o întrebai :

— Și tu ce ai acuma ?

— ... Am plecat din sat tot din pricina unui nătărău, zise ea deodată. Că te iau azi, că te iau mîine, dar tact-tău, zice, nu poate să-ți dea două pogoane de pămînt ? De unde să-mi dea ?

Și nu mai zise nimic. Iar eu înțelesei : cînd erai așa ca mine, cînd nu te înșelase nimeni, puteai să rîzi. Dar ea fusese înșelată de două ori.

— Cel mai bine, zisei eu, e să nu te lași înșelat.

— Și cum să trăiești ? tresări ea.

— Poți să trăiești și singur.

Da, dar fata asta era stăpînită de un gînd : un bărbat al ei, o casă... Cum să i-l smulgi ? Și dacă ar

fi fost urîtă sau o neroadă, ai mai fi putut zice că asta e soarta neroadelor şi a urîtelor, să rămînă singure.

— Parcă ai fi o babă, îi spusei rîzînd din nou. Ai să te calífici şi o să-ţi găseşti tu un băiat cu care să te înţelegi.

— Dar cum, zise ea, chiar cu o ţigancă ? !

— Ei, asta e acuma, hohotii eu. Asta te doare pe tine ! Dacă o să-ţi spun că e şi grasă şi urîtă, te pomeneşti că nu mai dormi trei zile...

Izbucni şi ea în rîs.

— Chiar aşa, grasă şi urîtă ? Eu credeam că trebuie să fie una de-ale ochioase şi afurisite...

— Nu e !

— Bietul Ilie ! exclamă ea atunci nedumerită, dar senină. Mai rău o să fie dacă o să-i pară rău, fiindcă eu cu el nu mai mă împac.

— Fii fără grijă, n-o să-i pară rău. Dacă vrei să ştii, spusei eu îmbătat deodată de propria-mi ştiinţă despre viaţă, pe care nu o înţelegeam de unde o aveam, Ilie te-a iubit sincer, cît a putut şi el, pe urmă n-a mai putut şi a plecat. Pe ţiganca aia nu trebuie s-o iubească. Tu eşti de vină ! Acum ai înţeles ?

Nu înţelegea.

— Marine, ce spui tu n-are nici un rost... Ilie ţinea la mine şi eu nu pot să înţeleg ce l-a apucat de-a fugit...

Nu mai puteam însă nici eu să-i repet ceea ce îi spusesem. Gîndul trecuse prin capul meu ca un fulger, ea nu-l prinsese şi îmi zburase şi mie din minte. Am rămas amîndoi tăcuţi şi nedumeriţi.

— Zici că eu sînt de vină, reluă ea întru tîrziu. De ce ?

Păi aici era ! Nu mai știam nici eu de ce. Se purtase bine cu el, îl iubise, avusese încredere. Dar dacă ar fi făcut totul pe dos, să nu-l fi primit în odaia ei, să-i fi rîs în nas, să nu fi dat doi bani pe promisiunile lui... Cine știe ? Poate ar fi fugit de la început (și atunci n-ar mai fi fost înșelată) dar poate s-ar fi prins de ea prin acest joc pe care unele fete îl au din naștere, sau îl învață de nevoie, după prima dezamăgire, și ar fi iubit-o toată viața. Nu știam însă pe atunci că asta e, la o fată, o armă fără greș, mai puternică decît sinceritatea totală și încrederea. Încît am tăcut mai departe stingherit.

Ea reluă încăpățînată :

— Zici că n-a mai putut să mă iubească. Dar la început cum a putut ? Era om în toată firea.

— Să nu crezi, îi răspunsei, că i-a făcut țiganca farmece.

— Nu cred în farmece. Dar atunci de ce s-a dus la ea ?... Unde Dumnezeu o fi găsit-o, că am stat aproape tot timpul împreună...

— Și ție nu ți-e frig aici ? schimbai eu vorba.

— Nu mi-e frig, mă bag sub pătură.

Mă ridicai să plec. Dar rămăsesem cu sentimentul că îi adîncisem o îndoială, faptul că ea ar fi vinovată. Și ideea care mă fulgerase îmi reveni pe neașteptate :

— Ești vinovată că nu ți-ai dat seama de un lucru simplu : frati-meu nu era de tine.

— Cum să-mi dau seama ? Ți-am povestit, îmi plăcea, se purta bine...

— Îți plăcea, se purta bine, rîsei eu. Uite că nu s-a purtat bine !

Asta era, dovada, se purtase bine un timp. Tăcurăm iarăși. Se gîndea, părea să înțeleagă. Îmi îmbrăcai paltonul. Îmi puse mîna pe braț.

— Am bănuit eu, zise, că e așa cum spui tu, dar credeam că... Nu știam...

Nu știa ce? Că rivala ei era groasă și urîtă? o întrebai. Ea rîse, apoi adăugă că îi părea rău de el. Mă așezai pe scaun cu paltonul pe mine. De pe atunci îmi plăcea să mă despart bine de cineva, să nu turbur un om și apoi să-l părăsesc.

— Da, zic, și mie îmi pare rău, dar nu mai e nimic de făcut. Nilă avea dreptate cînd dădea din cap că era o mare minune ce se întîmpla cu Ilie. Sigur, ne pare rău că minunea asta se termină. Și lui îi părea rău, nu înțelegeam, cînd mi-a spus să mă duc pe la el, de ce arăta așa de... cum să-ți spun... parcă era un bou care trage la apă și țăranul, în loc să-l lase, îl înjură și dă cu ciomagul în el. I-ar fi plăcut și lui să aibă o cumnată ca tine, așa frumoasă. Dar ce să-i faci dacă nenea a tras în altă parte. Acuma totul s-a stricat. Nu e din vina ta.

— Bine, Marine! Tu cum stai cu școala?

— Merge! E în reparație din pricina cutremurului. Stau la Nilă.

— Bine...

Deci era bine! Puteam să mă duc.

M-a condus pînă la tramvai, m-am urcat și i-am făcut un semn nedefinit cu mîna, adică n-o să ne mai vedem... sau poate... cine știe... la revedere... Dar nu era bine deloc. Urmărind-o cu ochii prin geam am văzut cum, rămasă singură în stație, deodată o spaimă bruscă i-a acoperit chipul. Nu se mai gîndea la mine, mi-am dat seama, dar rămăsese cu ea însăși și cu o întrebare, pe care nu reușisem să i-o alung și nici s-o lămuresc: de ce fusese părăsită? Zadarnic îmi povestise, degeaba încercasem să-i explic... Am vrut să mă dau jos la stația următoare, dar simțeam

că nici resursele mele nu erau mari. Ce puteam să-i mai spun ? Abia mulți ani mai tîrziu aveam să înțeleg că singurătatea celor părăsiți nu e chinuitoare din iubire, ci din pricina chiar a acelei singurătăți. Și că e bun în acele ore grele oricine e alături de noi și că atunci se fac și cele mai mari greșeli : nu suporți acest gol care se face în suflet și nu alegi pe cel care vine să-l umple. Am căutat-o pe Florica nu mult timp după această întîlnire și am găsit-o cu un ins pipernicit, de-acolo de la Filatură. Mi-am dat seama repede că între ei nu era dragoste, ci unire între doi nefericiți. Adică ea era nefericită și el prăpăditul care se agățase de ea și fusese acceptat. Era atît de pricăjit la minte, nu numai la trup (fiindcă adesea un trup firav ascunde o imensă voință), încît tot timpul cît am stat eu de vorbă cu ea, el n-a scos un cuvînt, deși părea să aibă treizeci de ani, era, adică, un bărbat format, iar în meserie era electrician, deci ceva tot știa. Pe lîngă el frati-meu Ilie, cu gama lui de ură nedefinită împotriva satului pe care îl părăsise, de ranchiună nedomolită împotriva tatălui și a mamei vitrege, de ambiție *să le arate el lor* de ce e în stare, de faptul că știa cine e Iorga și legionarii (cărora nu le dădea nici trei luni : *nu le dădea*, înseamnă că îi judeca), era o puternică personalitate. Numai Florica avea în ochi o strălucire de mîndrie care însă nu-mi plăcea. De ce ar fi fost ea așa de mîndră ? Individul de lîngă ea nici măcar nu arăta acea supunere față de o fată care îi era superioară, supunere, să zicem, de cîine, dar care își iubește stăpînul. Era tern, insignifiant, tăcut fără să ascundă un gînd, o intenție și nici măcar nu părea călăuzit de un instinct oarecare : va trăi cu această fată, va inte-

meia o familie, va fi un sprijin pentru ea și copiii care vor urma... Dimpotrivă, fără să pară neajutorat, nu inspira totuși siguranța că nu va fi pentru ea o povară. În natură însă sint ierburi pe care nu le mănîncă nici oamenii, nici animalele, nici păsările. Au un singur merit : cresc din pămînt, fixează țărîna să n-o ia ploile. Individul ăsta semăna parcă cu o astfel de iarbă : o fixa pe Florica de viață, să n-o ia apele, de care însă, credeam eu, n-ar fi trebuit să se teamă...

XIX

În duminica următoare mi-am adus aminte că Gheorghe al lui Costică brutarul mă invitase la el acasă, dar uitasem să mă duc din pricina cărților. Nu-i nimic, mi-am spus, mă duc în duminica asta.

Strada Tunari nu era ușor de găsit, n-o cunoștea nimeni, dar pînă la urmă am dat de ea. Gheorghe însă nu era acasă. Soția lui, o tînără doamnă cu păr bogat, dar cu un nas proeminent, m-a invitat în casă (aveau o odaie într-o curte frumoasă, cu pomi, cu asfalt pe alee și pompă de apă) și mi-a spus că mă așteptaseră duminica trecută.

— Acum nu e acasă, vino și dumneata duminica viitoare, zise ea rece.

Nu-mi plăcea, dacă vroiam să văd pe cineva, să nu-l văd. Mulți ani, în București, mă duceam și neanunțat. Nici la noi acasă nu se anunța nimeni, vedeai cum omul, în mod firesc, intra în curte și mama abia avea timp să ascundă o cîrpă, să tragă o pătură, iar dacă nu era dat cu mătura în casă surorile erau după aceea bruftuluite de mama că sînt mele (un cuvînt folosit numai la noi în familie... se referea la istețimea unei fete, grija ei de locul în care trăiește... („fă, melo, striga ea, tu nu vezi că sticla aia de lampă e neștearsă ?“)

— Unde e plecat, doamnă ? am întrebat-o eu cu un glas brutal.

Cum și-a permis, cînd știa că trebuie să viu eu ? N-am venit duminica trecută ! Ei și ? Unde dracu s-a dus ?

— Mi-a spus că se duce pe la Megherel.

Cine e ăsta, Megherel ?

— E tot unul de pe la voi din sat, mi-a răspuns femeia cu un respect îndoielnic pentru noi toți care veneam de-acolo. E șofer și el, du-te, dacă vrei să-i vezi.

— Pe ce stradă, doamnă ?

— De unde să știu eu pe ce stradă ?

Știa, dar nu vroia să-mi spună. Eu eram de vină. Îi văzusem poate nasul și ceva de pe expresia chipului meu îi spunea că nici mie nu-mi plăcea un asemenea nas ? Și atunci m-am hotărît să nu plec, vroiam negreșit să-l văd pe Gheorghe, m-am așezat mai bine pe scaun.

— Spune-i, zise ea, observînd că nu mă lăsam dus, să se întoarcă repede acasă.

— Păi cum, i-am răspuns, se poate ? Unde tot umblă ?

— E departe, în Parcul Domenii, pe strada Aviator Popișteanu 14. Stă la mansardă. Ajungi acolo cu tramvaiul 19.

Cine era Megherel ăsta ? I-am găsit pe amîndoi întunecați, trași la față, străini unul de altul, tăcuți în fața unor pahare golite. Mansarda nu era terminată, casa era nouă, am bîjbîit pînă să-i găsesc printre frînghii, praguri false, ciment proaspăt, uși netencuite...

— Bă, ce faceți voi aicea ? am strigat eu după ce am dibuit ușa și am intrat.

S-au uitat la mine cu o dușmănie care nu-mi era necunoscută. Bruștele mele apariții de acest fel nu plăceau nimănui. M-am așezat la masă fără să fiu invitat și i-am spus lui Gheorghe.

— Doamna te așteaptă acasă foarte supărată.

El a înflorit înțelegînd că trecusem pe la el și nu-l găsisem, apariția mea părea mai firească.

Mărine, zice, bea și tu un pahar de vin.

Să beau un pahar cu vin... Era ca o promisiune. După ce aveam să-l beau puteam fi egal cu ei, altfel nu... L-am băut și m-am uitat țintă la Megherel. Era un ins cu fălci puternice, care făceau din chipul lui ceva pătrat. Privirea îi era dominatoare, dar turbure, frizura neagră, înaltă, umerii lați, gîtul vînjos. Purta un costum bej care stătea pe el ca pe-un cal, nu se mula, se strîmba din coate și la revere. Îi cunoșteam pe zbanghiii ăștia, erau din altă lume decît a noastră, cum mă vedeau, nu știu de ce, mă amenințau : „Bă, al lui Pațac !“ Nu spuneau mai mult, dar destul să simt o ură ucigașă împotriva lor, cuvintele, al lui Pațac, erau născocite de ei, Pațac fiind tatăl meu. De ce Pațac ? La București aveam să descopăr o firmă „La Pațac“, deci era un nume ca oricare altul, dar poate să ți se spună oricum, depinde cu ce încărcătură. Era adevărat, Cocoșilă îi spunea și el tatălui meu, adesea, Pațanghele, și nu înțelegeam de ce tata sta de vorbă cu el și părea că nu aude porecla. Treacă meargă Pațanghel, i se spunea cu prietenie, dar ăștia spuneau Pațac cu ură și ceva sălbatic, ca și cînd viața ar fi fost numai a lor și noi, tata și copiii lui, să nu mai fim... De astfel de uri nimicitoare m-am de-

gajat ușor în București, orașul e mare și nu ești obligat să-l întîlnești pe cel care nu poate trăi fiindcă tu exiști, la fîntînă, la vie, pe miriște sau pe ulițele satului. E drept că avantajul în sat e că îl poți vedea murind înaintea ta în timp ce într-un mare oraș se internează într-un spital și în zilele următoare e dus repede cu camionul spre un cimitir abstract și nu îi vezi cortegiul, să-ți amintești că și tu poți s-o pățești ca și el și să-l poți ierta. Spre șaizeci de ani Zaharia Stancu înghițea tot felul de mîrșăvii și îl întrebam de ce nu rupe cu cei care îi otrăveau bătrînețea. „Nu pot să rup, îmi răspundea, da, nu pot, ce să fac..." „Dar de ce nu ? Ce vă împiedică ?" „Fiindcă nu mai am timp să mă mai împac" mi-a răspuns el. Știa deci că ura celor mai tineri are o durată lungă și bătrînețea îl silea să depună armele.

La nouăsprezece ani însă, cîți aveam eu atunci, nu-mi păsa dacă n-o să mă mai împac niciodată cu de-alde Meghcrel, cu atît mai mult cu cît soarta noastră nu era aceeași.

Și îl vedeam acum, nu fără o satisfacție secretă, pe acest atotputernic pitit în acel pod, departe de caii lui pe care îi călărea trecînd ca o vijelie pe uliți, speriind-o pe mama, adesea cu capul plin de sînge după cine știe ce încăierare pentru un răzor pe care plugul vecinilor îl mușcase, sau după o bătaie cu socrii care nu dăduseră fetei nu știu ce vită promisă. Nu mai era mai marele satului.

— Tu ești băiatul lui nea Tudor Călărașu ? îl aud că mă întreabă.

Parcă avea o nostalgie în glas. Deci nu eram al lui Pațac...

— Ce mai face Ilie ?

Ilie, nu Nilă. I-am răspuns că își vede de treabă. M-am mirat, zicîndu-i că nu-l cunosc. Pe unde stătea în Siliștea ? Prin Cățelești... Mă știa de cînd eram la școală, am fost coleg cu frati-său. Nu-mi aduceam aminte de nici unul pe care să-l fi chemat Megherel. Cum să nu, mi-a răspuns el. Megherel Constantin... O fi rămas repetent în clasa întîia, i-am răspuns cu neîncredere în dorința lui de apropiere, nu, a zis el, pe-a doua... L-am înjurat în gînd și pe el și pe frati-său și m-am ridicat.

— Gheorghe, mergi, sau mai stai ?

— Nu, nu, merg, mi-a răspuns el, am plecat, mă, Megherel, nevastă-mea e borțoasă și are draci. Dacă stau acasă zice că stau pe capul ei, că mă țin de fustele ei, dacă plec, că umblu fără căpătîi și o las singură... Cu chestia aia n-ai nici o grijă... Ai executat un ordin...

— Taci din gură, zise Megherel pămîntiu.

Înțelesei că era un secret al lor și nu mă mirai. Ca și în sat, ăsta nu putea trăi nici aici decît vîrît în taine întunecoase...

Afară o luarăm pe jos ; Gheorghe simțea nevoia de mișcare. Mergea repede...

— Mi-e prieten, zise el, vindeam bragă în București, m-a ajutat să mă fac șofer ca el și să intru în Legiune.

Neatent, răspunsei printr-o înjurătură, trimițîndu-l pe Megherel la origine, pe el și tot neamul lor din Cățelești.

— De ce ? zise Gheorghe mîhnit, e un băiat bun, ți-a făcut ceva ?

— N-a avut ocazia, îi răspunsei.

— Nu, pe mine m-a ajutat...

Dar Gheorghe, el însuşi, arăta încordat, neliniştit... Se uita în jur :

— Hai să bem undeva o bere.

Am intrat într-o bodegă şi Gheorghe a comandat două halbe. Mie mi-era foame şi am cerut berarului ceva de mîncare. Ne-a adus mezeluri care mi-au dilatat nările, muştar şi franzelă pufoasă.

— Mă, zice, ţie ţi-e foame...

— Cum să nu-mi fie, venisem la tine la masă şi n-am mîncat nimic...

— Te-am aşteptat duminica trecută... Adusese nevastă-mea baclavale de la cofetărie...

— Bine că le-aţi mîncat singuri...

Cunoşteam baclavalele. Cu puţinii bani pe care mi-i dădea Nilă mîncam şi eu cîte una şi îmi plăcea atît de mult încît pînă seara îmi ajungea doar atît. Berea parcă l-a trezit pe Gheorghe din încordarea lui. Şi-a adus aminte... mi-a şoptit :

— Ce-ai făcut atunci ?

— Cînd atunci ?

— Cînd am fost la sediu...

Am dat din umeri şi am uitat să-i răspund. Mi-era foame, întrebarea mi-a trecut pe lîngă ureche fără s-o înţeleg bine.

— A, zic, da, la sediu... Ce credeai c-o să fac ?...

— Da, zice, nu e de tine, vezi-ţi de şcoală...

Ce era cu Gheorghe ? M-am prefăcut neatent, dar mi-era frică să nu tacă.

— Mai luăm cîte-o halbă ? l-am întrebat şi el a făcut semn cu mîna.

La a doua halbă, după vinul pe care îl băuse mai înainte, Gheorghe a început să-mi şoptească... Să nu

spun la nimeni... a fost chemat într-o noapte la prefectură, mai multe mașini, s-au dus la Jilava și au omorît oameni... Gheorghe se uită în jur, iar eu mă dădui instinctiv înapoi. Gheorghe omorîse oameni?

— Nu, îmi răspunse, Megherel. Da nu el, ăia din mașină... Megherel n-a știut nimic...

Deci de Megherel era vorba. Dar nu era clar, fusese și Gheorghe cu ei?

— Ieri mi-a dat telefon la servici, că vrea să-mi spună ceva. N-a vrut să-mi spună. Zic, ce e, mă, Megherel, de ce m-ai chemat? l-am întrebat azi, înainte să vii tu. „Măi frate, zice, nu pot să dorm, ieri, cînd ți-am telefonat, era să intru cu mașina într-un stîlp". „De ce, mă, Megherel?" „Nu pot să spun, zice, e secret, dacă se află că am spus, s-a zis cu mine." „Atunci de ce dracu m-ai chemat?" „Să stai cu mine, zice, mi-e urît." „Bine, stau." A scos o sticlă de vin și după ce am băut-o îl aud că zice: „Ce-ar fi să mă întorc acasă?" „Întoarce-te! dar e păcat, aici ai leafă, o meserie..." „Asta nu e meserie, zice, în fiecare noapte mă întorc acasă la miezul nopții și dimineața la opt trebuie să fiu la Prefectură. În altă parte să mă angajez șofer nu se mai poate, nu-mi dă drumul... Și nici nu-mi spune, cînd îi duc undeva, unde îi duc... Într-o noapte..."

Și Gheorghe se opri din povestit și mai ceru un rînd de halbe... Că într-o noapte, reluă el apoi, vîrîndu-și capul în halba mea... dar, Mărine, să nu spui la nimeni, ne omoară pe toți... răzbunarea legionară... Și aici Gheorghe, pronunțînd aceste cuvinte magice, deodată tăcu și se holbă la mine:

— Ți-am spus ceva?

— Nu, zic, n-am înțeles... Unde zici că s-a dus Megherel în noaptea-aia?

Dar auzisem bine, însă el clătină din cap ca şi cînd ar fi vrut astfel să-l limpezească. Nu mai vru să continue. Mai spuse doar atît :

— ....Şi acuma nu doarme de-o săptămînă... Bea, dar nu se îmbată... A auzit şi el... generalul a dat ordin să fie prinşi toţi...

— Care general ? zic.

— Conducătorul statului.

Nu-mi era prea clar : cine pe cine omorîse ? Şi nu înţelegeam nici neliniştea lui Gheorghe.

— Bine, nu vrei să-mi spui, dar ţie ce-ţi pasă ? zic. Tu n-ai făcut nimic... sau ai făcut ?

Nu făcuse, dar îmi reamintii, lucra şi el acolo, putea şi el să fie chemat într-o zi... Nu transportase el arme şi muniţie la sediu ?... Şi cine ştie ce mai putea fi pus să facă... Dar eram mirat. Nu erau la putere ?

— Sînteţi la putere, Gheorghe, zic, de ce îi e frică lui Megherel ?

Nu mi-a răspuns. Am mai băut halbe şi nu mai ştiam ce vorbim. Berăria era plină de oameni, glasurile noastre se pierdeau în gălăgia din bodegă. Berea curgea în spume pe tejghea... Gheorghe dădea din mîini, îşi arăta pieptul cu degetul, mi-l arăta pe-al meu... că el i-a zis... e regele... şi regele a îmbrăcat cămaşa verde... Domnul general... ofiţerii... dar n-a înţeles : era secret ? De ce secret ?... Prigonitorii... Ionel Moţa şi-a dat viaţa ca un martir... Au vrut să-i dea şi lui un pistol... Camarade, zice, o să ai nevoie... Ce să facă cu el ? În cine să tragă ?... Legiunea... Căpitanul... Echipa morţii...

Era beat. Am ieşit amîndoi pe seară împleticindu-ne şi nu mai ştiu unde şi cum ne-am despărţit.

Acasă, Nilă, cînd m-a văzut, a rînjit. Mi-a desfăcut patul.

— Culcă-te naibii și dormi, mi-a spus el cu blîndețe. Te-ai îmbătat și tu...

Am adormit cu un vag semn de întrebare. Știam de ce [illegible] să-l văd pe Gheorghe, îl văzusem, dar gîndul îmi fugea ca o șopîrlă, mă apropiam, a, da, și apoi un val de amețeala mă rostogolea în pat... Ce vroiam să-l întreb ?... Mi-era rău, camera se învîrtea cu mine...

XX

Văzîndu-mă că țineam cartea prea aproape de ochi, Niță mă întrebă la un moment dat de ce năbii nu-mi puneam o pereche de ochelari. Că el mă știa de mic că nu văd bine, cînd mă trimitea să-i aduc un lanț, că lanțul era la picioarele mele și eu mă chioram la el și nu-l vedeam. Ce-ar fi ? mi-am zis. Și într-o după masă am rămas minute lungi în fața unei vitrine de pe strada Doamnei, pe care scria *amicii orbilor*. Eu pînă atunci nu fusesem la un cinematograf... O să-i pun și eu numai atunci, mi-am zis, încolo nu simțeam că am nevoie, uitînd că și în clasă adormeam în timpul orelor de matematici și chimie din pricină că tabla la care profesorul făcea demonstrație rămînea în fața mea neagră.

Am intrat înăuntru. O lumină vie, odihnitoare învăluia un domn și o doamnă îmbrăcați în halate albe. Femeia mi se părea ca de obicei frumoasă, cînd nimic de pe chipul ei nu mă izbea, un nas strîmb, o gură prea mare sau zbîrcituri pe obraz, ca să înțeleg că era bătrînă. Am fost întrebat ce doresc și la răspunsul meu că vreau ochelari am fost invitat să iau loc pe un scaun într-o odăiță întunecoasă de alături.

— Rețetă aveți ? m-a întrebat doamna.

— Nu.

— Nu-i nimic. Ce vi se întîmplă ?

— Nu văd la tablă, i-am răspuns.

— Sînteți elev sau student ?

— Sînt elev...

— Și de cînd nu vedeți la tablă ?

— Demult.

— Cît de demult ?

Cred că din copilărie.

— Și de ce nu ți-ai pus pînă acuma ?

Am dat din umeri.

— Sigur, zice, și acum miopia a crescut. Dacă puneai de mic, se corecta foarte bine... Ia să vedem...

Și a aprins o lumină în fund, unde era o tablă cu litere ale alfabetului. Nu le vedeam decît pe cele mari, din primele rînduri. A tras scaunul lîngă genunchii mei și mi-a spus să mă uit într-o parte, mi-a arătat cu mîna pe-alături de umerii ei. A început să mi se uite în ochi cu o luminiță mică și intensă, întîi de departe și apoi foarte aproape, îi auzeam respirația ușoară.

— Hm, zice, nu e grav, n-ai leziuni, dar miopia e crescută, e spre patru. Poate să crească și pînă la doisprezece... N-ai avut pe nimeni în familie să-ți spună ? Sau ești orfan ?

— Nu sînt orfan !

Auzi, orfan... Parcă altă treabă n-avea tata sau ceilalți din familie decît să se ocupe de ochii mei. Trăiești cum ești, dacă ești șchiop, șchiop rămîi, chior, ți se spune chiorul și cu asta s-a terminat. Era unul care se automutilase în timpul războiului, trăgîndu-și un glonț în palmă, palma se infectase și i se tăiase mîna : i se spunea Ciungul. Toți ceilalți primiseră pămînt, lui nu i se dăduse. Cu mîna ailaltă însă care îi rămăsese ne bătea cu măciuca pe cîmp

cînd ne prindea că furăm pepeni de pe lotul altora : era pîndar. Lumea nu se năștea întreagă, unii făceau copii cu bale la gură, nu creșteau, dar nici nu mureau, alții cocoșați... Bizdoveică avea o fată care ai fi zis că e întreagă (era și frumoasă), stătea toată ziua pe gard la drum și vorbea și rîdea singură. Era necontenit veselă și spunea tot ce se întîmpla la ei în curte sau pe drum : tot ce vedea, ca o oglindă vie a mișcării vieții din jurul ei. Tata dă de mîncare la cai... ha-ha... ! Nea Ilie a ieșit din curte. Uite-l și pe nea Achim, unde s-o fi ducînd ?... Țață Marițo, te duci la apă ? He, he... De ce n-o trimiți pe Leana ? Fă Gherghino, ce-ai în cușniță ?... He, he, struguri... Nea Gheorghe e supărat, l-a bătut ta-său că l-a prins cu țigarea în gură...

Unul, Ilie Cîrcîdaț, era cerșetor, singurul din sat, afară de milogi, care veneau din lume în căruțele lor cu coviltir (unde aveau copii schilozi) și ale căror vaiete se auzeau de departe, te treceau fiorii : „Maică, fie-ți milă și îndurare..." Cîrcîdaț ăsta mînca toată ziua (fiindcă asta i se dădea, de mîncare) și uneori se scăpa pe el. Dar nu-i era nimănui rușine, ieșea cîte-o muiere, îl băga în curte, îl dezbrăca și îl spăla. Ce vină avea el săracul, că era slăbănog, spunea ea, și îl lăsa să doarmă în bătătură pe troscot. Mai tîrziu am auzit și citit că poporul e vînjos, sănătos. E cine e, dar cîți strîmbi nu vedeam eu trecînd pe drum, șoldii, fete cu picioarele cît niște putinee, muți frumoși, de care abuzau văduvele, inși cu tot felul de gîlme la gît... Mama zicea că sînt „păcate de la nouă neamuri" care loveau muierea care îi năștea. Eu însumi eram astfel marcat, o mătușă, soră mai mică a mamei, se uita așa ca mine la lucruri fără să le vadă.

Dintr-un clasor cu lentile doamna lua ceva și vîra într-o ramă de metal pe care mi-o pusese pe nas. Ce văd ?... Mai bine, i-am răspuns. Dar acum ? Și mai bine. Dar așa ? Poți citi ultimele rînduri ? Lumina țîșnea în ochii mei cu o putere minuțioasă extraordinară. vedeam acum chipul doamnei care îmi surîdea cu niște dinți de o albeață nefirească, un ins care tocmai intra și îi vedeam bine nasul, căciula, fularul și chipul, nu doar ca siluetă, ci cu tot ce avea el, pînă și șireturile de la pantofi.

— Sînt prea puternici pentru început, zise doamna, îți dau cu o dioptrie mai puțin, trebuie să și citești, s-ar putea să te obosească.

Avea o voce cristalină, dar cu un timbru afectuos și mîini neverosimil de frumoase, parcă nu mai văzusem niciodată astfel de mîini... Chiar nu mai văzusem... Le țineam minte pe-ale mamei, ca niște crengi, le punea adesea lîngă ale mele, să vadă cum sînt, cîți ani trecuseră peste ele, cîte secerișuri, cîte veri în care le băga în urzici să le toace cu satîrul, să dea la rațe... Creștea cîte-o sută, lua pe ele o sută de poli, ca să cumpere o sută de metri de pînză... I se chirciseră, erau crăpate, urzicate de hrănitoarea iarbă, arse de focul de paie pe care îl vîra mereu sub căldare, de săpunul cu sodă puternică cu care ne spăla cămășile... Era senină și resemnată văzînd diferența dintre mîinile noastre, ale mele tinere, albe și îngrijite (fiindcă după ce intrasem la școală, furca, sapa, secerea, băligarul, țesala nu le mai atingeam), ale ei bătătorite și avînd culoarea pămîntului, cu noduri tari ca lemnul în podul palmei și cu pielea încrețită. „Uite, maică, zicea, nici nu pot să le mai întind bine"... Și încerca să le întindă. Avea mijlociul chiar zgîrcit, se înțepase într-o furcă, se obrintise și

o vară întreagă îi cursese din tot degetul puroi. Iarna suferea de el, îi îngheța... Mi-acoperea pe ale mele cu un gest reținut, vrînd parcă să spună că nu în zadar muncise dacă eu o să am o soartă mai bună. Și își amintea : „...părintele Alexandru are mîini ca ale tale..." Și gîndul îi zbura la biserică și chipul i se lumina. „De ce nu te duci și tu, maică, la biserică ?" Era blîndă și tolerantă cu mine, poate-poate o să mă convingă să nu uit în viață că biserica îi potolise ei toate neliniștile și îi ridicase sufletul din întunericul în care trăise cînd ne făcuse pe noi. Dacă s-ar fi dus de tînără, spunea ea, multe suferințe ar fi ocolit-o... „Te duci, maică ?" „Nu mă duc !" îi răspundeam scurt și cu o tandrețe încărcată de veselie. „De ce ?" „N-am timp !" Mintea îmi era aiurea, răspunsul era al tatălui, cu lipsa timpului. În realitate nu făceam nimic, îl pierdeam, acel timp ; era un sentiment divin, n-aveam ce căuta la biserică să-l găsesc...

Și acum mă uitam la mîinile acelei doamne care îmi lua distanța dintre pupile și scria cifre pe hîrtie pentru laborator, să-mi facă ochelarii. Le-am simțit și parfumul și m-am îndrăgostit de ea pe loc, ieșind de acolo foarte turburat...

Afară însă mi-am revenit și am înțeles. Pe geam scria *amicii orbilor*. Nu numai că te ajutau să vezi mai bine cu lentilele lor, dar îți erau și *prieteni*. Ce loc minunat ! „De ce, mă întrebam, n-ar fi peste tot, unde existăm și ne ducem, aceeași prietenie, același calm, aceeași căldură umană liniștită și afectuoasă ? Inima omului e largă, de ce unii și-o poartă strîmtă și plină de ură ? De ce unii vor să-i omoare pe alții ? Cine face timpurile ? Oamenii sau altcineva străin de ei ? Și acel cineva străin, dacă există, nu poate fi gonit ?... De ce a fugit frati-meu Ilie de Florica ?...

Dar Megherel ? De ce și-a lăsat el caii lui cu care alerga liber pe cîmpie și a venit aici să ducă pe alții cu mașina, fără să-l întrebe dacă... Nu mai aveam nici o ură contra lui Megherel, poate că în sat, îmi ziceam, el nu făcea parte dintre cei care ar fi vrut ca noi să nu mai trăim, de bine n-a plecat el de-acolo, înseamnă că ai lui erau săraci. Și dacă a ajuns șofer la București de ce s-a făcut el legionar ? Da, de ce, ce l-o fi atras...

Și atunci mi-am adus aminte de ce vrusesem eu negreșit să-l văd pe Gheorghe al lui Costică brutarul în duminica aceea. Da, asta era, să-l întreb ca pe un vechi prieten de ce s-a înscris el în Legiune ? Să-mi spună cu gura lui ! Era un secret care îmi scăpase, acest răspuns pe care mi l-ar fi dat, fiindcă degeaba nu s-a dus el acolo, ceva i-a plăcut, ceva l-a îndemnat...

Pe urmă mi-am amintit că el, fără să-l întreb, îmi dăduse un soi de răspuns : Megherel îl *ajutase*. Da, se luase după el, asta era, dar atunci care era secretul ăstuilalt, inițiatorul, al lui Megherel ?...

O să aflu eu... În ceasurile acelea gîndul mi-a revenit la doamna de la „amicii orbilor“ și deodată m-a trăsnit un gînd. Așa era, îmi plăcuse, dar eu ei ? Și m-am zărit într-o oglindă a unei vitrine și m-am oprit. Slab, osos, rău îmbrăcat... haine lăbărțate, negre, țesute în casă, cusute de Iangă cu nasturi puțini. Palton de aba, parcă eram popă... Arătam mai bătrîn decît eram cu zece ani și în clipa aceea m-am și simțit astfel, cu regretul că nu i-am trăit, acei zece ani... Acum înțelegeam de ce un idiot din clasă îmi spunea *călugăre*... Nici o speranță, mi-am zis. să-i plac acelei doamne... Ei și ? Am dat din umeri cu nepăsare. Bine că îmi place ea mie...

Am revenit după cîteva zile şi mi-am luat ochelarii.

— Or să te jeneze cîtva timp, mi-a spus ea, şi s-ar putea să te doară puţin şi capul. Dar să nu-i mai scoţi. Trebuie să-i porţi de-aici înainte toată viaţa, altfel iţi creşte miopia şi o să ai mari necazuri. După un an, asa, vii iar pe-aici la control.

După un an! Va să zică pînă atunci nu puteam s-o mai văd! Ca orice femeie frumoasă (fiindcă era, deşi acum, cu ochelari, îi vedeam bine rujul care o cam îmbătrînea şi ridurile de la coada ochilor) ea a surîs observîndu-mi, desigur, lipsa de grabă (plătisem şi trebuia să plec) şi mi-a luat ochelarii şi a început să-i treacă printr-o flacără de spirtieră. Nu se grăbea! Îi îndoia tare la braţe şi mie mi-era frică să nu-i rupă. Colegul ei se ocupa de un alt client.

— Acuma e mai comod, încearcă-i...

Nu-mi dădeam seama. A tras un sertar şi mi-a întins o cutie în care să-i pun seara, zice, „să nu-i spargi din greşeală". Pe urmă m-a *părăsit*, a dispărut în biroul unde îşi apropiase atît de mult faţa de-a mea, să mi se uite cu instrumentul acela în ochi...

Am ieşit afară şi am văzut lumea aşa cum era. Mi se părea că nu mai gîndesc, că nu mai pot să fiu atent la mine însumi, violentat cum eram de imagini şi culori orbitoare. Nu-mi plăcea... Parcă eram separat de mine însumi. Oamenii, străzile, reclamele pe care acum le citeam de departe, mă sileau să le văd împotriva voinţei mele, golindu-mă de ceea ce ştiam că sînt, singur eu şi restul o foială prin care treceam nepăsător. Vedeam chipuri bătrîne, babe pe care pînă atunci nu le observam, expresia grabei la unii, picioarele fetelor, murdăria de pe trotuare.

Vedeam numerele tramvaielor (mare minune, pînă atunci trebuia să întreb ca și cînd n-aș fi știut să citesc: „ce tramvai e ăla care vine?“, adîncimea bulevardelor, cerul limpede și înalt, de un albastru metalic, numerele străzilor...

Nilă a făcut așa hi, cînd m-a văzut, adică așa ca pentru sine, să nu te superi că rînjește de tine, e și el vesel din cînd în cînd... M-a întrebat dacă acum văd mai bine. Văd perfect, i-am răspuns și i-am mulțumit pentru bani, altfel, am adăugat, în nădejdea tatei puteam să stau așa mult și bine.

Atunci m-am dus la primul film. Neverosimil! Felii de viață din lumea reală, inși fotografiați stînd îndelung de vorbă, deschizînd și închizînd uși, femei frumoase cucerite și apoi părăsite, pistoale care doborau cu adevărat oameni, care mureau fără regretul nimănui, adică al nostru, al spectatorilor, fiindcă săvîrșiseră nu se știe ce mîrșăvii. Am ieșit împleticindu-mă și m-am plimbat mult pînă să-mi revin. Pe atunci nu exista orar și nici înghesuială, săli arhipline, după ce filmul se termina puteai să mai rămîi și să-l mai vezi o dată. Mă apucau uneori ore tîrzii, fiindcă rula și după miezul nopții. Am uitat multă vreme de cărți și cînd am revenit la ele, anticarul a exclamat:

— Ce e cu dumneata? Am crezut că te-ai dus la altul.

Nu s-a mirat de ochelarii mei, m-a recunoscut de îndată.

— Ți-am găsit, zice, Dostoevski, *Casa morților*, stilizată de domnul Arghezi, *Frații Karamazov*, una mică dar genială, *Visul unui om ridicul*, una tot mică, dar la fel de genială, *Iubire tragică*, un roman capital, *Crimă și pedeapsă* și *Idiotul*. Ba nu, mai am

ceva, îi spune *Nebunul*. Traducerea e execrabilă, am citit-o și eu, *Eternul soț* și *Jucătorul*. Și mai am ceva în franțuzește : *La voix souterraine*. Ți le-am împachetat, le-am pus deoparte, n-am vrut să le vînd fiindcă mi-ai spus că te interesează. Să știi că *Frații Karamazov* e masacrată, editorul român taie cu nerușinare, mai ales analiza psihologică, păstrează doar firul principal al acțiunii. Dacă vrei, îți caut o versiune franceză, dar și ăștia taie ca în brînză. Un client a vrut s-o cumpere și mi-a spus că el știe rusește, a avut-o în original și a pierdut-o și că s-a tăiat din ea ce era mai bun... Cum vrei !

I-am spus că oricum o fi rămas ceva, și mi-am luat pachetul și m-am întors acasă nerăbdător. Să vedem, îmi spuneam, de ce zicea orbul că nu trebuie să-l citesc pe Dostoevski ? Poate din pricina celei care se intitula *Nebunul ?* Tocmai de-aia am s-o citesc ! Și am început cu această carte.

XXI

După *Însemnările unui nebun*, ale lui Gogol, domnul Goliadkin mi s-a părut puţin interesant. Faptul că se vedea pe sine în altul, un alt Goliadkin care i-o lua totdeauna înainte într-o postură ameninţătoare, realizînd ceea ce el doar gîndea, un duşman al său, nu mă impresiona cîtuşi de puţin. Să citeşti însă scrisorile unei căţele, ăsta da nebun, mai ales că un surîs sarcastic apărea dincolo de pagini... Dar aici totul era posomorît şi cenuşiu, iar domnul Goliadkin n-avea nici un haz. Întîi că nu cunoscusem niciodată un nebun adevărat, ci doar un fel de Don Quijote care se scrîntise din dragoste, cutreiera, pe un fel de Rosinantă din Siliştea, cîmpurile şi pădurile, alergînd după fantoma iubirii lui. Îl chema Chiran... Tema dedublării conştiinţei umane, pe care aveam s-o descopăr mai tîrziu la Dostoevski, îmi scăpa. Domnul Goliadkin nu m-a speriat deloc, cum crezuse orbul.

Am citit totul însă cu răsuflarea tăiată. Coincidenţa gîndirii, care atrăgea un personaj de altul mi se părea halucinantă. Un om se afla în Siberia, un altul se gîndea la el la Petersburg şi în toiul gîndirii lui febrile cineva bătea în uşă. Omul deschidea şi în faţa lui se găsea, cine ? Chiar individul din Siberia.

Cineva era obsedat de un necunoscut pe care îl zărea mereu prin mulţime. Într-o bună zi iarăşi cineva bătea la uşă. Cine era ? Chiar acel necunoscut... Un altul ucidea o bătrînă cu un topor, după un plan minuţios, ca să înfăptuiască ceva măreţ, ca şi Napoleon, pe care nimeni nu-l acuzase de crime, deşi săvîrşise atîtea... Dimpotrivă, fusese aclamat... Credeam că după crimă va urma înfăptuirea acelui ceva măreţ, eroul însă e prins de spaime şi remuşcări şi cade în mod inexorabil în plasa unui Porfir Petrovici formidabil, care avea să-l lase liber pînă ce îşi va dezvălui singur crima, în genunchi, în piaţa publică. Nu prea era pe gustul meu. Cît despre Svidrigailov, n-am înţeles de ce se sinucide. Începuse să-mi placă şi m-au surprins coşmarurile lui. Se pare că violase o fetiţă... În schimb Feodor Pavlovici Karamazov mi s-a părut mai apropiat şi desfrîul lui de care îl acuzau mulţi şi însuşi Dostoevski, nu mi s-a părut deloc odios. Aveam simpatie pentru el, era plin de viaţă. (Tot aşa am fost mirat că maleficul personaj feminin din *Cei trei muşchetari* era considerat cu naivitate de autor drept un personaj care trebuia marcat pe umăr cu fierul roşu ; dimpotrivă, mie mi-a plăcut cel mai mult, în timp ce nesăraţii d'Artagnan şi ceilalţi m-au plictisit, cum m-a plictisit şi purul Alioşa Karamazov.) Cît despre „patimile", „zbuciumul sufletesc" al lui Dimitrie, întîi că nu am simţit în comportarea lui cine ştie ce patimi ; faptul că era pornit împotriva tatălui său, că nu-i dădea nişte ruble, mi se părea cît se poate de firesc... N-am înţeles de ce Ivan vroise să-şi omoare tatăl prin Smerdiacov şi nici de ce Smerdiacov acceptă sugestia... Cele trei mii de ruble puteau justifica un paricid ? Căci Feodor Pavlovici Karamazov era tatăl său, conceput cu

o neroadă a orașului, într-o grădină, după o seară de beție. De ce înnebunea Ivan ? Că sugerase „ideea“ uciderii tatălui ? Dar de ce să-l ucidă ? Nebunia îl făcuse să-i încolțească gîndul, sau gîndul, după înfăptuirea lui, îi stîrnise nebunia ? Poemul lui cu *Marele inchizitor*, ca și conversațiile lui cu diavolul erau turburătoare, ceva asemănător nu mai citisem, totuși mi-ar fi plăcut ca Ivan să fie sănătos și să nu fi dorit moartea tatălui său. Un astfel de om cu o astfel de gîndire profundă, să fie marcat pentru totdeauna de nebunie ? Căci cartea așa se termina : „Ivan era mereu nebun...“ Cartea era însă sumară, aveam să descopăr mai tîrziu cît de mult fusese schilodită în acea traducere, ca dealtfel tot ce citisem în această primă întîlnire a mea cu Dostoevski. Ceva misterios însă mi se sugera și asta era nou pentru mine. *Mizerabilii* pe care îi citisem în ultima mea vacanță la țară (mă trimisese după această carte, undeva într-o comună la treizeci de kilometri de Miroși, soția falsului librar, călătorie miraculoasă pe care am făcut-o pe jos, străbătînd satele ca un pelerin) era o traducere completă și îmi domina toate lecturile mele de atunci. Carte puternică, cu un suflu grandios pe care recitind-o mai tîrziu mi-a reîmprospătat sentimentul de sublim care o cutreieră de la un capăt la altul.

Era să împachetez și să duc anticarului cărțile înapoi, cînd mi-am dat seama că ocolisem și uitasem de *La voix souterraine*. Am deschis-o și am dat peste primele propoziții : *Je suis malade... Je suis mechant...* Era un text accesibil și am început s-o citesc. Cum nu eram încă obișnuit să citesc cărți atît de rele, după ce am terminat-o mi s-a făcut greață. M-am dus la baie și am vomitat. Și atunci mi-am adus

aminte de spusele orbului. Ce carte întunecată, în însăşi intimitatea ei, ce şobolan acest ins pe care îl urmărisem cu speranţa unei redresări, a unei raze de lumină, pînă spre sfîrşit. Tot credeam că pînă la urmă se va îndrăgosti de fata aceea în care trezise demnitatea, pe care o îngrozise descriindu-i mlaştina în care trăia şi moartea care nu-i aducea nici o speranţă, ci sfîrşitul în aceeaşi mocirlă, în pămîntul clisos, pe o ploaie umedă, de nimeni petrecută la mormînt, de nimeni iubită. Da, el o va salva, o va ridica... Nu-i trebuia pentru asta decît să-şi urmeze sentimentul care îl stăpînea, el însuşi fiind singur şi nefericit... Ca să aflu apoi, cînd ea vine la el, că totul fusese un joc, o înscenare a unui ticălos, ticăloşie de care era conştient, era propria sa natură... Da, dar nu a sa propriu-zis... A omului în general. Un deget îl arăta : *ecce homo !* Şi autorul în spate : eu însumi sînt la fel. Şi cînd am citit fraza finală, că trebuie să renunţăm la dictonul pe care Socrate îl citise pe frontispiciul oracolului de la Delfi, *Cunoaşte-te pe tine însuţi,* fiindcă dacă o vom face vom descoperi în noi înşine un mizerabil, am simţit că Dostoevski însuşi se prăbuşea în sine făcînd această descoperire, şi m-am simţit rău cîteva zile. E drept că fusesem avertizat : mica broşură, *Visul unui om ridicol,* cu acea planetă imaginară de oameni fericiţi pe care îi strică un ins venit de pe planeta noastră, conţinea ceva asemănător, dar autorul parcă ştia că acest om ridicol, în pragul sinuciderii, cunoscuse şi el odată astfel de oameni fericiţi, deci ei existau şi numai el, eroul, era disperat, nu şi autorul... Aici însă scriitorul pătrundea atît de adînc în el însuşi încît, revenind la suprafaţă ne transmitea

acest mesaj infam, ca o profeție de care noi, oamenii, nu mai puteam să nu mai ținem seama de-aici înainte. Avea în *Idiotul* un fel de sfînt, dar sfîntul era chiar idiot, după ce ne făcuse atîta vreme să credem că nu era... Mi se întîmpla pentru prima oară să citesc o carte și să prind aversiune pentru autorul ei. Mulți ani mai tîrziu, recitind această povestire, am rezistat mai bine, fiindcă celelalte opere, de astă dată în bune traduceri, o copleșeau. Am înțeles că Dostoevski avea el însuși o aversiune nepotolită împotriva trufiei umane, generatoare de atîtea josnicii pe care le acoperea cu ideea orgolioasă că am fi înălțători, plini de virtute, expresia divinității și perfecțiunii pe pămînt și că el vroia să-i pună în genunchi pe acești ticăloși, și să-i umilească, umilința fiind primul pas spre mîntuire.

Pentru mine însă vechiul dicton grec se restabilea. După cîteva zile uitam groaznica profeție, fiindcă aveam în minte *Dialogurile* și pe Descartes, care îmi sădiseră mai dinainte ideea că prin gîndire putem descoperi în noi lumina. Nu umilința, ci flacăra cugetării ne poate înălța...

XXII

Cînd spiritul stă prea mult fixat asupra unei singure idei, intensitatea lui slăbeşte. Aceste amintiri, acute în primele săptămîni de la venirea mea la Sinaia, au început să se estompeze fără să întrezăresc un răspuns la întrebarea *ce să scriu*. Am petrecut un revelion de care nu vreau să-mi amintesc, cum spune Cervantes despre un anumit sat din Mancha, şi m-am reîntors la Sinaia împins de ora mea care simţeam că sunase. Dar fără să ştiu spre ce anume aventură eram împins. Aveam să scriu sau nu ? Nu puteam sta acolo la infinit. *Editura de stat,* prin Silvian Iosifescu, îmi dăduse un avans de 10.000 lei, dar după aceea cum aveam să mai cîştig un ban dacă repetam eşecul de la Bălceşti ?

Am simţit totuşi că trebuie să mă relaxez, mai ales că *Furnica* se umpluse de scriitori şi artişti. Venise Geo Dumitrescu, pianistul Mîndru Katz, Valentin Gheorghiu, Alfred Mendelsohn (fără Bartholdy, cum îi spunea Alexandru Jar rînjind, dar care îi scrisese totuşi un scenariu de balet *Harap alb,* despre a cărui muzică proaspătul meu prieten Paul Georgescu avea să-i spună la premieră compozitorului că e „ca la noi la Tel-Aviv", provocîndu-i ace-

luia o reacţie de isterie). Ne cînta în fiecare seară bucăţi din acea muzică pe care tocmai o compunea, nu era „ca la noi la Tel-Aviv", ci de prin Maramureș, cu sacadări din Haciaturian, dar pe vremea aceea Paul Georgescu avea geniul formulărilor caustice, adesea gratuite, dar totdeauna memorabile şi care îi aduceau mulţi duşmani. In atmosfera aceea însă de atunci entuziasmul începea să înflorească şi Paul Georgescu vedea în unii ceva suspect, incredibil, şi nu-i cruţa. Nu-i păsa încă pe vremea aceea de duşmani, era tînăr, cui îi pasă, în tinereţe, de acumulările neiertătoare care se strîng în urma noastră ?

Am făcut cunoştinţă cu o doamnă crishnamurtistă, cu care m-am plimbat pe aleile înzăpezite... Krishnamurti mă turburase şi pe mine prin anii '42, cu critica pe care o făcea el conştiinţei umane veşnic condiţionată de obiceiul individului de a-şi face din credinţe, prejudecăţi, idealuri, frică, ziduri împotriva curgerii ei libere, curgere care l-ar pune în armonie cu neîncetata schimbare a lumii şi l-ar face fericit dacă el ar fi conştient şi nu s-ar lăsa ispitit de tot felul de doctrine şi sisteme filozofice care îl subjugă. Simplitatea acestui indian care fusese un copil minune şi unii credeau, auzindu-l la maturitate, împlinit şi fascinant prin promisiunea pe care o făcea ascultătorilor, că pot deveni liberi şi cunoaşte extazul, că ar fi nu un nou Mesia, ci chiar Cristos reînviat, un Cristos modern, care făcuse pe deplin experienţa actuală a omului ! „De ce vrei dumneata ca eu să fiu Cristos ? îl întreba el pe ascultătorul naiv, care îşi exprimase această credinţă (adunările aveau loc în tabere speciale, în Olanda şi în alte părţi unde el vorbea zilnic şi după aceea răspundea la în-

trebări). Dumneata vrei ca eu să fiu Cristos, ca să mă poți urma, așa te-ai învățat, să urmezi totdeauna pe cineva. Și ce poate să-ți iasă ? O nouă credință, o nouă condiționare, în timp ce dumneata vei rămîne neschimbat, cu aceleași manii, aceeași insecuritate, ca și teama de ziua de mîine." „Dar ce să facem ? întreabă atunci altul. Așa sîntem !" „Iar eu vă spun că toate acestea se pot schimba prin gîndire, dar nu o gîndire în care dumneata stai confortabil sau chinuit de loviturile vieții..."

Și formidabila iluzie continua, omul nefiind totuși un iluzionist, un *guru* cum erau și sînt și acum destui, ci un iluminat lucid, cunoscător admirabil al naturii umane și al moravurilor lumii în care trăia. Nu-i cruța pe ascultători. „Sînteți bogați, le zicea, aveți un cont în bancă, terenuri și acțiuni, case și uzine și totuși nu sînteți mulțumiți, simțiți vidul vieții, temerea obscură că asta nu e totul, că esența vieții vă scapă. Ce este de făcut ? Un nou război ne amenință și sînteți dezarmați împotriva lui, neputincioși..."

Era chiar război cînd îl citeam și profeția fusese făcută cu zece ani înainte. O admiratoare a lui îmi dăduse cărțile, doamna Sorana Țopa, actriță la Teatrul Național. I se jucase o piesă, *Călătorie în întuneric* și scrisesem despre ea într-o gazetă o cronică neîndemînatecă și confuză ; piesa îmi plăcuse, dar mesajul ei, căci avea unul, mă enervase. Printr-o a treia persoană îi fusesem prezentat. Nu ideile sînt interesante, gîndeam eu pe atunci în mod instinctiv, ci oamenii care le poartă. Depinde de om. Krishnamurti ăsta e interesant ca om, i-am spus după ce i-am înapoiat cărțile, restul pentru mine contează mai puțin. Da, ar fi bine ca mintea omului să fie liberă de con-

diționări, dar poate fi ? Domnul Krishnamurti din ce trăiește, fiindcă știu că în India mor oamenii pe stradă de foame... „N-are importanță", mi-a răspuns ea cu un patetism care nu era profesional, influența teatrului, ci al gîndirii ei intime. „În lupta pentru piine, oamenii n-au pîine". „Ba mi se pare că au mai puțină pîine tocmai indienii, care nu prea luptă pentru ea, gîndesc cum așa ca iluminatul lor compatriot... Gîndire liberă, extaz, dar ce dai la copii să mănînce ? Repet, cine îi dă lui Krishnamurti bani ?" „N-are nevoie, nevoile lui sînt simple, sapă o grădină, îngrijește un pom..." „E însurat ?" zic. „Nu..." „Să se însoare, zic, să facă șase copii ca tata și atunci să vedem cum se împacă cu nevasta, cu copiii... Nu e vorba numai de mîncare, ci de o relație fundamentală a omului care e sursa celor mai violente conflicte... Bărbatul și femeia... Adam și Eva... Ce-au făcut ei în Paradis ?" „Femeia a fost ispitită, mi-a răspuns ea. Ispita a fost șarpele, care a găsit oameni inocenți. Dar noi nu sîntem inocenți..." „Ba putem fi." „E adevărat, dar, dragul meu, odată inocența pierdută omul nu mai are nici o scuză, el trebuie să lupte și să-și recapete puritatea." „Fecioara odată intrată în ciclul ei biologic, i-am răspuns, nu se mai poate sustrage : ea trebuie să nască și nașterea asta nu e în Paradis, ci alături de un soț care... Repet, să ia domnul Krishnamurti o nevastă frumoasă ca și el, pe care s-o iubească, să vedem ce face nevasta cu această iubire, să ne vorbească pe urmă, ca Shakespeare, de trădare, gelozie, înșelăciune, de îndoiala care ca un vierme ne roade sufletul... e al nostru acel vierme, din noi înșine, nu vine din afară..." „Ba vine, a strigat actrița ridicînd o mînă în sus, îndoiala și cumplita gelozie

e legată de iubire, aşa cum o înţelege omul astăzi, ca posesiune, şi nu ca o infinită dăruire de sine..."

. Frumos, gîndeam apoi singur, cum să nu, hm, dăruire, dar în această dăruire omul se îmbată de cel căruia i se dăruieşte şi uneori această beţie durează cîtva timp, pînă vine catastrofa... Şi cînd vine, cînd cel căruia i te dăruieşti surîde altcuiva, da, cu acel surîs divin care ţi-a furat sufletul, ce poţi să mai faci, cum să-ţi iei sufletul înapoi, ce faci cu hoţul sau hoaţa căreia puţin îi mai pasă de dăruirea ta ! ?

Reveneam cu intenţia s-o ironizez pe uimitoarea actriţă şi ea mă asculta cum rîd cu nepăsare, orgolios... O vedeam cum îşi schimba coloratura glasului, timbrul devenea confesiv şi coborît, gîndirea inspirată... Nimic teatral, totul era adevărat, trăise ea însăşi tot ceea ce îi spuneam... Şi îmi povestea... Iubire, glorie... Paris... Le trăise... Totul avusese... Pînă într-o zi cînd îl auzise pe Krishnagi (aşa îl mîngîia ea) vorbind şi înţelese că totul fusese o vană amăgire, iubirea nu era pentru celălalt, ci pentru sine, gloria un fum care se risipea în stradă odată cu aplauzele la scenă deschisă... o imensă vanitate, această glorie care îţi sădea în suflet dorinţa să ai şi mai multe şi frica obscură că toate acestea se vor sfîrşi într-o zi, şi tinereţea şi iluziile... Da, fusese şi ea într-o astfel de tabără la Omnen, în Olanda... Şi înţelesese... „Există pentru om scăpare, dragul meu, în orice condiţii l-ar pune viaţa... Laşitatea nu e o scuză... Cît m-am luptat cu colega mea mai tînără, să aibă în rolul din *Călătorie* revelaţia laşităţii. Ea îi spunea amantului (şi aici imită deodată vocea lipsită de haz a acelei tinere actriţe care nu ştia ce spune) : laşule, eşti un laş ! Parcă ar fi spus un text

fără încărcătură, cum spun copiii, prostule, ești un prost. (Și aici ea deodată schimbă tonul.) Lașule, cuvînt care i-a venit în minte rapid, dar odată pronunțat, are revelația (cu vocea dramatică a certitudinii care o zguduia)... Ești un laș ! Da, dragul meu, ai dreptate, lașitatea face din noi niște viermi, cum spune Hamlet, dar Tolstoi ne arată în *Părintele Serghie* că putem și în căutarea noastră și găsim, dacă nu în noi, la alții, și asta poate să fie pentru noi un șoc, un impuls salvator, inocența pierdută...

Pe acest teren al creației artistice o înțelegeam mult mai bine. O mare operă ne poate zgudui mai mult decît discursurile lui Krishnamurti, dar nu-i spuneam, adică, brutal, că un mare scriitor e totdeauna pentru mine superior unui iluminat fără operă. Cristos a înțeles acest lucru și din iluminarea lui au ieșit nemuritoarele parabole... Sînt opera lui, care, împreună cu răstignirea, n-a creat numai o religie, ci un permanent cutremur în conștiința omenirii, făcînd viu și tragic sentimentul culpabilității noastre. Îmi apăram poziția elastic, reflectînd apoi în singurătate la dizertațiile indianului dacă într-adevăr el cunoștea extazul de care vorbea... Un extaz perpetuu era oare posibil ? mă întrebam. Însuși Cristos s-a înfuriat odată și a gonit negustorii din templu cu frînghia și îndoiala i-a vizitat sufletul pe cruce. Desele referiri ale evangheliștilor că „fiul omului" știuse de totdeauna că va fi răstignit erau în acest strigăt al lui infirmate. Nu știuse, nu avea de unde, trădarea lui Iuda, judecata, calvarul, totul fusese o surpriză care îi pricinuise o imensă suferință. Astfel, noi înșine, în plin extaz, care ne stăpînește adesea sufletul, ne trezim loviți, înjurați, trădați și în

noi se naşte revolta, dorinţa dacă nu de răzbunare ucigătoare, cel puţin mobilizarea rapidă a forţelor pentru a para noi infamii, care *într-o lume dată* şi nu *ideală*, ne-ar murdări cu noroi, ne-ar ameninţa chiar existenţa în datele ei naturale, munca unde cîştigăm o pîine, reputaţia printre oamenii de bună credinţă. Şi apoi marile turburări sociale care ne duc cu ele, cu forţa cataclismelor naturale, precum seceta, cutremurul, inundaţiile ? În curînd aveam să plec militar şi chiar să mor, sau să rămîn schilod în războiul care bîntuia ca o molimă înfricoşătoare. Mă puteam opune ? O omenire în extaz, era ea posibilă ? Omenirea e ca un ocean străbătut veşnic de curenţi puternici şi contrarii şi din cînd în cînd de uragane... Totuşi indianul rezista în reflecţiile mele. Era rău mesajul său ? Cum putea fi ? Şi mă întorceam la noua mea prietenă unde găseam adesea şi pe alţii, tinere actriţe, pictori, scriitori... Discuţiile însă între adepţii convinşi nu erau prea interesante... Mimau înţelegerea, unii erau ridiculi... Însă doamna Sorana Ţopa ţinea la ei...

Doamna de la Sinaia făcea parte din această ultimă categorie, care mima înţelegerea, parcă avea prune în gură şi plimbarea noastră pe aleile înzăpezite cu încercarea de a reedita pe cont propriu atmosfera vizitelor mele la doamna Sorana Ţopa, a căzut în baltă deşi ideile erau aceleaşi. Mi se confirma vechea mea convingere, că nu ideile în sine sînt interesante, ci oamenii care le poartă şi le trăiesc.

Am început să jucăm popice undeva la Peleş şi să întîrziem la Verbancu, la un pahar de ţuică. Iar îmi spunea confidenţial despre unul sau altul că sufletul cutăruia e o închisoare, făcîndu-mă curios. De ce ?

îl întrebam. Cum de ce? Îl cunoștea el, sufletul lui e o ocnă... „Bine, gîndeam, asta ai mai spus-o, dar de ce?" N-avea fapte, sau nu vroia să mi le dezvăluie? Camilar se plimba măreț pe alee și ne arăta cu mîna în depărtare... Dacă noi vedem cum respiră munții, ne întreba. Vedeam, ei și? Într-adevăr norii învăluiau în mișcarea lor lanțul de munți care se desfășurau spectaculos și îi puteai contempla cît vroiai de acolo de pe dealul Furnica. N-aveam însă nici fiorul cosmic, nici geologic, mie îmi plăcea cîmpia, pe care adesea o visam...

Iar avea un admirator, pe J. Popper, care veni într-o duminică în vizită și începu să tune și să fulgere la masă împotriva lui Camilar, care lipsea. Îl disprețuiam. După ce scrisese despre debutul meu două cronici rele, una în *Flacăra* și alta în *România liberă* sub pseudonim, m-am dus la redacție să-l cunosc. Era răgușit, dar totuși striga la mine, așa răgușit cum era, că știu eu de ce era el așa de răgușit? Nu, i-am spus. Păi pentru că el nu stă ca mine în București, a reluat el, chiar atunci se întorcea de la Agnita-Botorca, unde se sapă un tunel, un fapt istoric incomparabil și nu povestiri cu oameni care omoară cai sau fug prin ceață besmetici (astea erau povestirile mele!...) și, uite (și a deschis gura și mi-a arătat omușorul), am strigat cu entuziasm sincer, acolo e arta, menirea ei, de ce nu te-ai dus și dumneata, era loc în camion... „De pe aceste poziții și-a continuat el strigătele într-adevăr răgușite (cît despre entuziasmul sincer eram mai puțin convins, nu mi se transmitea deloc), de pe aceste realități vedem *noi* arta (îi plăcea să spună *noi* și nu *eu*, ca să arate că nu e singur), nu după idealul burghez al zugrăvirii impasibile a ceea ce are turbure omul..." Mulți ani mai tîrziu, după ce trecuse prin alte aventuri sinuoase,

l-am văzut într-o zi la Talcioc, vindea nu știu ce, rufărie intimă, pe care o primise nu știu de unde... Ținea în mîini delicatele mărfuri femeiești și e drept că nu mai striga, dar vroia să fie elocvent, de aceea l-am și zărit... „Și altceva, zic, nu mai ai nimic de vînzare, domnule Popper?" „Nu, mi-a răspuns el cu o hotărîre nezdruncinată, prefăcîndu-se că nu mă cunoaște, numai textile!" Era perfect! Nu l-am mai disprețuit. Mi-am adus aminte de reflecțiile eroului din *Judecătorul* de Dostoevski. Dacă nu sînt și alte lucruri de preț pe care le poate face un om... *Oui, le commerce! Pourquoi pas?*"

La Sinaia însă am avut bănuiala că pe Jar îl gîdila acest om, el care, cu o voce misterioasă, promitea dezvăluiri infernale despre alții. Despre Popper nu spunea însă nimic. E drept că rînjea cînd îi asculta elogiile, dar îi plăceau...

Ne-a vizitat atunci Alfredo Varella, scriitor latino-american, care ne-a povestit despre miturile din țara sa... *Le culte de Pachamamma*... și alte legende care trăiau în sufletul lui... uitîndu-se cu simpatie la noi, cînd la unul, cînd la altul. Un bărbat frumos, de vîrsta mea, poate cu doi trei ani mai bătrîn (la cei douăzeci și șase ai mei asta nu era puțin), vorbea o franțuzească clară, puțin întreruptă de optimismul care îl stăpînea și ni se transmitea, căutînd comuniune de idei, care la el în țară nu erau prea limpezi, o țară aspră, în care revoluționarii abia ieșiseră pe scena politică. Venise la noi în căutarea acestor idei, acestei comuniuni și era bucuros ca și cînd le-ar fi găsit...

Curînd am aflat că la întoarcerea în țară a fost arestat și închis. S-au scris atunci la noi despre el articole de protest în credința pe care o aveam că

asta îl putea ajuta... Nu ştiu cît a stat în închisoare şi nu ştiu dacă ieşind a scris ceva, dacă *le culte de Pachamamma* l-a inspirat şi i-a încoronat suferinţele.

O vizită ne-a făcut şi Jorge Amado, tot de pe-acolo, însoţit de Corin Grossu, fost redactor la „Revista Fundaţiilor" după război, şi care încercase să mă publice. Povestirea pe care i-o dădusem însă nu era realizată. I-am dat un fragment de roman care a apărut, cu Achim Moromete erou, într-o situaţie dostoevschiană. Acel fragment nici nu-l mai ştiu, dar atunci l-am scris cu pasiune şi am primit şi ceva bani pentru el... Bietul Corin Grossu, de la „Fundaţii" n-am mai ştiut ce-a ajuns, ultima oară cînd l-am văzut la el acasă, chiar în acel an pe primăvară, cu Paul Georgescu, era vesel, mîncase, ne spunea, în ziua aceea un ou şi era surprins şi încîntat că „n-a avut nimic". Am băut cafea (bea multă, pe lîngă ficat suferea de hipotensiune gravă) şi ne-a arătat patul în care dormea, ceva strîmt, dur, lipit de perete, din care totuşi i se întîmpla să cadă...

Am vizitat împreună Doftana. Jorge Amado nu scotea un cuvînt, în schimb soţia lui, o fetiţă, pălăvrăgea tot timpul, încercînd să prindă cuvinte româneşti. Am citit apoi o carte a lui, descriptivă şi puţin comunicativă ca şi el, un fel de reportaj despre felul cum se culeg arborii de cacao, în noroi, şi cum se întemeiază marile oraşe din munca indienilor, exploataţi sălbatic de marii latifundiari, exportatori ai acelui preţios fruct...

Astfel, între popice, vizite, Verbancu (unde totuşi nu beam, experienţa aceasta o făcusem odată la douăzeci de ani cu Dimitrie Stelaru, Petru Solomon şi genialul Mitică, de care am vorbit, şi am ieşit cu bine ; băutura, în mod inexplicabil, nu mai mi-a

plăcut, dar îmi plăcea să stau cu alții care beau, fără să-i jenez, eram la fel de vesel ca și ei), între plimbări cu Jar și discuții nesfîrșite despre alții, am uitat de mine o vreme...

În acele zile a sosit în stațiune Nicolae Moraru. Era un șef mare, secretar general la ministerul pe la care trecusem și eu trei luni (ulterior am aflat că nu mai era, fusese numit redactor șef al *Vieții românești*). Acest om începu să ne invite la el pe rînd. Și m-a invitat și pe mine...

XXIII

Venise în vacanță cu copiii și avea un apartament într-o vilă pe coastă, pe celălalt drum al Furnicii, care urca spre Pelișor. I-am întrebat pe ceilalți ce discutaseră cu el ; mi-au dat răspunsuri vagi. Îl auzisem pe Nicolae Moraru vorbind o singură dată, la o mare adunare a U.S.A.S.Z.-ului (Uniunea de scriitori, artiști și ziariști formată prin '46 sau '47). Nu mai aveam în minte ceea ce spusese, dar vorbise mult, apro pe două ore, în orice caz despre angajarea artistului, care nu poate rămîne indiferent față de evenimentele timpului său, ca și cînd asta ar fi fost posibil pentru un adevărat artist. Avea voința de a dovedi, cum spune Malraux și l-am ascultat pînă la sfîrșit, fără să rămîn cu mare lucru, ci doar cu o bănuială, că existau scriitori și artiști care nu vroiau să participe la evenimentele timpului lor. Ei și ? Puteau fi convinși ? Și mai întîi care evenimente ?

Stăpînit de curiozitate am sunat la ușa vilei lui și m-a primit în hol, îmbrăcat într-o flanelă. M-a invitat să iau loc într-un fotoliu, iar el a început să se plimbe cînd încolo, cînd încoace, de la un perete la celălalt al încăperii. Era un om puțin înalt, subțire de talie, cu sprîncene accentuate, slab fără să fie tras, puțin bătrînicios pentru mine, reflexiv cum arăta

şi se plimba domol cu mîinile la spate. Focul ardea în sobă, era linişte mare şi el continua plimbarea sa monotonă, gînditor.

— Te-am invitat, zice, să ne cunoaştem... Scuză-mă că mă plimb... E un obicei din închisoare, cînd stăteam singur în celulă.

Vorbea aproape în şoaptă şi avea un puternic accent parcă rusesc, deşi ştiam că rus nu era.

— Presupun, reluă el, că ai venit aici să scrii... Sper că nu-ţi pun o întrebare jenantă dacă te întreb, ce scrii ? !

Ce să-i răspund ? Şi îndată mi-a venit în minte romanul scris la Bălceşti. Ce subiect avea ? Da, un bătrîn ţăran, în conflict cu nişte fii ciudaţi... Karamazov, Feodor Pavlovici, Mitia, Gruşenka... Achim Moromete...

— Scriu la un roman...

— Interesant ! zise cu o voce cîntată, văzînd că m-am oprit. Şi unde se petrece acţiunea ?

— Într-un sat...

— În ce epocă ?

— În zilele noastre.

— Foarte interesant, repetă el. Dar permite-mi să te întreb : de ce scrii ?

Tăcere. De ce scriam ? Fiindcă eram scriitor, de ce altceva ? De ce eram scriitor ? Fiindcă de la Homer încoace există oameni care simt nevoia să povestească altora faptele oamenilor şi fiindcă s-a observat că există oameni pasionaţi să le asculte.

— Cînd citeşti o carte care îţi place, i-am răspuns, găseşti în ea şi răspunsul de ce a fost scrisă. Dumneavoastră de ce vă place să citiţi ?

— Ai dreptate, răspunse el după o clipă de reflexie. Totuşi, ceva te determină să te aşezi în faţa hîrtiei şi să scrii. Urmăreşti un scop ?

— Bineînțeles !

— La romanul la care lucrezi ce scop te-a determinat ? Ce vrei să ne spui ?... Nu-mi spune subiectul, înțeleg că e dificil, din moment ce cartea nu e terminată, dar ideea generală, scopul final, ți-e clar ?

Nu mi-era clar, de aceea și eșuasem. Am tăcut iar. El se opri la [illegible] ușa și vîrî în ea cîteva lemne. Apoi își reluă plimbarea.

— Un scriitor are, vrînd nevrînd, o concepție despre lume. Te-ai gîndit la acest lucru ?

Nu mă gîndisem. Dacă e vrînd nevrînd, de ce să-mi sparg capul ? mi-am spus eu în clipa aceea.

— E cumva mai bine dacă o are vrînd ? l-am întrebat fără ironie.

— Desigur !

— Din moment ce concepția se exprimă oricum, care e deosebirea ? Scopul e realizat.

— Da, dar scriitorul poate exprima și o concepție greșită despre lume. În ultima analiză scriitor mare e numai acela care exprimă o concepție înaintată și această concepție superioară se poate cîștiga.

Deci cei care n-o cîștigau erau mai mici. Cine erau aceștia ? Omul însă îmi vroia binele, vroia apropiere și nu era politicos să-i pun această întrebare dificilă la care știam că nu poate răspunde. Ce concepție înaintată despre lume au avut Gogol, Dostoevski, Tolstoi, Caragiale, Sadoveanu, Balzac (de care Marx făcuse atîta caz !), Shakespeare ? Ei, care era concepția înaintată despre lume a marelui Will ? A scris piese de un optimism feeric ca *Visul unei nopți de vară* sau *Noaptea regilor*, dar a scris și tragedii, unele pline de măreție ca *Hamlet*, dar altele întunecate, ca *Macbeth* sau *Othello*.

— Ce înțelegeți prin concepție înaintată ?

Indirect îi sugeram să-şi exemplifice teza. Dar el nu se grăbi să-mi răspundă. Se posomorîse.

— Spune, te rog, ai citit clasicii marxism-leninismului ? Discuţia va fi cu atît mai edificatoare cu cît ne vom clarifica poziţiile. Arta e ideologie şi dacă eşti de acord cu acest punct de vedere, putem mai uşor să discutăm despre modul specific cu care arta exprimă o concepţie despre lume.

Citisem clasicii marxism-leninismului şi îmi plăcuse extraordinara lor vervă polemică. Cea despre renegatul Kautsky mă încîntase, deşi prin citatele date de Lenin înţelegeam că nici acel Kautsky nu era de ici de colo. Mi-ar fi plăcut să-l citesc şi pe el, dar n-aveam de unde. *Luptele de clasă din Franţa* şi *18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte* de Marx aveau un stil de înaltă ţinută, iar *Stîngismul, boala copilăriei comunismului* de Lenin mi se păruse de mare actualitate. *Capitalul* însă mă depăşea, am fost repede convins despre teoria plusvalorii, dar în *Salar, preţ, profit* mi s-a părut de la sine înţeles că există o lege care stă la baza producţiei capitaliste. Cum să produci dacă nu-ţi iese un ce profit ? N-ar avea nici un haz. Făcusem şi eu o experienţă oarecare prin '47. Un prieten îmi adusese acasă cinci saci cu meşe de farmacie şi mă rugase să-i ţin la mine cîteva zile pînă îi vinde. Zilele trecuseră însă şi el nu mai venise după acei saci. Trecuseră apoi săptămîni, luni. L-am căutat acasă să vină să şi-i ia. Dispăruse. Atunci m-am hotărît să-i vînd eu, şi dacă el se întoarce să-i dau banii păstrînd bineînţeles şi pentru mine un *profit*. M-am dus la o farmacie să întreb cît costă o meşă. M-am întors acasă, am numărat meşele dintr-un sac şi am ajuns la concluzia că în total cei cinci saci valorează cam douăzeci şi cinci de milioane, salariul meu lunar de la Societatea scriitorilor români fiind cam trei

milioane. M-am dus la Miron Paraschivescu și l-am întrebat cui le-aș putea vinde... „Îți spun, zice el după puțină gîndire, dar adăugă el înăbușindu-se de rîs, îmi dai și mie douăzeci la sută". „Cam mult, Miroane", i-am replicat. „Atunci nu-ți spun", zice... Cum însă vroiam să mă debarasez repede de acei saci, nu m-am mai tocmit și în aceeași zi i-am vîndut unui medic, scriitor și el, un ins cu un cap ca de crap, prieten cu Miron. Nici acela nu s-a tocmit, m-am dus la el cu un taxi, șoferul m-a ajutat să-i urc în apartamentul cumpărătorului, care mi-a cerut să semnez o chitanță, fără să se specifice natura banilor, mi-a numărat suma, i-am dat lui Miron doar trei milioane în loc de cinci pretextînd că meșele nu erau ale mele și că nu-mi rămînea nici mie mai mult, el a rîs iar parcă înecîndu-se, exclamînd „mai atins !" și astfel m-am pomenit cu un *profit* care mi-a produs o extremă încîntare, cu atît mai mult cu cît pe acel prieten nu l-am mai văzut niciodată de atunci. Legea eternă a comerțului !... E posibil comerțul fără profit ? Hm ! Cînd tatăl meu se întorcea de la munte și ne povestea cît de bucuroși erau mocanii că li se aducea porumb, ce puteam să cred cînd îl vedeam și pe el cît de bucuros era cînd vărsa polii galbeni în pat, *profitul* lui obținut în urma acelui drum ? Bineînțeles că nu făceam confuzie între munca salariată, profitul capitalistului care provenea din exploatarea muncii și comerțul propriu-zis, adică această veșnică circulație a mărfurilor, veche cît și omul, bazată pe cerere și ofertă și nici între comerțul cinstit și speculă. Cît despre literatură, faptul că Marx aflase de la Balzac mai multe despre economie decît de la toți economiștii luați la un loc, mi se părea că e cu atît mai bine pentru Balzac, al cărui legitimism desigur că nu-i plăcuse lui Marx sau Engels, după

cum nici lui Lenin nu-i plăcuse în Tolstoi „moşierul scrîntit întru Cristos". Dar era Lev Nikolaevici o „oglindă a revoluţiei ruse ?" Era ! Perfect !

Surîdeam în sinea mea. Ştiam că aceste gînduri erau copilăreşti (în mod curios la nouăsprezece ani eram mai grav), tinereţea ne dă adesea această stare de spirit de jubilaţiune nemotivată şi puţin profundă, pînă n-o păţim (şi ulterior aveam s-o păţesc, nu atît de rău ca alţii, numai întîmplarea m-a ferit, totuşi am fost declarat la un moment dat, că aş fi, în mod dialectic, adică fără voia mea, „duşman al răspublicii populare române" ; asemenea calificativ nu era o glumă, am fost probabil salvat de acel „fără voia mea"). Am observat la timp că omul care se plimba prin odaie nu avea surîs. El stătuse la puşcărie pentru ideile lui, ceva dramatic se produsese în timp ce eu eram copil, nu ştiam încă de ce şi vroiam să aflu. Şi Paul Georgescu stătuse, dar de cîte ori îl întrebam, păstra o tăcere.

— Puneţi prea multe sarcini pe spinarea artei, i-am spus totuşi. Dacă artistul simte alte greutăţi decît cele pe care şi le pune singur, dă îndărăt neliniştit...

— De ce ? ! a tresărit el.

— Eu ştiu de ce ? Nu pot să vă spun de ce. Artistul trebuie să fie liber, să descopere lumea singur.

— E orgoliul artistului, dar el ştie bine pe cine citeşte, ce află şi ce-l influenţează.

— Şi ce dacă ştie ? Citeşte ce-i place, îl influenţează cine i se potriveşte.

— Interesant !

Era o reflecţie calmă, nu prea sigură, dar parcă ameninţătoare. Nu mi-a plăcut. Eu mă dezvăluisem, el nu. Şi totuşi ceea ce gîndea el mă interesa. De ce

stătuse în închisoare ? Ce se întîmplase ? Nici proaspătul meu prieten nu-mi povestea, dar acest şef de ce ar fi făcut-o? Da, dar atunci cum puteam să ne cunoaştem ?

— Nu mi-ai răspuns la întrebarea dacă ai citit clasicii marxism-leninismului...

— Nu i-am citit, i-am răspuns eu curios să-l aud ce zice în acest caz.

— Foarte rău ! Dacă i-ai fi citit ai fi aflat că Lenin spune : „jos cu artiştii supraoameni“.

— Are dreptate, zic, dar există asemenea artişti ?

— Desigur !

— Daţi-mi şi mie un exemplu.

— În concepţia sa artistul burghez se consideră supraom, în sensul că se crede liber şi nu vrea să servească nici o cauză ! În realitate serveşte burghezia care tocmai asta doreşte, ca el să nu servească nici o cauză. La astfel de artist se referă Lenin.

„Fără exemple, am gîndit eu, n-o să aflu niciodată care sînt acei artişti supraoameni“. Sugestia însă mi se făcuse : mie îmi plăcea să fiu un astfel de artist supraom. Nu formulasem eu erezia : artistul trebuie să fie liber, să descopere lumea singur !

— Ai citit nuvela *S-a spart satul* de Gheorghe Cristea ? reluă el parcă absorbit de adînci gînduri.

— Am citit-o.

— Şi ce părere ai ?

— E o tîmpenie.

— De ce ?

— Fiindcă ne propune delaţiunea în relaţiile dintre oameni. Să ne demascăm rudele, părinţii ..

— Ai scăpat esenţialul, reflectă el parcă uluit, dar stăpîn pe sine, îngăduitor, răbdător să explice. Satul

nu mai e ce-a fost înainte. Țăranii săraci devin tot mai mult o forță revoluționară și în acest sens într-adevăr satul s-a spart. Autorul a văzut acest lucru just și foarte important pentru noi, că țărănimea nu mai e și nici n-a fost vreodată o clasă omogenă. De acest adevăr va trebui să ții seama și dumneata, să te duci pe la țară și să vezi forțele în luptă.

Începeam să mă plictisesc. Fusesem pe la țară și nu văzusem nici un fel de forțe în luptă. Auzisem, adică mi se povestise despre unul, un băiat de vîrsta mea, care ținuse un discurs în fața oamenilor ; îi amenințase să dea un fel de cote ca să fie ajutați cei loviți de secetă din Moldova și că dacă n-or să dea, or să vadă ei. Fusese cît pe-aci să fie bătut. Chiar și tat-său îl înjura. Încolo se schimbau mereu președinții, în acest sens exista într-adevăr o frămîntare în sat, erau numiți tot felul de foști văcari, prăpădiți scoși din umilința lor de odinioară, care își pierduseră loturile din puturoșenie și care numiți președinți își dădeau în petic, se legau nu de cei bogați, ci tot de cei de treabă, cu care aveau ei vechi răfuieli. Erau dați imediat jos și se căutau alții. Desigur, era o frămîntare socială. Dar eu nu vroiam să scriu un roman social, mi se părea plicticos un astfel de gen. Cînd am vrut să citesc ceva de Zola în acest sens, am văzut că editorul, prevenitor, scrisese sub titlu *roman social,* și nu l-am citit. Ce fel de roman vroiam totuși să scriu ? Asta era, că nu știam și nici nu credeam că te poți așeza în fața hîrtiei și să-ți spui : vreau să scriu un roman așa și pe dincolo, și să-l și scrii și să mai fie și bun. Impasul în care mă aflam era însă cert și de aceea am devenit atent cu omul din fața mea. Era clar, vroia să mă ajute, încît am tăcut mai departe, să-l aud ce spune.

Dar el, mohorît, tăcea și el. Am înțeles că asta era tot și că trebuia să plec. M-am ridicat. Mi-a întins mîna și am ieșit. Nu comunicasem, dar nu eram supărați unul pe altul. Cel puțin așa credeam. Era o neînțelegere liniștită.

Seara, tîrziu, după miezul nopții, am fost trezit din somn de cîini. Era o hărmălaie în curtea vilei. Mă scoteau din sărite cîinii, mai ales o cățea pe care o hrăneau toți, se îngrășase și toată ziua lătra trecînd de la o vilă la alta... Heam, heam, heam... Radu Boureanu era foarte grijuliu cu ea, îi dădea oase, o mîngîia... Aruncam în ei cu pietroaie... Mirosind miloșii în jurul vilei-cantină, veniseră cu duiumul; flocoși și poltroni, nu fugeau cînd îi goneam, știau că alții îi protejează. Se uitau urît la mine, ce-ai domnule cu ei ?... Că nu iubesc animalele... Îmi aminteam animalele... Bisisica... cîinii la noi în curte nu-i rîzgîia nimeni, nu-i îndopa să hămăie la fereastră fără nici un rost, se duceau dracului la paie și se încolăceau acolo pînă dimineața... Ăștia lătrau toată noaptea pe toate tonurile și de la toate distanțele, cînd credeai că a tăcut unul, începea celălalt... Am ieșit afară cu un alpenștoc în mînă, pe care îl cumpărasem din oraș să urc cu el la cota 1400 și am început să-i pocnesc. Erau îndîrjiți, clănțăneau la mine, dar eu eram și mai îndîrjit, trosc, buf, în dreapta și stînga, pînă s-au împrăștiat sărind gardurile și arătîndu-mi cozile stufoase... M-am întors și am adormit satisfăcut...

A doua zi dimineața am văzut, mirat, cum zăpada din curte era plină de sînge și de floace și Borișca, îngrijitoarea vilei, mi-a spus că azi noapte au venit lupii în curte și au mîncat cățeaua aia grasă...

— Care lupi ? am întrebat-o.

— Lupii, zice, azi noapte pe la ora unu, i-am văzut eu prin geam, de la demisol, și m-a luat frica...

M-a apucat și pe mine o clipă cînd am auzit-o, te pomenești, mi-am spus, că ăia pe care i-am gonit eu cu alpenștocul erau lupi... clănțănitul lor... cozile stufoase... Ducă-se dracului, bine că au mîncat cățeaua, am scăpat de ea...

Am povestit la masă, rînjind de satisfacție, întîmplarea din timpul nopții. Bineînțeles că nu m-a crezut nimeni, dar, le-am spus, unde e cățeaua, ei ! ? Unde e ? Și rîdeam în hohote...

XXIV

Întîmplarea cu lupii m-a distrat colosal. „Acum trebuie să scrii, mi-am spus, te-ai distrat destul, pune mîna şi scrie..." Simţeam că faptul era iminent şi m-am aşezat la masa pe care o părăsisem atîtea zile. Am stat cîteva ore nemişcat, aşteptînd cu stiloul în mînă. Ce să scriu ?... Şi gîndul mi se întorcea înapoi cu forţe proaspete. Mă simţeam minunat pe scaunul meu, în faţa peisajului de vis de afară. Am lăsat tocul jos înveselit de o amintire. „Ca să fii romancier, trebuie să ai oase tari, îmi spusese odată Miron Paraschivescu. Pe tine nu te dor oasele cînd stai la masă ?" „Nu, i-am spus, de ce să mă doară ?" „Eu am oasele subţiri, nu pot să stau mult, vezi, de-aia n-o să fiu eu niciodată romancier..."

...De sărbători Nilă a plecat la ţară la nevastă-sa, aşa s-a înţeles cu domnul Algiu, proprietarul blocului şi mi-a spus să mă duc şi eu pe-acasă... Oricum, de Crăciun... mănînc şi eu din porcul tăiat, şorici, caltaboşi, cîrnaţi... Avea dreptate. Dar acasă am căzut rău. În anul acela tata nu crescuse nici un porc, m-am înfuriat şi am plecat. Cum adică, nu putuse să cumpere şi el din primăvară un purcel, care, ştiam bine, creştea din nimic ? Totuşi la plecare mi-a dat o mie cinci sute de lei, să-i dau şi eu acolo, adică la şcoală, să nu pierd anul. Despăr-

țire rece, familia toată supărată pe el, dar și pe mine, de ce venisem ? Și acei bani, de ce mi-i mai dăduse ?

M-am întors la București. Unde să mă duc eu de revelion m-am întrebat ? La Ilie n-aveam nici un chef, pentru Gheorghe al lui Costică brutarul, după cerea aceea, pierdusem orice interes... Aveam s-o văd iar pe năsoasa de nevastă-sa, care ne-ar fi împiedicat să stăm de vorbă și chiar că m-aș fi plictisit... Și atunci mi-a venit în minte Dobrinescu, șeful clasei, protejatul directorului, cel cu bursă de orfan de la minister. Era cu un an mai mic decît mine, și el făcuse șapte clase primare ; eram pe jumătate prieteni, la despărțire îmi spusese, auzind că o să rămîn în București, să mă duc pe la el, îmi dăduse adresa, undeva în Dămăroaia.

Am luat tramvaiul 6 și am rătăcit mult pînă am găsit adresa. Principiul tatălui meu, pe care mi-l spusese cînd ne despărțisem, („Mărine, în București, dacă nu știi ceva : întrebi, domnule !“) și cu care mă descurcasem bine pînă atunci, în această Dămăroaie n-a mai fost eficace. Ori toată lumea se tîmpise în ziua aceea, ori strada nu exista. Pe cine întrebam, da din umeri, unii nici măcar nu-mi răspundeau, ca și cînd ar fi fost surzi. Dobrinescu îmi spusese numai stația de coborîre, dar a cîta la dreapta sau la stînga, uitase să-mi precizeze. Era să renunț, cînd am dat peste un puști, un vagabond cu genunchii goi pe vremea aceea rece ; m-a dus foarte sigur pe strada pe care o căutam. Era departe de stație și în afara bulevardului principal, spre cîmpie, doar cu cîteva case, plină de gropi, hîrtoape...

— Na, mă, și ție, i-am zis băiatului, și i-am dat niște mărunțiș.

Dobrinescu era acasă și în mod bizar singur. Nu era o casă, ci un fel de dărăpănătură, cu o singură odaie. În odaie, frig ca afară.

— Ce dracu faci tu aici? l-am întrebat.

Stătea în pat și citea, învelit într-o plapumă dubioasă, sordidă ca și încăperea. Mi-a făcut cu ochiul și vesel nevoie mare de vederea mea, a rîs. Era ticul lui, nu era prea vorbăreț, dar era elocvent, făcea cu ochiul și da și din cap ca să-ți sugereze că situația era așa cum o vedeai și el era conștient de acest lucru. Puteai să crezi, astfel, că sesiza orice subtilitate. Dacă a citit cartea cutare? Evident! Ce părere avea despre ea? Îți făcea cu ochiul, adică bună carte, hoață, ai văzut? Alteori, misterios, după teze, celor neliniștiți, care îl întrebau cum rezolvase el, tot așa le făcea cu ochiul... Și își însoțea ticul de un rîs care parcă le spunea: știu că sînteți proști, dar eu nu vă disprețuiesc, sînt băiat bun.

S-a dat jos din pat și într-un minut am ieșit afară. Mergea agale, era vag adus de spate, și călca așezat, cu pas mare. Nu l-am întrebat a cui era casa aceea prăpădită în care îl găsisem și nici el nu mi-a spus. Avea aerul că mă duce undeva. L-am întrebat ce se aude cu școala noastră. A făcut un gest, adică, ehe, mai e mult...

— Nu începem după sărbători?

— La întîi februarie...

Și a schițat un surîs:

— Avem ce sta, zice, bine pentru cleioși!... Ți-ai pus ochelari, zice, trebuia să ți-i pui mai de mult.

— De ce?

— Credeai că nu vede toata lumea cum dormi la chimie? O să rămîi corigent și n-o să poți să-ți iei capacitatea.

— Nu numai la chimie dorm, ci și la geologie, i-am răspuns. Domnul Petricu are un glas care te vrăjește, n-ai zice că vorbește despre roci, ci îți povestește un basm fantastic. N-ai văzut, am adăugat, i se usucă și lui limba în gură și o scoate afară s-o umezească...

— E un profesor extraordinar! Si chiar e fantastic ce spune el, rocile astea, cum s-au format etc...

Și aici Dobrinescu se uită la mine, îmi făcu cu ochiul. Nu știi, parcă îmi spune, e interesant, dincolo de obligația de a învăța o materie. Am tăcut. Nu sesizasem ce era pasionant în formarea rocilor și simțeam vaga superioritate a colegului meu, ca elev atent la cursuri, asupra mea care trebuia să fac un efort suprem ca să le urmăresc. Nu era un tocilar, ne întrebam toți cînd învăța, fiindcă la meditații îl vedeai stînd mereu cînd în banca unuia, cînd în a altuia.

— E istoria pămîntului, zise el. Eu totdeauna am crezut că o piatră e o piatră oarecare, continuă el. Ei, piatra aia! exclamă el și îmi făcu de trei ori cu ochiul.

— Ei, zic, ce poate să fie o piatră!?

Dădu din cap în toate părțile în ritmul pașilor lui largi și nu-mi răspunse.

— Dar tu stai prost și la Iordache, zise el cu un glas din care reieșea că era mare năzdrăvănie cu mine. Tu care știi mai multă literatură decît toți din școală. De ce ți-a dat trei la teză?

Iordache se mai numea și Vladimir Streinu. Publicase poezii și făcea și critică literară prin reviste. Am rîs cînd am auzit că îl cheamă Iordache, dar iscălește altfel. De ce? Pe Racine îl chema Rădăcină, pe Corneille Cioară, La Fontaine Fîntînă, Boileau Beană. Nume frumoase. Iordache ce cusur avea?

Şi de ce Streinu? De cine se simţea strein? Mă pomenisem şi eu cu un trei fără să înţeleg de ce chiar trei. L-am întrebat în clasă, cu teza în mînă, care era plină de creion roşu la fiecare virgulă pe care o pusesem în compoziţia mea, eterna compoziţie liberă pe care o dau la teze profesorii de limba română.

„Dumneata... dumneata... mi-a răspuns el clar şi afectat (afectare cu care se plimba şi printre rînduri, cu raglanul pe el şi se uita la noi fără să ne vadă), dumneata nu ştii să pui virgulele..." „Virgulele sînt gesticulaţia gîndirii, i-am răspuns, ştim asta de la Caragiale şi într-o compoziţie liberă le pun unde cred eu că e necesar..." „Iar eu, ca dascăl al dumitale, te previn că le pui greşit din punct de vedere gramatical!" mi-a răspuns el cu un dispreţ la fel de afectat ca şi întreaga lui persoană. Am tăcut şi eu dispreţuitor şi nici măcar n-am vrut să-mi revăd teza şi să mă conving dacă el sau eu aveam dreptate. Păstram în amintire neştearsă preţuirea profesorului meu de română Iustin Salanţiu, din Cristur-Odorhei, care îmi dăduse totdeauna zece, atît la astfel de teme libere cît şi la gramatică.

Între timp ieşisem cu Dobrinescu pe bulevard. Începuse să se înnopteze. Paşii lui largi erau neşovăitori.

— Unde mergem? l-am întrebat.

Mi-a făcut un semn cu mîna: undeva!

— Domnul Iordache, zic, dacă mai îmi dă şi de-aici înainte trei...

Ei, da, ce puteam să-i fac? Dobrinescu era atent la altceva. Îmi arătă cu mîna:

— Vezi ce e acolo?

Era o casă plină de lume, în stradă şi în curte.

Vedeam acum bine de la distanță. Bătrîni, copii cu capul gol, femei fără vîrstă... Ne apropiarăm și trecurăm de acea curte.

— Legionarii, zise Dobrinescu, dau de mîncare la săraci... Ți-arăt și *Casa verde*, dacă vrei, mai adăugă el.

Mi-a arătat-o, dar în ceața serii nu mi-am putut da seama dacă era verde sau nu. Colegul meu îmi explică : fusese construită *înainte* de legionari, cu mîinile lor. În sfîrșit îl văzui că se abate din drum și se urcă în tramvaiul 6, înapoi spre oraș. L-am urmat. Nu mi-a spus nici acum unde mergem, avea în el sentimentul de șef (nu era el șef al clasei ?) și șefii nu se simt obligați să spună ce-au în gînd, trebuie să-i urmezi și o să vezi tu unde te duc.

Pînă la capul liniei n-am mai vorbit. Acolo ne-am dat jos și am ieșit pe Brezoianu. În dreptul unei clădiri Dobrinescu se opri și îmi făcu semn cu capul : intrarăm înăuntru. Totuși citii afară o placă pe care scria : *Cantina refugiaților ardeleni*. Intrarăm într-o sală mare și într-adevăr văzui oameni mulți la mese, mîncînd. „Ce caută Dobrinescu aici ?“ m-am mirat. La intrare, în stînga, lîngă perete, o ladă cu pîine, lîngă ladă o masă la care stătea un domn, iar în stînga lui o marmită uriașă cu mîncare. Înaintea noastră erau alții care intraseră ca și noi, domnul le dădea cîte o jumătate de pîine neagră, un castron, iar o femeie în halat alb de lîngă marmită le turna în el ciorbă cu polonicul. Dobrinescu îi șopti ceva omului de la masă. El nu zise nimic, dar dădu din cap și luă din ladă pîine și ne-o întinse. În timp ce femeia ne umplea castroanele mi se făcu rușine. Ce căutam noi acolo, să mîncăm această pîine neagră a refugiaților ardeleni ? Aveam bani la mine, aș fi putut... Dar era prea tîrziu, Dobrinescu o și luase

înainte și se așezase la masă. Mi-am spus că poate el e refugiat ardelean, (de fapt nu știam de unde e, crezusem că e bucureștean) și n-am vrut să-l jignesc, m-am așezat și eu în fața lui și am început să mîncăm. Era varză cu carne, o porție mare, iar pîinea, deși neagră, era proaspătă.

— Tu ești refugiat ardelean ? l-am întrebat totuși.

Mi-a făcut cu ochiul, cu un surîs senin : nu era, ci și ? Era orfan, el unde să mănînce ? În fond cineva trebuia să aibă grijă și de el, poate chiar statul, adică cei care se ocupau de orfani, îl îndrumaseră aici. M-am uitat în jur. Erau numai bărbați, aproape toți tineri, adică n-am văzut nici un moș printre ei. Erau bine îmbrăcați, dar tăcuți, absorbiți de clipa de față, grea pentru ei, cu gîndul poate mereu înapoi, acolo unde lăsaseră casa părintească, cu părinții poate bătrîni, care nu putuseră suporta un refugiu. Aveam să aflu mai tîrziu că era chiar așa, cei mai mulți plecaseră tinerii, cei fără familii proprii, care puteau s-o ia de la cap mai ușor și bineînțeles cei care, din multe pricini se simțeau amenințați sau iubitori înfocați ai Ardealului lor pe care nu suportau să-l vadă sfîrtecat.

Și deodată unul dintre ei se ridică de la masa lui, se așeză la a noastră și îmi șopti numele. Mi se întîmpla acest lucru des, eu să nu văd pe cineva pe care îl cunoșteam, dar să fiu apucat de braț, oprit și să recunosc un vechi prieten sau pe cineva în amintirea căruia stăruiam eu mai mult decît el într-a mea. M-am uitat țintă la el și a surîs cu chipul inundat de o bucurie intensă.

— Codrine, am strigat.

L-am recunoscut după această expresie a chipului său în care bucuria de a trăi nu era umbrită decît la lecții, acolo la Cristur-Odorhei, unde mi-era co-

leg de bancă, și cînd era ridicat în picioare de profesor și pus să răspundă. Era pierdut, știa că nimeni nu mai poate să-i vie în ajutor, cum se întîmpla la teze, cînd îi strecuram repede pe sub bancă răspunsul și se salva cu un veșnic șase. Ce era ciudat însă și se mirau și unii profesori de el era faptul că atunci cînd știa, răspunsurile lui erau scăpărătoare : „De ce nu înveți, Codrine, îl întrebau, de ce ești leneș ? Uite, acuma știi, unde-ți umblă mintea la meditații ?" Unde să-i umble ? De la o bancă la alta, stîrnind rîsete pe unde trecea. Ce le povestea ? Avea un puternic accent ardelenesc, și în limbaj un argou de la el din sat, care nouă, regățenilor, ne stîrnea o veșnică încîntare, mai ales cînd făceam schimb de înjurături : el rîdea de-ale noastre, neînțelegîndu-le încărcătura, noi de-ale lui, tot așa, fiindcă ne scăpa semnificația. Călca-te-ar vaca neagră ! Sau, bolîndule ! Ei și ? ! Mare lucru să te calce o vacă, fie ea și neagră... Cît despre „bolînd" putea să-mi spună mult și bine, dădeam din umeri. Iar cînd eu, furios, îi spuneam : f... în... pe mă-ta !, îi sticleau ochii de veselie, nu înțelegea nimic, adică să-l... eu pe el, pricepea și îl amuza, dar a doua parte a înjurăturii, mă-sa adică, ce rol mai avea ? După un timp deveni curios de lecturile mele și îi povestii că ei, ardelenii, dăduseră mari scriitori. Îi cunoștea ? Nici pomeneală, dar curînd începu să-i citească, să-și dea și el seama de ce stăteam eu cu astfel de cărți în loc să ies duminicile în oraș cum făceau toți și să mă laud pe urmă că am făcut cunoștința cutărei fete... Literatura îi plăcu, dar fără să-l pasioneze, nu-i schimbă firea, tot Codrin era, și sunau neverosimil în limbajul lui nume de scriitori, amănunte din biografia lor, chiar idei despre opere și cărți. Am întîlnit și mai tîrziu

acest fenomen, care e caracteristic pentru unii cititori, acela de a lua ficțiunea drept fapt real, cum o lua Codrin, și la persoane culte și mature, care nu rețineau de pildă adevărata dramă să zicem a lui Ivan Ilici, ci faptul că nu se știa de ce murise, ce avusese el adică, de fapt, [illegible] aceea pe care nici doctorii nu-l știau. Cît despre rest, hm ! S-a îmbolnăvit omul și [illegible] ni se întîmplă la toți și nu scrie nicăieri că o s-o pățim chiar ca Ivan Ilici.

Am pus mîna pe umărul lui și l-am zgîlțiit de bucuria revederii.

— Codrine, ce faci tu aici ?

— Bine, tu ce faci ?

În ultimul an, 39, îmi petrecusem vacanța de Crăciun la el. Scrisese acasă din timp și părinții lui îi răspunseseră că da, mă puteau primi, dacă eram așa de sărac și n-aveam bani de tren să mă duc acasă. Cum să nu, bucuroși, dacă era vorba de colegul lui de bancă și care îl ajuta la lecții. Taică-său a venit cu sania și ne-a luat și am mers o zi întreagă pînă am ajuns în satul lui. Ce călătorie ! Sate de mocani, pe care îi cunoșteam din drumul la Cîmpu-Lung, dar și de secui, cum îmi spunea Codrin, pentru care aveam simpatie, nu înțelesesem de ce Mihai Viteazul pusese să li se taie capetele celor trei omorîtori secui ai lui Báthory, și de ce domnitorul nostru fusese atît de cutremurat cînd își văzuse dușmanul ucis : săracul popă ! Cavalerismul acesta avea să-l coste viața. Făceau istorie între ei, el, Báthory, Rudolf, Basta și nu le plăcea cînd alții, nu de dragul unei recompense, veneau și aduceau capul dușmanului pe tipsie !... De ce ? Se gîndeau cumva că puteau avea aceeași soartă dacă lăsau frîu liber

populaţiilor lipite de pămînt cu tendinţele lor obscure? Săracul popă! De ce sărac! Adică cum, de ce trebuia să-i fie milă de el? Din contra, eu i-aş fi răsplătit pe acei secui, care ştiau ei ce făcuseră, şi nu să dau ordin să fie... Hop! Sania se opri şi urmă o foială. Am intrat în casă, am ajuns...

Codrin avea o soră de o frumuseţe deosebită, faţă bălaie, cu părul galben... De revelion o răsucea un flăcău în învîrtite ameţitoare... Stătea parcă pe loc şi ai fi zis că doar ea juca. Fustele ei zburau în aer, picioarele acestei cosînzene i se dezveleau pînă sus. Pînă la revelion am crezut că e inocentă, de vîrsta mea, şi că şi ea se îndrăgostise de mine, fiindcă îmi spunea „domnişorule" şi avea grijă să nu mă simt printre streini, îmi făcea patul, îmi punea mîncare în farfurie... Ca s-o văd la joc, luată de acel flăcău cu cisme bine lustruite peste cioarecii lui strînşi pe pulpe, (mă întrebam cum dracu îi trăgea pe picioare) mîndru, cum să nu, blond ca şi ea, cu ţundră sură, ce să mai vorbim... Se ţinea de el răpită, pierdută în vîrtejul dansului, prea strîns lipită de el şi cu o expresie de beatitudine pe chipul ei feciorelnic. „Se mărită cu el, e cel mai bogat din sat", mi-a şoptit Codrin în seara aceea ca şi cînd ar fi ghicit ce simţeam şi să-mi iau, deci, gîndul de la ea. „Cum, am zis, aşa mică?" „Aşa!" Cînd viaţa îi stătea înainte ca un vis, ea, încă de la şaisprezece ani să înceapă să trăiască şi să spulbere minunea, tinereţea ei de fată! Bărbat, pe urmă copii şi gata, asta era totul?

Codrin era înalt şi mi se părea că în cele şase luni de cînd ne despărţisem chipul lui de ardelean spelb îşi pierduse trăsăturile de adolescent; arăta acum ca un flăcău hotărît, cu privirea stabilă (nu-i mai jucau ochii ca înainte) şi nici nu mai arăta aşa gras

la faţă, cu obrajii prea albi şi care îi cam înghesuiau nasul mic, dîndu-i acea expresie de veselie nemotivată, dar care era şi contagioasă : stîrnea simpatie... I-am spus lui Dobrinescu :

— Un normalist din Cristur, faceţi cunoştinţă... Şi tu, am continuat eu apoi, Codrine, ai plecat singur sau cu părinţi cu tot ?

— Nu, am plecat toţi, părinţii sînt la Braşov.

— Şi sora ta, ce face ?

— Ea a rămas.

— S-a măritat, atunci, cu băiatu-ăla ?

— Da, s-a măritat, au rămas în casa noastră.

— Şi voi de ce aţi plecat ?

Codrin îşi puse coatele pe masă şi mă privi ţintă cîteva clipe lungi. Privirea îi sticlea, ai fi zis că îşi frîna cu greu o veselie, bucuria aceea a lui de a trăi care în faţa mea îl stăpînea ca mai înainte. Şi astfel, în această stare de spirit, îmi spuse că înainte de primul război bunicul lui, preot în sat, a păţit ceva... au intrat în ograda lui unguri călări, au pus mîna pe el, au tras butucul de tăiat lemne în mijlocul bătăturii, l-au pus cu gîtul pe el şi (şi aici Codrin scoase un scurt şuierat) i-au tăiat gîtul cu securea. Tata era de faţă.

Codrin tăcu, dar nu văzui nici o tresărire pe chipul său alb.

— Şi din pricina asta aţi fugit ? am zis eu.

— Nu !

— Atunci de ce ?

— După război tata era sanitar în mai multe sate de prin preajmă. Şi într-o zi a văzut pe unul din ăia călări care îl ţinuseră pe bunicul cu capul pe butuc. S-a întors în sat, a vorbit cu alţi oameni şi l-au pîndit pe-ăla cînd se întorcea cu căruţa de la oraş. L-au dat

jos, l-au legat și au trecut cu căruța de două ori peste el.

— Dar ce-au avut ăia călări cu bunicul ?

— Ce-au avut ? I-au cerut să vorbească ungurește în biserică și la școală. Și el n-a vrut.

Iarăși s-a lăsat o tăcere. În acest timp ultimii refugiați treceau prin fața acelui domn, își luau pîinea și ciorba și se așezau pe la mese. Sala se golise. Nu știam nimic despre aceste realități crunte ale trecutului Transilvaniei. Citisem *Mara* de Slavici, și alte povestiri și nu mi-aminteam de nimic asemănător. Martiriul lui Horia, Cloșca și Crișan era legat în mintea mea de revolta lor eșuată, dar un simplu preot de sat... Un preot avea și Rebreanu în *Ion*, pe Belciug, căruia i se ceruse de către inspector să predea în școală limba maghiară, dar refuzase, și nu pățise nimic.

— Codrine, zic, mărturia lui Rebreanu, în *Ion*, e că relațiile dintre români și maghiari erau destul de pașnice. Herdelea cel tînăr vorbea bine ungurește, iar tăică-său, care era dascăl în sat, aleargă la un moment dat în toate părțile și face propagandă electorală în favoarea deputatului maghiar. Nu mai spun că la petrecerea care urmează după alegeri, un pădurar ungur (parcă așa știu, că era pădurar) strigă ridicînd paharul : trăiască românii.

— Așa e la Rebreanu, răspunse Codrin. În realitate a fost altfel.

— Bine, zic, dar nu ții minte că la Cristur aveam doi unguri colegi gemeni Ugon Ferenc și Ugon Francisc și în celelalte clase tot așa și ne înțelegeam bine ?

— Așa este, zise Codrin. În armată tata ne povestea că la examenul de sergenți era printre ei și un ungur și ofițerul, cînd s-a dat proba scrisă, s-a oprit și s-a uitat să vadă ce scrie ăla și i-a spus, după ce a citit, bătîndu-l pe umăr : „Boanghin ai fost, [illegible]" Dar [illegible], fiindcă nu știa el bine limba noastră, dar era ostaș [illegible] nu uita ce i se întîmplase bunicului... Rebreanu știa și el perfect ungurește, fusese ofițer în imperiu, ca și frati-său, care a fost spînzurat... Nu uita că Apostol Bologa se angajează voluntar și abia pe frontul românesc își aduce aminte că e pus să tragă în frații săi.

— Ce vrei să spui, Codrine ?

Dobrinescu ne asculta, curios. Codrin surîse și o lumină bizară apăru, involuntar, pe chipul său. Ar fi vrut să-mi răspundă, dar nu mai putea. Nici el nu știa ce vrusese să spună. Desigur, că toate acestea ar fi trebuit să înceteze ? Că dacă ar fi fost după noi, cei mai tineri, chiar așa s-ar fi și întîmplat ? Dar iată, trebuiseră să fugă, era limpede, omorurile nu se uitau și acum, cînd Ardealul era ciopîrțit, putea fi ciopîrțit și taică-său.

— Vreau să spun, zise Codrin, că totuși Rebreanu s-a întors la patria mumă, dar că, dacă imperiul nu s-ar fi prăbușit... Cine știe ? Ar fi rămas ofițer la Budapesta și ar fi ajuns chiar să facă literatură în ungurește, el, român... Mărturia lui, în care tu te încrezi... am aflat acum că toți românii sînt siliți să adopte nume ungurești...

Revenea la realitățile lui crunte.

— Nu putem face nici o presupunere despre soarta cuiva, i-am răspuns. Dovadă că frati-său, un

om mult mai slab, a preferat spînzurătoarea... Iar mărturia lui din *Ion* pledează pentru înțelegere...

— Da, știu, e frumos, dar...

Codrin se poticni.

— Vreau să spun, reluă el, că Ardealul e al nostru. Și că e presărat de martiri, de care voi, regățenii, nu știți nimic.

— Aflăm de la voi, i-am răspuns. Povestiți-ne !

— Asta și facem ! Tata, la Brașov, s-a dus la un ziar și a scris.

— Bine, Codrine și tu ce faci în București ?

— Sînt pedagog într-un internat.

Nu l-am întrebat unde. Știam că îl puteam găsi acolo seara la cantină... Ne-am despărțit, ne-am spus la revedere și am plecat. Am revenit, cîteva zile mai tîrziu, să-l revăd, dar nici atunci și nici în zilele următoare n-am dat de el. Plecase la Brașov, după taică-său ? Sau cîștiga destul de bine și renunțase la cantină ? Îmi aminteam, atunci la Sinaia, că anul trecut dăduse el de adresa mea și primisem o scrisoare să viu să-l vizitez la Cristur, unde era învățător. M-am dus, prins de nostalgie, să revăd orașul în care petrecusem doi ani din viața mea. M-a primit într-o casă nu prea grozavă pentru un învățător, un fel de colibă la marginea orașului plină în interior de icoane pe sticlă ca un paraclis și singur cuc ; neînsurat, am înțeles. M-a lăsat singur cîtva timp, scuzîndu-se, spunîndu-mi că se întoarce repede și m-a găsit amorțit pe pat, cu gîndurile împrăștiate, între somn și veghe. Venise însoțit de cinci-șase inși și am înțeles că era un eveniment sosirea mea acolo. A început să se agite, să aducă sandviciuri și sticle de pe undeva din curte, am început să mîncăm și să bem și încetul cu încetul m-am po-

menit luat la întrebări... Ce era la București, ce se întîmpla? Ce să se întîmple, le-am răspuns, nimic deosebit... Cum nimic, cînd a căzut Pătrășcanu, care a spus la Cluj că... L-au arestat, ce i-au făcut? Nu știam... Și au început, pe șoptite, destăinuirile... Că aici unii unguri se purtau ca și cînd nu Ardealul s-ar fi întors în granițele lui firești, ci dimpotrivă. Că aproape nu se putea vorbi românește în restaurante, în magazine, la pîine, la poștă... Că tatăl lui, al lui Codrin, era arestat pentru activitatea lui din timpul războiului, de la Brașov, acuzat de șovinism, el care militase doar pentru alipirea Ardealului și nimic altceva. „Sînt evenimente nefirești, le-am răspuns. Nu pot să cred că, dacă sînt adevărate toate acestea, vor dura." Aveam o îndoială: cum să fie arestat un om care dorise întoarcerea acelei părți din Ardeal la patria-mumă? Nu puteam să cred, totuși de ce mi-ar fi spus ei un lucru care nu era adevărat? În același timp simțeam că mă sufoc, sentimentele lor mă apăsau, nu știam ce să le răspund și în plus mă enerva acel du-te vino al lui Codrin undeva în curte. „Unde se tot duce?" i-am întrebat pe ceilalți. Unul din ei mi-a răspuns. Într-o altă odăiță era nevastă-sa. De-acolo adusese tot ceea ce pusese pe masă. „Și de ce nu vine și ea încoace?!" am spus eu nedumerit. „E unguroaică, mi s-a răspuns, și nu vrea ca ea să audă tot ce discutăm noi!" „Dar știe ce se discută?" „Bineînțeles că știe, adică bănuiește." „Și trăiește mai departe cu Codrin?" „Trăiește, e și însărcinată, or să aibă și un copil." „Și ce limbă vorbesc ei împreună?" „Românește!" „Și, tatăl arestat, știe?" Nu mai mi-au răspuns. „Și ce să înțeleg eu din asta?" am întrebat mai departe, iritat. Nu mai știam ce să spun, am plecat seara și Codrin n-a zis

nimic, nici eu nu i-am pomenit că știam cu cine e însurat și nici el n-a insistat să mai rămîn. Pe enigma acelei vizite, gîndul îmi stăruia la Sinaia : Ce-o mai fi făcînd Codrin ? O fi scăpat taică-său ? I-o fi născut nevasta ? Ce limbă avea să vorbească noul născut ?...

...De la cantina refugiaților ardeleni l-am urmat la ieșire pe Dobrinescu. Fără șovăire, mă ducea iar undeva. Nu, nicăieri, înapoi la tramvaiul 6. Iar la coborîre, în Dămăroaia, nici o surpriză : la el acasă. Zic :

— Hai să luăm și noi un chil de vin, e revelionul, să ciocnim și noi un pahar...

— Cum să nu, zice, dar eu n-am un leu.

— Am eu, i-am răspuns.

Și am intrat într-un magazin de vinuri, am cumpărat o sticlă și am ajuns în dărăpănata lui odaie.

Numai că pe mine m-a apucat deodată frigul și au început, cu paltonul pe mine, să-mi clănțăne dinții. Afară era mai cald decît acolo. I-am spus că nu pot să stau, să mergem la mine, unde e calorifer, sînt singur, poate să doarmă la căldură, de ce să stăm acolo să înghețăm ?

— Nu înghețăm, zice, fac eu cald...

Dar cu ce ? N-avea un lemn...

— N-are rost, hai la mine, i-am spus.

— Nu, de ce, stăm aici, e bine aici, ne băgăm sub plapumă.

— Nu mă bag în nici o plapumă.

Dîrdîiam. Preocupat, vesel, încăpățînat, făcîndu-mi cu ochiul, a ieșit afară și s-a întors cu niște surcele.

— Punem dulapul pe foc, zice.

— Care dulap ?

Mă uit și văd la lumina chioară a lămpii, într-adevăr un dulap cenușiu, destul de mare, așezat într-un colț.

— De ce să strici dulapul ? zic, hai la mine.

Nici nu m-auzea. A pus mîna pe-un topor și s-a apucat de treabă. Dulapul sfîrtecat făcea un zgomot groaznic. Dobrinescu era din ce în ce mai vesel. În curînd focul începu să ardă trosnind în sobă și odaia se încălzi. Mă dezbrăcai de palton. Rîdeam amîndoi. Destuparăm sticla vîrînd dopul înăuntru și ciocnirăm, el cu o ceașcă, eu cu singurul pahar pe care îl avea.

— Nici eu nu mai stau la școală după ce îmi iau capacitatea, îl aud că zice.

Deci *nici* el ? Nu spusesem nimănui că acel an era pentru mine ultimul. Dar gîndurile se ghicesc. Indolența mea în clasă, ce putea să însemne decît că gîndurile îmi zburau în altă parte ?

— Și ce-ai să te faci ? îl întreb.

— Văd eu, zice.

Ne-am urat noroc, succes... Și am băut din nou, însetați de gustul vinului și surprinși de amețeala care ni se și urcase la cap și ne licărea în priviri.

— Hai să fugim, zise el pe neașteptate.

Și în clipa următoare își îndulci gîndul, făcîndu-mi cu ochiul, adică fugim, ce ! Cine ne oprește, nu sîntem noi mari, nu știm noi destulă carte, nu sîntem liberi ? Mă apucă rîsul. El, cumintele Dobrinescu, șeful clasei, cu bursă încă patru ani, ieșea sigur învățător... Ce-l apucase ?

— Fugim în țări străine, reluă el cu o sticlire stranie în ochi, dar cu un glas domol, gospodăresc. Pîș, pîș, și...

Şi arătă cu mîna în depărtările închipuirii. Ţelul prea sigur al vieţii sale nu-i mai plăcea, bănuia, intuia poate că destinul meu avea să fie mai aventuros şi mă invidia ? Rîsul meu triumfător i-o confirma, se dăduse de gol, dar era alături de mine, nu avea în firea lui nimic obtuz, sau ranchiunos.

— Bine, zic, hai să fugim !

Clar !... Ne facem marinari. Sau mergem pe jos, ca Mihai Tican Rumano... Dar pe apă e mult mai... Să străbaţi oceanul ca Cristofor Columb... Descoperim noi ceva... mai sînt insule... Îi supunem pe băştinaşi... Ştii că un român a fost rege undeva în America de Sud ?...

Şi îmi făcu cu ochiul ; ei, rege, ce, e rău ?... De unde să ştim ce e simplu gînd sau aspiraţie secretă în sufletul unui adolescent ? Cîte nu s-au văzut ? Şi pe acest dubiu pe care Dobrinescu îl exprima cu egală măsură, rîsul meu se transformă în zbierete şi Dobrinescu în sfîrşit zîmbi şi el cu tot chipul. Băurăm ce mai era în sticlă şi ne dezbrăcarăm. Mie mi se făcuse somn, dar el continua să-mi vorbească insistent... Nu mai ştiam ce spune, din cînd în cînd doar tresăream, mormăiam... da, da, cum să nu... sigur... aşa o să facem... începînd chiar de mîine... domnul Lascăr... domnul Iordache... Mihai Tican Rumano... Racoviţă... banchize... pînă nu mai auzii nimic şi căzui într-un somn agitat.

Dobrinescu mi-a spus dimineaţa că de vreo două ori am trîntit plapuma pe jos.

— Păi dacă visam ! i-am răspuns. Tu eşti de vină, că vrei să fii rege.

XXV

Banii daţi de tatăl meu erau pentru taxe. Dar nici nu mă gîndeam s-o fac. Îl întrebai pe Nilă care se întorsese de la nevastă-sa, dacă puteam, cu o mie de lei, să-mi cumpăr un costum de haine, o cămaşă mai bună şi o pereche de pantofi. Nilă se gîndi.

— Hai cu mine să căutăm, zise.

În drum ne oprirăm şi ne uitarăm într-o vitrină, adică eu mă oprii, Nilă mă lăsă să mă uit, cu mîinile în buzunare şi cu un surîs de îngăduinţă pe buze.

— Nu de-aici, îmi spuse, de-aici nici un pantalon nu poţi să-ţi iai cu o mie de lei. O pereche de pantofi costă şase sute, tu vrei şi cămaşă... Hm !... Hî...

Rîdea de mine, dar totuşi avea el ceva în cap, dacă o pornise... Străbăturăm marele bulevard pînă la piaţa Brătianu, cu statuia pe care o ocoleau tramvaiele şi intrarăm spre Sfîntul Gheorghe. Acolo Nilă o luă la stînga şi curînd dădurăm de nişte străzi pline de prăvălii deschise şi lume care forfotea ; parcă era un bîlci.

— Ce e aici ? îl întrebai.

— Taica Lazăr, zise el.

A, Taica Lazăr, cum să nu, auzisem, da, aşa era; aici totul era ieftin, pînă şi în sat era cunoscută această stradă. Ne oprisem nehotărîţi. În care prăvă-

lie să intrăm ? Şi atunci din uşa uneia mai apropiată se desprinse un om, veni drept spre noi şi îmi şopti mie la ureche.

— Domnu, am un costum de haine special pentru dumneata !

Am tresărit ! De unde dracu ştiuse că chiar un costum de haine căutam ? Mă uitai la Nilă, care lăsase capul în jos.

— Păi n-are nevoie numai de costum, murmură el, vrea şi o cămaşă şi o pereche de pantofi.

— Am şi pantofi şi cămăşi, zise individul. Intraţi, veniţi cu mine.

Am intrat în prăvălie, care într-adevăr era înţesată cu de toate şi omul luă de pe o vergea un costum gri, unde erau înşirate cu zecile şi mi-l arătă.

— Special pentru domnul, zise el, încercaţi-l.

Mă vîrî undeva în spate, mă dezbrăcai şi îl încercai, cu cămaşă nouă. Era perfect ! Îmi aduse şi o pereche de pantofi, care nu erau chiar noi, dar nici tociţi şi mă uitai în oglindă. Ei, aşa da ! Îmi legai la gît şi o cravată, pe care negustorul îmi spusese că mi-o dă pe deasupra, nu intra în cost şi mă întorsei să mă vadă şi Nilă.

— Un domn elegant ! exclamă individul, astea cu care aţi venit puteţi să le aruncaţi, domnul e student, dacă nu mă înşel, nu se face ca un student să poarte asemenea...

— Şi cît costă, murmură Nilă îndoit.

Ştia el că aici e ieftin, dar nici pe degeaba nu ţi le dădea nimeni, ori o mie de lei... Negustorul făcu un gest : cît poate să coste ? O nimica toată.

— Facem o reducere pentru un student, zise el. Ştim noi că studenţii o duc greu, dar trebuie să fie şi ei îmbrăcaţi bine, se întîlnesc cu studentele, ies

la plimbare... Am și palton... Special... Ăla nu e palton pe care îl aveți, nici nu pot să spun ce e, manta, dulamă țărănească, scurteică... Seamănă cu o scurteică de muiere...

Nilă rînji. Așa era. Totuși se opuse :

— Palton nu, vine primăvara... Și pîn'la anu...

— Bine, conveni individul, și puse paltonul la loc.

— Cit zici că costă ? șopti Nilă.

— A, exclamă negustorul ca și cînd ar fi crezut că spusese lucrul acela lipsit de importanță, prețul adică ; patru mii de lei ! se miră el însuși de cit de ieftin era.

Nilă își încreți fruntea. Eu simții că trebuie să mă întorc la vechiul meu costum pe care cu adevărat mă gindisem o clipă că trebuie să-l arunc. Chiar dacă ne tocmeam, cît putea să lase ? O mie, chiar două, și ? De unde luam mia cealaltă ? Nilă se gîndea. Se uită la mine.

— Spune-i, zise, cîți bani ai. Și dacă nu vrea, mergem în altă parte.

— N-am decît o mie de lei, spusei eu.

Negustorul începu să rîdă și să enumere... costum special, pantofi, cămașă, cravata o lăsa de-oparte... Începui și eu să rîd. Mă așezai pe scaun să mă descalț. Dar observasem că de cît timp stăteam noi acolo nu mai intrase nici un client, deși mișunau cu sutele pe-afară. Sigur, ne ducem la altul, găsim noi...

— Dați două mii de lei și gata, zise individul. Nu cîștig nimic, dar poate dacă vă fac cadoul ăsta, o să am și eu noroc cu altul care are mai mulți bani.

Nilă dădu din cap împovărat :

— De unde, rînji el blînd, dacă n-are decît o mie ?

— Bine, se hotărî brusc negustorul. Scoateți mia și să-l purtați sănătos.

Ştia, din experienţa lui de negustor, cine şi cîţi bani are în buzunar. Iar o vînzare era mai bună decît nimic. I-am plătit şi am vrut să plec. Nilă însă m-a oprit : să iau şi hainele vechi, sînt bune, zise el, de tocit pe bancă la şcoală. Pe-astea noi să le ţin şi eu de *sus*, adică de sărbătoare.

Avea dreptate. Cine ştie cînd aveau să-mi mai pice nişte bani... Şi atunci mi-am adus aminte de ghicitul ţigăncii lui Ilie : un dar de bani... Da, iată, fusese... Şi drumul pesemne era cel făcut de mine acasă... Nilă, încîntat, şi ca să sărbătorim evenimentul, mă duse într-o bodegă. Cerurăm bere şi debreţini calzi, cu muştar.

— De fapt cît costă ce-am luat eu ? îl întrebai curios.

— La Taica Lazăr cam atît costă, zise el. Dă-i naibii, adăugă, le iau şi ei de ocazie. Şi puse mîna şi-mi pipăi stofa. Dădu din cap : E cam subţire, dar e bună.

— Tu cît ai dat pe-al tău ? Tot de la Taica Lazăr l-ai luat ?

Al lui era mai frumos, culoare bej, parcă mai bine croit, cu altfel de nasturi... Îmi spuse că nu, l-a cumpărat de la un magazin, de la Şerg, astea de la Taica Lazăr nu prea ţin, că nu ştii cît au fost purtate... A luat unul odată, tot aşa, ieftin şi după cîteva luni i s-au rupt pantalonii în cur...

— Păi atunci, zic, pe mine de ce m-ai lăsat să-l iau pe-ăsta ? Dacă mi se rup şi mie ?

— Fii şi tu cu grijă... Poate nu se rupe, că nu ştii care e mai nou şi care e mai vechi. La noroc !

Ciocnirăm halbele şi băurăm.

— Ce înseamnă ocazie, îl întrebai. Adică de unde le iau ?

— Dă-i nàbii, zise, toate sînt de furat. Vin hoții, sparg o casă și pe urmă le vînd aici pe cîteva sute de lei.

— Și ăia de la care se fură nu pot veni aici să le recunoască ?

— Nu, că le schimbă, le mai vopsesc, știu ei ce să le facă... Nu le scot repede la vînzare, pînă uită păgubașul. De-aia le vînd ieftin, fiindcă nici hoțul nu se tocmește. Crezi că ți-l vindea el cu o mie de lei dacă nu-i convenea ?

— Și poliția, zic, nu poate să-i prindă ?

— Poliția nu se bagă, le dă și lor o parte din bani ca să-i lase în pace.

Interesante lucruri, secretele Bucureștiului, gîndeam eu naiv. Nilă trebuie să știe multe.

— Ascultă Nilă, zic, tu de ce nu te-ai făcut legionar ?

Se uită la mine surprins și deodată întunecat. Înghiți ce mai avea din debrețin și murmură stingherit:

— Mănîncă acolo și nu mai vorbi prostii.

Totuși se gîndea la ceva. Își lăsă fruntea în jos și șopti :

— Ăștia omoară lumea !... Într-o zi au venit și au luat un jidan de la noi din bloc, un doctor... I-au luat apartamentul. Cică l-ar fi omorît acolo la pușcărie... Barmanul de vizavi, un prieten de-al meu, povestea că un prieten al patronului, tot jidan, cu un magazin mare, au intrat peste el în birou și cu pistoalele în mînă l-au silit să iscălească un act că le-a vîndut lor magazinul cu tot ce erea în el...

— Și ?

— Și l-au dat afară. Dacă nu iscălea, îl impușcau... Nu stau ei mult, mai adăugă el cu o mohorîtă convingere, nu neatinsă de îndoieli : și dacă totuși stă-

teau ? Cine să-i gonească ? Lumea își vedea de treabă, umbla pe străzi, prin magazine, prin tramvaie... Sau stăteau prin berării ca noi și beau bere. Ce-o să se întîmple ? Cum o să trăim ? Ce-or să facă legionarii ?

Nilă reluă după o lungă tăcere.

— Să taci din gură, nu mai vorbi de lucrurile astea...

Și tăcu el însuși, gînditor și posomorît. Avea grijă de mine să nu vorbesc cu cineva. Tăcerea lui era liniștită și în adîncurile ei zăcea o neclintită convingere.

— Cine face rău unora, n-o să facă și altora ? murmură el.

XXVI

Anticarul meu îmi dădu un *Război și Pace* în două volume, pline de chenare și prinți desenați în cîteva linii și prințese care semănau unele cu altele, băgate în text, cu un Napoleon strivit de pălărie... Abia citeam un capitol, că se termina fără înțeles, aruncîndu-mă în altul pe care îndată ce începeam să-l descifrez, apărea o literă mare înflorată și o prințesă necunoscută intra în scenă... *mon cher prince*... Austerlitz... drapelul... împăratul Alexandru... Kutuzov... Natașa... Nu înțelegeam nimic... Numele de Tolstoi pe copertă îmi amintea de un om cu barbă, despre care știam că fusese conte... Un scriitor e un scriitor, nu conte... Forța de creație nu stă în titluri, Victor Hugo n-a fost nici duce, nici marchiz. Jean Valjean nu e prinț, iar Cozeta nu e ducesă... Prințesa Maria avea moșii, nu-și smulgea dinții din gură și nu-și tăia părul ca să poată trimite bani mizerabilului Thénardier... Nici un Javert nu stătea în spatele grasului Bezuhov, care venea și el la Borodino ca un tîmpit și îi încurca prin prezența lui pe tunarii care luptau și mureau eroic pe o colină, alungîndu-l cu blîndețe : „Boierule, nu e de tine aici, pleacă..." (O ediție a unei capodopere din care se taie hălci în-

tregi e o infamie ; ca şi cînd ai stoarce-o de viaţa ei secretă şi ai prezenta apoi cititorului un cadavru ; întîlnirea mea adevărată cu Tolstoi avea să se petreacă mai tîrziu şi suflul epopeic din *Război şi Pace* să-mi amintească de Homer ; cît despre *Moartea lui Ivan Ilici,* cu acel lucru din dreapta corpului său pe care îl căpătase în urma unei lovituri de un scaun şi care avea să-i pricinuiască o moarte lentă însoţită de groaznice chinuri morale, aceste chinuri aveau să mi se transmită şi mie vreme îndelungată, şi mie mi se părea că trăiam ca Ivan Ilici şi eram înspăimîntat ; cum trăim, unde e lumina vieţii pe care Ivan Ilici o descoperă abia cînd e vîrît în sacul morţii ? ; imagine teribilă, moartea ca şi cînd ai intra cu capul în jos într-un sac, în care nu vrei să intri, dar eşti împins ; prin eliminarea savantă a detaliilor unei vieţi meschine, dar care semăna cu a tuturor oamenilor, Tolstoi îşi împingea eroul spre tragedie cu vigoarea unei fatalităţi inexorabile ; niciodată n-aveam să citesc ceva mai zguduitor.)

Mă enerva şi un zgomot care se auzea prin mica fereastră a camerei lui Nilă. Ta-ta-ta-ta ! Apoi tăcere şi pe urmă iar : ta-ta-ta-ta... Am lăsat cartea şi am deschis geamul. Marele oraş respira calm, sub un soare şi o lumină rece, vedeam cerul senin, spălăcit, puţin înceţoşat de frigul iernii. Alături ruinele unui bloc care se prăbuşise din temelii de cutremurul din noiembrie, în dreapta o firmă pe vîrful altui bloc înalt care se aprindea şi se stingea neîncetat : *Jawohl* (alături era „Cheia Roseti", punct de reper). Ta-ta-ta ! Apoi iar : ta-ta-ta-ta ! undeva aproape, dar greu de spus unde, însă prezent, persistent, misterios... Ce era ?

Cine ne îndeamnă să ieşim ? M-am îmbrăcat şi am coborît cu liftul. Nilă era jos în hol, la postul lui şi cînd m-a văzut mi-a făcut un semn hotărît.

— Stai nàbii aicea, zice, apropiindu-se de mine. Nu ieşi afară.

— De ce ?

Ei, de ce ! Să răspundă Nilă precis la astfel de întrebare... De ce, de ne ce, nu era bine să ies... Cu frizura ieşindu-i de sub şapcă şi cu miinile în buzunarele pantalonilor, îndoindu-se, îmi repetă :

— Stai nàbii aci !

În clipa aceea zgomotul bizar pătrunse prin poarta de la intrare : ta-ta-ta-ta ! Apoi imediat : ta-ta-ta-ta ! Ta-ta-ta-ta !

O luai spre ieşire şi Nilă nu mai putu să mă oprească. Bulevardul era aproape pustiu. Tramvaiele numeroase care treceau pe-aici pieriseră. Începui să merg aiurea, la dreapta, în paltonul meu ale cărei pulpane fluturau împinse de genunchii care se ridicau repede în mers. Îmi cunoşteam acest mers care parcă mă tîra, înainte, unde-o fi, pe marginea pădurilor, a satului, a loturilor cu miriști pustii, de la Miroşi la Siliştea, noaptea pe întuneric, dimineaţa lovindu-mă de tijele de floarea-soarelui, călcînd în dovlecii de prin porumburi...

Ajunsei într-o piaţă cu statuie. Piaţa era plină de coloane de indivizi în căciuli ţărăneşti, dar şi în şepci de elevi, şi indivizi rău îmbrăcaţi, cu paltoane ca ale mele, dar şi cu paltoane bune, bine croite pe corp, cu umeri ascuţiţi... Ce căutau elevii aceia acolo ? Strigau sau cîntau... Distinsei urlete : *Jos nasonii... jos nasonii...* Cine dracu erau nasonii ăştia ? Mă oprii

la distanță, prudent. În clipele următoare zării în depărtare, înaintînd spre piață tancuri, care făceau să se cutremure pămîntul. Pătrunseră în piață, intrară printre coloanele care răcneau ridicînd mîinile în sus, ocoliră statuia și pieriră pe unde veniseră. Auzii huiduieli, înjurături : huooo !... houooo !... Și din nou cîntece întretăiate, isterice, hărmălaie de glasuri... Camarazi, camarazi, încolonarea, mergem spre Piața Victoriei... Nu vă temeți de hidra masonică... Aha, va să zică ăștia erau nasonii, masonii... Și iarăși : ta-ta-ta-ta ! De astă dată era aproape, la dreapta. O luai într-acolo. Nimic. Tăcere totală. Ieșii la o răspîntie de străzi și pașii mă duseră tot la dreapta. Altă piață cu statuie. Pustiu. Dintr-o stradă laterală năvăli un om în goană împleticită. Căzu și nu se mai ridică. Mă apropiai de el. În cădere îmbrățișase piatra neagră care acoperea pămîntul. Mustața îi înflorise de sînge, care repede se făcu negru lîngă gura rînjită și tăcută. Înțelesei că era mort. Și atunci țîșniră spre direcția din care venise omul gloanțe care făceau fiu-fiu, fiu-fiu și undeva aproape ta-ta-ta-ta, ta-ta-ta-ta... dar gloanțele se opriră în aceeași clipă, acest zgomot tocat venea de undeva din înaltul clădirilor și se îndrepta într-o direcție nedefinită, alți oameni fugeau tropăind și privii îndelung să văd dacă mai cădea vreunul. Nu mai căzu și pieriră pe o stradă laterală. Mă uitam îndărăt spre omul mort lîngă statuie. Cine îl omorîse ? Ce se întîmpla în oraș ? „Un om mort seamănă cu un animal mort“, gîndeam. Văzusem cai morți cu dinții rînjiți. O luai tot la dreapta.

Pe marele bulevard pe care ieșii, printre blocuri, zării în depărtare reclama *Jawohl*. Mersesem în cerc.

Un restaurant luxos era deschis, se vedeau prin geam oameni stînd la mese, rași, eleganți, cu cravatele la gît... Intrai înăuntru și căldura mă învălui. Tremuram. Trecui printre mese, intrai la toaletă... apoi mă uitai în oglindă o clipă, să mă recunosc, să iau cunoștință de înfățișarea mea... Revenii în restaurant, ocolii mesele și ieșii prin ușa care se învîrtea.

În bloc, pe „Cheia Roseti", oameni tăcuți se strînseseră în hol și se plimbau de colo pînă colo. Se uitară la mine bănuitori cînd văzură că veneam de-afară. Nilă se apropie și mă luă.

— Du-te nàbii sus și stai acolo, îmi spuse aproape strigînd, cu o voce poruncitoare, ca la noi în curte, cînd ceva trebuia imperios făcut, ca la o poruncă fatală, de care trebuia să asculți fără să înțelegi.

Și această voce a lui, în care auzeam parcă pe tatăl nostru pe vreme de furtună, bă, intrați în casă, închideți ferestrele, în timp ce trăsnetele spintecau cerul și ploaia izbea în geamuri, mă făcu să înțeleg că marele oraș trăia și el ceva asemănător cu o primejdie și că trebuia să mă închid în odaie și să închid și geamurile.

...Mă trezii a doua zi spre prînz, după un somn lung, cu Nilă vesel, care intră în odaie și îmi aruncă pe masă un pachet de salam și o franzelă.

— Ia, mă, și mănîncă !

Parcă ar fi zis : ți-am spus eu, acuma vezi... mănîncă și taci ! Mă uitai la el : adică cum ? !

— Legionarii ! murmură.

— Ce e cu ei ?!

— S-a terminat cu ei. A venit armata și i-a gonit.

— Care armată, Nilă ?

Cum care armată ? ! Armata ! Nu știam ce e o armată ?... Mă așezai la masă și începui să mănînc. Nu înțelegeam bine. I-a gonit de unde ?

— Hî, făcu Nilă. Credeau ei că o să-l dea jos pe general...

— Au vrut să-l dea jos pe general ?

— Au vrut...

— Și ?

— Și generalul a scos armata și i-a belit pe toți...

— Cînd Nilă ?

— Azi...

— Și nu mai sînt la putere ?

Nilă se îndoi de spinare, își vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor și nu-mi răspunse. Semăna cu un cal nepăsător care își scărpina cu dinții un genunchi.

— Nu mai sînt, șopti el parcă cu melancolie.

Și după puțină gîndire puse mîna pe clanță. Nu înțelegeam. Nu generalul proclamase statul național legionar la 6 septembrie, cînd îl detronase pe Carol al II-lea ? Îi văzusem și poza într-o vitrină, sau într-un ziar, îmbrăcat în cămașă verde. De ce vruseseră legionarii să-l dea jos ? Întrebările însă nu-mi stăruiră în minte, ca și Nilă îmi mîncam franzela ca un cal nepăsător... firește... cu pistoalele lor... Trebuia s-o pățească... Mă miram în clipele acelea cum de ajunseseră ei să... Hm !... Și acum... Gheorghe... Megherel...

Dar nu mă mai gîndii nici la Gheorghe și nici la Megherel. Totul fugea parcă cu viteză în urma mea și gîndul mi se întorcea înapoi la despărțirea de tata, în acel drum spre gară, cînd îmi spusese că nu mai avea de-aici înainte de unde să-mi dea bani de taxe. Mia aceea de lei, cu care îmi cumpărasem haine, era, fără doar și poate, tot ce mai putuse strînge. De

aceea nici n-o păstrasem. Şi cu ea şi fără ea, tot una era, bine că eram îmbrăcat, dacă o să fiu dat afară din şcoală, măcar... Taxa era de şapte mii de lei. Ce mai conta o mie ? Ce-aveam să fac dacă la întîi februarie domnul Ionaşcu avea să-mi spună că nu putuse aranja nimic pentru mine ? Cum aveam să-mi urmez eu liceul în particular dacă nu-mi luam capacitatea şi apoi şi după aceea, ce să fac, unde să lucrez ? Fiindcă Nilă mă ţinea la el ştiind că o să plec şi nu c-o să rămîn. Vorba lui Ilie : nu era bancher.

XXVII

Directorul Ionașcu însă nu mă chemă la el pînă la sfîrșitul anului școlar, an pe care îl petrecui în amorțeală și așteptare. După-amiezile ieșeam în oraș fără învoire și portarul se învăță cu mine văzînd că nu pățesc nimic, îmi deschidea poarta din curte cu o mică ezitare (îi aduceam din cînd în cînd cîte un pachet de „Mărășești"), ieșeam și eram dus. Într-o duminică trecui pe la Gheorghe al lui Costică brutarul curios să văd dacă nu pățise ceva. Nu pățise. În timpul rebeliunii fugise de la sediu, îmi povesti el, și fugise la timp, fiindcă a doua zi toți cei de-acolo fuseseră omorîți sau prinși de armată și băgați prin pușcării. Acum lucra la Uzinele Centrale București (U.C.B.) tot ca șofer. Ce făcea, îl întrebai. Nu-mi răspunse, se feri. Păstra încă pe chip urmele spaimei prin care trecuse în acele zile, se uita într-o parte, nu întru totul sigur că primejdia nu-l mai pîndea și n-avea să fie și el prins și închis. Cică la U.C.B. îl chestionaseră : „Ai fost legionar ?" „Am fost !" „Ai luat parte la rebeliune ?" „N-am luat." „Te angajăm, dar dacă se dovedește că ai luat, dacă te caută armata, nu răspundem."

Armata ne căutase și pe noi în școală, care își deschisese cursurile normal îndată după sărbători și nu

așa cum spusese Dobrinescu, că adică o să fie închisă pînă la întîi februarie. Absența mea însă nu fu observată, nici măcar subdirectorul Lascăr nu-mi spuse nimic. A doua sau a treia zi după rebeliune, mi se povesti, intraseră prin clase militari cu căști de oțel pe cap și făcuseră perchiziție pipăindu-i pe fiecare dacă n-au pistoale, căutară și prin bănci și pe sub saltelele din dormitoare. Nu găsiseră nimic. Pedagogul verde, care înființase în școală *„frățiile de cruce"*, dispăruse și nu se mai întorsese. Nimeni nu spuse nimic elevilor care fuseseră recrutați, își vedeau de învățătură ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Blîndul Bădilă, care fusese șeful *frăției de cruce* din clasă nu fu certat de nimeni, profesorii îl simpatizau mai departe pentru inocența și mai ales pentru efortul lui de a răspunde bine la lecții, căci învăța greu, dar se străduia și asta place profesorului, căci cine se străduiește are șansa de a reuși, spre deosebire de cei mai inteligenți, dar șmecheri și puturoși, care cine știe ce vor ajunge în viață... (Bădilă a ajuns în cele din urmă învățător, s-a căsătorit și a avut și un copil, a murit însă de tînăr, de o tuberculoză galopantă.)

I-am spus lui Gheorghe că atunci imediat după rebeliune a fost pericol să fie prins, cînd armata îi căuta peste tot (și îi povestii cum căutaseră și la noi în clasă) și dacă pînă acum nu l-au căutat, a scăpat.

— Așa zice și nevastă-mea, răspunse el, dar fără ca urmele acelei neliniști să-i piară de pe chip.

— Și Megherel ? zic.

— Pe Megherel l-au prins ! Sau a fugit el, nu știu unde, fiindcă l-am căutat de cîteva ori pe acasă și nu l-am găsit.

— O fi scăpat și el, cine știe, zic, ca să-l fac să-și ia gîndul de la toate astea.

Dar nu și-l lua. Avea și de ce. De unde să fi știut el în ce se băgase atunci cînd se luase după Megherel? Ca și Megherel însuși care îl atrăsese? Poate cineva să ne avertizeze de pericolele acestei lumi? Zici că sînt normale, vin oameni mari la putere, nu vine fitecine și crezi că nimic rău nu se va întîmpla... De ce să se întîmple? E cineva nebun să le facă ceva oamenilor, așa degeaba? Carol al II-lea desființase partidele, foarte bine făcuse, prea mare tămbălău cu tot felul de alegeri și pe urmă nici nu se făcea bine guvernul, că și cădea... Atunci ce rost mai aveau alegerile? Dar și regele ăsta trăia ca un nerușinat cu o țiitoare în văzul lumii, curva Elena Lupescu. Și fusese detronat! Foarte bine! Mai multe nu știam despre domnia lui Carol al II-lea, dacă era vinovat sau nu de ciopîrțirea țării, dacă dăduse sau nu dăduse ordin să cedăm fără luptă. Meseria de rege nu e lipsită de riscuri. Gîndeam, desigur, ca și Gheorghe și Megherel că bine i-au făcut că l-au gonit, dar și bine era dacă îl judecau ca pe Louis Capet și îi tăiau capul... Nu ești rege să jefuiești țara, porți răspunderea, și ești dator, cînd vezi că nu mai ești în stare s-o conduci și s-o aperi de pericole, să pleci din timp, să lași pe alții mai îndrăzneți și care o pot feri de primejdii... Și pe urmă la putere venise un general... Și îmi amintii de bîlbîielile lui Gheorghe din berărie... Regele Mihai îi luase locul lui tat-său... era și el legionar, din moment ce domnea peste o țară legionară... Generalul... Ce, un general era o glumă?!... Și apoi deodată rebeliunea... Ce vină

aveau Gheorghe şi Megherel ? Se angajaseră şi ei şoferi... Gheorghe vindea bragă şi... asta nu era o meserie... Putuse şi el să se însoare cu o fată mai bună abia după ce îşi luase carnetul...

— Cînd ţi-ai luat tu carnetul, Gheorghe ? îl întrebai.

— Prin iulie anul trecut, zise el surprins. De ce mă intrebi ?

— Şi unde lucrai ?

— La Gagel...

— A zic, la pîine. Şi de ce ai plecat de-acolo ? Gheorghe întîrzie să răspundă. Vroiam să-l mai întreb dacă Megherel era legionar făcut înainte de 6 septembrie, sau după. Gheorghe se făcuse după. Dar nevastă-sa ne chemă la masă afară, în altă cameră, care era de fapt bucătăria micului proprietar al acelei curţi, gătise acolo şi ne aşezarăm să mîncăm. Acele baclavale de care îmi vorbise Gheorghe astă toamnă, cînd nu venisem, apăruseră iar, pesemne că în fiecare duminică vînzătoarea de cofetărie le aducea soţului ei, acasă. La sfîrşit ne servi cafele. Între timp femeia născuse, dar nu văzusem copilul şi o întrebai unde era.

— Cum unde, se miră ea, nu l-ai văzut în odaie ? Doarme în pătucul lui.

Nu văzusem pătucul. Femeia îşi aprinse un ciubuc şi începu să fumeze liniştită. După naştere se calmase şi parcă nici nasul nu-l mai avea aşa mare, poate din pricina pieptănăturii, atunci părul castaniu îi cădea bogat pe lîngă obraji, acum îşi eliberase chipul ridicînd părul într-un coc. Îi stătea mai bine, da, iată,

nasul arăta obişnuit, ca orice nas. Observînd poate privirea mea de simpatie mi se adresă şi mă întrebă dacă am fost pe la ţară şi ce mai fac socrii şi cumnatele ei. Îi răspunsei că n-am fost.

— Noi vrem să ne ducem, dar nu acum, încolo spre primăvară, o să luăm şi cop'lul.

Nu mai avea deci nimic cu noi ăştia de la ţară, cum mi se păruse data trecută. Mă întrebă cît am dat pe costum, îi spusei cît şi de unde îl luasem, ea spuse ieftin şi că îmi stătea bine, nu ca ăla vechi, în care arătam parcă... Şi rîse şi rîsei şi eu... Gheorghe însă nu rîdea. Şi atunci renunţai să-l mai întreb cum ajunsese el de la *Gagel* la sediul Legiunii, observasem că evitase să-mi răspundă. Cum să fi ajuns ? Tot prin Megherel, prin cine altul ?

Nu păţi nimic Gheorghe, dar în aprilie fu încorporat. Despre Megherel află de la cineva şi îmi spuse şi mie că nu fusese prins, dar nici în ţară nu mai era, fugise chiar atunci, în zilele reprimării Legiunii, peste hotare, cu alţi şefi legionari. Megherel era şi el un astfel de şef ? Gheorghe dădu din umeri. Nu credea, dar era desigur legat de unii dintre ei, care îl scăpaseră, cum scăpaseră şi ei, cu ajutorul nemţilor. Îl întrebai atunci pe Gheorghe de ce nemţii, de care Legiunea era legată, nu-i sprijiniseră pe legionari în timpul rebeliunii ?

— Care nemţi ? zise Gheorghe mirat şi înţelesei că nu ştia că încă din toamna trecută se vorbea că generalul adusese în ţară instructori germani pentru armata română. Sau poate ştia, dar nu vedea nici o legătură între nemţi şi legionari. Eu însă ştiam, citisem într-un ziar, la Cristur-Odorhei, în '38, procesul

lui Codreanu, în care era acuzat de legături între organizația sa și Germania lui Adolf Hitler și cum spusese el că a doua zi după ce avea să ia puterea, România va fi alături de Germania. Fusese condamnat la zece ani închisoare, dar Carol dăduse ordin să fie omorît după proces... Legionarii luaseră puterea, România era alături de Germania și totuși... Fuseseră înlăturați, de ce Hitler nu-i apărase? Habar n-avea Gheorghe de toate astea, dar nici eu nu înțelegeam.

XXVIII

Luai note proaste la toate examenele, dar reuşii să-mi iau totuşi examenul final de capacitate, adică de terminarea a patru clase normale, după care puteam urma cursul superior. Media generală 6,26, iar la purtare 6. Şi totuşi pînă atunci foaia mea matricolă, după care mi se înmînă o copie, arăta note mari, între 8 şi 10, în cei trei ani anteriori, iar la purtare 10. Domnul Lascăr îmi dăduse acel 6 la purtare, dar nu mai îmi păsa.

Şi părăsii şcoala.

Cine ghidează paşii unui tînăr ? Unde mi-am dus eu lucrurile ? Fiindcă ştiind că aici n-o să mă mai întorc, îmi luasem cărţile, caietele cu însemnări, plapuma dintr-o pătură violetă, dar cu nasturi şi cearceafuri făcute de surorile mele Miţa şi Ilinca, şi unde le dusesem, pe unde umblasem cu ele ? Fiindcă Nilă între timp plecase de la Bloc-Algiu... Dădui de el pe strada Cărămidari, dar cine îmi spusese unde stă ? Lucra acum la Fabrica de lînărie, pe strada Lînăriei, dar ce făcea acolo ? Am dus lucrurile la el ? Desigur, lunile care au urmat m-au găsit la el. Dar ce-am căutat eu în zilele următoare pe Şerban Vodă ? Tocmai în faţa unui afiş pe care scria că se angajează tineri pentru deschiderea şantierului C.F.R. Fierbinţi ! ?...

Doritorii se vor prezenta chiar azi la sediul cutare din Şerban Vodă. Mă uitai la dată. Azi era chiar azi, luna iunie, ziua aceea, iar clădirea sediului era chiar acolo. Cum de nimerisem ? Am citit din nou afişul... Tineri... Nu eram eu tînăr ? Era pentru mine acel afiş.

— Mergem ? auzii o voce alături.

A, Niculescu, un coleg... Un ins mititel, isteţ, insinuant şi cam ticălos, dar familiar, apropiat, săritor. Fura în clasă şi în dormitor, stilouri, cărţi şi chiar flanele, zicea că sînt ale lui, dar era un consens, cînd îl prindeam îi trăgeam pumni în cap, el răbda, nega în ciuda evidenţei şi noi îl iertam tocmai fiindcă ştiam că e hoţ, rămînea între noi, nu-l reclama nimeni. O dată a purtat pantofii altuia cîteva săptămîni. Păgubaşul năvălea asupra lui, era tîrît pe jos, bumbăcit zdravăn, dar pe urmă se ridica, răspundea la înjurături, mereu cu un surîs şi o sclipire vicleană în ochii lui care se înecau parcă în sudoare. Nu învăţa nici bine nici prost, făcea parte din galeria de tipi ai clasei, el era hoţ, altul era gras şi onanist, Tănase era tocilar, Enache era uriaş, afabil, Ene avea tot timpul ochii cît cepele, Amuza misterios, avea aerul să ne spună că el ştia secrete mari, vorbea puţin dar în doi peri, echivoc, impenetrabil. Bîrzoi era complexat, rîdeam că era scos mereu la vioară de un profesor care cît deschidea catalogul dădea peste numele lui : Bîrzoi, şoptea şi Bîrzoi ieşea din bancă disperat şi ne chinuia îndelung urechile cu scîrţîiturile viorii lui... habar n-avea, dar nu ştiam ce avea cu el ştersul şi bizarul profesor, îl scotea numai pe el şi voia cu tot dinadinsul să-l înveţe, îl sfătuia, îl corecta, îl punea s-o ia de la cap, era numai un dialog al lor, al cărui

sens ne scăpa, uneori suna clopoţelul şi tot nu-l slăbea... Bîrzoi se întorcea în bancă cu sticliri de ură în priviri la adresa tuturor, în timp ce din clasă se auzeau strigăte, Bîrzoi, Bîrzoi, şi profesorul ieşea pe uşă ca o fantomă fără chip şi formă.

— Ce e, Niculescule, îl întreb, ce cauţi aici ?

— Ne angajăm ? zice. Şi tu vrei să te angajezi ?

— Dar tu nu te duci acasă ?

— Care casă ? zice.

A, da, crescuse într-un orfelinat, sigur, nu voia să se întoarcă acolo. I-am răspuns că ne angajăm, dar ne angajează ?

— Mergem şi vedem.

Erau mulţi băieţi în faţa acelei clădiri care dăduse anunţul, dar nu aveau studii şi un ins simpatic, blond, foarte tînăr, în costum sport, cu pantaloni care se terminau sub genunchi, cu pantofi cu talpa dublă, ars de soare, ne angajă pe noi doi şi încă doi domni bătrîni pentru mine, pe unul îl chema Jumanca, pe celălalt Ionescu, patru inşi... Trebuia să ne prezentăm a doua zi dimineaţa la acelaşi sediu şi să plecăm la Fierbinţi. Ce vom face acolo ? Ce vom fi ? Blondul ne spuse doar atît : vom lucra cu el. Era perfect. Cu un asemenea bărbat deschis, simplu, tînăr aproape ca şi noi, nici nu mai era nevoie să ştii ce vei lucra : era clar, n-aveam să dăm cu tîrnăcopul.

Am semnat cîte-o cerere de angajare, vagă, „în serviciul şantierului Fierbinţi" şi am plecat. A doua zi dimineaţa un camion ne-a dus în comuna Fierbinţi, unde de îndată am şi găsit un coleg dintr-a opta, care m-a luat, pe mine, nu şi pe Niculescu, la el. Legătura cu şantierul avea s-o facă domnul Jumanca, să ne anunţe cînd vine inginerul, căci blon-

dul care ne angajase era inginer, şi să începem lucrul.

Dar el nu veni curînd... Stăteam toată ziua de vorbă cu acest coleg despre filozofi pe care îi citisem sau nu-i citisem, ne ameţeam pronunţînd cuvinte mari şi gînduri incoerente, ore întregi, plimbîndu-ne prin sat (comuna era întinsă, avea chiar edificii impunătoare) şi pe cîmp, prin cimitir şi uliţe cu pomi încărcaţi cu fructe... Voltaire... Da, Voltaire... Fichte... A, Fichte... Leibniz.... Fénèlon, da, educaţia fetelor... Candide... Micromégas... Cîteodată ne opream şi rămîneam nemişcaţi unul în faţa altuia, cu mîna la bărbie, reflectînd... Voltaire e mai larg, el nu considera că trăia în cea mai bună dintre lumi, în timp ce Leibniz... Da, Leibniz simţea că lumea e imperfectă în eternitate şi atunci considera prezentul lumii în care trăia drept cel mai bun. Avea dreptate ! Ba nu, Voltaire avea dreptate ! Ba nu, Leibniz, *Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles... Oui, mais...*

Eram invitaţi de domnişoarele satului, eleve sau studente care ne serveau cafele în odăi mari şi răcoroase, încărcate cu mobile de nuc şi covoare pe jos şi pe pereţi... Ne arătau albume elegante, pline chiar cu fotografii cu ofiţeri supli şi doamne în floarea vîrstei, care fuseseră rude sau prieteni sau bunici dispăruţi de pe această lume.

Nu ştiam nici cînd adormeam nici cînd mă trezeam. Cred că a mai trecut o săptămînă pînă a venit domnul Jumanca să mă anunţe să mă prezint la biroul şantierului. Acolo credeam că o să-l găsim pe inginer, dar era un funcţionar care ne puse să semnăm o hîrtie mare cît un cearceaf şi ne dădu fiecăruia cîte-o mie de lei. Tot el spuse că de-aici

înainte aveam să dorm şi eu în acea clădire, ca şi ceilalţi, iar în ceea ce privea masa, era un cîrciumar mai încolo, unde puteam să mîncăm zilnic. O mie de lei fără să fi făcut nimic... Nu era glumă, eram cineva. Niculescu îşi cumpără un pachet de ţigări şi îmi dădu şi mie. Nu fumam, dar aprinsei totuşi ţigarea şi în cîteva zile cumpărai eu însumi un pachet de la cîrciumar. În schimb îmi dispăru cămaşa mea cea mai bună. Îl luai la rost pe Niculescu, dar el se jură pe mă-sa pe care n-o cunoştea că nu el mi-o furase. Nu-mi trecu prin minte să-i caut în geamantan, mă scîrbii de el şi îmi cumpărai de la magazinul din comună alta.

În sfîrşit blondul inginer sosi într-o bună dimineaţă şi ne luă cu el pe cîmp. Nu era nici un şantier, urma să se deschidă. Ne dădu să ducem în spinare nişte scule, alţi oameni veneau cu ţăruşi, ajunserăm la cîmpie întinsă. Inginerul bătu un ţăruş colorat, aranjă trepiedul şi ne trimise în depărtare cu alţi ţăruşi. Ne spuse să ţinem unul în mînă. El se aşeză în faţa trepiedului ca un fotograf, se uită printr-un aparat de ochire şi începu să ne facă semn cu mîna : mai aşa ! mai la dreapta ! Mai la stînga... Acolo ! Înfigeţi ţăruşul ! Aveam un ciocan, băturăm ţăruşul. Pe urmă veni spre noi cu toată aparatura, cu domnii Jumanca şi Ionescu cărînd acea aparatură şi noii ţăruşi şi ne trimiseră iar în depărtare. În urma noastră domnii Jumanca şi Ionescu trăgeau o sfoară de la un ţăruş la altul. Iată pentru ce fusesem angajaţi...

La masă domnul Jumanca citea ziarul şi îl comenta, spunînd că generalul ăla Degaule (aşa pronunţa, cum se scrie) continua lupta contra nemţilor,

dar în zadar, fiindcă acum Rusia se va prăbuşi (între timp intrasem în război alături de nemţi împotriva Rusiei) şi Hitler o să invadeze Anglia şi o să pună mîna pe generalul ăsta nebun, Degaule. Eu rîdeam şi domnul Jumanca se uita urît la mine, de ce rîd...

Curînd, în urma noastră apărură oameni care începură să sape. Noi eram departe, făceam în fiecare zi kilometri dus şi întors. Domnii Jumanca şi Ionescu stăteau mereu cu inginerul şi intr-o zi ne spuse că nu mai era nevoie de noi doi, dacă vrem putem să ne întoarcem înapoi acolo unde se săpa şi să ne angajăm ca pontatori. Între timp mai primisem cîte o mie de lei.

Ne întoarserăm înapoi... Ce era un pontator ? Niculescu îmi explică : unul care ţine socoteala orelor de muncă ale altora. De unde dracu le afla, aşa mic cum era ? În orice caz n-avea încă optsprezece ani, dar ai fi zis că are douăzeci şi cinci după felul insidios cu care cuvîntul lui intra şi ieşea din lucruri, cunoscîndu-le toate feţele, şi după felul bătrînicios cum îi fugeau privirile, fără să comunice de îndată ce vedea. Îi dădeam pumni în spinare să vorbească, să răspundă cînd îl întrebam : „Cum dracu ai ajuns tu în şcoală ? De învăţat înveţi prost, hoţ eşti şi ai şi bursă ca Dobrinescu !“ Îşi arăta dinţii într-un surîs încremenit, încă inocent, şi nu zicea nimic. Pentru fete nu manifesta nici un interes ca şi cînd le cunoştea el, ştia cîte parale fac. „Tu, să ajungi învăţător ? exclamam eu furios (învăţătorii mei fuseseră inflexibili, nu alunecoşi cum era el). Şi cum să pedepseşti tu un copil care a şterpelit ceva ? Nici n-o să-l pedepseşti, o să rîzi în sinea ta şi o să faci din ei oameni după chipul tău, dacă n-or să te ia ţăranii la goană cu ţăpoaiele ! Sau te pome-

nești că o să le ții discursuri și ei or să se uite uluiți în gura ta ipocrită?" „Nu sînt ipocrit, zicea, sînt sincer, dar nu rîd ca tine de domnul Jumanca. Din pricina ta or să ne dea afară pe-amîndoi, o să-i spună inginerului că sîntem derbedei..."

Uite că se adeverise această prezicere a lui, dar nu se gîndea să-mi reproșeze. Poate că nu era adevărat? Poate că într-adevăr nu mai era nevoie de noi? Soarele de iulie ne bronzase, începuse să ne placă ceea ce făceam și iată, eram trimiși înapoi, să...

— Ne pricepem noi să fim pontatori? îl întrebai.

— Învățăm repede, răspunse el liniștit.

Cîteva ore rătăcirăm printre muncitori neștiind cui să ne adresăm. Pe cine întrebam, dădea din umeri. Dar ce muncitori ciudați. Unii cu ochelari, cu cămăși de mătase pe ei, cu ceasuri la mînă, unii tineri, alții încărunțiți... Dădeau cu tîrnăcopul, ridicau terasamentul de-a lungul acelei sfori întinse de domnii Jumanca și Ionescu. Aveau bocanci noi în picioare, pantaloni eleganți.

— Sînt jidani! îmi șopti Niculescu.

Ia uite! Formidabil! De unde aflase și asta? Și tot el îmi spuse că jidanii ăștia nu veniseră acolo de bună voie, ci... Și rîse... adică erau aduși cu forța? Desigur! Deși legionarii fuseseră beliți, ăștia tot nu scăpau.

Găsirăm pînă la urmă un domn care ne spuse că pontatori, nu putea să ne angajeze, n-aveau nevoie, dar dacă vroiam să cîștigăm un ban putea să ne angajeze la nivelare, adică nu chiar la lopată și la tîrnăcop, ci — și ne arătă — cu un fel de mai să tasăm pămîntul pe care îl săpau și îl aruncau ceilalți și

peste care urma să se pună pietrişul şi traversele. Nu trebuia lovit cu acel mai, ci doar ţinut de coadă drept, ca pe un bătător de putinei de lapte şi îndesat cu el pămîntul deja fărîmiţat de alţii. Nu, spusei. Dar Niculescu, cu ţigarea în gură, puse mîna pe un astfel de mai şi de îndată începu să lucreze. Era mic, bătătorul de pămînt era cît el. Dar îl mînuia cu pricepere, în secunda în care îl luase în stăpînire şi învăţase ce are de făcut. Îmi întoarse spatele, din clipa aceea nici nu se mai uită la mine. Mă îndepărtai, lăsînd în urmă tîrnăcoape care se ridicau în aer, braţe care aruncau, şir nesfîrşit de oameni peste cîmpia fără margini. Îmi stăruia în minte chipul viclean al lui Niculescu, care se pierduse în marea de oameni. Se pierduse ? ! Ceva îmi spunea că nu rămînea el acolo să facă la nesfîrşit munca aceea, printre acei inşi pe care îi recunoscuse atît de rapid cine sînt. Un gînd care îmi scăpa îl determinase să rămînă. Ce gînd ? N-aveam să-l mai aflu.

Cîteva ore mai tîrziu un camion al şantierului mă ducea pe platforma lui înapoi la Bucureşti. Aveam o mie de lei în buzunar, şi mai trebuia să primesc una de la C.F.R. (aşa credeam), un timp incalculabil de libertate mă aştepta în marele oraş. Zburam, zdruncinăturile camionului îmi sporeau sentimentul de triumf care mă stăpînea. Ce, fusese rău ? Cîştigasem... Era soare, bolta cerului, spre care îmi ridicam privirea, era fără cuprins, vîntul îmi biciuia faţa, drumul fugea în urmă cu viteză -

XXIX

Aveam în minte un gînd : unde puteam eu lucra cel mai bine ? În preajma cărţilor, bineînţeles, să am salariul meu lunar, să mă întorc acasă şi să mă apuc să învăţ, să-mi dau examenele în particular, la un liceu şi pe urmă să urmez la universitate. Încă opt ani de studii şi îmi luam licenţa în litere la douăzeci şi şapte de ani. Era prea tîrziu ? Nicidecum ! Dar uitam că era război şi că în '43 trebuia să fiu încorporat. În '43 ? E, he ! Pînă atunci războiul... cine ştie...

Pe Cărămidari am găsit uşa încuiată. M-am dus la *Fabrica de lînărie*, l-am chemat pe Nilă la poartă şi i-am cerut cheia. L-am întrebat ce făcea el acolo ? A dat din cap şi din umeri : făcea el ceva, avea o leafă, n-a vrut să-mi spună, dar era puţin încurcat.

— Vezi, zice, că zilele astea vine Veta... hi, unde să stai şi tu...

I-am răspuns că nu e nimic, o să dorm pe jos. Nu m-a întrebat nici unde fusesem două luni, nici ce gînduri aveam rămînînd la Bucureşti (îi spusesem că la şcoală nu mai mă puteam duce), nu era ca Ilie, să mi se bage în suflet...

Veta a venit, dar curînd a plecat, s-a întors la țară unde își lăsase copilul. Curînd după plecarea ei plecă și Nilă.

— Vezi, mi-a spus într-o dimineață.

Era îngîndurat ca de obicei, absent cu alții dar nu cu sine. Mi-a șoptit :

— Mă duc în concentrare.

Simplu, parcă mi-ar fi spus un lucru obișnuit, firesc și fără implicații pentru soarta lui. A adăugat că odăița era plătită pe trei luni, puteam să stau, proprietarul știe... Nu era scumpă chiria, un pol pe lună, după trei luni trebuia să plec sau s-o plătesc eu mai departe...

— Bine, Nilă !

Lucruri aveam, o plapumă, cearceafuri, restul, care era al lui, avea să vină Veta să le ia. Dar al cui era patul ? Al propietarului. Și Nilă mi-a întors spatele și a luat-o cu pas vioi spre poartă. Credeam că o să revină să-și ia la revedere, fiindcă plecase fără să-mi spună un cuvînt mai mult, fără un gest, fără o privire care putea ține loc de despărțire. Nu s-a mai întors, pleca chiar atunci. Nu s-a mai întors niciodată, regimentul lui 5 Dorobanți din Giurgiu intra în foc și Nilă avea să moară un an mai tîrziu pe frontul rusesc.

Cu o mie de lei în buzunar mă simțeam la adăpost. Cu încă o mie pe care aveam s-o mai primesc de la C.F.R. puteam să mă bucur de libertatea mea multă vreme și între timp să-mi caut un post. Gîndul îmi mergea spre o bibliotecă, să fiu deci bibliotecar, să mă înscriu la un liceu și să-mi realizez planurile, care erau atît de simple încît nici un nor nu-mi turbura zilele. Deocamdată eram absorbit de lectura unui mare roman, în trei volume, *Casa de*

lut de Pearl Buck şi *Mama*, de aceeaşi autoare şi de un volum de mitologie greacă, pe care vroiam să-l asimilez în întregime, căci istoria Greciei antice mă prinsese încă din clasa întîia, mă pasiona.

La anticar (acest anticar se afla într-o mică piaţă nu departe de Cheiul Gîrlei, într-un mic pavilion numit *Casa anticarilor*, erau vreo şase, nici acum nu ştiu cum îi zice, un oraş nu-l cunoşti bine nici dacă locuieşti în el zeci de ani) întîlnesc într-o zi, pe cine ? Diaconescu ! Cea mai proeminentă figură din Şcoala normală de la Cristur-Odorhei, elev pe clasa opta, puternică personalitate, respectat de toţi profesorii, îi dădeau zece fără să-l examineze, fiindcă ceea ce ştia el depăşea mult manualele, era inutil să-i pui acestui băiat întrebări.

— Domnul Diaconescu ! Ce e cu dumneavoastră aici ? l-am întrebat eu. Nu sînteţi învăţător ?

Mă cunoştea. Deşi doar pe clasa treia, elevi dintr-a opta veneau la mine să le fac o lecţie model. Tema lecţiei. Introducerea. Expunerea subiectului. Încheierea. Tema aceea trebuia formulată în scris, şi cînd era vorba de literatură nu era o glumă. Puşi în situaţia de a urmări o idee, (şi mai tîrziu, în viaţa literară, am cunoscut scriitori talentaţi şi vînjoşi, cu sevă în ei, dar care chiar dacă ar fi mers aiurea şi s-ar fi izbit cu capul de un copac, după cum spusese la un moment dat tot unul dintre ei, tot n-ar fi găsit o idee) veneau la mine cu manualul pe care nu-l înţelegeau şi mă rugau să le fac eu lecţia ; şi le-o făceam. Şi Diaconescu aflase şi ne împrietenisem.

Era un ins mic de statură, totdeauna bine îmbrăcat, matur înainte de vreme, destinat unui viitor strălucit... Ce căuta el la *Casa anticarilor ?* M-am uitat la el. Costum impecabil, pantofi bine lustruiţi,

stăpînire de sine de bărbat precoce, ironie spusă cu întoarcerea capului într-o parte, să vadă şi alţii comedia, sau valorea ignorată.

— În aceste timpuri, zise, cînd Europa e turbure, *Portrete lirice* de domnul Ion Pillat ne asigură de permanenţa poeziei.

Şi îmi arătă orgolios volumul pe care tocmai îl găsise şi îl cumpărase.

Mă întrebă ce fac în Bucureşti.

— Bine, zic, şi i-am dezvăluit gîndurile necomplicate care stăpîneau viaţa mea.

El mă ascultă atent, îmi spuse că planul era realizabil dacă îl urmăream cu perseverenţă şi continuitate, cum spunea adolescentul lui Dostoevski şi mă invită pe la el.

Locuia, ce întîmplare, pe-aproape de Cărămidari, într-o odăiţă însă mai luminoasă şi mai bună decît a mea, cu chiuvetă şi lumină electrică.

— Întîi, zise, să mîncăm (între timp se făcuse seară). Poeţii mîncau şi ei, continuă punînd cartea lui Pillat pe noptieră. Nu ştim încă prea bine ce făcea Eminescu, cum îşi lua micul dejun, unde îşi lua prînzul şi cu cine. Vorbesc de viaţa lui cotidiană. Exemplarele deosebite ale speţei noastre ne interesează în cele mai mici amănunte... Dar romanul pe care l-a scris domnul Cezar Petrescu despre poetul nostru cel mai mare e neinspirat, nu se vede geniul, fiindcă asta ne interesează.

În timp ce vorbea pusese masa şi aprinsese o lampă de petrol de gătit. Avea ciorbă, mîncare de zarzavat cu carne, un fel de ghiveci măcelăresc, salată de vinete, brînză şi unt. L-am întrebat cine îi găteşte.

— Eu, mi-a răspuns el dînd capul într-o parte, ironic la adresa cui l-ar dispreţui şi nu fără mîndrie. Cei mai buni bucătari sînt tot bărbaţii, aici la Bucureşti, în lumea civilizată. Numai ţăranii consideră că bucătăria e treaba muierii şi tot ce face în acest sens un ţăran ţine de măcelărie : taie un porc, un viţel...

Avea dreptate şi am rîs.

— Deci liceul în particular, a continuat el cu o voce scăzută, dar limpede, foarte bine, eu sînt funcţionar la U.C.B. („iarăşi U.C.B. ! am exclamat în sinea mea, U.C.B.-ul ăsta e o adevărată salvare pentru toată lumea") dar am intrat greu şi numai fiindcă am avut faţă de alţii avantajul studiilor. La toamnă mă duc la postul meu, sînt învăţător, dar în timpul vacanţei am vrut să cîştig nişte bani, pentru sora mea, care e şi ea la liceu, pe clasa cincea. Să-ţi arăt...

Şi se duse şi trase de sub pat un cufăr, îi deschise capacul şi îmi arătă un teanc de bani.

— Într-adevăr poţi învăţa liniştit dacă găseşti o slujbă, continuă el invitîndu-mă la masă.

Ciorba era excelentă, de mult nu mai mîncasem ceva aşa de bun. În internat numai foamea ne împiedica să ne dăm seama cît de infectă era mîncarea. Din mia mea făceam economie, mîncam numai pîine cu roşii şi adesea un corn cu lapte.

— Îţi cumperi ca mine o lampă cu gaz, un tacîm şi două farfurii şi îţi faci acasă. Piaţa te învăţ eu, mergi cu mine mîine după masă să vezi ce să cumperi şi cum să te tocmeşti.

Cărţi avea puţine, în franţuzeşte, Valéry, Mallarmé, Baudelaire (şi o traducere a acestuia de Şerban Bascovici). Am uitat de *Portretele lirice* ale dom-

nului Pillat şi am citit din Baudelaire, întîi din original, apoi tălmăcirea lui Şerban Bascovici. Nu citisem pînă atunci nimic din poetul francez şi auzind *Stîrvul*, *Spleen*-urile, *Albatrosul*, *Corespondenţele*, am avut un şoc. Citisem Villon, cu dicţionarul în mînă şi după ce îl descifrasem îl recitisem luni de zile, prizonier total al celebrelor *Balade*. După Eminescu era al doilea poet care mă făcea să simt că poezia e un miracol care ne scoate din efemer şi ne face să ne simţim eterni. Şi tatei îi plăcea poezia... Coşbuc...

Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea?

O auzise la şcoală, recitată de copii la sfîrşitul anului şi adesea repeta aceste versuri, a căror imagine simplă îl făcură să aibă o idee a ceea ce înseamnă un om în mijlocul omenirii. Şi acum, iată, un altul care putuse scoate astfel de accente contemplind cu iubita de braţ, un stîrv plin de viermi. Iluminarea din final în care spiritul afirmă că deşi iubita lui va ajunge ca acel stîrv, el va păstra în suflet spiritul descompusei sale iubiri, m-a făcut să tresar. Da, iată ideea genială care salvează o formidabilă descripţie care nu promitea nimic bun şi cum nu există un univers deosebit al poeziei, iar altul separat, nepoetic, vulgar... Un stîrv! Şi cum a ţîşnit scînteia divină din sufletul poetului! Atunci am înţeles şi n-am uitat că se poate scrie despre orice, că un om, un animal, un mediu social, un lucru, au în conştiinţa artistului o importanţă egală. Să scrii despre bufniţe!... Ce se putea scrie? Că sînt prevestitoare de rele? O idee comună. Baude-

laire descoperea că ele iubesc nemișcarea și meditează, și că numai omul poartă pentru totdeauna osînda de a fi vrut să schimbe locul. Dar despre pisici ? Ce să scrii despre o pisică ? Edgar Poe, ale cărei povestiri fantastice le citisem, arăta că o pisică putea împinge la crimă. Baudelaire le iubea ochii, in care contempla ora... Fără o idee, gîndeam, nu există operă de artă durabilă.

I-am spus lui Diaconescu acest gînd al meu și el a confirmat, corectîndu-mă însă. Uneori poezia își ajunge ei însăși, fără a exprima neapărat o idee originală. Bacovia de exemplu, în admirabila *Lacustră*, are doar un sentiment că plouă și totul se prăbușește. Și încă aici există ideea că un gol istoric îl cuprinde și se simte ca pe vremea locuințelor lacustre ale strămoșilor noștri, dar alteori nu descrie decît un peisaj dezolant și cerul plumburiu, pe care îl străbate un corb diametral.

— Ba nu, zic și acolo apare un sentiment, care e de fapt o idee, că natura ne apasă cu elementele ei :

Chemări de dispariție mă sorb.

— Da, dar nu e o idee prea originală. Domină descripția peisajului, învăluit în poezia sumbrului.

Ne-am despărțit la sugestia lui discretă că dimineața trebuie să se scoale devreme, deși eu aș fi vrut să mai rămîn. Poezie, da, dar el avea o slujbă, nu se putea duce obosit de nesomn. Urma să ne vedem a doua zi pe la orele șase.

XXX

L-am găsit gata pregătit să ieşim, să mă înveţe cum se face o piaţă. Şi-a luat o plasă şi am pornit-o pe jos spre Piaţa Mare. Pe drum a început să-mi vorbească despre fete şi cît sînt ele de drăguţe, dar că dacă vroiai să le placi trebuie să arăţi bine îmbrăcat, pieptănat şi cu cravată la gît. Şi m-a măsurat o clipă. Nu purtam cravată şi pantalonii mei nu erau călcaţi ca ai lui...

— Să vezi, zice, dacă mă uit eu la una, cum întoarce capul... Ia uite ce frumoasă e asta care vine.

Şi într-adevăr fata zîmbi cînd, ajungînd în dreptul nostru, Diaconescu o salută şi îi spuse :

— Sărut mîna, domnişoară ! Plimbare plăcută... Puteam să facem cunoştinţă, îmi şopti, dar nu acuma. Duminică ieşi cu mine şi ai să vezi. Dar să te pui la punct, nu aşa...

Am ajuns în piaţă şi l-am urmărit cum tîrguia şi se tocmea pentru un firicel de mărar. Nu se grăbea şi totdeauna ieşea, după cum îmi demonstra el, în cîştig. Cunoştea toate legumele şi de cîte anume legături avea nevoie. Îşi făcea socoteli : asta da, asta nu, fiindcă mai mîncase cu o zi înainte felul cutare, pentru mîine o să-şi facă iar o ciorbă şi c să cumpere o pasăre, să facă pilaf.

— Să vii, zice, şi mîine, să mănînci la mine şi să vezi ce bun e.

A cumpărat o pasăre şi ne-am despărţit. A doua zi m-a făcut să descopăr un nou poet, nu mare, dar de o blîndeţe ca un balsam : Francis Jammes, în traducerea tot a domnului Ion Pillat. Poetul ăsta iubea măgarii şi românul traducea astfel :

Iubesc măgarul dulce
Călcînd lîngă uluce

şi ar fi vrut, cînd avea să moară, să intre în rai cu măgarii.

— Pe lîngă marii damnaţi, Villon, Poe, Baudelaire, apar pe lume şi astfel de poeţi, mi-a spus Diaconescu cu o expresie de încîntare extremă, vrînd parcă să-mi spună că trebuie să rămîn deschis pentru toţi, adică şi pentru cei mai mici. Ei corespund, a continuat el, infinitelor stări afective ale lectorului, care nu e totdeauna, *mon semblable, mon frère,* cînd citeşte *Spleen*-urile baudelairiene. Noi ştim că măgarul nu e dulce, e încăpăţînat şi imprevizibil, te poate trînti să-ţi sune oasele. Dar poetului îi plac, aşa i se par lui... E frumos şi senin acest domn care ieşea la plimbare pe cîmp printre poteci şi se gîndea să intre în rai în asemenea tovărăşie...

În acest timp trupele române se apropiau de Odesa. Războiul era încă pe-aproape, dar nu ne interesa. Singurul efect în Bucureşti era faptul că apăruse pîine amestecată cu mălai ; cînd era proaspătă, era bună. Adesea întîlneam nemţi pe marile bulevarde, totdeauna în grupuri, în linie de patru sau cinci, în ţinută impecabilă, raşi, uniforme

gri-bleu, frizați, descheiați la gît, cu boneta pe-o parte, în același pas, automate bizare într-o lume pestriță, care se dădea la o parte din calea lor : nu erau ei ceva nefiresc ? Diaconescu avea față de război o atitudine de spectator : „Dacă nemții nu cîștigă imediat, se împotmolesc ca armata lui Napoleon. Dar nu se știe. Să vedem. Au lăsat Anglia necucerită... Poate vor să se înțeleagă cu englejii, după ce distrug bolșevismul."

Mai multe nu știa nici el și nici eu. Mă miram că nu era încă militar. Mi-a spus că în primăvară va fi încorporat. Zilele lui august însă treceau în discuții despre poezie și literatură, cu Diaconescu, în plimbări duminicile, în care el vroia să-mi arate cum se poate face cunoștință cu o fată (fără totuși să-mi demonstreze ceva concludent), și mia mea se topea. Firesc, i-am spus într-o zi că nu mai aveam bani, să-mi împrumute cinci sute de lei și i-i dau înapoi, am de încasat salariul meu pe o lună de la C.F.R. Fără ezitare a deschis cufărul și mi-a dat banii. În același timp mă întrebam de ce dracu nu mă dusesem eu atîta vreme să-mi încasez acei bani de la C.F.R. M-am dus în zilele următoare. Funcționarul de la ghișeul la care am fost îndrumat mi-a răspuns însă că nu mai aveam nimic de încasat. Gata, simplu, din momentul plecării mele din Fierbinți, s-a calculat că încasasem ceea ce mi se cuvenea, ba chiar pe cîteva zile în plus și fusesem ras, „liber la îmbarcare" a mai adăugat acel funcționar, care, contrariu a ceea ce se spunea despre ei, aveau și humor în anumite situații date.

— Dar așa mi s-a spus, am protestat eu indignat, că mai am de primit o mie de lei.

— Cine v-a spus ? m-a întrebat el luîndu-şi brusc ochelarii de la ochi şi interogîndu-mă fără încredere, dar totuşi curios.

Ei ? Cine îmi spusese ? Niculescu ? Te pomeneşti că idiotu-ăsta... Ce să fac acuma cu spusele lui Niculescu, în faţa unui funcţionar care avea scripte cu date precise ? În realitate nu ştiusem nimic clar despre salariul meu, cît era, cîte zile lucrasem şi dacă mai aveam sau nu ceva de primit.

„Ce pot să fac ? m-am întrebat. N-am de unde să-i dau lui Diaconescu banii înapoi". Şi vizitele mele la el au încetat. Bine că nu ştia unde stau. N-a trecut însă o săptămînă şi a survenit catastrofa. Eram în odăiţa mea, cînd am auzit o voce autoritară în curte :

— Unde stă domnul Marin Preda ?

Erau mai multe odăiţe în acea curte şi o voce i-a răspuns şi i-a arătat-o pe a mea. Am auzit o bătaie în uşă şi am sărit din pat. În prag se afla Diaconescu, un domn sever, indignat, străin şi implacabil.

— Ai spus, a început el, că îmi dai banii în cîteva zile. Au trecut două săptămîni şi ai dispărut. Ce înseamnă asta ? Ţi-am spus că adun bani pentru sora mea, nu sînt bogat, muncesc cu un scop. E o lipsă de sensibilitate şi de conştiinţă să mă tragi pe sfoară în felul ăsta. Te rog să-mi dai imediat banii înapoi.

Eu eram încă stupefiat de faptul că mă găsise. Nu-mi aminteam să-i fi dat adresa. Am început să mă bîlbîi, copleşit. Că n-am bani... Că...

— Cum n-ai bani ? Nu ţi-ai încasat leafa de la C.F.R. ? a continuat el uitîndu-se bănuitor în jur, în mizerabila mea odăiţă.

— N-am încasat, nu mai aveam nimic de primit.

— Atunci nu trebuia să te împrumuţi.

— N-am ştiut... Cînd m-am dus acolo...

Şi i-am explicat ce se întîmplase. M-a crezut imediat, dar jignirea tot nu-i trecea. Totuşi s-a îmblînzit.

— Trebuia să vii să-mi spui. De ce să mă laşi să cred că eşti un om care a pus mai mult preţ pe fuga de sinceritate decît pe o prietenie. Nu e nimic, n-ai, am înţeles... Dar să eviţi să mă vezi... Credeai că n-o să te înţeleg ?

Avea dreptate, mă bîlbîisem lamentabil la prima mea ciocnire liberă cu viaţa, vrusesem într-adevăr să-l trag pe sfoară, recunoşteam în sinea mea acest lucru, fără să ştiu de ce nu alesesem calea simplă a mărturisirii. Preferasem să las în urmă un om care mă făcuse să descopăr pe Baudelaire, decît să... Preferăm să fugim în mod laş, decît să mărturisim un lucru neînsemnat. Ne despărţim de oameni pe care îi admirăm, numai pentru că... Ei, pentru ce ? Pentru nimic...

— N-are importanţă, a continuat el aşezîndu-se în sfîrşit pe pat, trăgîndu-şi uşor pantalonii cu dunga bine călcată. Ţi-a fost frică să înfrunţi o mică situaţie imprevizibilă, dar fii atent că vei avea de înfruntat situaţii infinit mai grele şi mai complexe. Nu fugi !... Cinci sute de lei nu e o avere, nu te mai gîndi, am uitat... Caută-ţi totuşi un serviciu. Ce faci toată ziua ? Fiindcă n-o să poţi trăi aşa, o să mori de foame. Te-ai înscris măcar la liceu ? Ai spus că ai un plan...

— Nu m-am înscris...

— Păi pierzi anul, cursurile au început. Nu cunoşti pe nimeni să te ajute ? Eu nu pot, trebuie să plec, am aranjat să lipsesc pînă la întîi octombrie,

dar şi aşa, la U.C.B. n-am nici o trecere să te recomand...

„U.C.B. ? ! Ferească Dumnezeu, am gîndit. Dacă află tata o să creadă... soarta de la început a lui Ilie..."

— Măcar ai încercat undeva ?

Încercasem la trei biblioteci, nici măcar nu vruseseră să stea de vorbă cu mine. „N-avem loc" (şi un gest cu mîna să ies afară). Cumpărasem *Universul* şi mă dusesem la cîteva instituţii să fiu angajat funcţionar... Nimic... Studii puţine, mi se răspunsese şi cu o privire de neîncredere : eram prea mic, nu se angaja un funcţionar fără state de serviciu, şi mai ales la vîrsta asta...

— De ce nu te întorci la internat ? zise atunci Diaconescu nedumerit. Mi-ai spus că ţi-ai luat capacitatea... Ştiu, n-ai bani de taxe, dar să vorbim cu directorul, nu poate să te lase aşa pe drumuri...

Am ridicat privirea. Era o idee.

— Ai dreptate, i-am spus, mă întorc la internat.

De ce nu ? Toate punţile nu fuseseră tăiate cu Şcoala normală. Erau tăiate numai în gîndul meu, dar poate că domnul Ionaşcu găsise pentru mine o soluţie, nimeni nu-mi spusese că nu puteam să mă mai întorc şi să urmez acolo cursul superior.

— Mă învoiesc mîine dimineaţă de la serviciu şi vin cu tine, a mai spus Diaconescu văzînd cît de abătut arătam. De ce să nu-ţi dea o bursă ? Atîţia neisprăviţi o primesc. Vin mîine şi te iau.

Şi a plecat. Scena care a avut loc însă la şcoală a fost şi mai lamentabilă, de astă dată pentru amîndoi. Cît am intrat în hol ne-am întîlnit cu domnul Lascăr, care parcă ne-ar fi aşteptat.

— Ce e cu dumneata aici? a strigat el. Dumneata nu mai ai dreptul să intri în această școală... Iar dumneata, cine ești? *Ucebe*, a silabisit el cu dispreț, apucîndu-l cu o smucitură pe Diaconescu de braț, care avea într-adevăr pe mînecă o banderolă U.C.B., ieși imediat afară din hol, nu primim aici pe toți măturătorii de stradă.

Diaconescu a zvîcnit din umeri cu același dispreț pentru individul din fața lui:

— Sînt un absolvent al școlii normale, și nu vă permit...

Dar cel care nu putea permite era celălalt, instalat într-o clădire în care era stăpîn și a chemat portarul să ne dea afară. Și ne-a și dat. Simpla lui prezență, deși umilă, dar hotărîtă, ne-a convins că trebuie să ieșim.

— Un imbecil, un zbir, a zis Diaconescu în stradă. Arăta liniștit, stăpîn pe sine, deloc jignit de cele întîmplate... Da, dar ce era de făcut cu mine?

— O să te descurci, o să găsești undeva un loc, mi-a spus el încrezător.

Și l-a înjurat de mamă cum îl înjurasem și eu anul trecut pe individul care ne dăduse afară, spunînd că mi-l făcusem dușman din cine știe ce prostie, peste care un bărbat adevărat ar fi trebuit să treacă. Dar cîți sînt cu adevărat bărbați?... Și cu aceste cuvinte liniștitoare ne-am despărțit la prima răspîntie de străzi, el cu gîndul la sora lui pentru care muncea, eu în față cu libertatea mea, care ajunsese la limită.

N-am mai auzit de-atunci nimic despre el. O fi murit pe front? (Căci mai tîrziu aveam să aflu că erau făcuți rapid ofițeri și trimiși în foc) sau, cumva, în '49, se găsea în vreun sat și îi învăța pe

copii ? Dar cum avea el și cu cine să mai citească și să discute despre Baudelaire și Francis Jammes ! ? cînd Arghezi și Blaga erau interziși ? Trecut printr-un război și printr-o revoluție care era în curs, pierdusem contactul cu generația mea... N-am mai auzit nimic nici despre Niculescu, ce-o fi făcut el acolo pe șantierul din Fierbinți, dacă s-a întors la școală și ce s-a ales de el. Despre unul dintre turnătorii cei mai fideli ai domnului Lascăr am auzit că a ajuns cercetător la Academie. M-am mirat. Pe cine dracu să torni la Academie și cui, cînd acolo cercetările nu pot fi turnate, ci doar apreciate sau disprețuite. Așa credeam, nu știam că multe se pot petrece și cu cercetările... Pe Amuza cel misterios l-am întîlnit într-o zi, prin '49, în tramvai. „Amuza, am exclamat, ce faci, ce-ai ajuns ?" Tăcere. „Du-te dracului, i-am spus, unde lucrezi ?" Mister. Nici un cuvînt. „Unde lucrezi, spune, ce, e secret ? Spune orice, că nu mă interesează, spune și tu o minciună". „Sînt cartograf" zice. „Ce e aia cartograf ? N-ai ajuns învățător ?" Iarăși tăcere. „Cartograf unde ? am repetat. La ce instituție ?" La ce instituție ? ! Ce glumă ! Cum să spună tocmai instituția ! ? Pe Dobrinescu tot așa, l-am întîlnit întîmplător pe stradă... „Ei, i-am spus, n-ai fugit în țări străine ? Măcar ai ajuns învățător ? Călca tot așa, așezat, cu atenția puțin împrăștiată, dar mulțumit, cu o expresie împărțită între amintiri și realitate. Lucra la editura sindicatelor, redactor sau ceva asemănător. Și mi-a făcut cu ochiul : e de lucru acolo, e interesant, în general viața e interesantă, dacă nu ajungi rege în Terra Nova, ajungi totuși ceva și nimeni nu te împiedică să-ți meargă totuși gîndul, așa domol, cine știe, cît sîntem tineri

(şi eram) nimic nu era pierdut... Nici despre el, de-atunci, n-am mai auzit... Bîrzoi cel chinuit la vioară, mi-a dat într-o zi un telefon şi ne-am întîlnit la Capşa. Era ofiţer superior, procuror militar şi tot ce-am putut auzi de la el... duşmanii poporului... în numele legii... Hai să nu mai vorbim despre asta... Nici nu vorbisem, i se păruse lui că vorbise, am înţeles, totuşi, că nu dormea bine, că gemea şi bolborosea în somn chinuindu-şi nevasta, se trezea în miez de noapte, cînd nu trebuia să fie la orele cinci dimineaţa în incinta închisorilor şi să citească sentinţele care nici măcar nu erau ale lui, şi nici ale judecătorilor... „Despre ce să vorbim atunci, Bîrzoi, gîndeam, dacă tu nu ai identitate? În acel an şcolar '40—'41 eram legaţi prin ură. Ţi-aminteşti cum ne-am bătut odată cu disperare, fără să ştim de ce? Tu ai sărit la mine, ne-am rupt gulerele de la cămăşi, ne-am însîngerat obrajii, ne-am tăvălit pe jos, gîfîind, căutîndu-ne gîturile să ne ucidem, să dispară unul din noi doi, deşi te ajutam la lecţii, îţi arătam dificultăţile... Îmi plecam fruntea lîngă a ta, cu toate că nici eu nu stăteam prea bine, iar soarta ta, neliniştile tale, le simţeam deznădăjduite, fără ieşire... Ne-am redresat, inocenţa vîrstei a făcut ca ura să se retragă, iar acum e uitată... Ei, ce-ai ajuns tu?..." Masa s-a terminat fără destăinuiri, ne-am despărţit şi nu ne-am mai văzut ca şi cînd n-am fi existat... Cine mi-a spus de soarta unui altuia, care a plecat în anii războiului în Germania să se instruiască, să se facă ofiţer? Nu era din clasa mea, ci dintr-a opta, dar eram prieteni. S-a întors, a fost trimis pe front la întoarcerea armelor contra celor care îl instruiseră, un glonţ l-a lovit în gît, a început să verse sînge, a

început să horcăie și a murit pe linia întîi fără ajutor... un flăcău blond, cu ochi albaștri de basarabean, frumos, împlinit la douăzeci de ani, a cărui soră avea să-l plîngă fără să-l înțeleagă, prinsă de isteriile vîrstei, după cum mi s-a povestit...

Ce să scriu despre generația mea împrăștiată, prinsă de valurile istoriei și a cărei soartă îmi scăpa ? mă întrebam în fața mesei mele de scris la Sinaia, în acea iarnă bogată în zăpadă a anului '49. Să scriu despre un tînăr care își căuta un drum, singur în marele oraș și necunoscînd pe nimeni ? Ce mi se mai întîmplase ?

XXXI

La *Casa anticarilor*, singurul loc la care reveneam neîncetat, deşi acum nu mai aveam bani să citesc cărţi, privirea îmi căzu într-o zi pe un titlu : *Cum am cucerit viaţa* de Georgescu Delafras. I-am cerut voie anticarului meu s-o citesc chiar acolo ; şi în cîteva ore am sorbit-o. Georgescu Delafras povestea cum, simplu băiat de la ţară cu şapte clase primare, ajunsese (prin „perseverenţă şi continuitate" desigur) unul dintre cei mai mari editori din Bucureşti. Iată, mi-am zis, omul care mă poate ajuta. Eu sînt mai bine înarmat, am studii secundare, am citit cel puţin o mie de cărţi, am nouăsprezece ani şi pot să fac orice... la editura lui, fireşte ! Nu se poate să nu mă înţeleagă, el care a trecut pe unde treceam eu şi cunoştea neliniştea celui ameninţat cu eşecul. Eşecul ar fi însemnat, în cazul meu, întoarcerea la ţară, pe capul familiei, care trudise pentru mine patru ani... Cum aveam să-i răscumpăr acei ani şi ce să fac acolo în mijlocul unei lumi care ar fi rînjit : „Uite-l pe-ăsta, cheltui alde tat-său cu el degeaba atîţia bani, ca să se întoarcă tot la sapă."

Am revenit în odăiţa mea şi i-am scris o scrisoare de patru pagini. Am pus-o într-un plic şi a doua zi m-am dus cu ea pe strada Popa Nan. Vederea acelei

clădiri, cu tipografie la subsol, care lucra şi scotea un zumzăit ca o muzică, m-a făcut visător. „Da, în sfîrşit aici voi lucra, gîndeam, şi odată întors acasă am să citesc şi să scriu.“ Gîndul nu m-a mai dus la învăţătură, vederea acelei clădiri care tipărea cărţi parcă m-a apropiat vertiginos de un scop pe care îl aveam în minte îndepărtat, după terminarea studiilor şi luarea licenţei, adică să public o carte. De ce tocmai atunci ? Da, am gîndit, era prea tîrziu pentru mine să-mi mai continui studiile. Nici Caragiale nu şi le-a continuat, şi totuşi... O să citesc pentru mine, nu pentru examene, e prea îndepărtată ziua cînd puteam să mă înscriu la Universitate şi să-mi iau Licenţa... Opt ani... Nu, hotărît editura asta îmi deschidea toate perspectivele... Puteam chiar, nu după multă vreme, să-mi adun povestirile mele, să mai scriu altele şi să fac un volum pe care chiar domnul Delafras să mi le şi publice... De ce nu ?

N-am predat scrisoarea imediat, m-am plimbat multă vreme de la un capăt la altul al străzii. Părăsirea gîndului de a mai învăţa mă arunca în prada unei exaltări neaşteptate. Aveam senzaţia bizară că am cîştigat, printr-un simplu act de voinţă, opt ani de viaţă, care îmi apăreau liberi, fără obstacole, ai mei singuri... Da, crezusem că sînt liber, dar abia atunci mă simţeam cu adevărat liber...

Am predat, după ce bătăile inimii mi s-au mai liniştit, plicul şi n-am luat în seamă vaga şi absenta nedumerire a funcţionarului, care mi-a spus :

— Patronul e în birou şi e singur, dacă vreţi îl anunţ şi vă poate primi, ce nevoie aveţi de scrisoare ?

— Nu, am răspuns, am să viu mîine...

A dat din cap cu neîncredere:

— Bine, zice, veniți și mîine!

După exaltarea din ajun a doua zi eram liniștit, chiar puțin mohorît, vizitat de îndoieli... Și dacă... O să vedem... Fapt e că am viața înainte... istoria asta care părea așa de simplă, cu examenele în particular, în realitate mă încătușa...

Domnul Georgescu Delafras, un domn mic de statură, bondoc chiar, cum mi s-a părut atunci, nici tînăr, nici bătrîn, m-a primit cu scrisoarea mea pe birou, nu grăbit, dar nici dispus să stea îndelung de vorbă cu mine, cum credeam. Întîlnirea a fost scurtă, îmi pledasem cauza în scrisoare, nimic nu mai era de adăugat din partea mea. S-a ridicat în picioare și nici mie nu mi-a spus să stau. Că, scrisoarea mea, a început el, dovedește că am talent literar... Dar, n-are nimic pentru mine...

Atît, asta era totul și și-a desfăcut brațele într-un mic gest, nu neputincios, ci indiferent, n-avea adică nici un chef să ajute și pe altcineva să cucerească viața ca și el.

— Chiar nimic, am zis, în toată editura?

— Da, nu pot să dau pe nimeni afară ca să te angajez pe dumneata... care... mă rog, în afară de talent literar, nu știi nimic. Ce știi? m-a întrebat.

— Pot învăța, i-am răspuns.

— Nu, n-am unde. Cine să te învețe?

Am înțeles că n-avea rost să insist. I-am cerut scrisoarea înapoi, mi-a dat-o, am rupt-o în fața lui și i-am aruncat-o pe birou. Vroiam astfel să-mi arăt disprețul pentru neînțelegere și micime sufletească crezînd, în naivitatea mea, că o să-i pese. Și am părăsit indignat încăperea fără să-i dau bună ziua.

„Dacă m-am hotărît ca de pe acum să fiu scriitor, mi-am spus afară liniştit, atunci să încerc să public ceva şi cu revista respectivă în mînă s-o ţin ca un certificat că ştiu ceva pe lume. O scrisoare care dovedeşte talent e una, în timp ce numele tipărit sub o povestire era cu totul altceva."

Dar unde să public? Mie îmi plăcea revista *Gîndirea*, formatul ei elegant, desenele lui Demian... O nuvelă în *Gîndirea!* De ce să nu încerc?

Mi-am vîndut plapuma să am din ce trăi, puţinele cărţi pe care le aveam şi am început să scriu o nuvelă. Mergea bine. Din cînd în cînd ieşeam, îmi cumpăram pîine şi roşii, dormeam cîteva ore şi mă întorceam la nuvela mea. O vecină îmi dădea tîrcoale, curioasă sau poate grijulie să vadă dacă mai trăiesc, îmi bătea în uşă.

— Ce este? o întrebam.

Ce să fie, nimic, nici ea nu ştia ce să spună. După o săptămînă mi-am băgat manuscrisul în buzunar şi m-am dus acasă la domnul Nichifor Crainic. Ştiam că e ministru, dar, îmi spuneam că n-a încetat să fie scriitor, şi cum nuvelele care apăreau în *Gîndirea* nu erau formidabile, a mea, îmi spuneam, în mod sigur va plăcea poetului şi îi va da drumul la tipar.

La poartă ministrul avea o gheretă cu un soldat.

— Bună ziua, zic.

Şi m-am apropiat ca acasă, între ţărani, cînd te opreşti la poarta unuia care şi el stă şi timpul curge peste el fără sfîrşit. Era în glasul meu ceva ştiut, universal, un semn al nostru, al ţăranilor, care nu deschidem gura degeaba, chiar dacă nu vrem să spunem nimic. Un gînd ne împinge, un sentiment pe care chiar dacă nu-l exprimăm, stăm împreună şi,

vorbind, acel gînd îşi găseşte înţelesul, sentimentul se limpezeşte.

— Ministrul, zic, o fi acasă?

Ca şi cînd aş fi spus „nea Stan, nea Gheorghe... Ce mai fac?"

— Da, zice, e acasă...

Cu voce scăzută, ca şi a mea, firească, da, e acasă, a fost pe la deal, a dus de dimineaţă o căruţă de băligar pe lot, dar pe la prînz aşa s-a întors... Ai ceva cu el? Nu, întrebam şi eu... Contigentul? A, contigentul! Treizeci şi nouă... De unde, din ce judeţ? Ilfov! A, chiar Ilfov...

— Şi nu pot să stau şi eu de vorbă cu el?

— Nu acum, zise sentinela, acuma doarme...

— Aha! Şi cînd se scoală?

— Aşa pe la şase. Mai plimbă-te, zice, pe ici pe colo, un ceas-două şi întoarce-te pe la şase, şase jumătate.

Nichifor Crainic (Ion Dobre) m-a primit în biroul lui după ce santinela l-a anunţat că un scriitor îl roagă să-l primească. Era un om în puterea vîrstei, tuciuriu, cu mustaţă şi chelie avansată, exact cum arăta în proaspăta *Istorie a literaturii române* de G. Călinescu, pe care apucasem s-o cumpăr din banii mei din Fierbinţi. Totuşi parcă puţin mai gras şi cu un chip mai puţin spiritualizat ca în acel desen. Se vedea că mînca şi bea zdravăn. Despre asta ştiam multe, se auzise şi în şcoală (totul se aude cînd e vorba de-un scriitor) cine era, din ce tată era născut, cum era adunat de prin cîrciumi şi dus acasă beat mort. Ei şi? Cine ştie ce îl împingea la beţie. Treaba lui. Şi Poe şi Villon... Ştiam că îi luase apărarea lui Codreanu ca martor în procesul aceluia, cînd răspunsese agresiv la întrebarea acuzării dacă

îl considera sau nu pe șeful legionarilor trădător de țară : „Trădător de țară ? Mă așteptam să-mi puneți o întrebare mai serioasă", răspunsese el, ai fi zis eschivîndu-se dar vizibil în favoarea Căpitanului. Fiindcă întrucît întrebarea era neserioasă ? Adică nefondată ? Era această întrebare o glumă de prost gust, acuzatul fiind hăt departe de așa ceva ? Era clar că ăsta era sensul răspunsului său, deși ar fi putut spune mai simplu : „Nu, nu-l consider trădător de țară". Totuși, după cîte știam eu, nu îmbrăcase cămașa verde în timpul celor cîteva luni cît stătuseră legionarii la putere, însă după aceea generalul îl făcuse ministru al propagandei. Nu fusese, deci, legionar. Înțelesesem eu greșit poziția sa în acel proces. Nu trebuia el să fie alături de legionari ? Nu fusese ! Numele lui nu apăruse nicăieri în acele zile verzi. Rămăsese deci poet...

I-am spus că vreau să debutez în literatură și anume la *Gîndirea*, și am scos manuscrisul din buzunar.

— Îți place *Gîndirea* ?

— Da.

— De ce ?

— Pentru că a publicat mari scriitori români, și...

Și m-am poticnit. Eram neinformat în ce privește curentele și tendințele nu numai ale revistelor, ci și ale întregii literaturi. Nu mi se părea pe atunci important dacă un scriitor era ortodoxist, tradiționalist, ermetic, mesianic, suprarealist sau mistic... Totul era să fie bun. Și Nichifor Crainic era bun, ca și *Gîndirea* de care era legat. Într-o revistă tot trebuie să public, gîndeam, asta nu înseamnă că o să adopt tendințele acelei reviste, în oricare aș fi publicat, tot dădeam de o tendință. O să văd mai

tîrziu ce e şi cu aceste tendinţe, nu-mi spărgeam, în acele clipe, capul, să răspund de ce îmi place *Gîndirea*.

— Măi băiete, mi-a spus poetul, văd că ai o figură de călugăr, şi o credinţă că manuscrisul tău e bun. O fi ! Dar eu sînt ministru, şi îmi pare rău, nu am timp şi nici pasiune pentru debutanţi. Caută-ţi un obscur descoperitor de talente, ţine-te de el pînă te lansează şi după aia dă-i un picior în cur şi urmează-ţi destinul. Eu ştiu, voi veniţi în urma noastră, eşti sau nu, unul care să ne contemple sfîrşitul, puţin îmi pasă, dar eu mă hrănesc acum din rodul credinţei mele şi după pofta pe care o am, ar trebui să domnesc un veac ! Aruncă-te în viaţă ! Defineşte-ţi credinţa ! Şi poate ne vom întîlni şi mă vei sfida : În acele clipe, duşmănindu-ne, vom avea amîndoi certitudinea permanenţei noastre pe acest pămînt.

Şi punct. A bătut cu palma în masă. A urmat o tăcere ca un piuit după o lovitură dată într-o nicovală. Dar eu n-am înţeles nimic din ceea ce îmi spusese, în loc de aceste cuvinte găunoase, nu putea să ridice un deget şi să mă pună în legătură cu unul din cei ce făceau *Gîndirea* şi să mă scoată din impas ? Nu, nu putea. S-a ridicat şi a dispărut din încăpere. Biroul său mi s-a părut mai pustiu decît cîmpia, mort, inexistent, cu covor pe jos, cu cărţi în rafturi negre, cu uşi în dreapta şi stînga...

Pe unde era ieşirea ? Am găsit-o, m-am pomenit în stradă, fără să-mi uit de astă dată manuscrisul (pe care totuşi l-am pierdut...)

„Ion Dobre ! Dobre eşti, mi-am spus, nu Crainic, un Crainic nu se poartă astfel... Ai ajuns ministru, şi la poarta ta stă un ţăran, să ştie cînd dormi tu

şi cînd te trezeşti, şi noi doi, eu şi sentinela ta, să credem că eşti de-al nostru, ostenit după trudă şi să aşteptăm să-ţi termini somnul, ca să ne auzi vorbind de-ale noastre şi să vedem cum îi facem... Tatăl tău a fost găzar şi mai degrabă el decît tine o fi avut nostalgia paradisului despre care ai scris o ilizibilă carte. De ce bei ? Ce te nelinişteşte ? Dacă zici că te hrăneşti din rodul credinţei tale, atunci de ce..."

Dar interogaţiile mele se rupseră brusc. „Nu trebuia, mi-am zis, să mă duc la unul aşa mare. Oricum, e ministru, chiar că n-o fi avînd nici chef şi nici timp să se ocupe de un debutant. Da, dar unde să mă duc ? Să las manuscrisul unui necunoscut, se pierde printre atîtea manuscrise... Da, trebuie mai întîi să-l copiez şi să încerc totuşi la *Gîndirea*...

XXXII

Deocamdată, rătăcind pe Calea Victoriei, am intrat la Teatrul național. Biletele la galerie erau ieftine. De ce nu? Am văzut *Faust*, cu George Vraca în rolul savantului care nu-și trăise tinerețea. Mă duceam pentru întîia oară la un spectacol de teatru și cum citisem piesa, am fost uluit să văd ce pot face actorii cu un rol. Faust, un savant, era dinamic pe scenă, puțin fanfaron, oricum gălăgios, în timp ce eu îl credeam meditativ, cel puțin pînă nu i se reda tinerețea, totuși îmi plăcea, avea grandoare, iar Mefisto, cu Bălțățeanu în rol, insinuant, viu, inteligent, însuși spiritul diavolesc, mă înfiora. Tragedia Margaretei apărea însă ștearsă, din pricina strigătelor lui Vraca. Dar ceea ce nu apreciai bine în text, petrecerea din pivnița lui Auerbach, te încînta pe scenă, cum Mefisto făcea să țîșnească vinul din masă și alte artificii ignorate mai tîrziu în teatru, cu abstractizarea extremă a decorurilor și costumelor și ciopîrțirea operei de către regizori care puneau în scenă „o piesă a lor" nu a lui Goethe sau Shakespeare. Horațio avea să apară nu ca prieten al lui Hamlet, ci ca intrigant și trădător, nu numai al prieteniei, ci și al țării, iar regina asasină a Ofeliei.

Deși nu aveam bani m-am dus zilele următoare și am văzut pe Uranus *Ciuta* de Victor Ion Popa. După spectacol mi-a venit un gînd : ce-ar fi să intru în cabinetul directorului? (teatrul, „Muncă și voie bună" era al său) Nu cumva?... Deși era tîrziu, scriitorul era acolo și m-a primit într-adevăr cu „voie bună". Îi citisem cărțile, îmi plăcuseră, cu idilismul și moldovenismele lor cu tot. I-am spus-o și am început o discuție despre ele care l-a încîntat pe autorul lui *Sfîrlează cu fofează* și mi-a fost rușine atunci să-i cer ceva. Totuși, ghicind parcă, mi-a spus să mai trec pe la el.

Am trecut, dar auzind că nu lucrez nicăieri și nici măcar n-am debutat, e greu, mi-a spus, e foarte greu. și a rămas gînditor. Pînă la urmă a scos portofelul și mi-a dat niște bani, spunîndu-mi să nu mă jenez și să-i primesc cu titlu de împrumut, cînd o să am, știe el că o să viu și să i-i dau înapoi. Un om simplu, cald, al cărui mare talent în teatru aveam să-l descopăr mult mai tîrziu văzînd *Take, Ianke și Cadîr*, piesă admirabilă în care sufletul generos, lipsit de prejudecăți al lui Victor Ion Popa își găsise o albie potrivită.

Cămăruța lăsată de Nilă era ea ieftină, dar nu avea sobă și chiar dacă ar fi avut nu aveam eu lemne. M-am mutat pe Pantelimon, numărul 64, într-o odaie cu două paturi mari și cu încă trei băieți ca și mine, tineri muncitori necalificați... Cîștigau atît de puțin încît n-aveau banii necesari ca să plătească, peste chirie. lemnele pentru încălzit odaia. N-am plătit nici eu. Unul era un fel de ajutor de dulgher, altul ucenic la o croitorie, celălalt, care cîștiga mai bine, era picolo la un restaurant. M-am împrietenit cu el și a început să mă invite la acel birt și să-mi

dea acolo din mica lui porție, spunîndu-i patronului că îi sînt frate. Dar băieții ăștia n-aveau nici bani de mîncare, în unele zile răbdau, în altele cumpărau cartofi, îi dădeau proprietăresei să-i curețe, cereau de la ea puțin undelemn și îi prăjeau... Mîncam toți... Proprietarul, un pitic, vindea ciurele în oraș. Camera lor era lîngă a noastră, acolo trăiau și găteau, era cald, aveau o sobă mare, țărănească, spoită cu var. Miloasă, cînd veni iarna timpurie și grea și geamurile noastre începură să înflorească, aștepta să-i plece bărbatul în oraș și deschidea ușa spre noi măcar să se dezghețe geamurile.

Ideile nu vin decît cînd vor ele. O inerție inexplicabilă a minții le împiedică adesea să se formeze și să țîșnească în conștiință sub formă de idee-acțiune sau nu vin la toată lumea. Nu știam ce să mai fac, dar nici nu mă mișcam. Trimisesem de mult nuvela la *Gîndirea*, dar nu primisem nici un răspuns. Adesea gîndeam că numai cu pîine și apă, o să mă îmbolnăvesc de oftică și o să mor. Eram chiar încredințat, dar nu făceam nimic. Proprietarul avea altă idee : că, zise el odată în fața ciorbei de fasole care îi aburea în față, „cine mănîncă mereu numai pîine goală, se tîmpește la cap". Am rîs de această idioțenie și am intrat în odaie cu pîinea în mînă, s-o mănînc și să-mi văd de scris. Dar pacă avea dreptate, scrisul nu prea mergea, scriam o altă nuvelă într-adevăr fără nici un gînd, nici eu nu știam ce scriu, am rupt-o și am aruncat-o.

De revelion unul din băieți plecă, găsise undeva de lucru într-o suburbană, proprietăreasa puse afară pe gard un bilet „de închiriat", și veni altul. Ăsta aduse cu el un acordeon, ne cînta din el seara înainte să adormim, cîștiga ceva mai bine și plăti el lemnele

să ni se facă foc, dar bineînțeles numai o dată pe zi, să fie cald doar spre seară, cînd se întorcea el de la un depozit unde căra ceva cu spinarea.

Și într-o zi îmi veni o idee. Era mică, dar trebuia încercat. Să mă duc, mi-am spus, la băiatu-ăla care vrusese să mă publice în efemera lui revistă *Albatros*, anul trecut prin primăvară, cînd îi trimisesem o schiță care fusese reținută. În amorțeala lunilor de internat scrisesem totuși ceva bun, iată, va apărea, primisem răspunsul prin poșta redacției și făcusem după aceea o vizită la „sediul" revistei, o simplă odaie pe Calea Griviței și un singur redactor, care se prezentase : Geo Dumitrescu. Era chiar odaia lui... Dar revista fusese interzisă pentru orientarea ei „roșie", cum mi s-a spus. Roșie ? În primul număr era elogiat Baudelaire, de la care se luase titlul celebrei poezii, în care poetul era comparat cu albatrosul care înfruntă, sus, furtunile, dar exilat jos, în mijlocul huiduielilor, aripile lui de uriaș îl împiedică să meargă. Ce era roșu aici ? Dar intrasem în război și pesemne muzele trebuiau să tacă. Să mă duc, mi-am spus, să-i mai fac o vizită. El cunoaște lumea presei și a redacțiilor literare, cine știe ?

L-am găsit tot acolo și după ce i-am spus, s-a gîndit puțin, apoi a scos o carte de vizită și a scris ceva pe ea, către un domn Al. Cerna-Rădulescu, secretar de redacție la un ziar de pe Sărindar. Am citit cele cîteva cuvinte de recomandare : erau simple și patetice în numele unor principii de colegialitate și nu numai atît, era rugat să stea de vorbă cu mine și să mă ajute. Eram scriitor.

— Care sînt celelalte principii, în afară de cele de colegialitate ? l-am întrebat.

— E un om de stinga, mi-a răspuns Geo Dumitrescu. Dar să nu-i vorbești despre asta.

Ca și cînd aș fi știut ce putea să însemne asta, un om de stinga... Stinga, dreapta, erau pentru mine noțiuni necunoscute în orientarea politică a cuiva. L-am găsit pe Cerna-Rădulescu în tipografie. Purta un pulover „roșu" și era foarte prins, mi-a spus să aștept vreo oră pînă termină ziarul de paginat și pe urmă stăm de vorbă.

— Știi să faci corectură ? m-a întrebat apoi la fel de grăbit. Ne-a plecat un corector, l-a concentrat, ziarul merge și fără el, dar pot să-ți fac loc.

Am răspuns că știu, deși nu știam, dar mă gîndeam că o să învăț repede...

— Durează, zice, vreo două săptămîni, fiindcă administrația i-a plătit celuilalt aceste două săptămîni și nu angajează altul pînă nu trece acest termen. Pînă atunci îți dau însă altceva, tot la corectură, la o revistă săptămînală pe care o fac eu, cu corectură cu tot. Îți cedez locul.

S-a sculat și mi-a adus un vraf de șpalturi, dă-le drumul, zice, și a și dispărut. Era o revistă de humor. Am lucrat la acele șpalturi și n-am găsit aproape nici o greșeală. A doua zi însă cînd am revenit, omul care îmi cedase locul era foarte supărat.

— Mi-ai spus că știi, nu cunoști nici semnele care se fac pe margine ca să indici greșeala. Nu-i nimic, le-am citit eu, dar ce-i facem ? N-ai ochi încă, meseria asta se învață, nu e grea, dar cine să te învețe, fiindcă eu n-am timp.

Mi-a adus noi șpalturi și m-a ținut două săptămîni, cînd mi-a spus că locul acela liber s-a ocupat... Și mi-a dat de înțeles că nici la revista aceea nu mai puteam să stau. Totuși am încasat ceva bani...

M-am întors la Geo Dumitrescu, căci așa ne înțelesesem, să viu să-i spun... N-a fost mirat de nereușită, se gîndea...

— Să intri, zice, funcționar la „Institutul de statistică". Cunosc pe cineva acolo, un poet, și poate să-ți găsească ceva... Au tot felul de posturi...

Dar nu mi-a mai dat o recomandare scrisă, mi-a spus însă numele poetului și a adăugat că e comunist, nu-l cunoaște bine, să încerc... Și dacă nu se aranjează nimic să vedem, poate intru la *Timpul* să învăț acolo corectura și pe urmă să mă angajeze, a adăugat, că el însuși era fără serviciu, dar avea perspectiva apropiată să intre acolo în redacție, la acel ziar, la pagina culturală. Am reținut și eu perspectiva ca după el să intru și eu la corectură, dar pînă atunci să încerc la institutul acela de statistică. Ce bine făcusem că venisem la acest băiat. Iată, fără să aibă aerul, calm și eficient, fără să-mi dea iluzii care să mă entuziasmeze, cum îmi dăduse Georgescu Delafras cu cartea și editura lui, dar fără să mă lase fără speranță, fostul redactor șef al efemerului *Albatros*, nu numai că își cerceta cunoștințele să găsească pentru mine o soluție, dar era alături de mine, fără cuvinte umflate, gînditor, grav, și fără chiar să ne spunem prea multe cuvinte. Era el însuși poet, scosese sau avea să scoată curînd un volum de versuri *Aritmetică*, versuri admirabile, parcă noi pentru mine, ironice, și de o claritate scăpărătoare.

Am plecat de la el cu sentimentul că nu mai eram singur în București. Înainte să plec se uitase discret la pantofii mei a căror talpă se desfăcuse. Eram veșnic cu picioarele ude, călcînd prin lapoviță, dar eram învățat, cînd eram mic puteam să mă joc cu alți copii ore întregi prin zăpadă, desculț, fără să-mi înghețe picioarele. „Îți trebuie, mi-a spus ca și cînd

eu n-aş fi ştiut, iar dacă ştiam nu trebuia să mă ignor faptul, o pereche de pantofi noi. Şi a adăugă după puţină gîndire Ai putea să răceşti, ar fi dezagreabil“. Nu răcisem niciodată şi nu ştiam cît ar putea fi de dezagreabil, dar grija lui pur constatativă fără inutile efuziuni, m-a mişcat. „Îţi dau eu o pereche, a zis apoi. Sint cam vechi, dar sînt mai buni decît cei pe care îi porţi.“ Cu o ironie fără surîs. Dar eu m-am înveselit : aşa era, oricare alţi pantofi nu puteau fi mai răi decît fleşcăiturile pe care le purtam eu în picioare. Am încălţat pantofii. Erau uscaţi, şi mi se potriveau. M-am ridicat. Da, aşa mai mergea. „Normal, a zis el cu aceeaşi ironie. Pînă îţi cumperi alţii din leafa de la statistică, sînt buni şi ăştia.“

Deci era încredinţat că voi reuşi acolo unde mă trimitea.

XXXIII

Poetul comunist de la statistică era elegant îmbrăcat și nu prea prietenos. Cînd a auzit că vreau să debutez, că adică sînt scriitor, i-a sărit țandăra.

— Ce e asta, toți vreți să ajungeți scriitori, de ce nu vă apucați să învățați o meserie ? Umblați toată ziua prin cîrciumi, scrieți lucruri cețoase cu care umpleți revistele și nu munciți, să vi se dea, altceva nu știți...

Eram în biroul lui și era singur, însemna că era mare șef... La intrare zărisem o sală imensă, cu zeci de funcționari, toți la un loc, unii la mese, în fața unor mașini mici, alții în picioare, în fața altor mașini, acestea însă mari cît niște trioare, cu care de altfel și semănau.

— Vreau să muncesc, i-am spus, de-aia am și venit la dumneavoastră.

— Vrei să muncești, vrei să muncești, se izmeni el cu gîndul pesemne la altcineva, fiindcă nu vedeam de ce m-ar fi imitat pe mine, îi răspunsesem cu toată gravitatea. Am mai angajat unul, a continuat el, am fost la domnul Manuilă cu insistență, ca pe urmă să nu stea nici două săptămîni... S-a cărat... Păi în ce situație mă puneți, bă ?

Avea un glas subțire, fără forță, dar indignarea în el era mare.

— Nu te recomand, decise iritat. De ce să te recomand ? Mai bine învaţă o meserie. Uite, am un unchi, patron de frizerie. Du-te acolo la el şi învaţă chestia asta, fă-te frizer, cîştigi bine, bacşişul e bacşiş şi scoate-ţi din cap fumurile de scriitor, că mori de foame pe stradă...

— Fumurile, i-am răspuns, mă privesc, nu fac rău la nimeni cu ele, vreau să lucrez într-un loc pe măsura studiilor mele, cît de modest ar fi.

— Ei, ce studii ai ? Şi auzind răspunsul meu iar maimuţări pe cineva, dar cu cuvintele mele (refuzam să cred că se referă la mine, nu-i făcusem nimic şi nu înţelegeam de ce ar fi fost atît de pornit împotriva mea), am patru clase normale, am patru clase normale, astea sînt studii ?

— Sînt, toată familia mea a muncit ca să le urmez, ca să ajung frizer nu era nevoie de atîta trudă.

Se mai calmă. Puse mîna pe telefon.

— Pavele, zise, vino te rog puţin pînă la mine. Închise. Urmă o tăcere. Nu-mi spunea să plec, se gîndise pesemne la ceva chemîndu-l pe acel Pavel. Tresării. Pavel, ăsta era numele orbului. Cine o fi ? Îşi vîrî nasul în hîrtii. După cîteva minute intră pe uşă un domn subţirel, fără frizură, tuns perie, cu trăsături fine, prelungi, şi mişcări domoale, controlate.

— Uite dragă, îl întîmpină poetul, mai recomandă şi tu scriitori, că eu m-am săturat. Ia-l cu tine şi staţi de vorbă. Dacă ai încredere, încearcă. E inteligent, are ceva studii, fă-i un loc jos la maşini, vorbeşte cu domnul Bosch, el are totdeauna locuri libere la direcţia lui. Vrea să fie scriitor, mai adăugă el scos din pepeni, dar n-are ce mînca...

Nu-i spusesem că n-aveam ce mînca, şi nici că vroiam să mi se dea ceva fără să fac nimic, ca acei scriitori care veniseră la el şi fugiseră, la care făcea aluzie, şi care îl puseseră în grea dificultate faţă de acel Manuilă, pe lîngă care el insistase. Am înţeles că era bine instalat în acel institut şi că numai aşa, bine instalat, puteai fi scriitor... Alţii nu puteau să viseze să fie scriitori decît dacă erau şefi într-un birou, bine îmbrăcaţi şi cu relaţii asigurate... Manuilă, Bosch, direcţie... un Pavel care putea să rişte pentru unul nou, el nu, se săturase... Bine că totuşi mă încredinţase unui altuia... Se debarasa, dar nu fără să facă nimic. Cineva (aşa înţelegeam) mai încrezător în oameni, putea fi împins în faţa acelui domn Manuilă să-şi ia răspunderea pentru mine. El era, în conştiinţa poetului scîrbit de aşa zişii scriitori şi de pretenţiile lor, mai eficient decît el...

Domnul Pavel îmi făcu semn : să mergem. Era un om tăcut, la el în birou nu-mi puse decît cîteva întrebări fără importanţă. Dar cînd auzi că sînt de la ţară se gîndi cîtva timp şi mă întrebă dacă l-am citit pe poetul Dumitru Corbea. Îi răspunsei că nu.

— E un mare poet, citeşte-l, spuse el.

Se ridică de la birou, îmbrăcă un fel de raglan, prea subţire pentru vremea de-afară şi plecarăm. O luarăm pe jos. Îmi spuse că mă invită la masă. Străbăturăm drumul de la Splaiul Independenţei pînă la Piaţa Victoriei, tot pe jos.

— Nu vă e frig cu capul gol ? îl întrebai eu care aveam o claie de păr pe cap.

El tăcu mai departe. Avu doar un gest : nu-i era frig... Locuia în două odăi într-o curte pe Şoseaua Ştefan cel Mare, nu prea mari, dar cu tot confortul. Ne întîmpină o doamnă mică de statură, atrăgă-

toare, care nu se miră că avea un musafir. Era cald, un cămin tihnit... Tăcerea soțului se transmisese și soției. Ne așezarăm la masă și pînă să fim serviți, domnul Pavel se scufundă în lectura unui ziar.

— Și ce vrei să scrii? mă întrebă el în timpul mesei.

— Acum nu mă gîndesc la scris, îi răspunsei. E greu să scrii cînd nu mănînci decît pîine și apă și stai în frig. Ba chiar începi să uiți că ești o viețuitoare pe pămînt și poți să și mori fără să mai ridici un deget să te aperi. Nici nu-ți mai dai seama că ești în primejdie...

El tăcu multă vreme și după expresia chipului său înțelesei că nu mă aproba.

— Ascultă, Marine, zise în cele din urmă, tu știi că există în închisori oameni care luptă pentru o cauză? Și ei stau în frig și nu mănîncă decît pîine și apă.

Am tresărit. În închisori știam că erau și legionarii care luaseră parte la rebeliune, adică nu știam precis dacă mai erau sau nu.

— Ce fel de oameni? am întrebat.

A tăcut iar.

— Vrei să mergi cu mine să-i vezi?

— Nu mi-ați spus despre ce oameni e vorba.

— Sînt comuniști.

Comuniști? Așadar domnul Pavel era comunist, ca și poetul...

— Mergem într-o zi, dacă vrei, și îi vizităm... Trăiesc în beciuri, supuși la un regim de exterminare... Mă întrebai pe drum dacă nu mi-e frig. Nu mi-era frig...

Adică se gîndea la ei în acele clipe, de aceea era așa tăcut. Și la ce le folosea acelor comuniști că el

umbla cu capul gol iarna şi tuns scurt? Întrebarea pe care mi-o pusese, ce vreau să scriu, ascundea ceva, dar nu-mi dădeam seama ce anume. Parcă ar fi vrut să spună că nu poţi scrie dacă nu ştii ce, şi că acest ce trebuia lămurit. Putea fi? Şi eu vroiam. El continua însă să tacă, enigmatic, sau poate pentru că nu era vorbăreţ, sau poate fiindcă nu ne cunoşteam bine, deşi eu ştiam din Dostoevski că o destăinuire e ca o fatalitate, vii tocmai din Siberia ca s-o faci, împins de un demon interior... Avea el legături cu acei comunişti închişi în beciuri? Ce fel de legături? Nu mi le putea dezvălui şi mie? Şi cum de nu-l arestau, şi pe el şi pe poetul iritat că scriitorii nu munceau? Ideile unui regim chiar dacă nu le urmăreşti în presă sau în discursuri, (şi eu nu le urmăream) plutesc în aer, ţi se insinuiază fără să vrei şi ştiam că erau urmăriţi şi închişi comuniştii, cu toate că nu-i văzusem pînă atunci nicăieri. Iată că acum cunoscusem doi, un ins cu o ranchiună împotriva scriitorilor, al doilea însă, domnul Pavel, venea cu o enigmă, se învăluia într-o tăcere pe care n-o înţelegeam. De ce credea el că Dumitru Corbea era un mare poet? Nu auzisem de Dumitru Corbea, singurul nume tainic care îi scăpase din gură.

— Şi-a dat paltonul şi căciula, zise soţia lui, de aia umblă aşa. O să facă într-o zi o meningită.

Era alături de el, dar era îngrijorată. Iar eu eram nedumerit: înţelegeam, şi-a dat căciula şi paltonul acolo în închisoare, dar de ce s-a mai tuns şi aşa scurt?

XXXIV

Aveam deci de aşteptat. Am vîndut cu un preţ bun *Istoria literaturii române* de Călinescu, singura care îmi mai rămăsese, și după cîteva zile i-am făcut din nou o vizită lui Geo Dumitrescu pe Griviţei. Era opt seara. O doamnă mi-a spus că nu e acasă, dar că îl pot găsi la redacţia ziarului *Timpul*, unde fusese angajat.

Într-adevăr, era acolo. M-a întrebat ce-am făcut. Cînd a auzit de felul cum mă primise poetul statistician a surîs. Dar s-a abţinut să facă vreun comentariu. Tot e bine, a adăugat, că l-am cunoscut pe acel Pavel. Înseamnă că o să se aranjeze. Stăteam deoparte în încăperea redacţiei, în picioare, cînd se apropie de noi un ins spelb, pe care îl cunoşteam, îl chema Virgil Untaru. Anul trecut, în desele mele ieșiri pe poarta Școlii normale, nimerisem de cîteva ori la cursurile lui Tudor Vianu şi într-o zi, la ieșire, m-am apropiat de un grup care discuta una din întrebările profesorului : dacă Rafael n-ar mai fi avut mîini ar mai fi rămas tot atît de mare artist ? Printre ei Geo Dumitrescu, care m-a prezentat celorlalţi astfel : „Un viitor colaborator la *Albatros*". Ceilalţi erau acest Virgil Untaru (care avea sub braţ *Ulysse* de Joyce), Marin Sîrbu-

lescu, un uriaş şi Tib Tretinescu, un băiat cu gîtul strîmb. „Şi tu de ce umbli cu Joyce sub braţ, l-a întrebat Geo, acasă nu poţi să-l laşi ?“ „Nu pot să-l las din mînă, i-a răspuns Virgil Untaru înroşindu-se, îl citesc şi în tramvai.“ „Sigur, a continuat Geo, James Joyce, cum să nu, cîtuşi de puţin, noi ăştelanţii nu citim James Joyce, eu am tras de el inutil, imposibil de înghiţit, el vrea să ne facă să-l credem că e pasionant, îl citeşte în tramvai.“ Untaru se prefăcea că rîde, dar se vedea că suportă greu aceste ironii.

Şi acum aflam că toţi, afară de Tretinescu, erau angajaţi la *Timpul*. Sîrbulescu, aplecat asupra unei mese, scria. Ce pot să-şi spună nişte tineri care nu se cunosc ? Nu-şi spun nimic, dar stau împreună, ghidaţi de instinct : „Nu ne cunoaştem, dar cine poate să ştie ce este celălalt ? Să stăm deci împreună să aflăm. Desigur, fiecare poartă cu sine un mic semn. Ei şi ce dacă e mic ?... fost viitor colaborator al unei reviste care nu mai exista, ce, era o glumă ? Fusese revista lor, *Albatrosul* mă atinsese cu aripa lui, ei, era puţin ?! Untaru mă întrebă dacă m-am înscris la facultate. I-am răspuns că nu, am pierdut această căruţă demult, am aproape douăzeci de ani şi sînt abia absolvent a patru clase normale.

— Păcat, a zis, te-ar fi ajutat.

— Dacă mai stai pe-aici, zise Geo Dumitrescu, te luăm cu noi la *Tiparul universitar*.

Era ca o promisiune că acolo o să văd ceva deosebit.

Sigur că mai stăteam. Fără să-mi spună şi nici eu nu l-am întrebat, ce urma să facem la acel *Tipar*. Alături pe un pupitru mare, se afla colecţia ziarului, am început s-o răsfoiesc şi curînd am des-

coperit că *Timpul* avea o pagină (a doua) intitulată *Popasuri*, cu versuri, proză şi articole despre literatură. Frumoasă pagină, îşi merita într-adevăr numele, în restul ziarului nu găseai nimic, aici însă erai îndemnat să poposeşti, erau discutate cărţi, polemici cu un ziar *Porunca vremii* (despre care aveam să aflu curînd că era violent antisemit) şi polemici şi cu alte reviste literare şi chiar cu scriitori despre care ştiam prea puţin. După vreun ceas Geo Dumitrescu a dat semnalul de plecare. Am ieşit toţi patru pe Brezoianu, apoi pe Bulevardul Elisabeta şi la a doua sau a treia la stînga grupul nostru a luat-o pe strada Elie Radu şi am intrat într-adevăr într-o tipografie. Am coborît trepte şi la intrare am dat într-un mic birou. De după el un ins gras, bondoc, cu ochelari, s-a uitat la noi şi a avut un surîs de încîntare :

— Aţi venit, bă ? Uite-acuma mergem, mai am puţină treabă...

Şi şi-a întors faţa de la noi şi a continuat o discuţie cu un subaltern care îi spunea că are necazuri cu cei de la *Pepegaz*, cu cei care trebuiau să le livreze nu ştiu ce, hîrtie de-o anumită calitate, să le ridice nişte comenzi... Untaru îi răsfoia cărţile de pe birou. Mă uitam şi eu. Printre ele o broşură, dar nu rău tipărită, iar autorul era chiar poetul comunist de la statistică. Dar nu era un volum de poezii.

— Aveţi fiecare cîte-un volum de dedicaţie, zise grasul, zilele astea a apărut, a trecut pe-aici şi vi le-a lăsat.

Şi le împărţi. Mie îmi întinse doar mîna şi mă întrebă cine sînt. Răspunse Geo Dumitrescu în

locul meu, iar grasul nu păru mirat că numele meu nu-i spunea nimic. Dar n-avea importanță, simpla mea prezență în grup era suficientă ca să ghicească; eram fie un nou poet, critic, sau prozator.

— Mergem, zise el.

Ieșirăm și refăcurăm drumul spre Brezoianu. În colț însă ne oprirăm și intrarăm într-un restaurant, mă uitai să văd : *Gambrinus*. Nu știam de unde, dar numele îmi era cunoscut. Plin de lume, cu săli mari și cu etaj, cu boltă și scări uriașe. Era de fapt o berărie, chelnerii cărau halbe de la tejghea la care berea curgea neîncetat în valuri de spumă. Ne așezarăm la o masă și un chelner se apropie și-și apropie capul de umărul grasului : îl cunoștea și acesta ne întrebă :

— Luăm, bă, cîte-o chestie de-aia ?

Cum să nu, dar pînă atuncea bere. Bineînțeles, zise chelnerul și curînd se întoarse și ne așeză înainte halbe și încă pe-atîtea de rezervă. Le apucarăm de toartă, ciocnirăm și le golirăm pe jumătate. Eu ameții imediat. Ceilalți răsfoiau broșura poetului comunist de la statistică în timp ce grasul îi privea batjocoritor, dar cu afecțiune.

— Mi-a spus că trebuie să scrieți despre ea, zise el.

— O să dăm o notă, răspunse Geo Dumitrescu preocupat, rece, fără ironie, deși ironia exista, dar era greu să-ți dai seama din ce reieșea.

— Hî, făcu Marin Sîrbulescu și avu un surîs strîmb, timid și fermecător.

Față de statura lui uriașă blîndețea surîsului era cuceritoare.

— Ce hî ? zise Geo Dumitrescu cu aceeași răceală, fără umor deși umorul răzbătea, dar ai fi

zis că el n-avea chef de glume. Vrei să spui că nu-ţi place ? continuă. O să-i spun lui Miron să te pună chiar pe tine să scrii nota.

— Şi ce, zise uriaşul, ai vrea s-o înjur ?

— Cum s-o înjuri dacă nici n-ai citit cartea ! Avea o falsă uluire stăpînită şi se uită la noi toţi luîndu-ne martori : am zis eu că trebuie înjurată ? Asta e cam într-o ureche, îţi interpretează cuvintele cum i se năzare lui ! Citeşte-o întîi şi pe urmă faci nota. Îţi place, nu-ţi place, te priveşte.

Dar şi grasului îi sticleau ochii sub lentilele groase ale ochelarilor. Între timp Untaru o şi citise, răsfoia ultimele pagini. De-atunci am aflat că eşti pierdut dacă forţezi mîna recenzentului ; poetul statistician făcuse această imprudenţă, transmiţîndu-le prin bondocul gras care o tipărise că trebuie să scrie despre ea. Asta rămîne totdeauna de văzut dacă *trebuie*, şi ai mai multe şanse să fii bine primit dacă laşi libera opinie să se exprime. Într-un minut se şi decisese să se scrie despre cartea poetului o *notă*, în timp ce dacă ar fi tăcut, poate că s-ar fi scris un articol. Încreţindu-şi fruntea în semn că era stăpînit de cea mai sinceră obiectivitate, Geo Dumitrescu i se adresă lui Untaru :

— Ei, cum e ?!

— Interesant ! zise acesta, dar se roşi şi izbucni în rîs.

— Ei, vezi ?! se adresă Geo Dumitrescu uriaşului, ai fi zis supărat, şi era chiar supărat, dacă n-ai fi simţit în cuvintele lui nepăsarea.

Ameţeala după prima halbă mi se împrăştie la a doua. Ni se aduse ceea ce grasul numise „chestie d-aia". Era mămăligă la cuptor auric cu unt şi stra-

turi groase de brînză și ouă, se pare o specialitate a berăriei.

După ce o mîncarăm și băurăm a doua halbă scoaserăm țigări. Deodată Geo Dumitrescu începu să rîdă. Spuse că nouă ne e suficientă porția asta, dar cu Sîrbu ce facem, că lui nu i-a ajuns nici pe-o măsea. Chemă chelnerul din proprie inițiativă și își desfăcu mîinile: avem aici, zise el, și clienți mai corpolenți, să mai aducă o chestie de-aia dacă nu cumva Sîrbu dorea altceva. Uriașul însă își dădu cuvîntul că nu mai dorea nimic, numai bere. Auzi! Bere! Dar asta mai vroiam și noi! Apoi mi se adresă, ce fac, de ce n-aduc nuvela aceea să debutez? Dacă n-ar fi pierdut-o (adică pe cea care i-o trimisesem anul trecut pentru *Albatros)* ar fi dat-o acum la *Popasuri*... s-o aduc eu neapărat chiar zilele astea dacă am păstrat o copie. Sau dacă nu-mi mai plăcea, să aduc altceva... Discuția reveni apoi asupra poetului comunist de la statistică și fui invitat să povestesc cum mă primise. Eu însă tăcui și Geo Dumitrescu îmi respectă discreția. Nume de ziare, reviste și polemici de care eram străin urmară în discuție amestecîndu-se cu rumoarea berăriei. Mă simțeam atît de bine, încît aveam sentimentul că starea mea de spirit se transmitea și că n-avea nici o importanță faptul că nu scosesem pînă atunci nici un cuvînt. Acest lucru avea să mi se întîmple multă vreme. Veseli toți, trăindu-și bucuria de a fi, grupul lor, angajați la un ziar, puneau la cale noi polemici, în special cu același ziar *Porunca vremii*, rîzînd, citînd pasagii tari care trecuseră prin cenzură, furia celui cu care polemizau; temerea voalată a lui Untaru că ar putea-o păți, stîrnind ironiile răsucite ale celui care avea un ascendent asu-

pra tuturor, Geo Dumitrescu. Grasul se uită la ceas, stîrnind proteste. Să stea, unde se grăbea așa ? El le spuse cu un glas care te făcea să înțelegi că așa se întîmpla totdeauna :

— Voi mîine sînteți liberi pînă seara, în timp ce eu la opt dimineața trebuie să fiu la *Tipar*.

Ei și ? Grasul zîmbi și mai rămase, dar nu mult, chemă chelnerul și ceru nota. Cînd plăti scoase un teanc de bani.

— Nu înțeleg, zise Geo parcă scîrbit, cum poate cineva să aibă atîția bani ! Nu te jenează cînd stai cu portofelul plin ? Împrumută-l și pe el cu vreo mie de lei, zise aruncîndu-mi o privire, ți-i dă îndărăt la prima leafă pe care o s-o încaseze de la statistică.

Grasul rîse, luă, fără să numere și fără să ezite o felie din teanc și mi-i întinse. Adăugă că nu chiar la prima leafă să i-i înapoiez, ci la a doua și să trec pe la el cînd vreau, să stăm de vorbă... Ne ridicarăm. Ne duse pe toți cu un taxi acasă. Îl chema Niculescu și era, acolo la *Tiparul universitar*, șef al tipografiei, director fiind profesorul Bagdasar. Poet, semna Sergiu Filerot...

XXXV

Cu acei bani am putut astfel să părăsesc odaia fără foc din Pantelimon şi să mă mut într-una de pe strada Traian, tot cu încă trei inşi în cameră, dar încălzită. Proprietăreasa, o femeie tomnatică şi cam prea împlinită trăia cu un peşte, un ins care venea la ea doar seara, dealtfel ca şi ceilalţi chiriaşi, îi găseam în pat (fiindcă şi ea ocupa prima cameră, de la intrare, ca şi ciurelarul de la care plecasem).

Aşadar puteam debuta la *Popasuri*. Cîteva zile am stat în casă şi am scris. Am reluat ceva deja scris de pe vremea cînd eram la Cristur-Odorhei. Erau primele mele încercări, le citisem în cenaclul şcolii, mici schiţe care povesteau despre nedumerirea unui ţăran care nu înţelegea alt ţăran. Am dat amploare acestei nedumeriri, am intitulat una din ele *Pîrlitu* (care vroia să spună că ţăranul care stîrnea nedumerirea era un pîrlit, adică un prăpădit, nu chiar material, ci la minte), mi-am făcut o copie şi m-am dus la *Timpul* să-l caut pe Geo Dumitrescu...

Cînd m-a văzut intrînd în redacţie a ridicat braţele în sus :

— Ce faci, domnule, unde ai dispărut ? Te-am căutat pe Pantelimon 64 şi nu te-am găsit. Vroiam

să-ți anunț vestea: ai fost angajat aici corector, așa cum ți-am promis... Du-te jos și începi imediat lucrul. Vezi că ai șef pe unul Grigorescu, te așteaptă. Uite pe-aici, mi-a arătat el o ușă mică, duce în tipografie și acolo e un birou al corectorilor...

Am coborît și am intrat în sala linotipurilor. Zumzetul mașinilor și mirosul de plumb topit mi-erau familiare, totuși m-au amețit. În sfîrșit, gîndeam, eram angajat de astă dată în mod sigur, căci nu era nici o îndoială, Geo Dumitrescu i-a prevenit pe șefii acestui ziar că nu cunosc meseria de corector și dacă totuși mă angajează însemna că se va ține seama de acest lucru și că trebuia să fiu întîi învățat.

Am străbătut atelierul și am intrat în biroul corectorilor, despărțit de rest printr-un placaj.

— Bună seara, am spus, îl caut pe domnul Grigorescu.

Erau înăuntru patru sau cinci inși instalați la o masă uriașă, aplecați asupra șpalturilor, sub lumina puternică a unui bec care atîrna aproape pînă jos din tavan.

— Eu sînt, a răspuns unul dintre ei, ins mic de statură, cocoșat, elegant îmbrăcat, cu un chip aspru, sever, privire rapidă și pătrunzătoare.

Mi-a strigat numele sigur că nu se înșela, și mi-a spus că am lipsit. Nici nu mă apucasem de lucru, că și lipsisem. Am vrut să-i explic, dar m-a întrerupt:

— Fă cunoștință cu viitorii dumitale colegi... Domnul Orleanu... Domnul Sachelarie... Domnul Ecovescu... Domnul Orleanu, a strigat apoi din nou acest domn (nu era chiar strigăt, era o voce ridicată, cu volum natural, cu timbru bărbătesc, care con-

trasta cu statura lui infirmă), domnul Orleanu, a reluat el apoi cu o voce obişnuită, învaţă-l pe noul nostru coleg corectura. Rapid! Arată-i semnele şi pe urmă dă-i un şpalt de probă. Nu e greu, mi-a spus el de astă dată amical, dar trebuie multă atenţie, fiindcă te fură fluxul textului şi nu mai vezi greşelile. Dar ele sînt, aici e tot secretul, să înveţi să le vezi.

Domnul Orleanu, un băiat cam de vîrsta mea, vorbea, spre deosebire de domnul Grigorescu, în şoaptă, cu un aer confidenţial, şi cu dublu sens, semăna în această privinţă cu fostul meu coleg, Dobrinescu. Avea ironie dar şi căldură, m-a învăţat într-adevăr rapid meseria.

Ne-am şi împrietenit auzind că vreau să debutez ca scriitor. Şi el vroia. Practic la ora unu din noapte munca noastră se termina, paginile intrau la calandrare şi rotativa intra în funcţiune. Formidabilă această rotativă, cum vuia, şi din burta ei, după ce primea paginile sub formă de sul de plumb, ţîşnea ziarul proaspăt în fiecare secundă *Timpul*, *Timpul*, cu titlul roşu, mirosind puternic a cerneală. Toată lumea care îl făcuse se afla adesea acolo şi plecam toţi cu el în buzunar, după ce îl răsfoiam să nu fi scăpat ceva... Se întîmpla rar de tot, totuşi se întîmpla, uneori ne veneau cenzuri întîrziate : se repagina, recalandra, adică se imprima pagina plată de plumb într-un carton special, flexibil, după care se forma sulul de plumb. Se auzeau îngrijorări... daţi-i drumul în viteză... e ora două... pierdem provincia...

Orleanu stătea departe, n-avea cu ce ajunge acasă după ora unu şi se culca pe masă. La fel şi domnul

Sachelarie, care făcea singur ziarul economic-financiar *Argus,* director fiind celebrul Timoleon Pisani, care publica și el pe pagina întîia cîte-un articol intitulat *Nu poci limba.* Ce căuta acolo un astfel de articol într-un ziar al bursei și al vieții financiare? De fiecare dată îl citeam și rîdeam toți de acest înverșunat dușman al neologismelor. Propunea de pildă ca în loc de tramvai, cuvînt englezesc, să spunem *peșinealergător,* în loc de cravată, cuvînt franțuzesc, *gîtlegău,* și altele, în fiecare număr avea cîte ceva.

Într-o zi i-am făcut o vizită cu Orleanu, să ne distrăm. Redacția *Argus*-ului era în aceeași clădire și avea administrație comună cu *Timpul,* director Grigore Gafencu, care era în diplomație. Bătrînul, cu mustăți uriașe, ne-a primit însă foarte cordial, crezîndu-ne admiratori de-ai lui. I-am spus că sîntem redactori de jos de la *Timpul* și ne-am așezat, ca doi domni gravi, în fotolii. Orleanu și-a scos țigareta și a cerut voie să fumeze. Fumam și eu, dar am uitat să aprind, atît de curios eram să văd ce-o să se întîmple.

— Domnule Pisani, i-a spus Orleanu fără obișnuitul lui surîs care se vroia fin, puțin batjocoritor (îi masca de fapt o timiditate discretă și un complex de om de cultură autodidact), ce ziceți dumneavoastră de cuvîntul *inefabil?*

Bătrînul s-a zbîrlit cu mult mai mult decît sperasem noi că avea să se întîmple, s-a ridicat peste birou agresiv și a început să bolborosească:

— Inefabil... Ce e asta inefabil?... N-am auzit de acest... Cum? De unde l-ați mai născocit?... Cînd o să încetați cu...

— Domnule Pisani, a continuat Orleanu neturburat, cuvîntul există, a intrat în limbajul culturii şi chiar în vorbirea curentă.

— În vorbirea curentă? Inefabil? O să scriu un articol împotriva acestui cuvînt... Chiar în numărul de sîmbătă... Ce înseamnă, după voi, ce vrea să exprime acest cuvînt?

— Ceva care nu se poate exprima.

— Cum nu se poate exprima?

— Se referă la ceva care nu se poate exprima.

— De exemplu, a cerut bătrînul.

— De exemplu: femeia aceea e de o frumuseţe inefabilă.

— Ieşiţi afară, a răcnit bătrînul scos din sărite, avînd poate brusc bănuiala că acest cuvînt nici nu există şi că venisem acolo (ceea ce era adevărat) să ne batem joc de el.

Ne-a scăpat, n-am mai urmărit atenţi dacă avea să scrie sau nu un articol împotriva absurdului cuvînt, care ca şi altele, îi terorizau de atîţia ani conştiinţa. Mie totuşi îmi plăcuse şi îmi stîrnea o afecţiune îngăduitoare. Mania lui era dintre cele inofensive, nu făcea rău nimănui, sau cel puţin nu ştiam eu, grija faţă de limbă, ridiculă în formele pe care le luase la el sau le avusese totdeauna, nu era grijă pentru chivernisire sau înşelătorie, ci una nobilă, dezinteresată.

La prima chenzină Orleanu mă preveni:

— Vezi că Sachelarie o să te atace mîine să-l împrumuţi cu bani.

— Cum, dar el nu-şi ia leafa?

— Da, dar chiar azi se duce cu ea şi o pierde la curse. A avut moşii pe care le-a tocat în felul acesta, case, proprietăţi...

M-am uitat curios la domnul Sachelarie, cînd, cu chenzina în mînă, ne-am dus toţi la bufetieră care îşi avea mica ei odăiţă chiar în tipografie să-i plătim ceea ce ne servise în cont în timpul celor două săptămîni care trecuseră: ouă, lapte, debreţini, brînză, cafele... Domnul Sachelarie a plătit şi el şi a plecat grăbit. Era nu atît bătrîn, cît ros de ani, înalt, slab, cu gît puternic. Nu deschidea gura decît ca să spună cuvinte scurte şi memorabile, pe care apoi le repetam zile întregi... Viaţa e o fîntînă... Omul e soiul dracului... Norocul e chior... Felul cum le spunea, cu resemnare, sau cu dispreţ amuzat, le încărca de un umor în care zăcea experienţa lui de-o viaţă... nu-i părea rău, dar nici, privind în urmă, nu se entuziasma: un imens căscat pecetluia adesea acest trecut dominat de o singură patimă, fiindcă nici nevastă nici copii nu avea. La bilanţuri şi la bursă îl ajutam cu rîndul, fiindcă o cifră greşită într-unul din ele putea să stîrnească derută în viaţa financiară. Unul citea cu glas tare, altul urmărea... *Creditul minier*... cifre... *Astra română*... alte cifre... Nu s-a adeverit ce-mi spusese Orleanu: nu m-a atacat nici atunci şi nici mai tîrziu de sume de bani. Ţineam toţi la el, ne înveselea adesea şi cu anecdote vechi (cunoscuse multă lume) şi era un corector bun.

Mai aveam o datorie de plătit, lui Sergiu Filerot şi după amiază m-am dus pe la el la *Tipar*. Pe cine găsesc însă? Tot grupul! (Din seara aceea nu mai fusesem cu ei nicăieri, fiindcă la ora cînd ei plecau, eu trebuia să fiu jos la corectură). În mijlocul lor poetul statistician, extrem de iritat, cu ziarul *Timpul* în mînă la pagina *Popasuri*. Am rămas tăcut deoparte. Ce se întîmplase? *Nota* n-o scrisese totuşi

Sîrbulescu, ci Untaru, și acum dăduse peste ei poetul comunist. Cum, aproape că striga el, așa se scrie despre o astfel de carte ?

— Ce conștiințe aveți voi, care vă pretindeți oameni de stînga, dacă nu sesizați conținutul subversiv al unei astfel de lucrări ? O notă se scrie ? Și încă și aia așa, la f... mă-sa ?

Citisem și eu cartea. În ce consta acel conținut subversiv care trebuia să ne cutremure conștiințele ? În faptul că poeții trubaduri francezi din secolul al XVI-lea trăiau în mizerie, în timp ce seniorii chefuiau și benchetuiau. Țipa la ei cu vocea lui subțire, îi beștelea, îi întreba de ce țineau un condei în mînă dacă despre astfel de cărți demascatoare ei scriau astfel de notă mizerabilă ?

— Păi, am zis eu atunci, după părerea dumneavoastră, ar fi trebuit ca acei trubaduri să se ducă și să se facă frizeri, de ce vă mirați că noi nu scrim nimic despre broșura dumneavoastră ?

Era, firește, o remarcă intolerabilă. Cine eram eu ?! S-a întors spre mine și drept răspuns m-a amenințat cu bătaia, literalmente, avea acest chef, și nu numai pe mine, ci pe toți cei grupați la pagina *Popasuri* din *Timpul* și la *Tiparul universitar*, care totuși îl tipărise, dar care refuzam să vedem conținutul explosiv al broșurii lui apărute cu viza cenzurii.

Nici măcar nu și-a dat seama că depășise măsura și să plece, a stat un timp interminabil, perorînd în același stil. Pînă la urmă a încercat să smulgă o promisiune că totuși se va scrie un articol „ca lumea", dar nu i-a promis nimeni nimic. În sfîrșit a plecat, nu furios, fiindcă furia lui era mică, ci otrăvit, neîmpăcat.

Ne-am dus la frații Rochus din apropiere, am cerut bere, salam, pîine și „mult muștar“, am rîs de poetul care ne amenințase că ne trage palme, l-am trimis la origine și am hotărît să-l ignorăm mai departe. Auzi, așa credea el că se rezolvă conflictele de idei, cu bătaia, ce individ bizar! Ce-o să facă ăsta, ne întrebam, dacă vine la putere? Ne belește pe toți, dacă acum cînd nu avea încă această putere, avea astfel de apetituri... Am tăbărît și noi cu reproșuri pe Sergiu Filerot, care tipărise broșura. L-am luat în balon, am rîs de el, cum a putut să bage bani într-o asemenea cărțulie fără sare și piper, care avea pretenția să ne îndrume pe noi... Nu-l chemase nimeni să ne fie șef, dar el așa credea, că e șeful nostru...

Sergiu Filerot, care nici el nu debutase, lua, după cum aveam să ne dăm seama curînd, în acele clipe, o hotărîre irevocabilă, cu grave consecințe:

— O să vă arăt eu ce înseamnă poezie și să vă învăț minte să mă mai luați peste picior...

Și n-a mai adăugat nimic, tăcea, privirea îi sticlea sub ochelari, surîdea mereu și asemeni tuturor oamenilor grași expresia chipului său era aceeași, de băiat bun abia ieșit din adolescență, tăcut și jovial. Cuvintele lui au trecut neobservate, la vîrsta aceea și lăudăroșenia făcea parte din psihologia debutantului, deși sunase bizar la el.

Pe la începutul lui martie primii știrea, prin Sergiu Filerot, care primise la rîndul lui un telefon de la poetul statistician, să mă prezint la Institutul de statistică (deci nu era un om rău, nu ținea ranchiună pentru replica mea). Așadar statistica! Uitasem de ea. Te pomenești, mi-am zis, că s-a aranjat ceva și acolo.

Mă prezentai la domnul Pavel în birou, căci el mă căutase, aflai de la poetul însuși care îmi vorbi într-adevăr fără urmă de resentiment și domnul Pavel îmi spuse că eram angajat jos la mașini, să mă prezint domnului Bosch, care era la curent.

Așadar, două slujbe, de unde pînă atunci căutasem zadarnic să găsesc doar una.

— Știu, mi-a spus domnul Pavel, că între timp te-ai angajat la un ziar, dacă vrei, alegi, ziarul sau Institutul, dar poți să faci și una și alta.

— Bineînțeles, i-am răspuns, le fac pe amîndouă.

— E în regulă. Îți urez succes.

Am coborît în sala de mașini și m-am prezentat domnului Bosch, care avea biroul chiar la intrare în sală, în dreapta. M-a pus să fac o cerere de angajare și m-a dat în primire unei doamne, care la rîndul ei m-a dus și m-a predat de astă dată unei domnișoare. Era o fată isteață și bine îmbrăcată. m-am simțit jenat de costumul meu de la Taica Lazăr, care între timp se uzase la mîneci și nici cămașa nu era prea curată, era murdară de tușul de pe șpalturi, care se lua repede, chiar în ziua cînd o schimbai. „Trebuie să-mi cumpăr alt costum și tot ce-mi trebuie, mi-am zis, nu pot veni aici, printre cucoanele astea, șifonat și cu pantalonii burlan. Și trebuie să mă și mut, de astă dată într-o cameră a mea singur, am cu ce plăti."

Domnișoara mi-a dat în primire o mașină de calculat și hîrtii. Trebuia să adun și să înmulțesc și să fac totalul acelor cifre, care veneau de la alte mașini, de la cele mari, trioarele, care chiar asta făceau, triau niște cartoane și rezultatul parțial se înscrie pe o diagramă.

— Ce sînt cifrele astea ? am întrebat-o.

— Cifre ! zice.

Adică nu ne interesează ce sînt, nici nu e nevoie; treaba noastră e să le adunăm și să le predăm domnului Bosch. Totuși mi-a explicat : reprezentau tot ce există în țară, de la găini și vite, pînă la oameni și alte bunuri mobile și imobile.

Am început să manipulez butoanele, care erau simple. Am apăsat pe cel roșu : ceva s-a zbătut în interiorul mașinii, ca o ființă vie, apoi pe hîrtie a apărut o cifră și tăcere : totalul ! Clar ! Fata a stat lîngă mine în ziua aceea, pînă s-a convins că am prins secretul și pe urmă s-a îndepărtat.

XXXVI

Îmi plăcuse cartierul Ferentari (unde stătea Gheorghe al lui Costică brutarul) cu căsuțele acelea cu pompă în curte și multă verdeață. M-am dus chiar pe Tunari, dar Gheorghe nu mai era acolo, în schimb, ciudățenie, camera lui era liberă. Am închiriat-o eu. Avea un geam mititel, ca la pitici, dar da spre grădină, avea lumină electrică, podea de lemn, mobilată, pat mare cu saltea de lînă și cearceafuri albe, o măsuță lîngă fereastră. Era perfect! Aveam eu să cîștig de-aici înainte zece mii de lei pe lună, dar n-aveam chef să dau două mii pe una centrală și elegantă, cît aflasem că m-ar costa. Mai tîrziu, mai vedem, acum îmi plăcea aici.

E bine să ai două servicii, nu-ți mai pasă de șefi. În orice caz nu-ți pasă de cel care ar dori prea mult să-ți pese. N-aș fi putut spune că domnul Bosch făcea parte dintre aceștia, dar nici că era un director care nu te lua la ochi dacă nu-l salutai la sosire și la plecare. Nu mi-am dat seama că toți o făceau, era și plasat astfel (în apropierea ușii) încît nu-l puteai evita. Dar eu gîndeam că n-avea nevoie de salutul nostru și nu observasem decît tîrziu fenomenul. Venea primul și pleca ultimul și în acele minute stătea în picioare (era înalt, impu-

nător, puţin chel, cu mustaţă de modă veche), nu răspundea la bună dimineaţa, bună ziua, care i se adresau, nici nu se uita, dar era la postul lui, fără să pară că ne observă curgerea, defilare dezordonată în aparenţă, pe care totuşi o primea...

A început să vină pe lîngă mine, să vadă cum muncesc. Nu zicea nimic, se uita, dar nu pleca. După cîteva săptămîni fusesem dat la trioare, care erau foarte ingenios construite. Aveam alături casete pline cu cartoane, care erau perforate diferit, după semne de statistică secrete pentru mine şi maşina le arunca în interiorul ei şi le împrăştia ghidîndu-se după acele găuri, pentru ca diagrama, sus, să înscrie nişte cifre. Se putea greşi în această muncă ? N-aveai cum, totuşi domnul Bosch întîrzia prea mult lîngă mine. Era un semn ? Desigur, mi-a explicat un coleg, un fost student cu care mă împrietenisem. Era un băiat distins, care pînă avea să fie plasat în învăţămînt se angajase acolo ca şi mine.

— E nemulţumit de tine, mi-a spus, nu-i dai bună ziua... Dă-i şi tu bună ziua, nu mai trece aşa pe lîngă el ca şi cînd tu ai fi marele şef şi nu el.

Am dat din umeri :

— Ei şi ? Mai am un serviciu, la care ţin mai mult, pot să plec oricînd de-aici.

— Nu pleca, zice, aici ai leafă mai mare şi o să ai şi pensie mai mare.

— Pensie ? am strigat. Care pensie ?...

„Auzi idiotul, gîndeam. Asta vrea să-mi sugereze ideea că o să stau acolo la trioare pînă la pensie !" Nici nu începusem să trăiesc şi el îmi comprima viaţa sărind peste patruzeci de ani ca şi cînd curînd aveau să se şi scurgă şi eu trebuia să mă gîndesc

de pe acum la ce-o să fac după. Nu m-a trecut un fior, dar nici n-am rîs ca deobicei, fiindcă nu era de rîs. Într-adevăr, gîndeam, ce e o viață ? Da, iată, patruzeci de ani în fața acelor mașini, nici o schimbare și hop, declinul... Intuisem atunci fulgerător de ce singurul lucru care putea aduce furtuni să miște această viață erau femeile... Cel exasperat putea da iama în ele, cu a doua sa forță vitală care zăcea în el (prima se consuma sub supravegherea unui domn Bosch) și să simtă că trăiește... Trădarea, gelozia, și chiar crima care ar surveni, (și de care ziarele de senzație erau pline) fie că ar ucide el pe vreuna, soția care l-ar înșela, fie că l-ar ucide pe el alta înșelată de el sau părăsită, toate astea n-ar mai fi obstacole de temut...

Eram în pauză, într-un chioșc *Herdan* de alături, avea excelenți biscuiți și brioși și iaurt proaspăt. Fostul student era de o nerușinare simplă, sub ochii vînzătorului întindea mîna și fura biscuiți din raft, îi băga în buzunar și nu-i plătea. Mă miram de ce chioșcarul nu zicea nimic. Ca să aflu că nu vedea bine, era un om bătrîn, dar cît de rău vedea! O mînă întinsă în aer era pesemne pentru el o ceață... „Și tu cum ai observat ?" l-am întrebat pe fostul student. N-a vrut să-mi spună.

— Va să zică pensie, zic, tu te și gîndești la pensie ?

— De ce nu ? ! Cînd ieși la pensie și un pol contează.

— Un pol ? am strigat iar. Și să te gîndești cu patruzeci de ani înainte la un pol ?

— Te gîndești... Voi nu vă luptați la țară să păstrați o viață întreagă o brazdă de pămînt ? Așa e și polul ăsta.

— Şi dacă mori dracului înainte de pensie, am spus eu sumbru, atunci ce-i mai faci ?

— De ce să mori ? Tata are optzeci de ani şi se ţine bine.

— Bine, zic, o să-l salut pe domnul Bosch la sosire şi la plecare, dar cum ai observat tu că n-o făceam ?

— Se observă, răspunse el filozofic.

— Te pomeneşti că au observat şi ceilalţi !

— Toată lumea.

— I-auzi !

Şi eu care nu observasem nimic la nimeni, decît că prietenul ăsta proaspăt al meu, absolvent al unei facultăţi, fura biscuiţii şi brioşii unui bătrîn ! Începui să mă uit mai atent în jur, dar nu descoperii nimic. Toată lumea lucra în tăcere şi cînd cineva se ridica şi se ducea undeva avea o hîrtie în mînă, sau se ducea să verifice ceva, tot în legătură cu vreo diagramă sau grafic...

Veneam la Institut direct de la ziar, unde dormeam cu Orleanu pe masă, să cîştig timp, dupăamiază încercam în odaia mea să scriu sau să citesc ceva, mă apuca somnul. Iar cele două zile pe săptămînă, cînd aveam program de la cinci la opt, erau cele mai grele. De la statistică mă duceam direct la ziar şi moţăiam pe şpalt, cînd nu-mi pica chiar capul pe el. „Domnul Preda !“ striga atunci Grigorescu şi o formidabilă palmă în masă mă făcea să sar în sus ca şi cînd aş fi primit palma aceea chiar în cap.

De dorinţa de a debuta, uitasem, pînă ce într-o zi am venit la redacţie cu schiţa aceea *Pîrlitu* în buzunar şi i-am dat-o lui Geo Dumitrescu.

Nu mă simţeam totuşi obosit. Oraşul era frumos seara cînd ieşeam de la statistică şi o luam pe jos spre Sărindar, deşi luminile nu se mai aprindeau feeric, vitrinele nu mai aveau chenare multicolore şi reclamele înalte care anul trecut scînteiau într-o aprindere şi stingere neîncetată, de albastru şi roşu, şi care mă făceau să simt că trăiesc, cum spune Hemingway, într-o sărbătoare continuă, dispăruseră şi ele. Camuflajul aruncase la începutul războiului oraşul în întuneric, şi continua şi acum, deşi războiul era departe... Tramvaiele circulau seara cu aşa-numitele lumini oarbe, care nu se vedeau de sus, şi mergeau cu viteză redusă, iar în staţii vatmanii se orientau după semne ştiute numai de ei. Oraşul mi se părea acum mai misterios, fiindcă se vedea cerul plin de stele şi cu întunericul serilor eram învăţat, mie mi se părea că e lumină, ca în unele nopţi de la ţară, cînd în plin miez de noapte vedeai omul ca ziua şi îl recunoşteai, iar pămîntul devenea parcă albicios. Oamenii forfoteau pe străzi, şi din cînd în cînd cîte-o lanternă se aprindea şi se stingea scurt. Eu vedeam totuşi, după ce ora crepusculului se stingea şi oraşul cădea într-un întuneric total, culoarea rochiilor la femei, albeaţa gulerelor, părul revărsat pe umeri al fetelor. Mă mişcam repede strecurîndu-mă cu uşurinţă printre oameni. Urcam spre Sfîntul Gheorghe, ajungeam la Piaţa Brătianu, o luam la stînga pe bulevardul Elisabeta, coteam pe după frumoasa clădire a librăriei „Cartea Românească" şi coboram apoi pe Sărindar. Statistica mă lăsa de obosit şi corectura mă aştepta de odihnit.

Dimineţile, cînd o luam înapoi spre statistică, tot pe jos, ca şi întoarcerile acasă pe la ora două după masă, nu-mi alungau cu nimic euforia în care tră-

iam... Zece mii de lei, pe care abia așteptam să-i văd pe toți în mînă, să mă îmbrac și să-mi cumpăr cu ei cărți, se aflau, desigur, la sursa acestei euforii. Dar nu era numai atît... Începeam să am în jurul meu prieteni... Marele oraș în care rătăcisem pînă atunci atîta vreme căutîndu-mi în el un rost, începea să fie și al meu. Blocurile, marile lui bulevarde, tramvaiele, restaurantele, cinematografele și teatrele îmi plăceau, ca altădată ulițele, gardurile, salcîmii care acopereau satul...

XXXVII

Da, într-o seară fui oprit în trecere prin redacție (treceam pe-acolo, și nu pe jos prin gang) și îmi făcui un nou prieten, un poet, însuși șeful „paginei a doua" *Popasuri* a ziarului, Miron Radu Paraschivescu. Geo Dumitrescu se afla și el acolo, dar de cînd începusem să lucrez nu mai schimbam în redacție decît saluturi, în afară de cazurile cînd mă invita să mergem la *Gambrinus* la o bere. Venea Untaru, care începuse să semneze Virgil Ierunca, acest băiat care nu dormea nopți în șir luînd cofeină, atît de mult era pasionat după cărți, (anul trecut, în 47, Virgil Untaru, Ierunca, părăsea țara și cu anii, acest om de stînga în perioada războiului a evoluat încet, dar fără întoarcere, spre dreapta), venea Sîrbulescu, „masivul" cum îl poreclisem eu, credeam că o să trăiască o sută de ani, a murit de inimă pe la cincizeci și Sergiu Filerot.

Poetul, șeful „paginei a doua", un om smead, subțirel și mic de statură, cu un nas de pasăre, cu voce confidențială, plăcută, afectuoasă, îmi ceru să iau loc că are ceva să-mi spună. Redacția avea un birou comun cu secretariatul (Ștefan Roll), alături era biroul redactorului șef, Mircea Grigorescu, pe care nu-l cunoșteam.

Fără să-mi spună de ce, Miron Paraschivescu începu să mă întrebe : cine eram, de unde veneam... De cînd începusem să scriu ? Şi o întrebare ca o paranteză, bizară, care venea dintr-un interes al lui anterior întîlnirii noastre : cum scriu ? ! N-am înţeles.

— Cum faci cînd scrii ? preciză el. Te gîndeşti dinainte, sau îţi vine ?

— Doresc să scriu, îi răspunsei.

— Şi pe urmă îţi vine ! zise el parcă triumfător. Era mulţumit, îi confirmam ceva, sau mai bine zis îmi smulsese el confirmarea de care avea nevoie în secretul gîndirii lui. Aş fi vrut să-i precizez că uneori mă gîndeam şi dinainte la un subiect care nu venea singur, ci îl smulgeam din viaţa cunoscută, cu un efort de a exprima o idee, aşa cum îmi aminteam că făcuse Baudelaire în *La charogne*, dar am tăcut, nu vroiam să-i stric plăcerea acelui gînd al său confirmat...

Şi pe urmă întrebările continuară. Ce citesc ? Ce citeam ? Nu prea mai aveam chiar atunci timp să citesc, i-am răspuns. L-a apucat un entuziasm. A început să rîdă sufocîndu-se, aruncîndu-mi în acelaşi timp priviri înduioşătoare, paterne şi în mod surprinzător pline de admiraţie. N-am înţeles comportarea aceasta bizară, adică, era bine că nu citeam, sau era ceva de rîs ?... Făcusem ceva, şi acest ceva se afla în strînsă legătură cu bîlbîiala mea, adică se potrivea şi de aceea era el atît de vesel ? Îmi sugera însă o experienţă de viaţă şi de oameni în care eu ocupam un loc printre cei care îl interesau, încît mi-am simţit bătăile inimii de emoţie.

Timpul trecea însă şi eu eram aşteptat jos. I-am spus acest lucru. A rîs iar :

— Dă-i în... mă-sii ! Apoi a revenit : Bine, du-te ! În clipa aceea s-a apropiat Geo Dumitrescu.

— Dom' Preda, îl aud că zice, cu vocea lui neutră (așa avea să-mi zică totdeauna, dom'Preda sau domn Marin, pentru a evita o prietenie pe care n-o dorea) mîine după masă ce faci ?

— Ce să fac, sînt liber.

— Nu te duci la statistică ?

— Nu, poimîine.

— Hai să mergem mîine pe la Tony (un ziarist care ne da tîrcoale, Geo îl agreia, dar eu, nu știu de ce, mă feream de el, dar și el de mine), venim toți, mai stăm de vorbă și pe urmă mergem la *Gambrinus*. Nu știi unde stă, să-ți dau adresa... Vino așa pe la cinci.

I-am găsit într-adevăr a doua zi adunați pe toți la Tony. Numai Untaru lipsea. Tatăl lui Tony era ofițer superior și fiul, Tony adică, acest băiat grăsuț, *figure poupine*, avea camera lui, spațioasă, mobilată bine și o masă rotundă în mijloc, la care probabil scria, căci Tony era și el scriitor, publicase un volum de vioaie schițe bucureștene. Și împreună cu ei, cine ? Miron Paraschivescu, pe care nu-l văzusem pînă atunci cu noi și îndată ce mă așezai pe scaun el începu, supărat dar prevenitor :

— Am vrut să te vedem, Tony, ca să-ți spunem că ai făcut o faptă execrabilă. Cum e posibil ca tu să nu știi cine sîntem și ce reprezentăm noi toți cei de la *Popasuri*, pe care tu ne cunoști și ne urmărești ? Ai văzut tu vreodată pe vreunul dintre noi că scrie articole antibolșevice, aluzii de vreun fel, reportaj, cum ai scris tu fără să te fi dus pe front, din burtă și în așa hal de minciună și mistificare ? Ce sîntem noi după tine ? Legionari „adevărați“ dintre cei care au mai rămas și pe care Mareșalul îi ocrotește, sau redactori la *Porunca vremii* sau la *Sfarmă piatră* ?

— Miroane, nu m-am gîndit, se bîlbîi Tony.

Nu știa ce să mai spună și tăcu, dar nu prea opresat de cuvintele poetului, care, înnegurat, răsfoi ziarul (nu era *Timpul*) și începu să ne citească din el, adică din reportajul lui Tony, pasagii întregii, într-adevăr antibolșevice... expresiile curente... cei fără cruce și credință... barbarii de la răsărit...

Miron Paraschivescu se opri și izbucni în rîsul acela al său înecat, care nu însemna numai entuziasm, ci și o ironie la adresa cuiva sau ceva atît de copleșitoare încît ai fi zis că îi venea și îți venea și ție, auzindu-l, să te tăvălești pe jos de rîs.

— Barbarii de la răsărit... a... ha, ha... a... ha, ha...

Pe urmă își reveni, deveni brusc grav.

— Să fie ultima ta prostie pe care ai făcut-o. *Passons*... Să sperăm că după război acest reportaj nu va trece în dosarul tău. Căci vor fi dosare ! Vor cădea multe capete.

Se lăsă și peste noi o tăcere grea.

De unde știa el, mă întrebam, ce va fi după război ? Și de unde era atît de sigur că războiul va fi pierdut de nemți și cîștigat de ruși ? Dar poetul ne smulse din această apăsare prea dură pentru viețile noastre tinere (el era mai bătrîn, să fi avut treizeci și ceva de ani), scoase din buzunar niște hîrtii și ne spuse :

— Să vă citesc acum ceva, o schiță... Se numește *Pîrlitu'*, iar autorul, a... ha, ha... se înăbuși el scurt, nu vi-l spun. Ascultați...

Și începu să citească. Eram neliniștit... Dacă această schiță avea în paginile ei ceva asemănător cu ceea ce făcuse Tony, în alt sens, desigur... desigur în sens literar, și o citea aici ca să mă ia și pe mine

la rost ca pe acela, pentru... cine poate să știe, greșeli... necunoașterea limbii... Dar curînd mă liniștii și inima începu să-mi bată iarăși cu putere, ca aseară cînd stătuse de vorbă cu mine: se opri la un pasaj să-și vie în fire de entuziasm.

— Cum a putut să-i zică, voi auziți?

Și reciti pasajul și mimă apoi o perplexitate extraordinară. Nu era nici o îndoială și avui brusc revelația destinului meu confirmată spectaculos: îi plăcuse schița mea și înțelesei că Geo Dumitrescu i-o dăduse, după ce o citise el însuși sau poate n-o citise... Și de aceea stătuse aseară de vorbă cu mine, să cunoască mai întîi animalul care o scrisese și abia după aceea să-mi comunice verdictul.

A continuat lectura cu numeroase pauze ca să ne explice subtilitățile de limbaj, dialogul, intervențiile autorului, care, a, ha, ha, era acolo, cu pîrlitu-ăla, îl auzea vorbind, vorbește ca el... a, ha, ha...

De fapt nu citea, făcea ca la teatru, regiza, își schimba vocea potrivit cu replicile și eroii, din cînd în cînd se oprea supărat și îmi punea cîte-o virgulă (cam multe după mine și mă corecta să zică eroii mei *dă*, în loc de *de*, *pă*, în loc de *pe*, n-avea nici o importanță, gîndeam, lasă-l să le pună). Termină lectura într-un triumf al lui personal, scrise pe manuscrisul meu cuvîntul *Popasuri*, puse corpul de literă de cules și numărul de coloane și îi dădu manuscrisul lui Geo Dumitrescu.

— Pentru numărul de duminică, îi spuse.

Și se ridică și își îmbrăcă paltonul, care în mod curios îl făcea parcă și mai mic.

— Domnule, îmi spuse, debutezi. Scrie! Dar tot așa, de-astea (și le luă cu palma pe dedesubt, astea la care se referea, și care puteau să-l încînte pe el atît

de mult...). Să nu scrii altele, cel puțin o vreme, î[...] avertiză el. Mai tîrziu lărgești aria, te privește, d[...] pentru început e bine așa, să te ții de acest filo[...] Pe urmă, e adevărat, trebuie să-l depășești.

Și a plecat. Iar noi ne-am pus ca și el paltoane[...] și ne-am dus la locul știut să sărbătorim evenimen[...]tul...

Sîrbulescu, masivul, cum îi spuneam eu cu inf[...]nită simpatie, fiindcă vederea lui te calma ca o for[...] liniștită a naturii, era cel mai comunicativ, deși n[...] vorbea mult.

— Ei, vezi? zise el cînd ciocnirăm halbele c[...] bere. Hî, ai văzut?

Ei, na! Bineînțeles că văzusem. Cum să nu fi văzu[...] ceea ce se petrecuse? Ceva însă nu mergea. Geo Dumitrescu era tăcut, totuși atent, însă rezervat, circumspect, inamic al efuziunilor deplasate și de gust îndoielnic, represiv contra sentimentelor lăbărțate, pe care cu un umor și o ironie ai fi zis amară (îl făcea pe feciorelnicul Untaru, care începuse să semneze Ierunca, să roșească) le lua în derîdere. În seara aceea părea chiar scîrbit de ceva, poate de pata aceea de cerneală de pe mînă, cu care se născuse și pe care o remarcasem de la prima noastră întîlnire. Era semnul unui destin? Poate că da, dar el îl privea cu neîncredere, încă mirat, dacă nu chiar sceptic...

— Fă și tu cinste aicea, mi se adresă iar masivul cu un entuziasm controlat, nu de propria sa natură, ci de prezența „șefului generației“, cum avea să fie numit mai tîrziu Geo Dumitrescu. Acuma, mai adăugă masivul, gata...

— Gata, ce? zise într-adevăr Geo Dumitrescu cu un dispreț interogativ. Trebuie să vii tu să-i spui un

lucru pe care el singur îl știe de mult? Nu trebuia să debuteze la *Albatros* încă de anul trecut? Ce-ți lucesc așa ochii de entuziasm? El e mai liniștit. Parcă ai fi scris tu *Pîrlitu'*, dacă judecăm după figura ta bovină.

Veselia mea, auzind aceste cuvinte necruțătoare, izbucni fără măsură. Însuși masivul rîdea, ca și cînd cine știe ce lucru măgulitor se spusese la adresa lui. *Gambrinusul*, ca întotdeauna, era plin de bucureșteni. Berea, aici, avea în ea ceva în plus față de altele, nimeni nu știa ce, și al cărei secret pe urmă s-a pierdut. Am mai cerut un rînd și ceva de mîncare, aveau pește, am comandat pește.

— Un scriitor, continuă Geo Dumitrescu, nu trebuie deranjat cu invitația la congratulări reciproce. Ai vrea să-ți spună și el ce-i spui tu, numai că el n-o să-ți spună, aici e surpriza. Nu-l cunoști!

Dar ce-mi spusese Sîrbulescu! Nimic! Era primul meu admirator, ce avea cu el? Ce făcusem eu să spună că eram greu de cunoscut, că numai el, Geo, mă cunoaște? Sugestia lui era spre reținere, dar ce strica puțin entuziasm? Masivul se supără de astă dată:

— Dacă îl prețuiești așa de mult, de ce l-ai publicat pe Nic Smeureanu și nu l-ai publicat pe el?

— Pentru că nu mi-a trecut prin cap că o să ne desființeze revista și proza lui Nic Smeureanu o aveam dinainte, răspunse Geo prompt.

— Hî! făcu masivul, și el ironic.

— Ce hî? zise Geo sarcastic. Reținusem nuvela *De capul ei*, s-o public într-unul din numerele viitoare.

— De ce nu imediat!

— Pentru că numărul care urma imediat era în întregime consacrat *Istoriei literaturii române* a lui Călinescu. Era urgent. Ai văzut ce campanie furibundă se dezlănţuise împotriva acestei capodopere. Şi acest număr a fost interzis, pe urmă a fost ucis şi *Albatrosul*. Călinescu, emoţionat, mi-a cerut să-i trimitem şi lui numărul care era paginat. L-am trimis.

— Hî ! făcu iar masivul neîncrezător.

Dar Geo nu-i mai răspunse. Se aplecă asupra peştelui. care tocmai ne sosise. Era primul joc la care luam parte de cucerire de admiratori, fără de care se părea că un scriitor nu poate trăi. De aceea nici nu intervenisem, deşi discuţia mă jena. Un admirator abstract, cititorul anonim, cum să stai de vorbă cu el despre lucrările tale ? Şi de aceea nu e lipsită de dramatism lupta pe care o dă, cel puţin la început, un artist, să-i cucerească pe cei din jur.

Şi într-adevăr, în sîmbăta următoare Orleanu, căruia şeful nostru, Grigorescu, îi încredinţase pagina *Popasuri*, primi printre şpalturile sale nuvela mea *Pîrlitu'*. Avea un surîs mai accentuat ca deobicei, nu era un invidios, şi citind-o, la un moment dat izbucni în rîs, semn neobişnuit la el. Aceste mici semne ale primilor noştri cititori nu le uităm şi în cronicile sofisticate care se scriu mai tîrziu despre noi, cînd, deşi pe drumul consacrării cu cărţi de maturitate, am vrea totuşi să regăsim aceste semne simple, că, adică, scrisul nostru trezeşte uimire, cititorul e prins, luat cu noi şi dus în lumea din care vrem să căutăm un înţeles.

— E bună, zise el după ce o termină, ridicînd fruntea din şpalt. Felicitări !

— Îmi rezerv plăcerea s-o citesc şi eu mîine după masă, la cafea, zise Grigorescu. După cîte înţeleg, e un debut ?

— Da, zise Orleanu în locul meu. Şi încă unul reuşit.

Orele au trecut repede peste mine, pînă ce, împreună cu Orleanu, ne-am dus la rotativă şi am aşteptat primele numere ale *Timpului*. Cînd, cu ele în mîini, am deschis pagina, am trăit, cred, aceeaşi senzaţie pe care trebuie s-o simtă marinarul cînd iese prima oară în larg şi vede marea. Aici ea era cuprinsul ţării, zecile de mii de cititori care vor deschide mîine la prînz ca şi mine *Timpul* cu frumosul lui titlu roşu, cei cărora le plăcea pagina *Popasuri* şi se vor opri şi vor fi curioşi să afle ce noutăţi mai erau în literatură. Acum marea era pentru mine senină, aveam noroc, dar ştiam, din biografii, că furtunile şi valurile ameninţătoare nu mă vor feri. Da, dar asta mai tîrziu, acum eram fericit, cerul era senin, primejdiile îndepărtate.

Am băgat amîndoi ziarul în buzunar şi am ieşit. Noaptea de martie, al acelui an '42, era limpede şi rece. Ne-am oprit o clipă pe strada pustie, ascultînd vuietul familiar al rotativei, pentru mine singurul vuiet din afară care suna ca un cîntec al destinului : ceva începea şi ceva se termina ; gata, de-aici înainte soarta mea n-avea să se mai schimbe, n-aveam să mai ajung nici comandant de armate, cum visam adesea, nici mare om de stat, nici să cuceresc noi insule şi să-i supun pe băştinaşi ; istoria, acest fluviu care înainta spre necunoscut, şi la al cărui capăt viu simţisem atîţia ani că eram eu, aveau s-o facă alţii, mie îmi rămînea doar acest teritoriu

de cucerit și singurul cu care puteam s-o influențez : cuvîntul scris. Nu era mult, dar nici puțin.

Orleanu mă întrebă dacă nu dau și eu un coniac. Un coniac ? Unde, la această oră ? Chiar alături, în colț. Nu știam ? E un mic birtaș care știe că noaptea tîrziu ies ziariștii de pe Sărindar și de la *Universul* și vor să dea un pahar pe gît să se curețe de plumb, și ține deschis pînă dimineața la cinci. Cu plăcere ! Cum să nu, mai încape vorbă ?

Am intrat și ne-am așezat la o masă. Micul birt nu era însă plin, cum credeam, doar două mese mai erau ocupate. Dacă nu doream cumva înainte niște crenvurști calzi, cu muștar și chifle proaspete ? ne-a întrebat birtașul. Auzi ! Cum să nu ! Pe urmă ne-a adus coniac și ne-au prins zorile. De o rară discreție, Orleanu nu mi-a spus nimic de proiectele sale literare, deși mă așteptam, el nu era ca genialul Mitică, să ne amețim amîndoi cu vorbe și pahare reînnoite. Deși am stat mult, am băut și am vorbit puțin... Despre colegii noștri, ciudatul domn Ecovescu, cu care el, Orleanu, ducea un duel de prioritate, cînd pe față cînd înăbușit de autoritatea lui Grigorescu, istorii noi despre bătrînul Sachelarie, prăpădindu-ne de rîs, și ce inițiative în comun să luăm și să presăm administrația să ne mărească salariile, care erau mai mici decît la alte ziare...

Ne-am despărțit vorbind clar și călcînd drept...

XXXVIII

Am publicat apoi la *Popasuri*, aproape la rînd, încă patru sau cinci nuvele, scrise sub impulsul debutului, apoi m-am oprit. Venise primăvara, lepădasem demult urîtul meu palton de abà, îmi cumpărasem două costume de la Galeriile Lafayette și spre surpriza mea, deși aveam două salarii, banii nu-mi ajungeau să mă mut din Tunari, fiindcă deși camera îmi plăcea, proprietăreasa mă anunțase că vrea să mai aducă un chiriaș peste mine. I-am răspuns că voi plăti chiria spre dublu, numai să rămîn singur. Era totuși cu mult mai puțin decît dacă aș fi închiriat o garsonieră centrală sau chiar semicentrală.

Într-o zi i-am făcut o vizită lui Sergiu Filerot, la *Tiparul universitar*. Nu aveam încă un volum, dar vroiam să-l sondez : cînd voi avea (și asta putea fi curînd, chiar prin toamnă), o să-l tipărească ? Așa, cît al poetului statistician de pildă. L-am găsit însă într-o stare de spirit schimbată. Nu mai era jovial, era posomorît, chiar întunecat. Nu i-am spus nimic. Stătea cu capul în hîrtii și tăcea. Pe urmă a chemat pe cineva, a cerut două cafele și la cafea a luat de alături de pe birou un manuscris și mi l-a întins. Era un volum de poezii, al său, cartonat, bătut la

mașină intitulat *Om*. Chiar sub titlu am văzut o ștampilă parcă amenințătoare prin literele ei groase și verzi, aplicate ca o sancțiune: c e n z u r a t. Va să zică Filerot avea un volum, vrusese să-l tipărească și...

Am tăcut neștiind ce să spun. Mi l-a luat înapoi, l-a pus pe birou și a continuat să lucreze la fel de puțin comunicativ și de sumbru. Mi-aminteam de cuvintele lui spuse parcă într-o doară sau din lăudăroșenie, la frații Rochus, că o să ne arate el nouă... și uite că nu putea. „Ce-o fi înăuntru?" m-am întrebat.

— Filerot, zic, dă-mi-l și mie să-l citesc.

Și-a ridicat privirea, care nu mai sclipea veselă după ochelari și mi-a răspuns:

— Nu vezi ce scrie pe el? Vrei să intru la pușcărie?

— Nu spun la nimeni! Îl iau acasă și mîine seară ți-l aduc înapoi.

Nu mi-a răspuns. Am plecat și am uitat de întîmplare. Ca să ne pomenim, cîteva săptămîni mai tîrziu, tot grupul de la *Popasuri* cu știrea uluitoare că, împotriva cenzurii, Sergiu Filerot tipărise un volum de versuri pe care pînă atunci îl ținuse ascuns. Ne-am dus la el, și de astă dată, vesel și jovial ca și înainte, ni l-a dat fiecăruia cu dedicație.

— Luați, bă, zice, citiți!

— Filerot, zic, ți-a dat drumul cenzura, l-ai trimis din nou?

— Nu, zice, e același volum.

— Păi ce-ai să faci, Filerot?

— O să văd eu!

Am rîs toți, rîdea și el, masivul puțin strîmb, Geo Dumitrescu admirativ, totuși îngrijorat, Ierunca de-

pășit. Ei, gîndeam, Filerot ne minte, face pe nebunul, altfel n-ar fi așa de vesel. M-am dus acasă și l-am citit. Era într-adevăr subversiv, versuri „tari“ despre războiul pe care îl duceau armatele noastre, prin care poetul exprima presentimentul dezastrului final : ne înhămasem la un car străin, care avea să se sfărîme, al lui Hitler, și muream zadarnic pe întinse pustiuri de zăpadă și sîrmă ghimpată. În '42, cînd zeul războiului părea să fie de partea lui Hitler, starea aceasta de spirit a lui Sergiu Filerot ne uimi pe toți. A difuzat cartea și a fost imediat arestat.

Am fost toți și l-am văzut la Malmaison, pe Plevnei, dar nu înăuntru, ci din stradă. A apărut după gratii, care dădeau chiar spre trotuar, cu figura lui grasă, vesel, cu ochelari, ținîndu-se cu mîinile de barele de fier.

— Ce faceți, bă ? ne-a zis.

Am stat în fața lui lungi minute. Nici măcar nu ne dădeam seama : noi eram liberi, puteam merge în voie unde doream, ne puteam întîlni cînd vroiam, sau sta acasă și... Și iată, unul din noi călcase draconica cenzură ca să exprime starea noastră de spirit, fără să-i pese de ceea ce avea să i se întîmple. Am citit abia atunci, în privirea lui, cum stătea cu mîinile de barele de fier și se uita la noi, cît de mult îl fascina prezența noastră, cît de mult îl fascinase, fără să ne-o arate, cît fusese liber.

— Filerot, am strigat, ce faci, Filerot ?

— Bine, zice, ce faceți voi ?

Ce făceam noi ? Ce puteam face ? Ce să-i răspundem ? Nici noi nu știam ce facem. În orice caz nu ceea ce făcuse el. Și-a lipit obrazul lui gras de gratii și se uita la noi cu o nostalgie ironică, afec-

tuoasă. „Pentru voi am făcut totul", părea el să n spună şi noi ştiam prea bine acest lucru, Filero îi strigam, Filerot, nu mai mergem la *Gambrinus* unde tu plăteai, şi ne duceai şi acasă cu taxiul; Filerot, tu nu ne-ai dat să-ţi citim volumul, să decidem dacă era bine sau nu să înfrunţi cenzura, sîntem totuşi alături de tine, Filerot...

— Veniţi, bă, la procesul meu, la Curtea marţială, ne-a spus el fără emfază, parcă ne-ar fi spus, ne vedem, bă, mîine, la *Tiparul universitar*, ca deobicei, stăm de vorbă şi pe urmă mergem la *Gambrinus*.

Ne-am împrăştiat şi ne-am regăsit cîteva săptămîni mai tîrziu la procesul lui. Intrasem în clădire fără nici o autorizaţie, sau poate aveam autorizaţie, nu ştiam nimic. Lumea nu era, tribunalul gol. L-am zărit pe Filerot în dreapta estradei judecătorului între două baionete, precedat însă de cîţiva dezertori, al căror proces, fără avocaţi, a fost scurt. Noi însă, prin strădaniile fratelui lui Filerot, ştiam că el, Filerot, avea ca apărător un celebru avocat în care ne pusesem mari speranţe şi ale cărui teze de apărare le cunoşteam. A început să pledeze bombastic, spunînd că clientul său, civilul bondoc şi gras din boxă, poet imprudent şi obscur, avea ceva cu glanda tiroidă, care glandă putuse să-l ducă spre manifestări incontrolabile, aşa cum spunea avizul unor celebrităţi medicale, aviz pe care îl înmînă preţios şi sigur de el, judecătorilor... Piesa de la dosar, acuzatoare, ridică el vocea, adică volumul de versuri *Om*, nu era emanaţia unui spirit lucid, ci a unei dereglări care se identifică cu articolul... paragraful... cerea instanţei să-l considere iresponsabil...

Credeam cu toţii că acest truc îl va salva pe prietenul nostru. Instanţa însă nu ţinu seama de aseme-

nea subtilități și asemenea somități și aflarăm a doua zi că Sergiu Filerot fusese condamnat la moarte.

Citisem *Ultimele ore ale unui condamnat la moarte*, de Hugo, dar experiența lecturii, care poate cutremura conștiința noastră în timp ce citim, (o experiență a spiritului) nu coincide și nu e același lucru cu viața noastră concretă, care nu totdeauna angajează spiritul, deși oroarea poate fi cu mult mai mare. Nu știam cine era și ce făcuse condamnatul lui Victor Hugo, dar eram alături de cel care își imagina supliciul, adică scriitorul. Acum știam cine era condamnatul, dar nu puteam să-mi imaginez că supliciul va avea loc. Adică cum? Filerot va fi omorît, împușcat? De ce? El? Pentru ce? Era printre noi, făcea parte din viața noastră, de ce să fie el împușcat? Atunci trebuia să fim toți împușcați, tot grupul! Și cum acest lucru nu-l concepeam, dar nici nu ne desolidarizam de el, în ziua cînd am aflat sentința, am luat volumul lui de versuri și în singurătatea camerei mele am scris cu nepăsare de ceea ce putea să mi se întîmple, pe coperta ultimă, cu litere apăsate, în cîteva fraze, cuvinte despre destinul unui poet, într-un timp istoric tulbure și primejdios.

Cine dorește să fie arestat? Nimeni. Dar cine vrea să stea acasă astupîndu-și urechile cînd un prieten a pățit-o, pentru gînduri care au fost comune?

Mă așteptam, de la o zi la alta, să fiu ridicat de-acasă, sau toți împreună să fim arestați la redacție. Fiecare avea la el volumul lui Filerot, proba sigură a adeziunii la conținutul lui. Firește, gîndeam, chiar la moarte n-aveam să fim condamnați, dar nici ieftin n-aveam să scăpăm. Porneam de la gîndul că, torturat, Filerot spusese la anchetă cui îi mai dăduse el volumul. Sau chiar dacă nu spusese și nu fusese

torturat, anchetatorul, fără să fie prea abil, avea să caute în jurul arestatului şi să afle foarte simplu cine îi sînt prietenii. Zilele treceau însă şi nu ne aresta nimeni. Mulţi ani mai tîrziu, prin '57 sau '58, am înţeles de ce. Mecanismul represiunii lui Antonescu nu era bine pus la punct. Nu era, adică, rodat. A aresta pe toată lumea care era prietenă cu condamnatul, era o subtilitate la care acest mecanism încă nu ajunsese.

În acele zile am vizitat-o pe doamna Niculescu, mama lui Filerot, ca să aflu ştiri despre el. Mică, figură care semăna cu fiul ei, nu aşa grasă, dar la fel de liniştită şi tăcută. Mi-a spus că fiul ei nu e acasă, şi a vrut să închidă uşa, crezînd că sînt un străin oarecare. Locuiau pe Colentina în două odăi modeste, care le aparţineau. Tatăl murise. Mi-a spus că *băiatul* (aşa îl vedea ea, un băiat) nu fusese împuşcat, pedeapsa i se comutase în muncă silnică pe viaţă şi că fusese trimis deocamdată într-un lagăr militar.

L-am revăzut pe Sergiu Filerot după război. Arăta neschimbat, ca şi Bezuhov, cu care semăna şi la chip şi la impulsul care îl determinase să se vîre singur în mecanismul orb al represiunii ; scăpase ca şi eroul tolstoian ca prin minune din faţa plutonului de execuţie, dar nu ştiam cum, în ce împrejurări, fusese mareşalul însuşi cel care îi comutase pedeapsa, sau altă autoritate militară din ordinul acestuia, în urma unui raport favorabil, misterios sau de rutină, pedeapsa cu moartea fiind menită doar să înspăimînte ? N-aveam să aflu, fiindcă el n-a vrut să-mi povestească. A lucrat un an, doi, la un ziar, pe urmă ne-am pierdut unul de altul.

XXXIX

Departe de a simţi nevoia de a mă debarasa de cel care cu atîta entuziasm mă descoperise, cum îmi spusese Nichifor Crainic că trebuie să fac, adică de Miron Paraschivescu, dimpotrivă, începu să mă lege de el o prietenie fecundă, comunicativă şi plină de afecţiune. Ne plimbam împreună prin Bucureşti zile la rînd, luam masa tot împreună, mă ducea prin străzi tăcute, încremenite şi misterioase, de-o frumuseţe care ne oprea pe loc uluiţi. „Ai văzut, zicea, lumina-aia de-acolo ? Nu ţi s-a părut că era eternă şi că şi noi am avut o clipă sentimentul că ne aflam pe strada aia de totdeauna ?" Odată am stat cîteva ore şi am contemplat bustul lui Anton Pann, într-o mică piaţetă pe o astfel de stradă care, cum spunea Mateiu Caragiale venea parcă „zice-se de demult". Îi plăcea Anton Pann şi nu se mai dezlipea de lîngă epitaful poetului, scris de el însuşi, pe care îl recitea cu hohote de admiraţie şi pe care mai tîrziu avea să-l imite. Petreceam lungi după-amiezi în frumoasa lui garsonieră de pe strada Romniceanu, din Cotroceni, răvăşindu-i biblioteca. Ar fi vrut să-mi placă ce-i plăcea lui, de pildă Lautréamont, care însă pe mine mă plictisea. A fost încîntat însă că mi-au plăcut *Craii* lui Mateiu Caragiale, deşi nu atît de mult cît

lui, i-am spus că Pirgu era confecționat și încărcat cu prea multe vicii ca să fie convingător și că natura adevărată a acestui personaj trebuie să fi fost alta. „De ce crezi ?“ m-a întrebat el. „Trebuie, i-am răspuns, să fi avut și el poezia lui din moment ce și cei trei crai, la fel de stricați, o aveau pe-a lor. Or aici Mateiu îl despoaie prea tare pe Pirgu și-i arată toate părțile rușinoase. Un scriitor nu trebuie să aibă aversiune pentru nici unul din personajele pe care le creează, sînt rodul imaginației lui... De pildă taică-său, simți că ține pînă și la Dandanache. I-o fi făcut ceva în viață acest Pirgu, lui Mateiu.“ „Da, mi-a răspuns Miron, așa este, i-a făcut, Pirgu reprezintă canalia, noroiul, omul fără nici o noblețe, în timp ce Mateiu se credea descendent din prinți îndepărtați... Gîndul că socialmente putea fi egal cu de-alde Pirgu îl indigna probabil prea tare, fiindcă taică-său i-a arătat capul lui mare spunînd : că e turtit de atîtea tăvi de plăcinte pe care înaintașii lui le-au purtat pe creștet.“ Mi-a dat să citesc Jean Giono, care scria tot despre țărani, nu m-a entuziasmat, prea mult lirism, i-am spus. „Da, e un poet al naturii sălbatice. Citește atunci *Les paysans*, de Reymont, e un polonez, mai realist...“ Era într-adevăr foarte realist, dar Rebreanu mi se părea mai viguros și mai epic. Într-o zi am dat de un filozof, Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*. „Asta e ultima lui carte„ mi-a spus Miron, dacă te interesează citește-i-le întîi pe celelalte și pe urmă *Ecce Homo*, fiindcă aici vorbește despre ele și dacă nu le-ai citit, n-o să înțelegi... Care erau celelalte ? Erau înscrise pe o pagină interioară și mi le-am notat.

Am găsit la anticarul meu *Așa grăit-a Zarathustra*, în românește și încă două în versiune franceză *Par*

delà le bien et le mal și *La généalogie de la morale*, vechi, galbene, aproape zdrențuite, apărute de mult la *Mercure de France*. Acest Zaratustra mi-a făcut impresia că trebuie să fie o specie de profet indian, persan sau brahman, o traducere făcută de filozof după o operă necunoscută sau reluată după texte vechi. Indienii ăștia au obiceiul să moară voluntar apoi să se trezească tot voluntar, să se ridice în văzduh după îndelungi practici yoghiste, să atingă Nirvana. Krishnamurti era mult mai interesant decît acest Brahmaputra care vorbea ditirambic, cu o vervă neobosită. Se înțelegea bine cu soarele căruia îi spunea, o, mare astru, care ar fi fericirea ta dacă nu ne-ai lumina pe mine, vulturul și șarpele meu ?... Coboară în oraș și vorbește poporului : Vă învăț ce este supraomul. Omul e ceva care trebuie depășit. Ce-ați făcut ca să-l depășiți ? Altădată omul era maimuță și acum încă omul este mai maimuță decît o maimuță... Sufletul vostru este sărăcie, murdărie și demnă de milă mulțumire de sine... Dumnezeu e mort... Unde e deci fulgerul care vă va linge cu limba lui ? Unde e nebunia care ar trebui să vi se inoculeze ? Iată, vă anunț supraomul : el este acest fulger și această nebunie !... Iată, sînt un vizionar al trăsnetului și acest trăsnet se numește supraom...

În loc să mă îmbete, cum ar fi fost firesc la vîrsta aceea, îl citeam pe marele filozof cu neîncredere ; trufia pe care i-o simțeam printre rînduri mă îndepărta de mesajul său.

Bineînțeles că mulțimea nu-l înțelege, rîde de el, așa cum nu sînt înțeleși și se rîde de marii profeți. O să vă spun trei metamorfoze ale spiritului, continuă filozoful, cum spiritul devine cămilă, cum cămila devine leu și cum în fine leul devine copil... Și

filozoful continua luînd în derîdere idolii, preoții, milogii, virtuoșii, canaliile, înțelepții iluștri, oamenii sublimi, savanții, poeții. O poezie abia frînată, o poezie a gîndirii însă, dar și a unei exaltări lucide, curgea ca un torent peste pagini. Era greu să spui că însăși gîndirea era și ea aruncată în aer, fiindcă gîndirea exista, dar una abia coerentă. Ce făcea el în caverna lui din munți ? Urmăream pagină după pagină să-l văd trecînd în sfîrșit la acțiune, fiindcă ceva pregătea, dar ce ? Evanghelia după Matei avea patruzeci de pagini, în care găseai o nouă religie, pe concret, cu parabole clare, o viață, o răstignire și o înviere. Ăsta nu mai termina cu profețiile lui delirante și în plus nu pățea nimic și nici nu era limpede cum după spusele lui puteai deveni supraom. M-am uitat la sfîrșit să văd dacă într-adevăr înfăptuia sau pățea ceva. Nimic, stătea mai departe, în cavernă, ieșea afară, vorbea cu soarele, păsările, animalele îl înconjurau, ețetera, ețetera... M-am uitat, prin celelalte două volume. Acolo, da, era filozofie, dificilă însă pentru gustul meu de claritate, și poate că și limba era un handicap, nu citisem pînă atunci filozofie decît în traduceri.

— Miroane, spune-mi tu ce e cu supraomul lui Nietzsche, rezumă-mi tu filozofia lui, fiindcă nu pot să-l citesc, mă enervează.

— Supraomul, zise Miron, e în primul rînd omul eliberat de orice morală și în care irup forțele vitale, instinctuale. Filozofia lui e un atac la adresa creștinismului, pe care îl consideră o catastrofă în care a căzut omenirea de două mii de ani. Trebuie citit, orice atac asupra valorilor le poate întări. Dacă iubești civilizația noastră greco-creștină ai să vezi cum efectul după lectură este exact contrariu celui scon-

tat de filozof. Nenorocirea e că a fost luat în braţe de Hitler şi banda lui, care se cred supraoameni... Te incită să aperi ceea ce el vrea să dărîme. Atacul e îndîrjit, ai să vezi. Ce e de rîs însă e că nici nemţii nu scapă de diatribele lui, aproape nimeni, nici măcar Luther, acest popă fatal, Kant, Schopenhauer iar din rest, Dante e un nenorocit de creştin. În Shakespeare n-ai să găseşti un aer atît de tare ca în Zarathustra, zice el însuşi despre sine. Cît despre Shakespeare, în general n-are cultură...

— Aşa zice ?

— Da, geniu incult. Voltaire e mai generos, îi spune geniu barbar, dar asta pentru că Shakespeare nu scria ca Racine şi Corneille. E mai explicabil. Cine sparge formele clasice poate să pară unui contemporan sau iubitor al clasicismului, barbar. Îi place însă Heine, care e evreu, a, ha, ha, cum se împacă Goebbels cu chestia asta nu ştiu... Şi mai cine crezi ? Cine crezi că îi mai place ?

— Ei, cine ?

— Paul Bourget, Pierre Loti, Gyp, Meilhac...

Miron se îneca de rîs : Auzi, cine !

— E de-al nostru, săracu, adăugă el, e simpatic.

N-am înţeles, cum de-al nostru ? l-am întrebat.

— E scriitor, în loc să-i placă Dante sau Shakespeare, îi place Paul Bourget, Pierre Loti, Gyp, Meilhac... E invidios şi el pe cei mai mari ca el.

Aşa deci ! Supraomul era prin urmare o simplă fantezie ?

— Nu chiar, zise Miron, descoperă-l singur, nu-ţi spun mai mult, nici în rău, nici în bine. Astea sînt lucruri fără importanţă că îi plăcea Bourget şi ceilalţi, poate că îl distrau cum ne distrează muzica uşoară, ceea ce nu ne împiedică să ne înfiorăm de

tunetele lui Beethoven. Mai bizar (adică nu e bizar, e conform cu atacul lui împotriva idealismului) e faptul că în clipa cînd el vede că Socrate de pildă opune instinctelor rațiunea, imediat îi apare în față decadentul tip, instrumentul descompunerii grecești. Lui îi place zeul Dionisos, care nu e numai un zeu al viei, al vinului și al nașterii, ci și al tenebrelor, expresia vieții plenare, instinctuale, Dionisos pe care Cristos l-a omorît. Cristos, după el, a înjosit astfel omul, înstrăinîndu-l de natura sa dionisiacă.

— Și ce e Zarathustra ?

— Oricine distruge trebuie să pună, sau să propună ceva în loc, răspunse Miron. Ți-am spus, Zarathustra e tipul de om pe care îl propune el în locul omului moral, infestat de creștinism și de orice idealism de orice speță.

— Nu înțeleg ce găsește el rău în creștinism ?

— Resentimentul, și idealul ascetic al preotului, care reprezintă voința sfîrșitului, adică o decadență, în timp ce el propune doctrina eternei întoarceri, *l'éternel Retour*, adică repetarea absolută și infinită a tuturor lucrurilor.

— Înseamnă, spusei eu atunci, că pentru atei filozofia lui e o mană cerească.

— Nu știu dacă nu e pentru creștini, zise Miron și rîse de paradoxul său. El nu știe, adică ce zic eu că nu știe, știe, că e mare, dar mi se pare că scapă din vedere faptul că frîna creștinismului a făcut și face și mai puternică explozia dionisiacă.

— Da, dar e însoțită de căință, de conștiința păcatului, zisei eu. Mama a început să se ducă la biserică după o tinerețe păgînă.

— Vezi, zise Miron, tot ai înțeles ceva din Zarathustra, te referi tocmai la sentimente care lui

Nietzsche îi repugnă : căința, păcatul, mila, bunătatea, virtutea... Toate astea țin după el sub obroc manifestarea plenară a instinctelor vitale.

— Bine, zic, dar Eriniile nu le-a inventat Cristos.

— Le-a amplificat, zise Miron.

— Deci Iuda nu trebuia să se spînzure, după vînzarea lui.

— Cred că nu, zise Miron și rîse.

Fremăta de plăcerea conversației, iar eu simțeam o plăcere egală și îmi părea rău că nu puteam încă să-l citesc pe filozof integral. Îmi apărea, într-o fulgerare, ca un demon și la douăzeci de ani demonii ne atrag mai mult decît îngerii... Dar nu eram pregătit să-l întîlnesc...

M-am reîntîlnit cu el mulți ani mai tîrziu, după ce am fost contrariat de neocreștinismul și fatalismul tolstoian. Războaiele, marile cataclisme ? Nu vin de la oameni... În luptă, inteligența e o ispită. Ceea ce te atrage spre un succes orbitor, e o capcană, mai mult, o zădărnicie și o vanitate smintită. Vrei să-l prinzi pe Napoleon în cursă și să-l iei prizonier ? Ce prostie ! E rănit mortal, nu-ți ucide zadarnic oamenii încercînd să-l ataci, merge și singur spre pieire. E suficient să-l urmărești ca pe-o fiară pe care condiții mai rele decît atacul îl vor distruge : frigul, zăpada, drumul lung... „Adio, Andrei, zice prințesa Maria fratelui ei, care refuza să ierte răul care i se făcuse. Adu-ți aminte că nenorocirile vin de la Dumnezeu și că oamenii nu sînt niciodată vinovați". Chiar așa, nu sînt *niciodată* vinovați ? Adică ce sînt, doar instrumentul a ceva mai presus de noi ? Și fraternitatea lui Andrei, cînd vede că rivalului său i se taie picioarele, și simte pentru el o adîncă milă. Este sau nu este Anatol un ticălos ? Atunci de ce să verși

lacrimi pentru el cînd a vrut (și n-a reușit decît din întîmplare) să-ți fure iubita și să se delecteze tocmai de inocența ei? Subjugat de grandoarea creației, eram iritat de doctrina care se insinua din ea: Platon Karataev mi se părea un guguman, cu rugăciunile lui: „Doamne, fă-mă să dorm ca o piatră și fă-mă să mă scol ca o pîine coaptă“. Că era prizonier și putea muri și de ce era prizonier și de ce trebuia să moară, erau întrebări pe care instinctele sale moarte nu-l mai împingeau să și le pună. Dar de cînd instinctele vitale s-au stins ele astfel în noi? Cînd s-au transformat într-o astfel de resemnată înțelepciune? Și Bezuhov îl admiră, el care își ascultase odată instinctele și pusese mîna pe placa de marmură a biroului să-i crape capul desfrînatei Hélène: te omor, urlase el, înspăimîntînd-o. Așa da! Și dacă ar fi omorît-o pe loc pentru nerușinarea ei sfidătoare, pentru murdăria ei de a fi atras în cursă un inocent fiindcă era bogat, pentru ca după aceea să-i aducă în casă amanți, ar fi fost în ordinea naturii, ca un trăsnet... Așa, e doar ca un fulger și faptul că Hélène moare de o angină pectorală e uman, prea uman... O slăbiciune a creatorului ei ca și în cazul lui Kuraghin, cînd doar războiul îi taie picioarele... Dubla natură a eroilor tolstoieni, prinși între instincte și în același timp detașare fatalistă de ele, mi se părea o sfîșiere a naturii umane care mă amețea și în același timp mă revolta. Homeric, cu forța cataclismului, simțeam că țîșnise din firea omului acel *te omor* și penibilă experiența morală alături de Platon Karataev. Teren al acestei dedublări aflam că a fost însuși Tolstoi, care în clipa cînd soția lui bolnavă se pregătea să moară în mod sublim, el era fericit (detașarea ei de viață, cuvintele

frumoase pe care le rostea sub febră, iertarea pe care o cerea tuturor) pentru ca a doua zi, cînd avea să afle că ea a învins moartea, să fie profund dezamăgit. Totul ar fi putut să fie atît de frumos, atît de înalt... Şi cînd colo ea avea să se facă sănătoasă, să reînvie puternica ei gelozie, încăpăţînata ei dorinţă de a-şi păstra soţul numai pentru ea şi pentru numeroşii ei copii... Exasperat, încrezîndu-se într-un medic imbecil şi adormit, bătrînul avea să fugă cu un tren. şi între tampoane, sau pe scară, să prindă o pneumonie şi să moară într-o gară pustie.

Humain, trop humain! Era o exclamaţie nietzscheană şi mi-am amintit atunci de acest dionisian contemporan cu Tolstoi, care îmi apăruse la douăzeci de ani ca un demon. Mai bine înarmat, am căutat din nou cărţile lui. N-am găsit însă în ele experienţa unei Hélène sau a unei Nataşe fără să doresc bineînţeles să le prezinte ca un romancier. Era un filozof şi un poet, nu un creator epic, se compara cu Shakespeare şi Dante, nu cu Homer sau Balzac. Zarathustra însă, în caverna lui din munţi declară că n-are pentru femei decît *une petite vérité*, biciul! *mesquin, trop mesquin*, am gîndit. Pentru sursa primordială a vieţii pe care o exalta, atît găsise el!? E adevărat că nici Cristos n-a cunoscut o Hélène ca bărbat deşi se pare că da, pe Maria Magdalena, dar celor care vroiau să omoare cu pietre o desfrînată, el le-a spus: cel care se crede în sinea lui curat, să arunce primul cu piatra. Toată vorbăria lui Zarathustra nu atingea nici pe departe această înţelegere a naturii umane, violentă, răzbunătoare, plină de prejudecăţi, robită instinctelor, infamă, cum a înţeles-o nazarineanul. Dionisianul era prea inferior în isteria cu care exalta el instinctele, ca să nu înţeleg că nu

le cunoştea deloc, cum le cunoştea uriaşul de la Iasnaia Poliana, care luptase împotriva lor cu toată forţa geniului său, ca să nu sucombe. Critica creştinismului şi a oricărei morale era uşor de făcut şi nu trebuia pentru asta un curaj colosal, cum declara Nietzsche. Dar pentru încrederea totală în instincte ce garanţii aveam că ne va dărui un om liber, mîndru şi aşteptat ? Selecţia naturală ? În secolul nostru s-a văzut că biruitor nu iese un astfel de om liber, mîndru şi aşteptat, ci bruta laşă, care, eliberată de orice morală se selecţionează rapid şi se uneşte cu alte brute împotriva oricăror veleităţi de libertate şi mîndrie, omorînd orice scînteiere a spiritului şi aruncînd omul în perversiunea delaţiunii, a corupţiei şi fanatismului. Spinoza, în singurătatea sa unde şlefuia lentile ca să-şi cîştige existenţa, a fost mult mai liniştit decît Nietzsche şi mai profund, fiindcă a fost mai adînc lovit : renunţînd la religia sa ca să poată trăi cu fata iubită, i s-a cerut să treacă la religia ei. A răspuns : n-am renunţat la o religie, ca să trec la alta, ci am renunţat la orice religie. A pierdut totul, ai săi l-au blestemat şi l-au izgonit din comunitatea lor, ceilalţi nu l-au primit. Senin, l-a corectat pe nazarinean mai modest dar mai convingător, ura nu poate fi învinsă prin simpla iubire, ci printr-o iubire *mai puternică* decît ura. Într-adevăr, o ură mare nu poate fi învinsă printr-o iubire mică ! Acest joc dramatic în care omul e prins să-l joace i-a scăpat lui Nietzsche, n-a vrut să accepte că e un blestem, a imaginat un om pe deasupra acestei realităţi, care dă naştere conflictelor dintre oameni, cînd liniştite, cînd demenţiale, închipuindu-şi că dacă ispiteşte omul cu eliberarea de orice morală, va ieşi din asta o specie mîndră, liberă şi binevenită. Lăudăroşenia lui din

Ecce Homo că el ar fi o fatalitate ca şi creştinismul, m-a făcut să mă întreb de ce nu şi-a dat seama că nu mai înfrunta el demult un creştinism activ şi dacă ar fi fost in faţa unui nou Savonarola n-ar mai fi îndrăznit să fie atît de ditirambic : l-ar fi ars pe rug la prima erezie, cum a fost ars el însuşi. Înseamnă că timpurile erau schimbate (şi nu de el !) cînd putea să scrie : „...*Un jour s'attachera à mon nom le souvenir de quelque chose de formidable — le souvenir d'une crise comme il n'y en eut jamais sur la terre, le souvenir d'un jugement prononcé contre tout ce qui jusqu-à présent a été cru, exigé, sanctifié. Je ne suis pas un homme, je suis de la dinamite.*" Nu mai spune ! Bizuindu-se pe aforismele lui, s-au putut pronunţa cîteva decenii mai tîrziu cuvintele : ucideţi, iau asupra mea remuşcările voastre de conştiinţă. „*Il y aura des guerres comme il n'y en eut jamais sur la terre. C'est seulement à partir de moi qu'il y a dans le monde une grande politique...*" A fost, filozoful a fost luat în braţe de o „mare politică". „*Je suis de beaucoup l'homme le plus terrible qu'il y eut jamais*". Da, dar n-a bănuit că ceea ce i se părea lui că aduce rău morala, nu venea de la morală ci tot din om, din natura lui, fiindcă nimeni n-a crezut vreodată că făţărnicia, minciuna, şiretenia, perfidia sub care se ascundea după el vampirismul preoţilor, ar veni de la Cristos. Toate acestea capătă o eternă mască, şi puţin interesează denumirea ei. Obsesia sa de a distruge valori care numai în aparenţă erau legate de morala vampirică (creştinismul fiind după el o doctrină care suge sîngele vieţii, al trupului) extinsă la orice morală, m-a neliniştit. Ştiam de mic că omul nu e încătuşat atît de tare de opreliştile moralei, cît de puterea condiţiilor, a naşterii sale sub

somnul eredității și a societății în care trebuie să trăiască și să-și caute fericirea. În secolul XX noi ne-am îndreptat mai atent privirea spre societate, această zeiță suverană, pe care atît Dionisos cît și Cristos au ignorat-o. Care sînt legile care o guvernează? Ca scriitor însă am revenit încă multă vreme sub vraja fatalismului tolstoian. În ziua aceea însă cînd eram cu Miron Paraschivescu, eram liber ca o pasăre a cerului și prietenia care mă lega de el era singurul mit în care credeam...

Tocmai se dezbrăca de pijama să ieșim în oraș și rămăsese pe marginea patului, nedumerit și abătut. Era mic, ca și mine, o mînă de om, cu picioarele subțiri ca niște țurloaie.

— Miroane, zic, ce e pe picioarele tale? Ce ai?

De la genunchi în jos picioarele lui erau roșii. El și le mîngîia de sus pînă jos parcă ar fi vrut să-și dea seama dacă simțea vreo durere și nu zise nimic. Nu erau bube, pur și simplu pielea sa brună în restul corpului era roșie ca focul începînd de sub genunchi pînă la tălpi.

— Nici eu nu știu, zise, o să mă duc la un doctor.

Tînjea după o iubită, Loti, care îl părăsise și nu se putea consola. Îmi povestea de fiecare dată noi detalii despre această mare iubire a vieții lui și cum n-o s-o mai revadă niciodată, deși și ea îl iubea. Dar nu-mi dezvăluia secretul, fatalitatea care îi despărțise. În schimb îmi povestea cum se iubeau, cum fiecare obiect și fiecare colț al fostului lor cămin era impregnat de dorințele lor, șoaptele și declarațiile lor patetice. Aerul pe care îl respirau, cuvintele șoptite de unul și reluate de celălalt ca și cînd i-ar fi urmărit chiar gîndul în smulgerea lui intimă. Nopți nedormite, imposibilitatea de a se despărți fie și un

minut, suferința despărțirii imense a unei dimineți întregi... Avea fotografii cu ea (dar și alte fotografii cu țigani) și mă uitam curios să văd dacă măcar Loti a lui era frumoasă. Nu era nici frumoasă nici urîtă și începuse să mă plictisească discret această istorie... „Miroane, ii spuneam, caut-o, ea te așteaptă !" „Crezi ?" „Sînt sigur !" Tăcea și nu înțelegeam de ce nu acționa sau de ce n-o uita, dacă lucruri de nemărturisit îl împiedicau s-o mai vadă. La restaurant se uita ca un șarpe la muierile altora și îmi propunea să le urmărim la plecare. Nu-și lua ochii de pe cîte una și abia mai vedea ce are în furculiță. Într-o zi mi-a arătat locul unde se petrece ceea ce povestea Mateiu Caragiale în *Sub pecetea tainei* și cam pe unde se petrecuseră și scena cu Pena Corcodușa, care, beată, plină de murdărie, făcînd scandal, fosta iubită a marelui duce rus striga văzînd craii : „Crailor ! Crai de Curte Veche". Între ficțiune și realitate, poetul *Cînticelor țigănești* fugea de singurătate, în timp ce eu o căutam, fiindcă între două servicii, nopți nedormite la ziar și întîlnirile cu el, nu mai puteam să scriu nimic...

XL

Simţind că prietenia noastră intra într-o penumbră din lipsă de evenimente într-o zi îi răspunsei *da*, la o întrebare pe care mi-o pusese de cîteva ori de-a lungul acelor luni de vară : dacă iubeam pe cineva, pe cine, şi să-i povestesc şi lui...

— Hai, zice, te ascult. Cunoşti versul : *„Ma chair est triste, hélas ! et j'ai lu tous les livres"*. Aşa mă simt eu acum.

Eram la el şi stătea întins în pat, cu mîinile sub ceafă. Am vrut să încep, dar cineva a bătut în uşă. A strigat intră, dar fără să se ridice. Intră o pereche. Bărbatul şters, dar femeia, o brunetă, era de o frumuseţe curioasă, între vampă şi intelectuală, ceva fascinant. Ea se duse drept la Miron, se aşeză lîngă el pe pat şi, îngrijorată, îl întrebă ce are. Îi puse mîna pe frunte şi îl întrebă dacă n-are un termometru, fiindcă i se părea că îi ardea fruntea. Miron răspunse că are 37 cu 2—3, i se întîmplă adesea să aibă aceste stări subfebrile, dar că... Femeia, în pantalon bine strîns pe un corp micuţ, făcu cîţiva paşi prin cameră şi schimbară cîteşitrei ştiri politice şi de pe front. Da, nu era bine. Nemţii înaintau adînc în inima Rusiei, mai ales spre sud spre Donbass şi Volga. Era clară intenţia lor, vroiau să

taie Volga și sursele de petrol ale Rusiei, s-o asfixieze și să învăluie Moscova dinspre Stalingrad. Era adevărat, cîteva lucruri importante se petrecuseră, nemții fuseseră respinși în decembrie din fața Moscovei, războiul fulger eșuase, nici o revoltă nu se petrecuse în spatele frontului rusesc, cum sperase Hitler, Statele Unite intraseră în război atacate de japonezi (Japonia nu avea de gînd să atace Sovietele), dar, iată, pericolul era mare, încordarea germană supremă, rușii continuau să fie împinși înapoi. Miron mormăia, nu se înviora deloc și eleganții musafiri (căci erau foarte eleganți amîndoi) se retraseră cu promisiunea că îi vor trimite un medic. Erau evrei, îmi spuse Miron. Locuiau într-o garsonieră deasupra lui. Evrei? mă mirai eu și îi relatai experiența mea din Fierbinți.

— Nu pe toți îi ia la muncă, zise Miron. Unii plătesc și își văd de treabă.

Mai tîrziu aveam să-i întîlnesc (și încă cum!) pe cei doi, în presă și în lumea literară. Insul avea să facă să apară în *Scînteia* un articol injurios la adresa mea, după debutul în volum, în '48, iar mai tîrziu să fie numit secretar general al Uniunii Scriitorilor și aveam să scăpăm de el cu greu, într-o ședință memorabilă prezidată de un membru al Biroului politic, care îl susținea. Acuzații precise n-aveam împotriva lui, dar era o nulitate și nu puteam suporta să fie pus în fruntea Uniunii un astfel de zero total, care pe deasupra locuia într-o vilă somptuoasă, cu grădină și cu trei servitori, cîte unul pentru fiecare opt ore, să-l vegheze cînd scria el cîte-un articol de îndrumare, nesărat și întesat de lozinci.

— Spune, zise Miron toropit. Te ascult. Pe urmă ieșim să ne plimbăm.

Am început prin a-i povesti cum am cunoscut-o, că era opticiană şi că multă vreme după ce m-am îndrăgostit de ea, de atunci de cînd s-a apropiat atît de tare de mine şi mi s-a uitat în ochi, n-am mai îndrăznit să mă duc s-o văd, deşi un pretext aveam, ochii, bineînţeles, dar eram rău îmbrăcat şi îmi dădeam seama că n-ar fi putut ieşi cu mine pe stradă nicicum aşa cum arătam, cu un palton de popă şi cu un costum cumpărat cu o mie de lei de la Taica Lazăr. Acum cîteva luni însă m-am dus. Întîi m-am uitat îndelung prin geam s-o văd dacă îmi mai plăcea, dacă era aceeaşi femeie frumoasă, cum mi se păruse atunci că e, şi dacă înăuntru era aceeaşi atmosferă învăluitoare şi dulce, de căldură umană şi prietenie care mă făcuse să-mi bată inima. Da, era aceeaşi, totul era neschimbat, ba chiar chipul ei era mai tînăr decît în ziua aceea cînd îmi pusese cu mîna ei ochelarii la ochi şi prima fiinţă pe care o văzusem cu ei fusese ea şi mi se păruse puţin bătrînă, cu accentuate riduri la coada ochilor. Dar de-atunci am observat că toţi avem, chiar şi cei tineri, acest început de labă de gîscă deasupra pometilor şi opticiana, gîndeam în clipa aceea, abia dacă putea fi mai mare decît mine cu doi-trei ani. Am intrat înăuntru. Eram liniştit, ştiam de ce veneam şi asemeni lui Julien Sorel aveam în cap un plan pe care să-l pun în practică dacă întîlnirea eşua. Întîi : să văd dacă mă recunoaşte. Al doilea, să văd dacă avea să mă invite ca atunci, în camera semiobscură şi scena să se repete. Şi al treilea, acolo, să-i şoptesc ceva, nu ştiam ce, în orice caz o şoaptă care, gîndeam eu, fără să mă facă ridicul, să fie o întrebare acoperită, dar îndrăzneaţă, din care ea să ghicească starea mea de spirit. Avea un client îna-

inte și am așteptat cîteva minute. Pe urmă, ce surpriză ! Fără să se fi uitat la mine, sau cel puțin eu nu observasem, în acele minute mă zărise și mă recunoscuse, deși nu-i aruncasem nici o privire, stătusem chiar cu spatele uitîndu-mă în vitrină, nu mă holbasem adică la ea... Apoi o împrejurare favorabilă, era singură, colegul cu care lucra lipsea. Și apoi surpriza totală : mi-a zîmbit. „Bravo, zice, n-ai uitat ce ți-am spus, să vii, după un an, la control. Unii nu mai vin, deși e necesar, ochii trebuiesc controlați chiar mai des. Cum te simți ?“ Ideea de control fusese exprimată, totuși i-am răspuns : „Nu prea bine, adică nu formidabil de bine...“ „Adică ?“ „Îmi vine să dorm la lectură. Acum sînt ziarist, m-am grăbit eu să mă destăinui și să mint (eram corector și scriitor, ziarist nici vorbă, dar eu mă feream să spun că sînt scriitor) și cînd citesc materialele, mă apucă somnul.“ „Poate ești obosit ?“ „Tocmai, că nu sînt“. „Și la ce ziar lucrezi ?“ „La *Timpul*“. „Ți-am găsit data trecută leziuni pe fundul ochiului ?“ „Nu !“ „Cum te numești ?“ S-a uitat într-o cartotecă și a verificat. „Da, s-ar putea ca ochelarii să fie prea puternici, sînt pentru distanță, deși la vîrsta dumitale ochiul se adaptează, e tînăr, n-are încă nevoie de ochelari de apropiere. Pe la patruzeci și cinci de ani așa s-ar putea să ai nevoie.“ Intră un client și expresia frumosului ei chip se făcu mai rece... „Ei, zise ea apoi, ia să controlăm.“ Dar era detașată, puțin ironică și un vag surîs îi înflorise în colțul gurii. „Știu eu ce vrei, parcă își spunea în sinea ei, n-ai nimic, dar vrei să mă uit în ochii tăi, să fiu aproape de tine.“ „Da, doamnă, dacă nu vă deranjează !“ am răspuns... „Nu e nici un deranj, dar dacă ai ceva, să știi că trebuie să consulți un oculist. Eu nu sînt ocu-

list, sînt opticiană și nu pot să-ți prescriu un tratament..." „Bineînțeles", am răspuns. Îmi sugerase că pe viitor să nu mai vin la ea, îmi făcuse atunci o favoare că eram elev, acum dacă eram ziarist, puteam foarte bine să plătesc o consultație la un specialist... Am intrat în mica încăpere semiobscură, și-a tras un scaun pînă lîngă mine, a aprins micul instrument și scena de anul trecut s-a repetat, dar mai rău, își lipise genunchii de-ai mei iar chipurile ne erau atît de apropiate încît am uitat că nu trebuia decît să-i șoptesc ceva și cu răsuflarea înăbușită de bătăile inimii, amețit, în prada unei mari tulburări, i-am luat capul în mîini și mi-am lipit buzele de-ale ei într-o sărutare încleștată. Ea mi-a răspuns după o secundă de ezitare, timp în care am îmbrățișat-o și sărutul a devenit pătimaș. Apoi ea s-a ridicat imediat și a dispărut cîteva clipe dincolo. S-a întors și mi-a spus puțin posomorîtă : „Acum să stai liniștit, ești băiat inteligent și înțelegi de ce". „Nu, i-am șoptit, nu înțeleg, vă iubesc, din prima clipă v-am iubit." „Am văzut eu, mi-a răspuns, dar eram sigură că ți-a trecut. La vîrsta dumitale asta trece repede." „Nu mi-a trecut și nici n-o să-mi treacă..." Ea rîse la un gînd care îi venise auzindu-mi spusele, dar nu-l exprimă. Arătă cu instrumentul spre ușă să mă uit într-acolo și se aplecă din nou și mica lumină electrică începu iarăși să-mi exploreze ochii. Întîrzie îndelung, dar valul afecțiunii mele tumultuoase era în retragere, după ce se consumase în acea sărutare și îmbrățișare pasionată. De-aproape chipul ei îmi părea mai mare decît al meu, gura cu carnație bogată, ochii imenși, nasul cu rădăcina lată între ochi, semn de personalitate puternică, turbulentă, încăpățînată și îndrăzneață pînă la capăt în ceea ce

făcea, cum aveam să descopăr mai tîrziu. „Totul e curat în ochii tăi“, îmi spuse ameţindu-mă deodată din nou cu această intimitate, spunîndu-mi tu. Dar rămăsei liniştit, ca orice bărbat care după ce a cucerit o îmbrăţişare şi un sărut total şi răscolitor, trebuia apoi să stea liniştit şi să conducă cu calm evenimentele care vor urma. „Caută totuşi să lucrezi la lumina naturală a zilei şi cît mai puţin noaptea, continuă ea. Din ce parte îţi vine lumina veiozei sau a lămpii de birou?“ „Nici nu ştiu! A veiozei vine din dreapta“. „Nu e bine, să-ţi vină totdeauna din stînga, şi a veiozei şi a lămpii de birou. E important şi asta pentru toată viaţa şi nu numai pentru cei care poartă ochelari. Lumina din dreapta urcă drept în ochi şi-i oboseşte, în timp ce cea din stînga o ia pe delături, nimeni nu ştie de ce, dar s-a descoperit acest fenomen.“ „Doamnă, am spus, vă mulţumesc, o să vă urmez sfaturile şi în clipele cînd am s-o fac, o să mă gîndesc la dumneavoastră“. „Fii liniştit, zise ea, n-ai nimic la ochi!“ Şi spuse această frază apăsînd pe cuvintele *la ochi* cu o intensă ironie afectuoasă, adică altceva putea să mă neliniştească şi trebuia să mă liniştesc din partea aceea, nu a ochilor. Intuiam totuşi că aceste cuvinte mă avertizau. Răspunsese la sărutul meu, dar dacă nu eram *liniştit*, adică stăpîn pe mine ca un bărbat (şi dacă puteam fi bărbat!) atunci nu trebuia s-o mai văd, fiindcă astfel de efuziuni, dacă nu erau stăpînite, însemna că erau întîmplătoare, tulburări ale vîrstei, care pe o femeie împlinită o puteau ameţi doar pentru o clipă... Ca să-i spulber acest gînd m-am înclinat rece, am plecat şi am pus o lună distanţă între dorinţa mea de a o vedea şi ironia ei afectuoasă. Cînd am revenit, posomorît, distant, absent, mi-a aruncat

o privire rapidă, gravă, aproape neliniştită, mi-a luat ochelarii de la ochi, a dispărut în încăperea semiobscură (nu mai era singură) şi după un minut a revenit cu ei în mînă şi mi i-a dat cu un bileţel pe care l-am vîrît imediat în buzunar. Am spus bună ziua şi am ieşit. Am mers cel puţin un sfert de oră cu biletul în buzunar, uitîndu-mă la oameni fără să-i văd, cu privirea micşorată de triumf, dar fără tresăriri interioare, cu sentimentul net că puteam pur şi simplu să scot biletul din buzunar şi, fără să-l citesc, să-l rup şi să-l arunc pe jos. Atît de tare o iubeam pentru abandonul ei (fiindcă eram sigur că e un abandon complet şi total) încît puteam să renunţ la ea, adică la iniţiativa ei, din bilet, să amîn deznodămîntul, şi să vin în altă zi ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Apoi am deschis biletul : *Vino duminică la ora cinci după-amiază pe strada Lunii numărul şapte, apartamentul... numărul...* „Da, mi-am spus, e ceea ce am bănuit, mă voi duce, dar nu se va întîmpla decît ceea ce trebuie şi nu voi admite intruziunea obişnuitului în această neobişnuită aventură..." Era într-o vineri şi îmi părea rău că nu era într-o marţi, pentru ca distanţa dintre noi să fie mai mare şi aşteptarea să fie mai lungă... Am lungit-o eu în mine însumi această distanţă uitîndu-mă indiferent la mişcarea străzii, plictisit, neîncrezător în fericirea care îmi dădea tîrcoale căutînd să-mi intre în inimă, prudent nu din experienţă ci din instinct, deşi chipul ei grav mă urmărea, gestul cu care îmi luase ochelarii de la ochi mă asalta... Am intrat la un cinematograf şi am văzut un film din care n-am înţeles nimic, o comedie idioată care stîrnea hohote în sală... Dragostea e ca moartea, îţi intră în suflet şi totul amorţeşte în tine, alungă ceea

ce era înainte ființa ta intimă și se instalează ea, femeia care ți-a luat piuitul... A doua zi însă mi-am venit în fire și mă gîndeam la ea doar cu afecțiunea primei întîlniri, liniștită, fragedă și de lungă durată, așa cum o păstrasem în amintire un an întreg. Sărutul și îmbrățișarea de ieri îmi apăreau străine și vulgare... Am sunat la ușa ei chiar cu acest sentiment de înstrăinare, aveam senzația că sunam la ușa unei necunoscute și nu m-aș fi mirat dacă mi-ar fi deschis și mi-ar fi spus pur și simplu să plec și să n-o mai caut niciodată. Dar inima mi-a bătut cînd am văzut-o : era ca și în clipa cînd îmi luase ochelarii de la ochi (gravă și intrepridă în același timp, cum se gîndise ea într-o secundă ce trebuie să facă să-mi scrie acel bilet fără să bănuiască colegul ei ceva) complice și neliniștită... Acum aceeași neliniște îi cutreiera ochii ei mari : da, ai venit și ce-o să fie ? Ce ni se întîmplă ? Cine sîntem noi doi ?... I-am sărutat mîna și am intrat. Locuia într-un apartament atît de frumos cum nu văzusem pînă atunci. Parcă era un mic muzeu (fiindcă în hol erau două coloane, iar ferestrele erau ovale, cu picioare tot de coloană, cu perdele albastre) cu mici biblioteci răspîndite icicolo, cu tablouri pe pereți și pereții în *calcio-vecchio*, ca în reproduceri nu știu unde văzute sau închipuite... un covor gros în mijlocul holului și unul mai mic în fața unei canapele aurii lîngă care stătea ceva cu picior de lemn, care nu știam ce înseamnă, ca o pălărie uriașă în cinci colțuri, ca un cap de pagodă... „Văd că îți place casa, zise, e a mea de la părinți care nu mai sînt... Dispăru și reveni prin alte uși, pînă mă trezii într-un tîrziu că adusese cafele, o sticlă de coniac, prăjituri și pahare cu apă... O vedeam fără halatul ei alb de la *Amicii orbilor*, dar într-o rochie

ușoară, tot albă, cu puncte albastre, cu încrețituri bogate în poale, cu gîtul și brațele descoperite, și îi vedeam acum și picioarele, cu glezna și pulpele în deplină armonie cu chipul ei cu carnație bogată... „Ei, domnule, zise așezîndu-se pe canapea lîngă mine, văd că n-ai chef nici de cafea, nici de prăjituri și nici de coniac. Le-am pregătit însă pentru tine, te-aș ruga să te servești". Și privirea ei mă prinse și se mișcă la dreapta, la stînga, apoi din nou la mine, întrebătoare, parcă fascinată și în același timp prinsă de îndoieli, totuși zîmbind... Aveam sentimentul net că sîntem amîndoi două zeități pe acest pămînt, cum simțeam totdeauna și în sat, cînd mă aflam în fața fetelor și nu aveam curajul să mă ating de ele, deși vedeam pe cîmp, cum alții o făceau, le luau în brațe, se întindeau peste ele și încercau să le ridice fustele... Ele se zbăteau, loveau cu pumnii, își înfigeau mîinile în chica lor, îi mușcau și scăpau, vesele dar intangibile, deși ai fi zis că erau pradă ușoară. Flăcăul se domolea, se întindea alături ca un cîine, rugător, insistent, pînă la urmă domolit și tăcut... Îi vedeam apoi stînd cuminți unul lîngă altul ore întregi în behăitul animalelor pînă începeau să se reverse lung peste cîmpie razele aurii ale asfințitului... Zeitatea de lîngă mine îmi amintise de mîinile mamei, de aceea mă îndrăgostisem de ea și m-am uitat să i le văd... Stăteau, în așteptare, întinse peste genunchii acoperiți de rochia înfoiată. I-am luat una într-ale mele și i-am sărutat-o. Ea mi-a răspuns în aceeași clipă și printr-o strîngere mi-a prins-o pe-a mea și ne-am trezit iar față în față îmbrățișați ca în camera semiobscură și pentru mine, ca pe cîmpie (aceste două imagini contopindu-se, una de sfială și tandrețe, alta de violență ex-

tremă și uitare de sine) și ne-am regăsit parcă uluiți prin ceea ce e atît de străin în noi și în același timp atît de intim, tiranic și bestial... Abia suporta violența, își întorcea fața de la mine cînd într-o parte cînd în alta, docilă și furioasă, blîndă și revoltată... Apoi s-a făcut atît de frumoasă încît am rămas și m-am uitat la ea răpit clipe fără durată... Buzele parcă i se umflaseră, obrajii îi ardeau, pleoapele nu mai vroiau să i se ridice... I-am pus mîna pe tîmplă, mîngîindu-i părul revărsat, urechile fierbinți, fruntea mare și albă, obrazul și gura adormită și am uitat și eu de mine... Nu-și învelise frumosul ei picior gol. Și-l întinse fratern peste ale mele. „Ești urît, îmi șopti, dar ceva te transfigurează... o, ceva terifiant... toate vălurile cad în fața ta..." N-am înțeles aceste cuvinte fără noimă, dar îmi plăcea că era supusă, fericită, toropită și pierdută... Am apucat-o de umeri și am ridicat-o și ea și-a dres părul fără să-și deschidă pleoapele. I-am șoptit la ureche să-și vină în fire și ea, deodată, a surîs și s-a ridicat... S-a întors după ce a lipsit cîtva timp, călcînd însă tot ca într-un vis, deși era acum trează, însă gînditoare, cu privirea într-o parte, fumînd liniștită și tăcută. „Ce frumos e, zise, cînd se întunecă în casă... Unde stai ? Ai o casă bună ?" „Destul de bună", i-am răspuns. „Pot să te vizitez ?" „Sigur că poți, i-am răspuns, dar la tine e atît de frumos !" „Și chiar nu vrei să iei nimic ? Hai măcar să bem un pahar..." Fiindcă ezitam, a turnat ea însăși din sticlă și am băut. Mi-a întins apoi paharul ei imediat și am bătut din nou, amîndoi. Ceva iminent am văzut că se năștea pe chipul ei, și se uita la mine cu această expresie cîntărindu-mă parcă. Deodată chipul îi înflori, privirea i se aprinse de o viață ex-

traordinară, și începu să cînte cu o voce nebănuită, veselă și patetică în același timp, ca și cînd ceva s-ar fi descătușat din dorința năvalnică de a spune tot dar și de a ascunde tot... Ce era mai ciudat, cînta așa cum auzisem fetele la țară, pierdută în melodie, contopită impersonal în ea, cu doruri parcă cosmice și fatale, într-un potop de cuvinte pe care le ardea atît de tare glasul ei pătimaș, încît nu le puteam reține nici o clipă înțelesul... Vino, draga mea-n grădină... Cu dorul care suspină... cuvinte ridicule, dar ce văitături fermecătoare cu care parcă se elibera de un blestem al clipei, care totuși o subjuga, dar o și înspăimînta de suferințele viitoare pe care le presimțea... Un cîntec aduce altul, de la sine, țîșnea imediat după o tăcere de o clipă, cînta cu întreaga ei ființă și se consuma ca o flacără pe un rug... Pe urmă deodată își înclină capul, se opri și îmi spuse cu melancolie : „Acuma eu o să mă duc și o să mă îmbrac în cămașa mea de femeie și o să mă culc. Vino cu mine. Mi-e somn... Să dormim..." Avea mișcări încetinite, dar în pat își trase cuvertura pe ea ca și cînd i-ar fi fost frig și îmi întoarse spatele cu mișcări frenetice. „Ia-mă în brațe", strigă. Și o luai în brațe și într-adevăr un frig interior o zgîlțîi în clipa aceea...

Ne-am trezit parcă înspăimîntați, înecați în propriile noastre șoapte, ca și cînd fiorul morții adus din somn ne-ar fi aruncat unul spre altul, ea mai speriată decît mine, eu atins de aripa neagră a necunoscutului, căutîndu-mi salvarea în ochii ei mari și frumoși, care sticleau în întuneric ca o fîntînă adîncă...

Aici mă oprii. Se așternu o tăcere. Miron se ridică în capul oaselor :

— Formidabilă imagine proiectată a unei dorinţi de fericire, zise el.

— Care dorinţă, Miroane? Totul e adevărat...

— Dacă e adevărat, măgarule, atunci eşti fericit, zise el ridicîndu-se greu din pat. Vreau s-o cunosc şi eu pe iubita ta...

— Nu se poate, Miroane, ai fi în stare să te iei după ea fără nici o ruşine şi să uiţi că e iubita mea.

El rîse :

— Aşa este, bine, nu mi-o prezenta, dar fii atent, o să te mănînce de viu...

XLI

Ce cîştigam eu cu două servicii ? Bani, dar cît de mult pierdeam în schimb ! Mă gîndeam că era timpul să renunţ la Statistică, cu atît mai mult cu cît opririle tăcute şi acuzatoare ale domnului Bosch lîngă maşina mea deveniseră aproape zilnice. În acelaşi timp un individ unsuros de la maşina vecină mă măsura neîncetat cu o duşmănie tenace şi neascunsă. Nici nu ştiam cum îl cheamă, nu-i făcusem nimic, nu schimbasem cu el nici un cuvînt de cînd venisem acolo. Şi totuşi aveam sentimentul că ne cunoaştem bine unul pe altul, eu ura lui mocnită, absurdă şi scabroasă, el nepăsarea şi dispreţul meu pentru persoana lui care nu mă interesa. Pe domnul Bosch îl înţelegeam, nu-l salutasem atîta vreme după ce mă angajase, eroare care se îndreaptă greu, sau nu se îndreaptă, începusem şi eu să-i port pică, serviciul îmi devenise nesuferit, dar ce-avea cu mine unsurosul ? Eram cumva eu de vină că o fată venea des la mine sub pretext că vrea să se uite la diagramă ? Era veselă cînd venea şi mă felicitase pentru nuvelele mele din *Timpul*. Începusem să ieşim la ora unu împreună. Îi plăcea lui, unsurosului, această domnişoară ? Te pomeneşti că vroia să se însoare cu ea şi eu îi stăteam în cale. Ce ticălos ! El nu ve-

dea că fetei nu-i plăcea ? Sau vedea și poate tocmai de-aia mă ura ? (Mai tîrziu am aflat că pînă la urmă s-a însurat cu ea.)

— Da, trebuie să pleci, îmi confirmă într-o zi gîndul hoțul de brioși și biscuiți, fostul student, cel cu gîndul la pensie, în timp ce ne mîncam într-o pauză iaurtul la chioșcul *Herdan*. N-aștepta, zise el, să vie Bosch să-ți spună, dacă îți dai demisia o să fie mulțumit și o să-ți plătească și leafa pînă la sfîrșitul lunii, în timp ce dacă te dă afară, se va nota în cartea ta de muncă și nu e plăcut... demisionat e una, concediat e alta... Și pe urmă nu-ți pasă, ai alt serviciu...

Mă hotărîi repede. Îi spusei domnului Bosch că sănătatea nu-mi mai permitea să lucrez în două părți și că vreau să plec. Într-adevăr funcționarul deveni binevoitor și îmi adresă cuvinte măgulitoare despre activitatea mea în presă și că mă înțelegea, mi-era greu să dau randament satisfăcător atîtea ore de muncă din douăzeci și patru. Riscam, mai adăugă el, să dau naștere la nemulțumiri în ambele părți.

Ceea ce se și întîmplase. Lovitura de palmă în masă a lui Grigorescu mă trezea din ce în ce mai des din somnul care mă biruia nopțile la corectură cu capul pe șpalt.

Prietenii se fac în mari cicluri de viață cînd se pierd și se regăsesc după decenii, adesea după experiențe tragice, care îi reapropie, sau după înălțări și căderi care le amintesc ziua cînd s-au cunoscut și prietenia reînvie cu noi elanuri ; sau dimpotrivă, se stinge definitiv cînd unul intră fără scăpare pe orbite străine primelor elanuri și este scurt-circuitat pentru orice prietenie. Prietenia mea cu Ion Caraion nu

s-a legat deloc chiar din zilele cînd ne-am cunoscut, ci asemeni unei seminţe cu gestaţie lungă, a răsărit tîrziu, acoperită des de zăpezi grele. După plecarea mea de la Statistică într-o seară am avut la corectură un nou coleg. Era chiar el, un băiat cu irităr bruşte, repede reprimate, cu un rîs subţire şi sarcastic. Ceva ne atrăgea pe noi doi, dar natura fiecăruia era atît de diferită încît zadarnic plecam împreună după ora unu şi rătăceam în noapte, discutînd îndelung, că apropierea nu se producea. Starea sa de spirit era dominată de o amărăciune a cărei sursă îmi scăpa, îi ironizam deprimările iritate, el umplea cu inventive imprecaţii sarcastice optimismul meu congenital şi mai ales naiva mea încredere în mine. Ei bine, de ce nu o naivă încredere în tine însuţi ? E mai bună o inteligenţă prea ascuţită, care să-ţi aducă drept dar zilnic revelaţia ticăloşiei altora şi să ţi se depună în suflet ca o drojdie care să-ţi taie toate elanurile ? „Ochii îţi sînt daţi ca să vezi, urechile să auzi şi mintea să descopere“, îmi răspundea el. „Nu mă interesează, dacă ceea ce e de văzut, auzit şi revelatoriu pentru mine, duce la un scepticism neputincios, cu toate că justificat“, îi răspundeam. „E condiţia ta de om, a conştiinţei tale“, striga el pe străzile pustii cu acele exasperări bruşte, care îi erau caracteristice. Eu rîdeam şi se uita la mine dintr-o parte, strîmbîndu-se ca la o vietate prea puţin demnă de interes, deşi vietatea aceasta îl lua în rîs, tot ca pe o vietate bizară, răsucită în reacţiile ei imprevizibile. „Scepticismul e mai viu şi mai activ decît nepăsarea mulţumită, relua el apoi afectuos, dîndu-şi poate seama că în forul meu interior mă bizuiam şi eu pe ceva, dacă rîdeam de el, şi fiindcă rîsul meu nu era sarcastic ca al lui, ci încărcat de

dorința neascunsă de prietenie. Ce-ai de gînd să faci cu nuvelele tale țărănești ? Sînt bune, ai talent, dar depinde ce faci cu el." „Ce pot să fac, Ioane, decît ceea ce se face cu talentul : să-l urmezi și să nu-l trădezi. Crezi că e puțin ?" „E foarte puțin, asta se înțelege de la sine, n-o să-l trădezi și asta fără nici un efort, e haina ta, dacă o lepezi mori de frig. E cum sînt caii tăi de la țară, care îți pasc liniștiți în grădină. Ori, pe cai trebuie să te arunci, să ieși ca o vijelie pe poartă și să străbați drumuri, locuri necunoscute, peisaje insolite... Omul, conștiința lui, e acest peisaj. Ori tu îl refuzi." „Ioane, caii mei sînt păscuți de un om care are abia douăzeci de ani. Marile aventuri încă n-au venit pentru mine. Voi, ca poeți, sînteți ispitiți de ele de timpuriu și din pricina asta nu o dată o pățiți. De ce te grăbești ?" „Ai dreptate", spunea deodată cu o voce tărăgănată, visătoare și obosită.

Primul obiect al nemulțumirii lui ascunse era corectura. Nu venise din Buzău în capitală ca să mîzgălească semne de erori tipografice pe textele altora, într-un birou de la subsol, în tovărășia unor inși fie mulțumiți de ei cum eram eu, fie mărginiți, rîzînd de glumele idioate ale unui bătrîn decăzut ca Sachelarie. Se sufoca. Și acționă, și norocul (sau poate nenorocul) îi surîse. Scrise un articol bun despre ultima carte a lui Arghezi, un roman (Lina) și poetul telefonă lui Mircea Grigorescu și îi spuse că i-a plăcut mult articolul *redactorului dumneavoastră,* un băiat necunoscut pesemne, nu mai auzise de el, dar înzestrat, cu verb incisiv. E redactor, nu ? mai adăugase marele poet, dîndu-i astfel o prețuire pe care Mircea Grigorescu o prinse din zbor : să fie, hotărî el, adus băiatu-ăla Ion Caraion, de jos de la corec-

tură sus în redacţie. Şi plecările noastre împreună în noapte au încetat.

Cum şi producţia mea literară se oprise, şi cum prietenia mea cu Miron Paraschivescu îmi ajungea, am început să fiu, dacă nu evitat de cei de la *Popasuri*, cel puţin ignorat. Numai Orleanu, citind *Pagina a doua*, mă intriga prin clătinările lui din cap : ăştia, spunea el, or s-o păţească. Luau în derîdere producţia literară a unor reviste ca *Gîndirea*, *Meşterul Manole*, *Dacia rediviva*, *Dacia* şi altele, unde pe lîngă tracisme şi un ridicul imperialism, era elogiat soldatul german şi războiul de cruciaţi pe care îl duceam alături de el. Alteori Orleanu ne citea rîzînd cîte-o mică erată, astfel : „articolul cu titlul... din numărul de ieri care a apărut din greşeală fără semnătură este al colaboratorului nostru cutare". Nu vedeam ce era de rîs aici şi ne explica. În hărţuiala lor cu cenzura cei de la *Popasuri* recurgeau la tot felul de stratageme ca să-i înşele vigilenţa. Observaseră de pildă că de la o vreme orice ar fi semnat unii din ei, să zicem Caraion, se cenzura automat. Trimiteau atunci atricolul fără semnătură şi cenzura îi dădea drumul şi atunci, făcînd pe naivii, adăugau numele, ca şi cînd ar fi fost omis dintr-o simplă greşeală. Cum cenzorii au descoperit în cele din urmă trucul şi le-au pus în vedere că se cenzurează adesea nu conţinutul articolului, ci mai ales numele, atunci au schimbat procedeul, lăsau să apară materialul fără semnătură şi în numărul următor dădeau erata, fiindcă o citea alt cenzor, căruia o simplă erată nu i se părea suspectă. Acum îl înţelegeam mai bine pe Caraion : ar fi trebuit să iau şi eu parte la această activitate plină de riscuri, cînd *Porunca Vremii* şi *Neamul românesc*, şi chiar *Viaţa* lui Liviu Rebreanu

îi amenințau pe cei de la *Popasuri* aproape zilnic... Da, dar nu știam pur și simplu să scriu articole și multă vreme n-am știut, am considerat totdeauna acest dar ceva aparte, pe care îl ai sau nu.

Tot Orleanu mi-a povestit și aventurile celor de la *Popasuri* cu un anume Constantin Virgil Gheorghiu, care după amplul său reportaj antisovietic *Ard malurile Nistrului*, monopolizase cu ajutorul lui Eugen Cristescu, șeful serviciului secret, *faptul divers* a cel puțin șapte ziare. Scria pe plombagină, în șapte exemplare, știrile despre crime, procese spectaculoase și ucideri senzaționale, le trimitea la șapte ziare și încasa șapte salarii ca de la șapte vaci grase, luînd pîinea de la gură a cel puțin șapte reporteri care mîncau astfel *de la vache enragée*. Furioși, Ion Caraion și Virgil Ierunca s-au dus și ei la poliție după informații pentru ziarul de dimineață *Poporul* să culeagă *fapte diverse*, să cîștige și ei un ban. Comisarul care împărțea știrile, un coțcar și un pilangiu, nici nu s-a uitat la ei. A fi reporter de fapte diverse, ehe, asta ridica tirajul unui ziar, și lui, comisarului, ce-i ieșea de-aici ? Nu-i cunoștea pe cei doi și nu le-a spus nimic. Și atunci Ion Caraion și Ierunca au născocit ei, după metoda lui Caracudi, al lui Caragiale, fapte diverse de un senzațional care depășea faptul real, bine scrise, cu *suspens*, cu amănunte de roman foileton, atît de gustate de public. *Poporul* le publica. Poziția lui C. V. Gheorghiu ca și a comisarului coțcar, erau minate. Tirajul ziarului a crescut, eroziunea faptului divers a stîrnit derută. Comisarul pilangiu era acuzat că vinde altora știrile tari. Pe urmă cei doi imitatori ai lui Caracudi s-au plictisit, deși primeau 6000 pentru ficțiunile lor, și au abandonat ziarul *Poporul*. Eram bucuros că pu-

terea imaginației era superioară, în ochii publicului, brutalului fapt divers. Și că Ion Caraion era mai destins, dacă putuse inventa un astfel de joc vesel...

Mai tîrziu am aflat cu nedumerire și renumele mondial al lui Constantin Virgil Gheorghiu, datorat romanului său prost *Ora 25*. Personalitate de anvergură, care în România, în colaborare cu Eugen Cristescu, denunța și dreapta și stînga, atrăgînd ura și a comuniștilor și a legionarilor, cunoscut de nemți, a făcut în '43 o căsătorie cu o avocată evreică nu foarte bogată, dar nici săracă ; i-a obținut tot prin Eugen Cristescu acte de ariană, a plecat la Zagreb ca atașat de presă pe lîngă Ante Pavelici, unde l-a găsit sfîrșitul războiului. Cum a trecut el apoi în Germania lui Hitler și cum a ajuns într-un lagăr unde, în fața americanilor, a făcut pe antihitleristul ? Cel care îmi povestea și care îl cunoscuse bine, îmi relata uluit că, vrînd să-l demaște acolo la Paris (căci la Paris mi s-au povestit toate acestea) îndată după succesul său răsunător cu *Ora 25*, n-a putut-o face : mai multe ziare l-au refuzat... Mai tîrziu renumitul scriitor, pe care un american, cunoscut de mine la Moscova, l-a pus alături de cei cîțiva români prin care ne cunoștea el pe noi, Lipatti, Enescu și Brîncuși, a simțit nevoia unei redempțiuni și s-a făcut preot. Iată, am gîndit eu, cînd am auzit de această ultimă știre, cum poți deveni curat și intangibil după o viață plină de peripeții...

XLII

În toamnă am părăsit Bucureştiul şi m-am prezentat la recrutare, la Turnu-Măgurele. Acolo însă un majur mi-a spus că e vorba de recrutarea celor cu studii, pentru şcoala de ofiţeri şi să-i prezint dovada că am făcut doi ani premilitară. I-am spus că n-am făcut.

— Atunci, zice, o să faci armata ca simplu soldat.

Puţin îmi păsa, dar această decizie a subofiţerului mi-a salvat, poate, viaţa. Făcuţi repede ofiţeri, cei din generaţia mea au fost după aceea trimişi pe front de unde puţini au scăpat... Contingentul meu de soldaţi, mi-a mai spus acel majur, va fi recrutat abia în primăvara lui '43, să mă întorc deci acasă şi să-mi văd de treabă. Jumătate de an răgaz în plin război a fost, după cum s-a dovedit, un semn că nu trebuia să mor în flăcările lui negre.

Întors la ziar, m-am pomenit că directorul administrativ Udrea nu mai vroia cu nici un chip să mă reprimească. L-am întrebat de ce, n-a vrut să-mi spună. Aşa, nu mai vroia el. Am ridicat glasul, am început să ne certăm, eram furios, dacă aş fi ştiut că astfel avea de gînd să se poarte cu mine, i-am spus, nu-mi părăseam serviciul meu de la Statistică, făcîndu-l vinovat că de unde pînă nu demult aveam

două servicii, din pricina lui acum nu mai aveam nici unul şi eram din nou pe drumuri. Pînă la urmă mi-a spus că mă mai ţine pînă la întîi ianuarie, dar că după aceea, sau poate mai bine de pe-acum, să-mi caut un loc în altă parte.

De revelion Sîrbulescu m-a invitat la el şi cum ştia că nu mai lucram la ziar şi nici nu găsisem un post în altă parte, mi-a spus că pînă găsesc pot să stau la el şi să scriu liniştit, nu deranjam pe nimeni şi loc era destul ca să nu fiu eu deranjat. Locuia în Giuleşti. Am stat cîteva săptămîni, dar n-am scris nimic.

În acest timp nu se ştie care dintre noi a avut ideea să mergem la cenaclul lui Lovinescu şi să citim. Criticul s-a familiarizat repede cu grupul nostru. Ne întîmpina cu vocea lui senină, ce faci, domn' Geo, ce faci, domn' Preda... La recomandarea lui către Ion Vinea am intrat secretar de redacţie la un ziar afiliat *Curentului* lui Şeicaru, *Evenimentul zilei,* unde după cîteva zile mi s-a dat ziarul pe mînă. Secretariat însă ştiam să fac fără să fi fost vreodată, învăţasem stînd adesea lîngă paginatori şi lîngă Ştefan Roll, care, cu ciubucul în gură cobora seara în tipografie şi începea să se mişte de colo pînă colo arătînd doar cu degetul : asta, ăla, celălalt, sus în stînga, cu chenar, jos pe două coloane, în timp ce paginatorul se mişca odată cu el şi umplea dreptunghiul de metal şi striga : pagina cutare, perie pentru revizie, hai repede că ne-apucă dimineaţa. Secretul acestei meserii nu era însă la paginaţie, unde lucrătorul cunoştea rubricile, tipicul paginei întîia, cu comentariul despre război pe cinci coloane şi locul normativului şi al ultimei pagini, cu telegrame externe, ci în redacţie unde, pe măsură ce primeai ma-

terialele, trebuia să faci întîi ziarul în cap, înainte de a coborî să-l paginezi. Aici, la *Curentul*, tipografia era nu jos la subsol, ci sus la etajul opt. Am fost atît de entuziasmat de noul meu post încît am uitat cu totul de cei de la *Popasuri*. Am aflat știri despre ei tîrziu, prin iulie, cînd după ce fusesem încorporat în primăvară, mi s-a dat o permisie de o lună și m-am întors în luna aceea la ziar. Am paginat singur, într-o noapte, căderea lui Mussolini.

— Hm ! Senzațional, am strigat, nea Gogule, refaci pagina întîia, a căzut Mussolini !

— Hai, lăsați, mi-a răspuns paginatorul sceptic, ca și cînd această zgîlțîitură a lumii i-ar fi părut neverosimilă, atît de mult se învățase să tot pagineze : Hitler așa și pe dincolo, Mussolini pe partea cealaltă...

— Ce să las, zic, uite aici telegrama, trebuie să vedem dacă zincografia o fi făcut vreodată poza lui Badoglio ăsta...

— Cine mai e și ăsta ?

— Noul șef al Italiei, un mareșal...

Cum să nu, în mod miraculos am găsit clișeul acestui Badoglio. Am dat știrea cu litere de-o șchioapă, pe toate coloanele, iar textul cu corp gros, ca la crimele de mare senzație. N-am telefonat nimănui, nici lui Vinea, care nu dădea pe-acolo cu săptămînile, nici patronului, lui Șeicaru, era o lege vitală a presei, ți-a venit bomba, o dai la cules, patronul o citea și el dimineața ca orice muritor de rînd, nu trebuia deranjat pentru asta din somn la ora unu noaptea, îți făceai meseria și gata.

M-a căutat însă pe mine cenzura, un domn care mă cunoștea și mi-a spus cu o voce deloc tulburată, mai degrabă veselă, că să nu dăm și noi știrea chiar

pe toată pagina, cum făcusem, ci, să zicem, pe cinci coloane. Eram numai noi doi în noaptea care o cunoşteam, cititorii dormeau, abia a doua zi aveau să afle că *Axa* pîrîia. Catastrofa de la Stalingrad din iarnă fusese bine filtrată în presă, se sugerase că o bătălie pierdută nu însemna încă nimic, nemţii erau mai departe în inima Rusiei şi că în vara aceasta (vara obţineau ei succese spectaculoase) vor da o bătălie decisivă şi vor cîştiga, fără doar şi poate, în acest an, războiul. Acum însă cenzorii lăsau să apară ştirea despre căderea dictatorului italian, aliatul numărul unu al lui Hitler, pe pagina întîia, pe cinci coloane. Ceva se schimbase.

Cîteva zile mai tîrziu, rătăcind prin oraş, m-am întîlnit cu Caraion. Arăta neliniştit, crispat şi mi-a spus că trebuie să fugă din Bucureşti. De ce, ce se întîmplase ? Am intrat la *Café de la Paix*, am luat masa împreună şi a început să-mi povestească.

— După obiceiul, sau mai bine zis după firea ta, mi-a spus el, tu nu mai ştii nimic (şi poate e mai bine pentru tine) de ceea ce ni se întîmplă nouă la *Timpul*. Ai plecat şi parcă ai plecat de tot, n-ai mai dat nici un semn... Nesfîrşitele ameninţări, hărţuielile cenzurii şi ale presei oficiale, răbdarea lor ca să zic aşa, n-aveau să dureze la infinit fără ca într-o zi să nu treacă şi la fapte. O să-ţi relatez două episoade mai recente. Primul, *episodul Gheorghe Vasilescu*. Într-o seară a venit la redacţie o fată în negru, modest îmbrăcată şi a întrebat de mine. Îmi aducea o carte de versuri tipărită pe hîrtie proastă, undeva în Bucureştii-Noi şi semnată Gheorghe Vasilescu. Fusese tipărită prin mijloacele proprii ale familiei poetului. Cine era Gheorghe Vasilescu ? La ora aceea nu mai era nimeni, fusese fratele acelei fete, abia

ieşise sublocotenent şi direct din şcoala militară fusese, fără să fie întrebat dacă dorea sau nu, trimis la instrucţie în Marele Reich. După o foarte scurtă perioadă de instruire în care n-avusese voie să comunice cu familia şi fără ca măcar familia să ştie unde se afla, ceea ce nu era numai cazul lui, sublocotenentul Gheorghe Vasilescu, ofiţer român, fusese încadrat în rîndurile armatei germane şi trimis pe front, fără voia lui şi împotriva nuanţei de alianţă dintre noi şi nemţi. Ofiţerul căzuse în lupte. În tunica lui, un alt român în aceeaşi situaţie ca şi el, găsise ca deobicei cîteva scrisori, fotografii de fete şi ceea ce era mai puţin obişnuit, un carnet mic cu versuri. Le-au trimis prin mijloacele obişnuite prin cei care, pentru un motiv sau altul, plecau în ţară, familiei, care a pus mînă de la mînă şi a tipărit versurile. Tatăl ofiţerului nu mai trăia de mult, murise în războiul celălalt, din 1916. Şi mi-au adus cartea mie. Am citit versurile. Erau frumoase, împotriva războiului. Am scris după lectura lor un articol, spunîndu-i povestea, pe care o încheiam aşa : „...Şi poate că a murit cu faţa către ţară, către cotul Carpaţilor, unde cu douăzeci şi şapte de ani înainte murise tatăl său cu faţa la duşmanul de-atunci..."

— Şi cum a apărut, Ioane ? l-am întrebat.

— A apărut ! O să-ţi spun... Să-ţi povestesc acum episodul numit *Teatru în Norvegia.* Într-o noapte soseşte la redacţie o telegramă, care fie din greşeală, fie dinadins, comprima ilogic şi caraghios conţinutul a două ştiri tamponate parcă anume una de alta ca să te facă să rîzi. Una relata despre o piesă de teatru a lui Mussolini (auzi ! Mussolini autor de piese !) care se juca în Norvegia, iar cealaltă despre debarcarea aliaţilor în Italia, pe o scenă de astă dată în

care se juca o piesă nefictivă și în care în mod bizar și incongruent apărea iar Mussolini. Se înțelegea ceva paralogic, ceva paradoxal. Asta mi-a inspirat un articol sarcastic cu drama lui Mussolini, cu regret caustic și ipocrită mihnire că talentul său de dramaturg i-a fost dat să fie gustat în Norvegia, înainte de a ne fi dat nouă, aici în România, să-l gustăm ca frați întru latinitate și să ne reamintim cu aceeași ocazie teatrală de lamentabilele lui afirmații din '40, în timpul dictatului de la Viena, cînd pretinsese „dreptate Ungariei mutilate"... Aceste două articole apărute au determinat chemarea mea la șeful cenzurii militare, colonelul Atanasiu.

— Dar nu mi-ai spus cum de-au apărut, l-am întrerupt.

— Acești cenzori, zise Ion, trebuie să știi că nu-i dă afară din casă nici perspicacitatea, nici inteligența și sînt și ciubucari. Să-ți dau un exemplu : unul din ei lucrează și la *Viața* lui Rebreanu și la alt ziar și lucrează și la cenzură. Trei salarii ! Într-o zi cînd era la unul din aceste ziare a început să scrie un articol, dar nu l-a terminat fiindcă trebuia să se ducă la cenzură și a rugat pe un altul să-i pună cîteva fraze de încheiere, să-i găsească și un titlu și să-i de drumul la tipar. A doua zi cînd s-a dus la redacție, a văzut că articolul lui nu apăruse. A făcut scandal. O asemenea porcărie, chiar lui (adică să i se taie astfel ciubucul) și strigăte și înjurături. Ceilalți l-au ascultat, l-au lăsat să strige, pe urmă i-au spus că articolul său fusese cenzurat. Cenzurat ? Cum, imposibil, de cine ? Să i se dea numărul ștampilei cenzorului. I s-a dat. Era numărul lui. Își cenzurase ca un tîmpit propriul articol.

Am izbucnit în rîs, dar Caraion, cu o cută amară, pretimpurie în colțul gurii, n-a schițat măcar un surîs.

— Colonelul Atanasiu, a continuat el, m-a întîmpinat zbierînd într-un necontrolat acces de furie, unde mă trezeam ? Cum am îndrăznit să atac *Axa*, cum mi-am permis să sugerez că tatăl și fiul (episodul Vasilescu) au murit amîndoi din pricina nemților ? Și cum mi-a trecut prin cap să am curajul să-l atac chiar pe marele Mussolini ? (episodul *Teatrul în Norvegia)*. Și urlînd astfel a sărit în picioare, a scos revolverul și mi l-a pus la tîmplă... Dacă se mai repetă, îmi zboară creierii cu mîna lui. Și m-a dat afară. Afară însă, prin impulsul unei încrederi totale în mine însumi și în dreptul generației noastre de a protesta, n-am crezut în amenințare, mi-am spus că a vrut să mă sperie, dar la redacție Macovescu, Octavian Neamțu și Mircea Grigorescu mi-au spus că în lipsa mea m-a căutat *Gestapoul*. N-am mai trecut de-atunci nici pe-acolo, nici pe-acasă, am dormit la un prieten. Aștept un răspuns din Moldova ca să fug acolo...

XLIII

...Şi deodată, atunci la Sinaia, în ianuarie 1949, sonda gîndirii mele se opri, veneam prea aproape de prezent şi firele vieţii mele de după război se încurcau cu clipa de faţă. Ori, cine îşi cunoaşte clipa de faţă, pînă nu devine trecut ? Sensul ei total ne apare mai tîrziu, aşa cum mergînd pe un drum necunoscut, deşi avem iluzia că îl cunoaştem cu fiecare pas pe care îl facem, abia uitîndu-ne în urmă ne dăm seama cît de drept sau de sinuos a fost... Acei ani ai debutului se luminau, dar destinele celor pe care îi cunoscusem atunci nu-mi ofereau răspunsul la întrebarea mea : ce să scriu acum ?

După război domnul Pavel apărea ca redactor-şef al ziarului *Clopotul* dintr-un oraş din Moldova. I-am scris, fiind încă în armată, cu entuziasm. Iată, îmi spuneam, un om cu o credinţă, are acum un ziar unde, în sfîrşit liber, va putea vorbi şi să ne spună tot ceea ce ştia, despre închisorile pe care le cunoştea şi despre cei care fuseseră prizonieri acolo şi supuşi unui regim de exterminare ; vroiam să ţin contactul cu el, să-mi răspundă şi eliberat din armată să mă duc şi să-l urmez. Ca să aflu, prin '46, după ce aşteptasem zadarnic un răspuns, că niciodată nu fusese

redactor-şef la acel ziar. Probabil o coincidenţă de nume. Era mai departe la Statistică, dar nu pe Splaiul Unirii, ci undeva pe Brezoianu... „Ei, l-am întrebat, ce facem acum, cînd nu trebuie să vă mai daţi nici paltonul nici căciula?" Mi-a făcut un semn energic să tac din gură. „De ce, i-am şoptit, ce vi se întîmplă, domnule Pavel?" Nu mi-a răspuns. Am plecat ca şi în acea zi de iarnă, împreună, dar nu m-a mai invitat la masă, era la fel de tăcut ca şi atunci. Era vară, eram liberi, războiul se terminase... Ce era cu el? „Bine, i-am spus la despărţire, să ştiţi că nu recunosc aceste semne şi nici n-am cum să le descifrez dacă nu vorbiţi. Nu sînt ale mele, nu le intuiesc înţelesul şi nici n-am cum, dacă dumneavoastră tăceţi, să mi le însuşesc. Nu l-am mai revăzut cîţiva ani ca să aflu chiar în primăvara debutului meu în volum, cu *Întîlnirea din Pămînturi*, cînd m-am dus la el acasă să i-l dau, că fusese arestat de curînd, dispăruse, (îmi spuse soţia lui) pe drum, între birou şi casă. Tot cam pe atunci fusese arestat şi poetul statistician şi ceva mai tîrziu Ion Caraion. Nedumerit, căutam zadarnic un înţeles al acestor destine tragice. Ce să scrii?

Şi cu toate că aveam în urmă un război şi armata în care îmi petrecusem doi ani, acei ani împreună cu războiul erau un subiect aparte pe care gîndul nu-l atingea, aveam să scriu, îmi spuneam, despre asta mult mai tîrziu. Simţeam că atunci în '49 oricît m-aş fi gîndit n-aş fi putut s-o fac: nu luasem parte la război direct, ci trăisem doar în atmosfera lui, trebuiau culese mărturii, răspuns la întrebarea tolstoiană, de ce izbucnise acest cataclism, de ce Germania atacase Rusia? Lipseau documentele secrete, nu mă puteam mulţumi doar cu efectele lui,

sau doar cu mărturiile despre uciderea a milioane de vieţi în lagăre ale morţii, care într-adevăr nu lipseau. Dar eu nu fusesem în acele lagăre despre care n-aveam să aflu decît după război, nu puteam scrie despre ele. Eram prea tînăr, conştiinţa mea era senină. Ce să scriu atunci ?

Şi brusc m-am hotărît să părăsesc Sinaia şi să mă întorc la Bucureşti. Aveam o meserie, ştiam să fac un ziar, de la corectură pînă la secretariat de redacţie, uitînd că timpurile se schimbaseră şi un ziar, acum, nu mai era dat pe mîna unui băiat. Nu fusesem eu corector la *România liberă* îndată după război şi Niculae Bellu mă dăduse afară fără să ştim nici eu nici el din ce pricină ? Adică, el poate ştia bine, dar eu nu. Şi Zaharia Stancu de la *Societatea scriitorilor români*, unde eram funcţionar la serviciul drepturilor de autor ? (Intrasem datorită lui Eugen Jebeleanu care, deşi nu mă cunoştea, auzise că un tînăr scriitor n-avea de lucru şi era indignat : mă recomandase lui Eftimiu, preşedinte.) Mă gîndeam să mă duc, în cazul cînd n-aş fi găsit un ziar, la Mihai Novicov, să-i spun că deocamdată romanul meu merge greu şi să-i solicit să mă angajeze la el la *Flacăra*, unde era director.

Dar o obsesie abandonată şi mintea o dată eliberată de presiunea unei întrebări chinuitoare, revelaţia se produce tocmai prin eliminarea acelor văluri de care vorbeşte Tolstoi, care ascund adîncimile sufletului. Incursiunea mea nu era încheiată, dar se oprise în curgerea ei spre prezent. De ce ?

Îmi făcusem geamantanul şi o luasem încet spre gară. Eram liniştit şi încrezător, asemeni copiilor care trăiesc protejaţi sub lumina soarelui. Cine mă proteja ? Nu ştiam...

Am luat trenul, un rapid, și m-am urcat în vagonul restaurant. E atît de plăcut să stai într-un vagon restaurant, cînd nu e multă lume, să bei ceva și să te uiți pe geamul mare, prin care se vede defilînd peisajul, cu vîrfuri și prăpăstii amețitoare încărcat de zăpadă, dar plin și de uriașe păduri verzi... Ce-am făcut, deci, la Sinaia? mă întrebam. Nimic. Cît de orgolios venisem!... Cum vrusesem, încă din prima zi, să mă și apuc de lucru și cum amînasem pe a doua zi, după ce în prealabil distrusesem toate capodoperele care îmi veniseră în minte înainte de a adormi, inclusiv ceea ce scrisesem eu însumi... Nu chiar tot, o mică schiță cu tăierea unui salcîm scăpase... Înainte de a adormi! Da, adormisem cu un gînd nelămurit, cu o lumină care pîlpîia înainte de a se stinge. O întrebare. De ce nu inclusesem eu în volumul de debut, *Întîlnirea din Pămînturi* schița *Salcîmul?* Iată, acum eram treaz. Într-adevăr, de ce o lăsasem deoparte cînd știam că era lucrul cel mai inspirat pe care îl scrisesem? Cînd se întîmplase asta? Chiar anul trecut, cînd predasem volumul la *Cartea Românească*. La ce mă gîndisem?

Da, îmi aminteam de ce. Schița asta era un secret care nu trebuia dezvăluit. De ce? Așa! Era secretul meu. Că apăruse în *Timpul* trebuia, debutam, dar salcîmul acela trebuia ferit, era ceva de preț, intim, care putea fi ucis într-o carte de nuvele. Și acum deodată mi-am dat seama de ce. Acest salcîm doborît era singura întîmplare din ceea ce scrisesem la douăzeci de ani care avea legătură adîncă, neștearsă, cu familia mea. Fragmentul final din *Întîlnirea din Pămînturi* prin care mă angajam să scriu un roman, era uitat, era o ilustrație a lecturilor mele din Swift prin care urmăream să arăt că *Yahoo-ii*

săi nefericiți, slugi ale cailor, nu și-au schimbat firea... *Salcîmul* era însă un cod care nu trebuia divulgat. Scena cu doborîrea lui îmi apărea acum ca o poartă pe care dacă știam s-o deschid intram pe un teritoriu în care trăia o lume miraculoasă pe care o cunoșteam și pe care o puteam povesti. Cum s-o deschid? m-am întrebat. Bine, dar nu era ea deschisă? Atunci, în '42, cînd publicasem cele trei pagini nu-mi apăruse această poartă în față? Nu fusesem adînc tulburat cînd acest falnic copac căzuse? Tatăl meu nu era de loc vesel în dimineața aceea. Ce i se întîmplase?... Îmi aminteam că după aceea într-o zi scara noastră de la prispă, care avea doi stîlpi jos, lîngă ultima treaptă, fusese ruptă de un cal. Trecuseră zile și săptămîni și ea rămăsese așa ruptă. Nici tata, nici frații mei mai mari n-o dreseseră. Curînd pierise cu totul. Ce se întîmpla în familia noastră cînd nici o ulucă nu era, pînă atunci uitată? Stîlpii aceia nu foloseau la nimic, ne puteam lipsi și de scară, puteam sări direct din bătătură pe prispă, sau de pe prispă jos. Se putea trăi și fără ei. Dar îmi dădeam seama că apăruse ceva în sufletul celui care, tînăr fiind, simțise nevoia să-i ridice acolo: *nepăsarea!* Ceva fusese stricat și *el* nu mai vroia să dreagă acel lucru. *Nu-i mai păsa!* De ce? Amintirile mai dramatice erau estompate. Cum zăceam de friguri și *el* discuta liniștit cu sanitarul dacă o să mor sau nu sub febră, uruitul mașinii și dialogul mamei cu vecinele: „...că ăsta îl lasă să moară și nu vrea să-l ducă la spital!" Dar eu înviasem și îmi rămăsese în amintire răspunsul *lui*: „Ce vină am eu că pe lume sînt friguri! Ce, le-am adus eu!? Sau ești nebună?!" Stîlpii aceia însă în jurul cărora mă

jucasem atîția ani cu sculpturile lor romboidale, de ce nu-i dresese, de ce nu făcuse alții noi ? Gîndul, sufletul lui fusese acolo cînd îi făcuse, era casa lui, cu femeia lui, cuibul pe care se gîndise să-l facă frumos, și în incrustațiile acelor stîlpi simțeam o viață statornică și eternă. Se zdruncinase ceva ? Ce se întîmplase ?

Și atunci, în tren, mi-am auzit gîndul șoptindu-mi: „scrie și caută să afli ce s-a întîmplat. Scriind și spunînd tot despre *el* și despre acea amintire, o să găsești răspunsul. Și dacă n-o să-l găsești, nu te neliniști. O să lași istoria cu o enigmă."

Nu m-am lăsat însă ispitit de acest gînd, deși îl purtasem în conștiința mea, ca o nebuloasă, atîția ani. Mi-am continuat drumul spre București chemat de iluziile și dramele propriei mele vieți... Am revenit după cîteva zile și din nou, în tren, la întoarcere, sub ritmul roților, așezat la geamul aceluiași vagon restaurant, absorbit de peisajul mereu fantastic al munților sub zăpadă, mi-am dat seama că gîndul meu rezista, nu era o vagă ispită, nu se clintise de la locul lui, mă copleșea, și că trebuia să-l urmez...

Acasă, adică la Sinaia, în singurătatea vilei unde mă retrăsesem, m-am așezat din nou la masă în fața ferestrei și după ce am contemplat cîteva minute același peisaj feeric de afară, am pus mîna pe stilou și am început să scriu : Ilie Moromete...

N-am băut nici cafele nici alcool. Iar de fumat abia îmi aduceam aminte. Scriam liniștit, fără febră și fără ștersături. Cîinii nu-i mai auzeam, iar la masă nu uitam să mă duc. Eram mic, mă cîntărisem odată în gară și văzusem cu uimire cum cu palton cu tot

abia aveam cincizeci şi şase de kilograme. Cînd, mai tîrziu, m-am împrietenit cu Zaharia Stancu şi i-am spus că aş vrea să fiu şi eu cum i-ar fi plăcut mamei, adică „aşa gras, frumos“, conjudeţeanul meu a rîs şi mi-a răspuns că să n-am nici o grijă, o să ajung şi cu chelie şi cu burtă. N-am ajuns, deşi într-o vreme am fost ameninţat...

N-am uitat nici de Verbancu, nici de popice. Prin iulie, deşi eram în plin lucru, am primit o scrisoare de la *Uniunea Scriitorilor* în care mi se spunea că şederea mea la Sinaia s-a terminat.

M-am întors la Bucureşti şi am continuat să scriu. Nu ştiam de ce, însă nu mai puteam sta la masă. Atunci m-am dus la un tîmplar şi am comandat un fel de cutie pe care s-o pot ţine pe genunchi şi să scriu pe ea rezemat în pat. Spre octombrie am pus stiloul jos. Nici cu acea cutie nu era bine. Mi se înmuiau acum braţele.

M-am internat în spital. Aveam eu oase de romancier, cum îmi spusese Miron Paraschivescu, dar pe lîngă oase un organism mai are şi altele, care te pot părăsi...

Mi-au făcut tot felul de investigaţii, m-au măsurat, m-au pus să suflu într-un burduf care îmi sorbea respiraţia (metabolism bazal), mi-au dat o ceaşcă şi la întrebarea mea, ce să fac cu ea, infirmiera, cinică, mi-a răspuns cu humor brutal : „Mergeţi dumneavoastră colea alături, în odaie şi“... şi a folosit expresia populară a ceea ce trebuia să fac în ea, adică să-şi dea seama dacă pot să procreez, mi-au însîngerat braţul cu seringi umplînd cu sînge cinci eprubete, mi-au dat să înghit un maţ subţire de cauciuc care mi-a scos timp de trei, patru ore, întîi din stomacul

gol substanță pentru chimismul gastric, apoi din vezica biliară tot atîtea eprubete pline cu bilă (ce frumoasă e bila, aurie, mă întrebam cu ce secrete fabrica în noi ficatul această materie fără de care am muri otrăviți de ceea ce înghițim). Dar n-au găsit nimic. Mirat, doctorul Parhon, care mai venea încă la Endocrinologie și făcea vizite, m-a întrebat ce am. N-aveam nimic precis, dar doamna Pitiș a răspuns în locul meu :

— Are tensiunea mică.

— Ei, cît ? s-a mirat mai departe savantul.

Doamna Pitiș a spus o cifră : zece cu șase, și a adăugat :

— Hiposurenalism !

— Măriți-i puțin tensiunea și să elibereze patul, a răspuns marele savant plictisit. Cum arată 17 cetosteroizi ?

— Bine !

— Hiperglicemia provocată ?

— În limite normale.

— Mănîncă, doarme ?

— Da.

— Ia să vedem !

M-a dezvelit la burtă și m-a palpat.

— Are și un început de ptoză viscerală, a spus din nou doamna Pitiș.

— Păi pentru că e slab, mațele cad cînd nu e puțină grăsime să întărească mușchiul diafragmei, a zis savantul.

Dar eu știam că e din copilărie, cînd mă surpam des, sărind din pomi. Mama îmi punea o oală pe burtă cu lumînări aprinse înăuntru, lipite de o cutie de chibrit și enorma ventuză îmi sugea mațele și le

aranja la loc. Savantul m-a întrebat ce meserie am, i-am răspuns că sînt gazetar, m-a învelit la loc și a ieșit din rezervă.

De hiposurenalism suferea toată lumea în clinica lui, era un diagnostic la modă. N-aveam nici un fel de hiposurenalism, cum avea să-mi dezvăluie mai tîrziu, rîzînd, doctorul Stănescu, un tînăr de vîrsta mea, chel, foarte inteligent și care își păstra un ochi critic față de maniile savantului. Dar mi-au făcut totuși injecții cu un extract din glanda respectivă, suprarenală, tensiunea mi s-a ridicat cu o cifră, („Ei, vezi, acum ți-e mult mai bine!" a exclamat doamna Pitiș) și am părăsit clinica „ameliorat". În realitate mîncasem și dormisem zdravăn și mă odihnisem două săptămîni fără să fac nimic. Crescusem chiar și în greutate.

M-am întors să descifrez mai departe viața eroului meu. Îl lăsasem în preajma secerișului... Clipe fericite! Și eu fusesem la seceriș! Îl vedeam, ii auzeam glasul, îmi aminteam de febra plecării, apoi lungi zile sub arșiță, răsăritul soarelui care ne găsea gata de muncă în mijlocul lanului de spice, talger roșu care limpezea cîmpia de urmele nopții și înfiora clipa, și care îl făcea pe tata să-și scoată pălăria și să se închine... Apoi treierișul, carele cu grîu care ne intrau în curte, numeroase, nu se mai terminau, apoi prima pîine din grîul nou care ne îmbăta cu mirosul ei...

Mă apropiam de sfîrșit și îmi părea rău. Sfîșiasem miracolul...

Mă simțeam bătrîn... Cartea nu era întreagă, ceva lipsea din ea, eroul meu nu era fericit și nu eram nici eu... Nu-mi plăcea sentimentul care mă stăpînea,

că atît de tînăr, lăsam în urmă părinți și frați, casa în care mă născusem, grădina în ale cărei ierburi stăteam zile întregi cu ochii spre cer păzit de salcîmi înalți în care cîntau grauri și zburau vrăbiile. Cartea asta nu trebuia scrisă, și în nici un caz publicată, aceste lucruri nu se spun... Scrisesem, dar nu jubilam. Mult mai mult îmi plăceau povestirile mele din *Întîlnirea din Pămînturi*, dure, reci, necruțătoare, peste care ochiul meu trecea cu privirea micșorată și impasibilă. Trebuie să scriu altceva și să-mi regăsesc acea privire, îmi spuneam...

Am luat manuscrisul, l-am dactilografiat, apoi l-am băgat în sertar și am uitat de el cinci ani. Obsedați ai scrisului și ai afirmării, dar și iubitori pasionați ai cuvîntului scris, mă întîmpinau nedumeriți :

— Ce mai aștepți ? Dă-i drumul !...

Refuzam să accept că sînt scriitor, spuneam, senin, că vreau să mă las de scris. Și ce să fac? Într-adevăr, ce vroiam să fac ? Timp de patru ani insidioasa oboseală, care nu mă împiedica să trăiesc, dîndu-mi doar iluzia că exist, îmi întindea o cursă pe care tinerețea anilor n-o vedea (că puteam realiza ceva mult mai mare decît literatura), împiedicîndu-mă astfel să-mi revăd manuscrisul, să-mi aduc aminte că fusesem fericit cît timp îl scrisesem și că nu era nimic rău în el nici la adresa tatălui meu, nici a copilăriei mele și că, oricum, zadarnic încercam să refuz să dau urmare pactului : scrisesem, trebuia să public ! Semnasem acel pact de mult, înapoi nu mai puteam da.

...Și într-o zi puterea mi-a revenit întreagă, mi-am amintit de tot. „Ce-o mai fi, mi-am spus resemnat, o să mai vedem. O să scrii ceva care să te facă să te simți din nou suveran peste eroii tăi ca la înce-

put, cînd ai scris *Calul* dacă vrei să nu mai sfîşii miracolele. Dă-i acum drumul la această carte.

Şi am scos manuscrisul din sertar şi am început din nou să lucrez la el. Era în primăvara lui '55. Lipseau legături dintre principalele scene, însuşi conflictul nu avea un relief pregnant... Dar ce clar apărea acum ceea ce nu putusem vedea cu cinci ani în urmă. Eram redactor la *Viaţa românească*, mi-am luat un concediu mai lung, m-am dus din nou la Sinaia, de astă dată la Pelişor şi după opt luni, în decembrie, *Moromeţii* apăreau... Aventura în care de mult conştiinţa mea era implicată continua...